istanbul

KENT ARAŞTIRMALARI VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

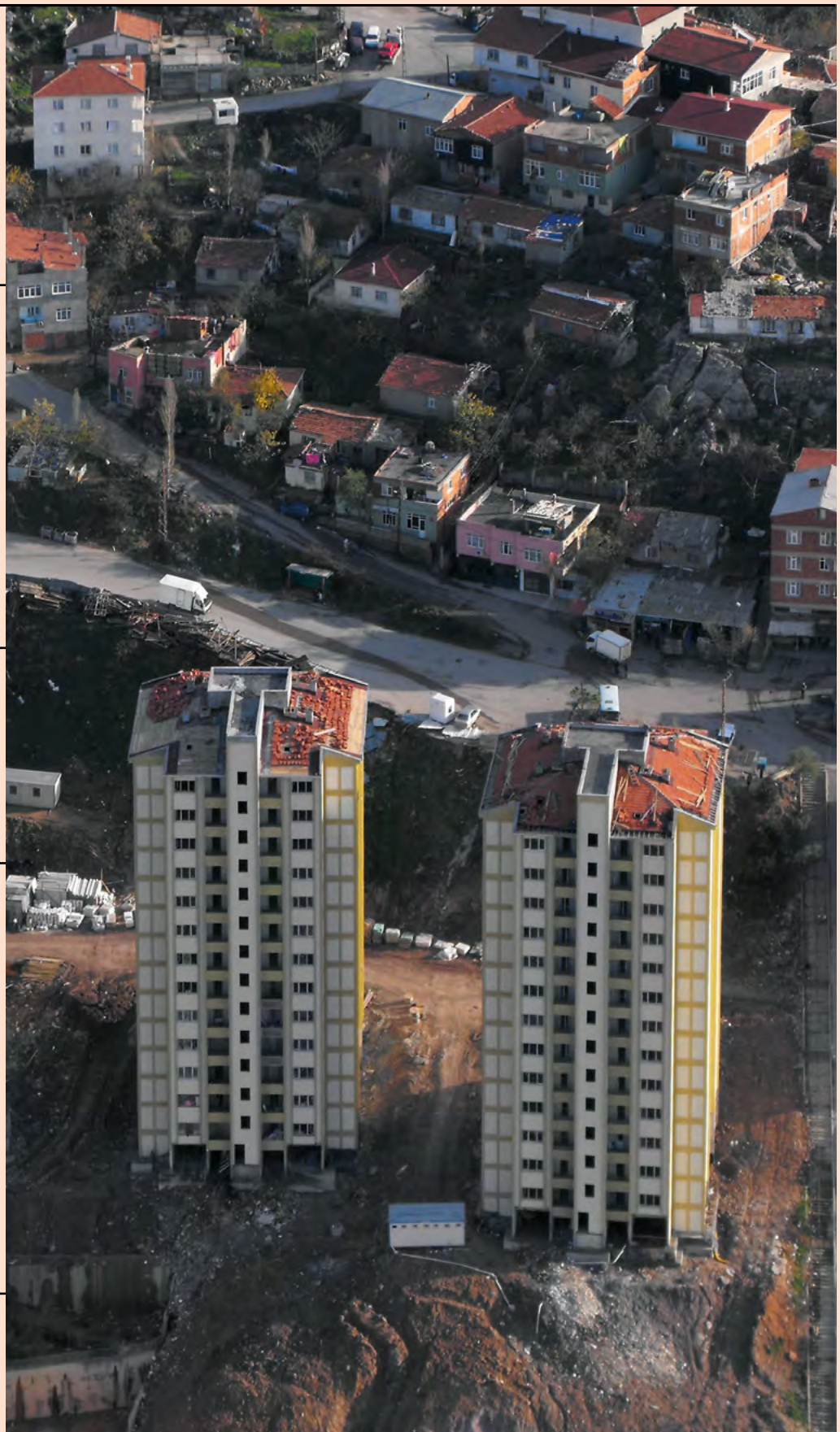
Herkesin Barınabileceği Kentler için Sosyal Konut

Monitör 39
Konut Piyasası: Yatırım Tavsiyesi Değildir

Dosya
İstanbul'un Sofraları

Metropol Meseleleri
İstanbul'da Bisikletli Olmak ve Bisikletli Ulaşım Ne Kadar Mümkün?

2024 / 011

İSTANBUL PLANLAMA AJANSI

İPA DİJİTAL YAZ PROGRAMI

DİJİTALLEŞEN DÜNYADA ŞEHİRCİLİK, MİMARLIK ve SANAT

07.06-04.07 2024

İPA Kampüs Florya, 7 Haziran - 4 Temmuz 2024 tarihleri arasında "Dijitalleşen Dünyada Şehircilik, Mimarlık ve Sanat Programı"na ev sahipliği yapıyor. Dört hafta sürecek bu programda, sektör profesyonelleri ve akademisyenler, dijital çağın mimarlık, şehircilik ve sanat üzerindeki etkilerini derinlemesine inceleyecek. Herkese açık olan etkinliklerde, parametrik tasarımdan akıllı şehirlerin inşasına kadar pek çok yenilikçi konu ele alınacak.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İPA İstanbul Planlama Ajansı

ipa.istanbul ipaistanbul

ipa.istanbulplanlamaajansi

İPA istanbul

BU SAYIDA...

Yerel seçimleri geride bıraktık. Çok sayıda değişkenin etken olduğu seçim sonuçlarına göre, İstanbul başta olmak üzere ana muhalefet partisi tarafından yönetilen belediyeler önemli bir onay alırken iktidar partisi kanadında tam tersi bir durum ortaya çıktı ve çok sayıda belediye Cumhuriyet Halk Partisi yönetimine geçti. Genel seçimden sonra umutsuzluğun hakim olduğu muhalefet kanadı moral üstünlüğü de böylece ele geçirmiş oldu. Kuşkusuz genel seçimden sonra gündemi belirleyen temel slogan yenilgiden bir gün sonra İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu tarafından dile getirilen Herakleitos'un ünlü "Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir" sözü oldu.

Önceki sayımızın kapak konusunda "İstanbul'un Seçimi" başlığında seçmen davranışları ve seçim kampanyalarının etkisi üzerine kapsamlı bir tartışmaya yer verdik. Evet seçmen davranışı üzerinde ekonomik sıkıntılar önemli bir etken ancak başarı için muhalefetin de doğru bir strateji ve kampanyayla seçmeni yakalayabilmesi gerekiyordu. Bu seçimde birinci aşama başarıyla tamamlandı. Diğer taraftan, seçim sonrası yeni belediye yönetimlerinin önündeki en büyük zorluk bu ekonomik koşullarda hizmet üretmek olacak. Zira seçimlerden sonra hayata geçirilen tasarruf tedbirleri, yeni dönemde hizmet üretimini belediyeler açısından zorlayacak bir içeriğe sahip. Merkezi yönetim, yeni vergilerle vatandaşın sırtındaki yükü arttırmaya yönelirken geçtiğimiz dönemde kreşler, öğrenci yurtları, kent lokantaları, istihdam ofisleri, ulaşım indirimleri, sosyal yardımlarla vatandaşın ekonomik zorluklara karşı mücadelesine önemli bir katkı sunan belediyelerin bu yüke omuz veren uygulamalarına da sınırlama getiriliyor. Özellikle büyükşehirlerde gayrimenkul ve kira fiyatlarında yaşanan artış toplumun büyük kesimi için ödenebilir olmanın ötesine geçmiş durumda. Diğer taraftan, gayrimenkul piyasasını denetleyecek ve dengeleyecek mekanizmaların yokluğu, bu soruna karşı toplumu savunmasız ve yalnız kılıyor. Kira artış oranlarına getirilen sınırlama ise yüksek enflasyon koşullarında uygulamada karşılık bulamadan kaldırıldı. Özellikle kiracılar açısından koşulların daha zorlayıcı olacağı bir döneme girmiş bulunuyoruz. Bu sayımızın kapak konusunda konut sorunuyla mücadelede en etkili araç olan "sosyal konut"u tekrar hatırlatmak istiyoruz.

Dosya konumuzda sizleri asırların birikimiyle ve farklı kültürlerin katkılarıyla oluşan İstanbul'un Sofralarına davet ediyoruz.

Kent Gündemi bölümümüzde 31 Mart seçim sonuçlarını mahalle mahalle irdeledik. Metropol meseleleri bölümümüzde "İstanbul'da Bisikletli Olmak ve Bisikletli Ulaşım Ne Kadar Mümkün?" sorusuna eğilirken Ekosistem bölümümüzde "İstanbul'un Yol Ağaçları"nı gündemimize alıyoruz. Monitör 39, Gösterge ve Sayaç bölümlerimizde derlediğimiz, görselleştirdiğimiz verilerle yeni dönemin bu ilk sayısında ilk günkü heyecanla karşınızdayız.

Yeni dönem demişken yaşanan değişim rüzgarı dergimiz emektarlarının da yeni görevler ve sorumluluklar almasına vesile oldu. Uzun lafın kısası İPA İstanbul Dergisi de değişime hazır.

Nice yeni dönemlerde, değişerek, yenilenerek devam etmesi dileğiyle, keyifli okumalar.

İPA İstanbul Dergisi'nin ilk sayısından itibaren bu yayının varoluşunda ve devamlılığında büyük emeği olan İmtiyaz Sahibi Emrah Şahan, Yayın Yönetmeni Nazım Akkoyunlu ve İdari Sorumlu Nilay Özger'e teşekkür eder, yeni görevlerinde kendilerine başarılar dileriz.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ | İPA İstanbul Planlama Ajansı

İMTİYAZ SAHİBİ
Buğra Gökce (İPA Stratejik Danışmanlık A.Ş. Adına)

YAYIN YÖNETMENİ
Nazım Akkoyunlu / Oktay Kargül (Sorumlu)

TASARIM KONSEPTİ VE YAYIN KİMLİĞİ
Tuğçe Tunç

YAZI İŞLERİ
Baran Alp Uncu, Cansu Yapıcı, Elif Sidar Ökdemir

YAYIN KURULU
Akif Burak Atlar, Begüm Özden Fırat, Çağhan Keskin, Eda Ünlü Yücesoy, Elif Avcı, Ferhan Gezici, Fırat Genç, Gökçer Okumuş, Gürkan Akgün, H. Tarık Şengül, İclal Dinçer, Mert Arslanalp, Murat Şeker, Mustafa Sönmez, Zelal Yalçın

DANIŞMA KURULU
Bekir Ağırdır, Emrah Çoraman, Enis Köstepen, Erden Attila Aytekin, Fatih Terzi, Feyyaz Yaman, Haluk Gerçek, Hatice Kurtuluş, Kemal Kılıç, Mikdat Kadıoğlu, Nihat Tekdemir, Nuran Zeren Gülersoy, Ümit Şahin, Yüksel Taşkın

KATKIDA BULUNANLAR
Bülent Bilmez, Demo Lab Fotoğraf İnisiyatifi, Salt Araştırma - Cengiz Bektaş Arşivi

SON OKUMA EDİTÖRLERİ
Ali Servet Etkin, Suat Hayri Küçük

İDARİ SORUMLU
Nilay Özger / Gamze Yaşar 0 (212) 403 99 00

KAPAK GÖRSELİ
Nazım Akkoyunlu

BASKI VE RENK AYRIM
Seçil Ofset • 100. Yıl Mahallesi, Matbaacılar Sitesi, 4. Cadde, No: 77, Bağcılar - İstanbul
0 (212) 629 06 15 - Sertifika No: 44903

DAĞITIM
İstanbul Büyükşehir Belediyesi • Kültür A.Ş.

İLETİŞİM
İstanbul Planlama Ajansı • Basınköy Mah. Valilik Yolu Cad. İBB Hiz. Binaları Sitesi, No: 2/1 İç Kapı No: 1, Bakırköy - İstanbul
dergi@ipa.istanbul • ipa.istanbul/dergi

ISSN:2757-797X

Yerel, süreli, 3 aylık yayın. İPA İstanbul dergisinin tüm telif hakları İBB'ye aittir. Dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflardan, yayıncının izni alınarak ve kaynak belirtilerek, tam veya özet alıntı yapılabilir.

2024 / 011

HERKESİN BARINABİLECEĞİ KENTLER İÇİN SOSYAL KONUT

KONUT HAKKI, KARŞILANABİLİR KONUT VE BM-HABITAT'IN YAKLAŞIMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME **Ö. BURCU ÖZDEMİR SARI** 6

TÜRKİYE'DE SOSYAL KONUT **NİL UZUN** 10

DEMOKRASİ ARAYIŞI OLARAK KONUT KOOPERATİFLERİ VE KATILIMCI MİMARLIK: 1970'Lİ YILLAR TÜRKİYE'SİNDEN İKİ ÖRNEK **ÖNCÜL KIRLANGIÇ** 14

TANIMLARDAN UYGULAMAYA TÜRKİYE'DE SOSYAL KONUTA BAKIŞ **ÖZGÜR BİNGÖL** 20

İSTANBUL'UN MODERN KONUT YERLEŞİMLERİNE İKİ ÖRNEK: LEVENT IV. KISIM (1954-1957) VE ATAKÖY I-II. KISIMLAR (1957-1964) **NİLÜFER BATURAYOĞLU YÖNEY + EBRU OMAY POLAT** 26

İSTANBUL'UN MEÇHUL MİRASI: YÜZYIL ORTASI SOSYAL KONUT ÜRETİMİ **YILDIZ SALMAN + BURAK ÖZTÜRK** 34

BARINMA HAKKINA TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİYLE BAKMAK **BAHAR SAKIZLIOĞLU** 40

SAHADAN "İNSANCA YAŞAMA HAKKIMIZ ERTELENEBİLİR DEĞİLDİR." **BARINAMIYORUZ HAREKETİ** 44

"SOSYAL DONATI ALANLARINI İÇEREN, EKOLOJİK STANDARTLARI DİKKATE ALAN, HERKES İÇİN YAŞANABİLİR KONUTLAR TALEP EDİYORUZ" **BERLİN KİRACILAR DERNEĞİ** 46

MONİTÖR39 KONUT PİYASASI: YATIRIM TAVSİYESİ DEĞİLDİR **NİLAY ÖZGER + TUĞÇE TUNÇ** 48

AKADEMİ TOPLU KONUT TASARLANABİLİR! ODTÜ'DE ÇOK-DİSİPLİNLİ BİR DERS: "KOLEKTİF KONUT PLANLAMA VE TASARIMI" **OLGU ÇALIŞKAN + NERİS PARLAK TEMİZEL** 50

GÖSTERGE TÜRKİYE VE İSTANBUL'DA KONUTUN SAYILAR ÜZERİNDEN DEĞİŞİMİ 54

DOSYA: İSTANBUL'UN SOFRALARI

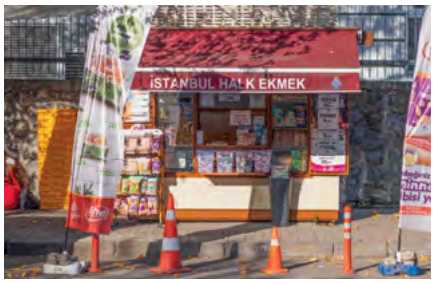
GASTRODİPLOMASİ GASTROMİLLİYETÇİ OLMAYI GEREKTİRİR Mİ? TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARIN ELEŞTİREL BİR ANALİZİ **ANNA MARIA BEYLUNİOĞLU** 60 DEĞİŞEN MEKÂN VE ZAMANDA YEMEĞİN RİTMİ **DURMUŞ DURUKAN** 64 SOSYAL MEDYA VE GASTRONOMİ DİJİTAL RİTÜELLERDE YEMEĞİN SEMBOLİK ANLAMI ÜZERİNE NOTLAR **CEM TUTAR** 68 GÖÇMEN MUTFAKLARININ KİŞİSEL ROTASI **EZGİ TUNCER** 72 "İHTİYAR" DENİZ VE BALIKÇI **TAN MORGÜL** 78

SOFRA SOHBETLERİ 82 NEHNA DERNEĞİ "KÜLTÜR, GELENEK VE GÖRENEKLER O ŞEHRİN TATLARINI BELİRLEMEDE BÜYÜK BİR ROL ALIR" **KETRİN KÖPRÜ** 83 SLOW FOOD ŞİLE PALAMUT BİRLİĞİ "HERKES İÇİN İYİ, TEMİZ VE ADİL GIDA" **FATMA DENİZCİ** 86 YEMEK VE KÜLTÜR DERGİSİ "İSTANBUL MUTFAĞININ OLMAZSA OLMAZI, KENDİ COĞRAFYASININ ÖZELLİKLERİNİ TAŞIMASI" **MUSA DAĞDEVİREN** 88

KENT GÜNDEMİ 31 MART 2024 YEREL SEÇİMLERİNDE İSTANBUL VE MAHALLE OY TERCİHLERİ 92

BÜYÜKŞEHİR HAFIZASI

MAHALLENİN SOSYALLEŞME MEKÂNI OLARAK HALK EKMEK BÜFESİ 96

METROPOL MESELELERİ

İSTANBUL'DA BİSİKLETLİ OLMAK VE BİSİKLETLİ ULAŞIM NE KADAR MÜMKÜN? **ARZU ERTURAN** 100

EKOSİSTEM İSTANBUL YOL AĞAÇLARI ÜZERİNE **ÜNAL AKKEMİK** 104

KOLEKSİYON İSTANBUL BELDESİ İHSAİYAT MECMUASI **İZZET UMUT ÇELİK + SERHAT BOZKURT** 110

SAYAÇ 116

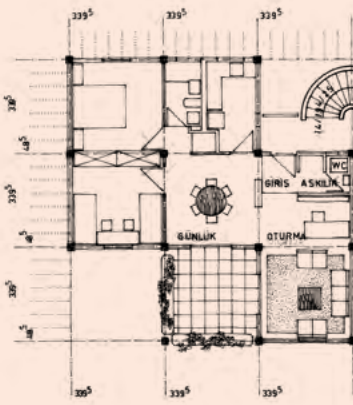
İÇİNDEKİLER

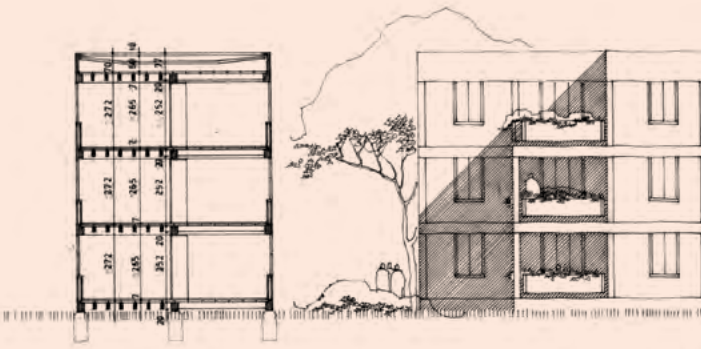
Herkesin Barınabileceği Kentler için Sosyal Konut

Temel bir ihtiyaç olduğu kabul görmüş olan barınma sorununun gereklilikleri, geçtiğimiz yıllar içerisinde hak mücadeleleri ve uzmanların tartışmalarıyla detaylandırıldı. Ancak tüm detaylı tespit ve tanımlama çabalarına rağmen toplumsal bir ihtiyaç olarak konut üretimi, hak temelli bütünlüklü politika ve çözümlerle gerçekleştirilemiyor, gettolaşma gibi sorunlar derinleşiyor ve toplumsal patlamaların tetikleyicilerinden biri hâline geliyor. Geçmişten bugüne çeşitli modeller uygulandı. Kamu ve özel inisiyatiflerle geliştirilen konut geliştirme plan ve projelerini karşılaştırmalı bir muhasebesini yapmak, sosyal konut üretiminin aciliyetini, bu türden projelerin günümüzde ve gelecekte nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğini tartışmak ve şekillendirebilmek için önemli.

Geçmiş on yıllarda gelişen kentler tabandan örgütlü taleplerle sosyal konut üretiminin hem kamu otoriteleri tarafından teşvik edildiği, hem de bu üretimin kamunun kendi konut üretimine eşlik ettiği dönemlere ev sahipliği yapmıştı. Özellikle Türkiye kentleşmesi son dönemlerde bu türden inisiyatiflerin varlığını sürdürse bile görünmezleştiği, kamu-özel iş birliği ve inşaat şirketlerinin girişimleriyle geliştirilen konut alanlarının ağırlıkta olduğu bir konut piyasasından müteşekkildi. Geldiğimiz noktada İstanbul başta olmak üzere metropoliten alanlar, kira fiyatlarının barınma ihtiyacını gidermekten çok konut piyasasının kendi kurallarını sürdürme motivasyonunun bir sonucu olarak belirleniyor. Eğitim için büyükşehirlere taşınan öğrenciler başta olmak üzere tüm dar gelirli kent sakinleri, emekliler, yeni evlenen veya boşananların bütçelerinin büyük bir kısmını barınma ihtiyacına ayırmak zorunda kaldıklarını, kentte tutunamamak veya evsizlik gibi açmazlarla baş başa kaldıklarını görüyoruz.

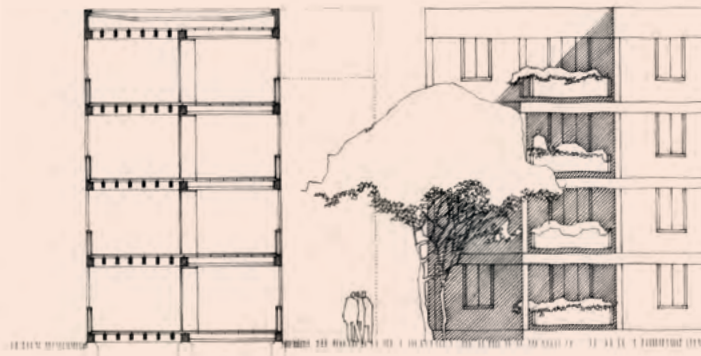
Kamunun sosyal konut politikasını tekrar ele alması gereken bir dönemdeyiz. Bunun için hem tabandan sivil inisiyatiflerin ürettiği çözümlere hem de uluslararası örneklere odaklanmak bir başlangıç olabilir. Hangi örneğe bakarsak bakalım, Türkiye kentleşmesinin, özel olarak İstanbul gibi metropollerin kendine özgü sorunlarını göz önünde bulundurmak ve yere özgü çözümler üzerine düşünmek gerekiyor.

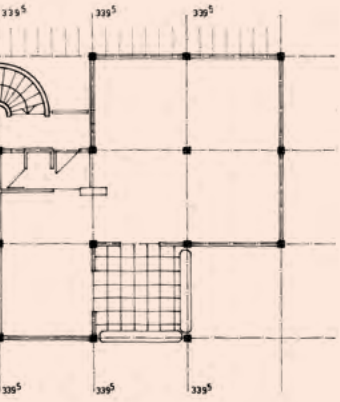
kesit: 1/100 bahçe gör

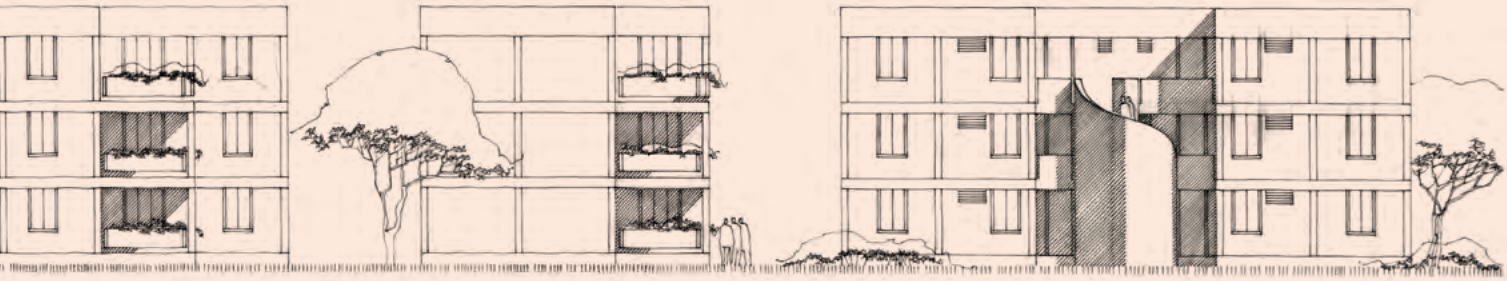
kesit: 1/100

Fotoğraf Salt Araştırma, Cengiz Bektaş arşivi

dört odalı çözüm 76⁷⁰ m²

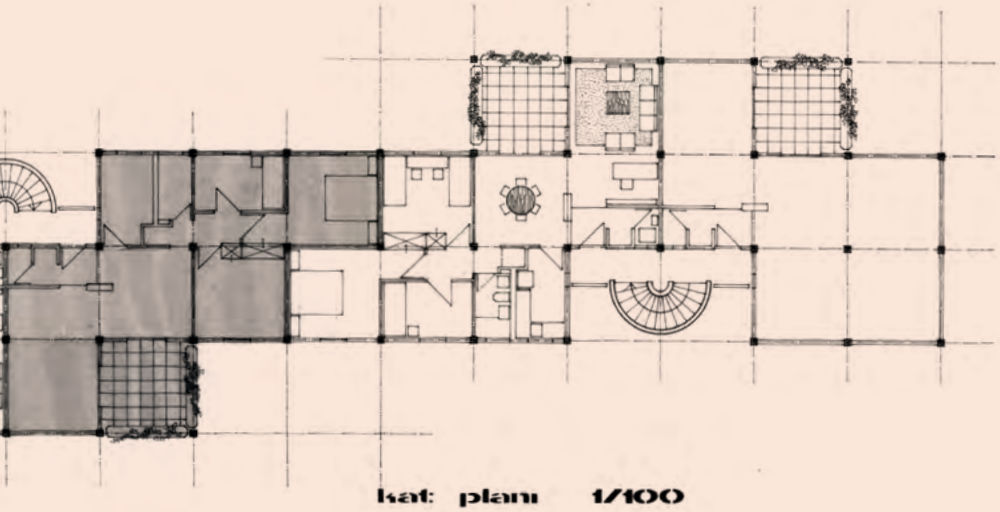
kat: planı 1/100

tinişti

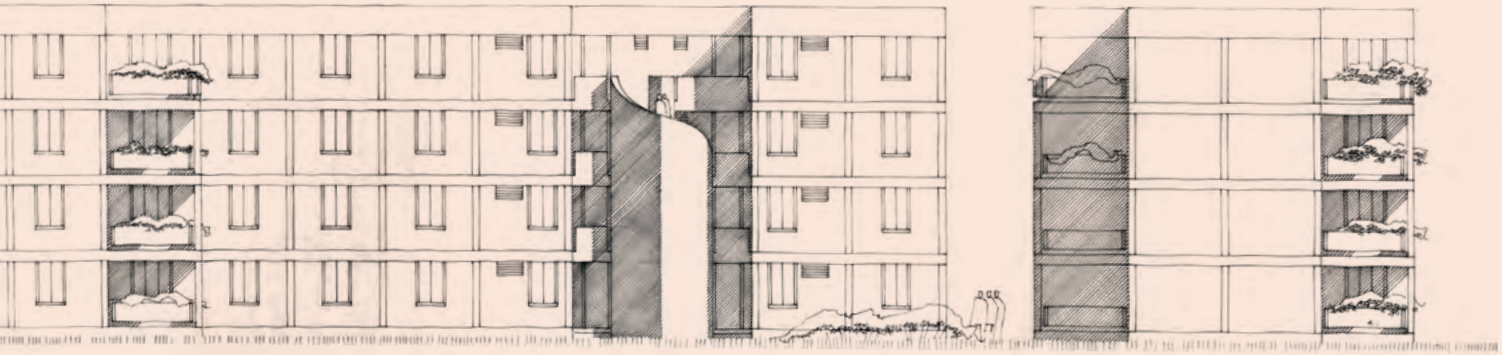
yan görünüşü

girişten görünüş

beş odalı çözüm 88²³ m²

kat: planı 1/100

ön ve arka görünüş 1/100

yan görünüş 1/100

Konut Hakkı, Karşılanabilir Konut ve BM-HABITAT'ın Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme

Birçok krizi aynı anda yaşadığımız günümüzde konut sorunu büyüdükçe nitelik değiştirerek devam ediyor. Fiziksel, sosyal ve kültürel olarak insanların ihtiyaçlarını yeterince karşılayan, insan onuruna yakışır bir konut ve yaşam çevresi sunan ve bunu yaparken de hanelerin ekonomik koşullarını zorlamayan bir konuta erişimi "konut hakkı" olarak tanımlayan BM-HABITAT, önerdiği yaklaşım ve yöntemlerle yeterli ve karşılanabilir konut sağlamaya yönelik politikaların gelişmesini hedefliyor.

Ö. Burcu Özdemir Sarı[·]

[·] Doç. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

21. yüzyılın ilk on yılları ekonomik krizler, iklim krizi ve ilişkili afetler, pandemi, uluslararası göç gibi pek çok küresel sorunun eş zamanlı olarak ortaya çıktığı bir dönem oldu. Bu dönemde hem konutun toplum için anlamının hem de konut sorununun niteliğinin değiştiğine tanık olduk. Günümüzün konut ve yaşam çevrelerinin sadece bugünün toplumunun değil, gelecek nesillerin sağlığı, refahı, iş gücüne katılımı ve üretkenliği üzerindeki etkilerinin daha çok farkına vardık. Bu doğrultuda, 21. yüzyılda konut sorununu toplumun tüm kesimleri için yeterli, yaşanabilir, insan onuruna yakışır ve karşılanabilir konuta erişim üzerinden tarif etmek mümkün.[1] Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (BM-HABITAT), 2030'a kadar 3 milyar insanın yeterli konuta erişim ihtiyacı duyacağını tahmin ediyor. Konuta erişimin istihdam, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimde bir ön koşul olduğu düşünüldüğünde, mevcut konut sorunlarının çözümünde konut hakkını ve konutun karşılanabilirliğine ilişkin politikaları tartışmak kaçınılmaz.[2] Bu yazı, bu kapsamda bu tartışmayı BM-HABITAT'ın konut konusundaki yaklaşımı üzerinden yapmaktadır.[3]

BM-HABITAT'ın yaklaşımına geçmeden önce bir parantez açıp "konut hakkı" ve "barınma hakkı" kavramlarının aynı şeyi ifade edip etmediğini irdelemekte fayda var. Barınmak kelimesi güncel Türkçe sözlükte, doğa etkilerinden korunmak için kapalı bir yere sığınmak ve yerleşmek, yaşamak için uygun şartlar bularak oturmak şeklinde tanımlanıyor.[4] Bu şekilde ele alındığında, barınma hakkı kavramının yetersiz ve belki de yanlış bir mesaj verdiğini söylemek mümkün. Konut hakkı daha doğru bir kullanım çünkü bu haktan anlaşılması gereken, "yeterli konut"a erişmek; bir konutun yeterli sayılabilmesi için de "dört duvar ve bir çatının ötesinde" birtakım asgari koşulları sağlaması gerekli. Konut, içinde bulunduğu yaşam çevresiyle bir bütün ve konutun yeterli sayılması için kendi nitelikleri kadar konumuna ilişkin özellikleri de önem taşır. Bu sebeple, bu yazı kapsamında "barınma hakkı" yerine "konut hakkı" bilinçli olarak tercih edilmiştir.

"'Konut hakkı'" daha doğru bir kullanım, çünkü bu haktan anlaşılması gereken, "yeterli konut"a erişmek; bir konutun yeterli sayılabilmesi için de "dört duvar ve bir çatının ötesinde" birtakım asgari koşulları sağlaması gerekli.

Misyonu, sosyal ve çevresel açıdan sürdürülebilir insan yerleşimlerinin gelişimini ve herkes için yeterli konut sağlanmasını teşvik etmek olan, ülkelere konut politikalarını iyileştirme konusunda önerilerde bulunan ve konut sorunlarının çözümünde kurduğu ortaklıklarla destek olan BM-HABITAT, konutu yeterli yaşam standardı hakkının bir parçası olarak ele alır. Burada konuttan kasıt "yeterli konut"tur. "Yeterli konut" ifadesinin öncelikle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde (1948) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'de (1966) yeterli yaşam standardı hakkının bir parçası olarak gündeme geldiği görülmektedir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 4 numaralı Genel Yorum'u (1991) uyarınca, bir konutun yeterli sayılabilmesi için kullanıcısının zorla tahliye endişesi olmadan yaşayabilmesi; güvenli içme suyuna, kanalizasyona, yeterli enerjiye sahip olması; konut masraflarının kullanıcılarının diğer insan haklarından yararlanmalarını engelleyecek düzeylere ulaşmaması; konutun fiziksel güvenliği garanti edebilmesi, yeterli alan sağlamanın yanı sıra soğuğa/sıcağa, rutubete ve sağlığa yönelik diğer tehditlere ve yapısal tehlikelere karşı koruma sağlayabilmesi; farklı gereksinimleri olan grupların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi; istihdam olanaklarına, sağlık hizmetlerine, okullara ve diğer sosyal tesislere erişebilir konumda olması ve kültürel kimliğin ifadesine olanak sunması gerekmektedir.[5] Özetle, "konut hakkı" kavramıyla fiziksel, sosyal ve kültürel olarak insanların ihtiyaçlarını yeterince karşılayan, insan onuruna yakışır bir konut ve yaşam çevresi sunan ve bunu yaparken de hanelerin ekonomik koşullarını zorlamayan bir konuta erişilmesinden bahsediliyor. Bu hakkın kapsamı dört duvar ve bir çatının oldukça ötesindedir.

Birleşmiş Milletler (BM) sistemi içerisinde konut hakkına verilen önemin BM-HABITAT ve İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi'nin (OHCHR) çabalarıyla arttığı görülüyor. BM-HABITAT'ın vizyonu uyarınca kentleşme; kalkınmanın motoru, dünyanın sürdürülebilirlik, iklim değişikliği, yoksulluk, dışlanma ve eşitsizlikle ilgili zorlukların üstesinden gelmesinde katkı sağlayacak dönüştürücü bir güç. Habitat III kapsamında BM-HABITAT, sürdürülebilir kentleşmenin geleceği için konutu merkeze alan bir yaklaşım benimsedi. "Merkezde konut" olarak anılan bu yaklaşımın odağında konut inşa etmekten ziyade kentsel planlama uygulamalarıyla koordine edilen, insanları ve insan haklarını kentsel sürdürülebilir kalkınmanın ön saflarına yerleştiren bütünsel bir konut geliştirme çerçevesi yer alıyor.[6]

"Merkezde konut" olarak anılan bu yaklaşımın odağında konut inşa etmekten ziyade kentsel planlama uygulamalarıyla koordine edilen, insanları ve insan haklarını kentsel sürdürülebilir kalkınmanın ön saflarına yerleştiren bütünsel bir konut geliştirme çerçevesi yer alıyor.

"Merkezde konut", BM çatısı altında yürütülen önceki çalışmaların sonuçları gözetilerek geliştirildi. Yeterli konuta erişime ilişkin yaklaşımlar dönemden döneme farklılaşır. Pek çok ülkede sosyal konutun doğrudan devlet tarafından sağlandığı 1970'ler boyunca, örneğin Vancouver İnsan Yerleşimleri Bildirgesi'nde (1976) piyasa koşullarında konuta erişim sağlayamayan nüfus için devletin doğrudan destek sağlamasına vurgu yapıldığı görülür. 1980'lerde ise, örneğin 2000 Yılı için Küresel Barınma Stratejisi'nin (1988) vurgusu illegal yerleşmelerdeki sosyal ve teknik hizmetlerin yetersizliği, kötü konut koşulları ve iyileştirme müdahalelerine duyulan gereksinim oldu. İstanbul Bildirgesi ve Habitat Gündemi'nin (1996) benimsenmesi ise devletin rolü açısından radikal bir değişikliğe işaret etmekteydi. Bu kapsamda, dünyadaki genel eğilime paralel olarak hükümetlerin doğrudan konut sunumundan çekilmesi ve konut geliştirmede kolaylaştırıcı rol üstlenmesi hedeflenmişti. Ancak bu kolaylaştırıcı yaklaşımın istenilen sonuca ulaşmadığı, kamu kesimi dışındaki aktörlerin karşılanabilir fiyatlarla yeterli konut sağlamasının olanaklı hâle getirilemediği biliniyor. Yeni Binyılda Şehirler ve Diğer İnsan Yerleşimleri Deklarasyonu (2001) da bu olumsuzluğun altını çizer. 2010 sonrası dönemde, konutun ulusal ve yerel kentsel gündemlerin merkezinde yeniden konumlandırılması önemsendi. Küresel Konut Stratejisi (2013), konut ve gecekondu iyileştirmesi de dahil olmak üzere, kentsel gelişimde insan haklarının öne çıkmasını, politika ve programların özellikle en yoksul ve korunmasız gruplar için karşılanabilir konut arzını artırmaya yönelik stratejik ihtiyaç etrafında şekillenmesi gerektiğini vurgular. Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi (2015), Yeni Kentsel Gündem (2016) ve Merkezde konut (2016) yaklaşımı da bu süreci destekler niteliktedir.

"Merkezde konut" yaklaşımı ekonomiyi canlandırmak, yoksulluğu azaltmak ve şehirlerde kapsayıcılığı teşvik etmek konularında konutun rolüne odaklanır. Dolayısıyla, konutun konumu, sahip olduğu ulaşım olanakları ve kentlerin görece daha merkezi alanlarında karşılanabilir konut sunumu önem kazanır. Bu yaklaşım yeni konut üretiminin ötesinde, illegal yerleşimlerin iyileştirilmesini ve kentsel yenileme stratejilerini önemser.[7] Bu çerçevede, karşılanabilir konut sağlamak için önerilen çeşitli yöntemler vardır. 2021 yılında BM-HABITAT, Housing Europe ve Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) iş birliğiyle hazırlanan "#Konut2030 – UNECE Bölgesinde Karşılanabilir Konut için Etkin Politikalar" adlı çalışma, uygulanan farklı yöntemleri değerlendirir ve kıymetli bir kaynak belge niteliği taşır. Bu yöntemlerden birkaçı şöyle özetlenebilir:[8]

Kâr Amacı Gütmeden (Kiralık) Sosyal ve Karşılanabilir Konut Sağlanması

Sosyal kiralık konut sektörü günümüzde 1980 öncesi döneme kıyasla oldukça küçülmüşse de bu klasik modeli hâlâ etkin bir şekilde kullanan ülkeler bulunuyor. Örneğin, Avusturya'da yeni sosyal konutların çoğu Avusturya Sınırlı Kârlı Konut Dernekleri Federasyonu (LPHA) tarafından sağlanıyor. Kiralar maliyete bağlı olmaksızın sabit bir oran üzerinden belirleniyor, içerisinde

bir renovasyon fonu ödemesi de yer alıyor. Kira geliriyle öncelikle konutları başlangıçta finanse eden kredilerin geri ödemesi ve işletme maliyetleri karşılanıyor; artan gelirle ise hem var olan binaların bakım-onarım ve iyileştirme masrafları karşılanıyor hem de yeni konut üretimine kaynak oluşturuluyor.

Finansal Kurumların Düzenlenmesi
Hükümetlerin karşılanabilirliği teşvik etmek ve yatırımları sürdürülebilir ve üretken faaliyetlere yönlendirmek için konut yatırımlarını daha etkili hâle getirmesi mümkün. Örneğin, Hollanda'da bir kamu yatırım bankası olan NWB Bank, yatırımcıları karşılanabilir konut üretimine çekebilmek için 2017'de karşılanabilir konut tahvilleri oluşturdu. Fiyatlandırma, talep doğrultusunda yapılıyor ve tahviller konutla ilgilenen küçük bir yatırımcı havuzuna pazarlanıyor. Tahvillerin oldukça yoğun ilgi gördüğü ve bunlar aracılığıyla Hollanda'da kâr amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından yönetilen gelir hedefli sosyal konutların sunumu, iyileştirilmesi ve güçlendirilmesine yönelik kredilerin finanse edildiği biliniyor.

Kira Sübvansiyonları
Bu sübvansiyonlar, hanelerin konut masraflarını karşılamaları için yapılan devlet yardımlarından oluşuyor. İhtiyaçlara veya konuma özel tasarlanabiliyor. Örneğin, küçük bir sosyal konut stokuna sahip Macaristan'ın Szombathely şehri, evsizler ve kiralık stok sahipleri arasında arabuluculuk yapıyor ve bir tavan kira sübvansiyon sistemi benimseyerek kiralık konut sahiplerine hane başına aylık 70 Avro sağlıyor. İsveç'te ise bu uygulama kira garantisi olarak kullanılıyor. Ülkede geçici işlerin ve serbest mesleğin yaygınlaşması sonucu istikrarsız gelire sahip hanelerin sayısı artmış, bu hanelerin kiralık konut bulmaları zorlaşmış durumda. Kiralık konut piyasasından dışlanmaların önlenmesi için İsveç yerel yönetimleri kira garantisi sağlıyor.

Kendi Konutunu İnşa Etmek ve Konut Modernizasyonu için Mikrofinans
İpoteğe dayalı olmayan, küçük miktarlarda mikrofinans kredilerle çok düşük gelirli hanelerin kendi evlerini inşa etmeleri/iyileştirmeleri sağlanabiliyor. Örneğin, Makedonya'da etnik ve dışlanmış gruplar için uygulanan bir program kapsamında 30 aylık geri ödeme süresiyle 500-1700 avro arasında değişen krediler kullanılarak çatının yeniden inşası, tuvalet eklenmesi, musluk suyu sağlanması, oda ilavesi, ısıtma sistemi, yalıtım, kapı ve pencere yenilemesi gibi iyileştirmeler gerçekleştirildi.

Hanehalkı Tasarruf Şemaları
Bazı ülkelerde hanehalkı tasarrufları, karşılanabilir konut programları için düşük maliyetli finansman akışı oluşturmak amacıyla kullanılıyor. Örneğin, Almanya ve Avusturya gibi ülkelerin konut finansmanı açısından bu şemalar oldukça önemli. Bu sistemde krediler uzun vadeli tasarruflarla finanse edilir. Tasarruf programları genellikle yedi yıllık sözleşmeye dayalıdır ve hükümet destekleri ve vergi teşvikleriyle tamamlanabilir. Bu tür krediler uzun vadelidir, sabit/öngörülebilir faiz oranlarına sahiptir ve genellikle konut satın alımını finanse eden diğer kredileri tamamlar.

Kamu Kredileri, Hibeler ve Amaçlı Kamu Konut Yatırımları
Hibeler, özsermaye hisseleri ve krediler gibi devlet yatırımları ile konut üreticilerine yönelik işletme sübvansiyonları önemli destekler. Hibeler borç finansmanı ihtiyacını azaltır. Düşük maliyetli, uzun vadeli devlet kredileri ise hem maliyetleri azaltır hem de zamana yayar. Bu kapsamda, İskoçya hükûmetinin hibe destekleri iyi bir örnek. Hükümetin kurduğu Karşılanabilir Konut Arzı Programı kapsamında 2016-2021 arasında 35 bini sosyal kiralık olmak üzere toplam 50 bin konut sunuldu. İskoçya hükümeti, yerel yönetimlerle birlikte çalışarak yerel olarak belirlenmiş konut ihtiyaçlarını karşılamak için sermaye yatırımlarını kanalize etti, ayrıca boş konutları yenilemek için fon kullanımına devam etti.

Özetlemek gerekirse; BM-HABITAT, konutu yeterli yaşam standardı hakkının bir parçası olarak ele alıyor ve herkes için yeterli ve karşılanabilir konut sağlamayı kolaylaştıracak yöntemlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için çalışıyor. BM-HABITAT'ın tavsiyeleri üye ülkelerin kendi konut ve finansman sistemleri doğrultusunda gözden geçirilerek hayata geçirilmekte. BM-HABITAT'ın 2016 yılından beri 100'den fazla ulusal ve yerel yönetime tavsiye sağlandığı ve bu yolla 43 ülkede konut politikalarının iyileştirilmesinde rol oynadığı biliniyor. Türkiye gibi "sübvanse edilmiş konut sahipliği"ne dayalı sosyal konut modeli dışında alternatif geliştirememiş ülkeler için BM-HABITAT'ın çalışmaları konut hakkına, yeterli ve karşılanabilir konuta dikkat çekmek için önemli katkılardır.

Notlar

1 Bu türden bir yaklaşım için bkz. Aksoy Khurami, E.A. ve Özdemir Sarı, Ö.B. (2022). "21. Yüzyılın Konut Krizi: Yeterli, Yaşanabilir ve Karşılanabilir Konut" içinde Özdemir Sarı, Ö.B. ve Sarıoğlu Erdoğdu, G.P. (der.) *Konut, Afetler ve Kentleşme Üzerine Yazılar*. İdealkent Yayınları, Ankara, s: 29-59.

2 Bu yazıda, "karşılanabilir konut" ifadesi "affordable housing" kavramının Türkçe karşılığı olarak kullanılmıştır.

3 BM-HABITAT'ın çalışmalarında, piyasa koşullarında konuta erişim olanağı olmayan insanlar/haneler için konutun karşılanabilirliğini artırabilecek yöntemlerin bütününe gönderme yapılmakta, "sosyal konut" bu yöntemlerden biri olarak "karşılanabilir konut" başlığı altında yer bulmaktadır.

4 Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, "Barınmak"; https://sozluk.gov.tr/

5 UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR) (1991, 13 Aralık). CESCR General Comment No. 4: The Right to Adequate Housing (Art. 11 (1) of the Covenant), E/1992/23. https://www.refworld.org/docid/47a7079a1.html

6 UN-HABITAT (2015, Ekim). *Housing at the Centre of the New Urban Agenda.* Position Paper,

7 Burada bahsi geçen kentsel yenileme, Türkiye örneklerinde olduğu gibi tümden yıkıp yeniden yapmayı öngören bir süreç değildir. İyileştirme girişimleri de bu kapsamda değerlendirilir.

8 UNECE (2021). *Housing Europe #Housing2030: Effective Policies for Affordable Housing in the UNECE Region*, Birleşmiş Milletler.

SÜLEYMANİYE SIRA DÜKKÂNLAR
TASARIM MÜZESİ
NO:55
İPA
ODA
ORTAK DATA ALANI
İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ
İPA
İstanbul
Planlama
Ajansı
ipa.istanbul
ipaistanbul
ipa.istanbulplanlamaajansi

Türkiye'de Sosyal Konut

Tarihi Sanayi Devrimi'ne kadar uzanan sosyal konut, bugüne kadar zaman ve mekâna bağlı faktörlerle ilişkili olarak farklı ülke ve bölgelerde çeşitli biçimlerde uygulanageldi. Türkiye'de de cumhuriyetin kuruluşundan itibaren dönemin ekonomik ve siyasal şart ve tercihlerine bağlı olarak farklılaşan sunum biçimleriyle sosyal konut uygulamaları kendini gösterdi. Ancak ne ağırlıklı olarak piyasa ilişkilerine bırakılan konut politikaları, ne de yetersiz sosyal konut uygulamaları başta dar gelirlilerin olmak üzerek konut ihtiyacı sorununa çözüm olabildi.

Nil Uzun[·]

[·] Prof. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Fotoğraf KİPTAŞ arşivi

Sosyal konut, maddi yetersizlikler nedeniyle özel konut piyasasına erişimde zorluk yaşayan bireylere ve ailelere sağlanan uygun fiyatlı ve güvenli konut olarak tanımlanabilir. Maddi desteğin de sağlandığı sosyal konut sunumunda bu destekler kâr amacı güdülmeden sunulan konutlar, kamu konutları, kooperatif konutları veya özel sektör konutlarında yaşayan insanlar için kira takviyeleri şeklinde doğrudan veya dolaylı olabilir. Sosyal konutlar ayrıca acil durum konutlarını ve belirli sosyal amaçlar için kısa süreli sunulan konutları da içerir.

Sosyal konut sistemiyle konuta erişimi kısıtlı olan gruplara uygun kira bedelleriyle konut sunumu sağlanır, bireylerin ve ailelerin evsiz kalma veya yetersiz yaşam koşullarında yaşama riski azaltılır.

Birçok ülkede sosyal konut sistemleri refah programlarının önemli bir bileşeni olup herkesin güvenli ve iyi yaşam koşullarına erişimini sağlamayı amaçlar. Sosyal konutlar genellikle devlet kurumlarına veya kâr amacı gütmeyen kuruluşlara aittir ve bu kurum ve kuruluşlar tarafından yönetilir. Bu kuruluşlar, konut birimleri inşa ederek ve/veya var olan konutları satın alarak özel konut piyasasına erişimde zorluk yaşayan bireylere ve ailelere bu konutları uygun fiyatlarla kiralarlar. Bu hizmetten yararlanabilecek birey ve aileler belirlenirken genellikle gelir, aile büyüklüğü ve özel ihtiyaçlar gibi ölçütler dikkate alınır. Sosyal konut sistemiyle konuta erişimi kısıtlı olan gruplara uygun kira bedelleriyle konut sunumu sağlanır, bireylerin ve ailelerin evsiz kalma veya yetersiz yaşam koşullarında yaşama riski azaltılır. Sosyal konutlar bu şekilde toplumsal olarak sosyal istikrar ve refaha katkıda bulunurken kapsayıcı toplumların teşvik edilmesinde de önemli bir rol oynar. Bununla birlikte düşük gelir grupları, yaşlılar ve engelliler de dahil olmak üzere toplumun önemli bir bölümünün kentsel hizmetlere ve iş olanaklarına erişimini kolaylaştıran, yaşam standartları yüksek mahallelerde yaşama fırsatına sahip olmaları da sağlanır. Büyük ölçüde kiralık konut olarak konut piyasasında yerini alan sosyal konutların varlığı kiracı haklarının korunabilmesi için de gerekli düzenlemeyi beraberinde getirir.

Sanayi Devrimi'nin ardından işçi sınıfının barınma probleminin çözülebilmesi için Avrupa'da ortaya çıkan sosyal konut uygulamaları, ülke ve bölgelerin özel ihtiyaç ve politikalarına göre farklı biçim ve modellerde ortaya çıkmakta ve zaman içerisinde de ekonomik ve politik değişimlere paralel olarak dönüşmektedir. İngiltere'de sosyal konut olarak da bilinen belediye konutları yerel yönetimler tarafından sağlanır. Belediyeler konut birimlerinin sahibi olup yönetir ve bunları uygun kiralarla ihtiyaç sahiplerine sunar. Satın alma hakkı programı ise bazı kiracıların bu konutları indirimli olarak satın almalarına olanak tanır. Fransa ise düşük maliyetli konut sistemiyle uzun bir sosyal konut geçmişine sahip. Bu konutlar, devletin maddi desteğiyle yarı kamusal veya özel kuruluşlar tarafından inşa edilir ve yönetilir. Kiralar ise düzenlenir ve kiracıların gelirine göre ayarlanır. Farklı bir örnek olarak İsveç'te, kiracıların konut kooperatifleri aracılığıyla konut birimlerine toplu olarak sahip olduğu ve yönettiği bir kooperatif konut modeli uygulanıyor. Bu sistemde kooperatif üyeleri karar alma sürecinde söz sahibi oluyor ve güvenceli kiracılıktan yararlanıyor. Hollanda'da ise konut birlikleri sosyal konut sağlamada önemli bir rol oynar. Kâr amacı gütmeyen bu kuruluşlar, düşük ve orta gelirli gruplar için konut birimlerine sahip, bunları yönetiyor ve inşa ediyor.[1]

Genel olarak bakıldığında bazı ülkelerde sosyal ve hayır amaçlı konutların, özel piyasanın bir unsuru olarak belirli eksiklikleri gidermek için geliştirildiği; bazılarında sosyal konutların, hane halklarının işlerine yakın bir yerde yaşamalarını ve kırsal/kentsel göçü mümkün kılmak için sağlandığı; diğerlerinde ise konut sağlanmasının sosyalist devletin rollerinden biri olarak tanımlandığı görülüyor.

Türkiye'de sosyal konut sunumu diğer ülkelerdeki sistemlerle benzerlikler taşısa da temelde farklılaşıyor. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze dek konut politikalarının gelişimine bakıldığında, sosyal konut söyleminin son yirmi yıllık dönemde daha baskın hâle geldiği, bu döneme kadar da farklı dönemlerde, konut ihtiyacının niteliğine bağlı olarak farklı sunum biçimleriyle sosyal konut olarak değerlendirilebilecek uygulamaların var olduğu görülüyor.

Genel olarak bakıldığında bazı ülkelerde sosyal ve hayır amaçlı konutların, özel piyasanın bir unsuru olarak belirli eksiklikleri gidermek için geliştirildiği; bazılarında sosyal konutların, hane halklarının işlerine yakın bir yerde yaşamalarını ve kırsal/kentsel göçü mümkün kılmak için sağlandığı; diğerlerinde ise konut sağlanmasının sosyalist devletin rollerinden biri olarak tanımlandığı görülüyor.

Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin kurumsal örgütlenmesine koşut olarak sayıları artan devlet memurlarının konut ihtiyaçlarının karşılanması konut sunumunu şekillendiren etkenlerden biri oldu. Bu doğrultuda, Ankara'da çalışan devlet memurlarına konut kooperatifi kurmaları için maddi destek sağlanması, belediye tarafından konut yapılarak kiralanması ve/veya satılması, lojman imkânlarından yararlanamayan memurlara konut edinebilmeleri için farklı oranlarda konut tazminatı ödenmesi gibi uygulamalar hayata geçirildi. Bu dönemde konut sunumunu şekillendiren bir başka etken de sanayileşmeyle birlikte lojman olarak kullanılan konutlar oldu. Lojmanlar, özellikle ülke genelinde dengeli gelişmeyi sağlamaya yönelik olarak orta büyüklükte şehirlerde kurulan fabrikalarda çalışan nitelikli personel ve işçiler için devlet

Fotoğraf KİPTAŞ arşivi

tarafından üretildi. Sanayi alanlarında çalışanların konut sorununun yerinde çözülmesini ve işçi ve memurların bir arada yaşamalarını olanaklı kılacak nitelikte olan bu yerleşimleri, Türkiye'deki ilk sosyal konut örnekleri olarak tanımlamak mümkün. Bir sosyal konut türü olarak lojmanlara bir başka örnek de Ankara'nın yeni kent merkezinde Milli Savunma, İçişleri, Maliye ve Adalet Bakanlıklarının üst düzey bürokratları için planlanıp inşa edilen lojmanların yer aldığı Saraçoğlu Mahallesi'dir. Ancak sanayi yerleşimlerindekinden farklı olarak burada lojmanlar düşük gelir grupları için üretilmedi.

Konut kooperatifleri aracılığıyla sosyal konut sunumu Türkiye'de de uygulanan bir yöntem oldu. Buna ilk örnek olarak 1930'lu yıllarda kurulan Ankara Bahçelievler Konut Kooperatifi verilebilir. Ancak Türkiye'de ve diğer ülkelerde konut kooperatifleri aracılığıyla konut sunumu düşük gelir gruplarının iyi koşullarda konut taleplerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olmasına rağmen Bahçelievler Konut Kooperatifi, toplumun oldukça güçlü üst kademe bürokratları tarafından kurulan bir memur kooperatifi olmuş, bu da konut kooperatiflerinin mülk/konut üretilmesinin bir aracı hâline gelmesine yol açarak burada üretilen konutların düşük gelirli grupların ihtiyacını karşılamaktan çok lüks konut niteliği taşımasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra bu dönemde Sosyal Sigortalar Kurumu da sadece konut kooperatifleri üyelerine konut kredisi vermiş ve yaklaşık otuz yıl içerisinde 200 binden fazla konutun üretilmesine katkıda bulunmuştur.

1940'larda kırdan kente göçün yarattığı konut talebini karşılayacak yeterli konut sunumunun sağlanamaması özellikle Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde, kent merkezlerinin çeperinde gecekondu yerleşimlerinin gelişmesine yol açtı. Gecekonduların varlığı 1940'ların sonlarına kadar görünür olmazken gecekondulaşmayı önlemek için çıkarılan kanunlarla, başta Ankara için daha sonra da diğer illeri de kapsayacak şekilde, gecekonduların durumunu iyileştirmek ve yeni ev inşa edenlere arsa satın almaları ve inşaat yapımı için kredi olanakları sağlandı. Bu düzenlemelerle daha çok dar gelirlilerin ev sahibi olabilmesi öngörüldü.

İlki 1963 yılında başlayan beş yıllık kalkınma planlarında düşük gelir gruplarına yönelik kiralık konut üretiminin özendirilmesi, toplu konutun desteklenmesi ve konut kooperatifleri ile özel girişimciliğin desteklenmesi öngörüldü. Kamu arazilerinin sosyal konut inşa eden kamu kredi kuruluşlarına ve yerel yönetimlere verilmesi de bu planlarda öngörülen uygulamalar arasında yer aldı. İlerleyen yıllarda kalkınma planlarında konut üretimine yönelik ilkeler belirlendi ve konut sahipliği teşvik edildi. 1980'li yıllara kadar çeşitli mekanizmalarla düşük gelirli gruplara yönelik konut sunumu desteklenirken kiracılıktan çok konut sahipliğinin artırılması ön planda oldu. Bu yaklaşım 1980 yılında yayınlanan Milli Konut Politikası Uygulama Esasları kararnamesinde de "Öncelikle alt gelir grubu ile orta gelir grubundaki vatandaşların ev sahibi olması" şeklinde yer alarak sürdürüldü.[2] Bu kararnamede, sosyal konut "dar gelirli vatandaşların ödeme güçlerine uygun ve inşaat alanı azami 100 m²'yi geçmeyen" konut olarak tanımlanmakta ve sosyal konutla ilgili vergi ve harçların en aza indirilmesi öngörülmekteydi. 1984 yılında 2985 sayılı yasayla Toplu

Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) kuruldu ve Toplu Konut Fonu'ndan konut üretimi için kredi verilmeye başlandı. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük fonu olma özelliğini taşıyan Toplu Konut Fonu ile konut üreticilerine maddi kaynak, alıcılara kredi sağlanmış ve konut sektörüne ilk kez gerçek anlamda devlet desteği verilmiş oldu. Bu dönemde TOKİ'nin sağladığı krediler sayesinde konut kooperatifleri ülke geneline yayıldı ve kooperatiflerin konut üretimindeki payı hızla arttı. Bunun yanı sıra yasanın temel amacı, konut ihtiyacı diğer gruplara göre daha çok olan dar gelirli aileler için konut üretmek değil, ekonomik canlanmayı tetiklemek ve konut piyasasındaki aktörlerin ihtiyaç duyduğu kaynağı sağlamak oldu.

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze dek temel bir hak ve ihtiyaç olan konut ihtiyacının karşılanması büyük ölçüde piyasa ekonomisinin sunum-istek ilişkisine bırakılırken konut sahipliğinin desteklendiği politikalar özellikle dar gelirli hane halklarının konut ihtiyacını karşılamada etkili olamadı, sosyal konut sunumunun da yetersizliğiyle birlikte dar gelirli kesimlerin konut sorunu hem nicelik hem de nitelik olarak çözülemedi.

2000'li yılların başında 58 ve 59. hükümetler tarafından açıklanan acil eylem planları, yeni konut üretimi ve kentsel dönüşüm için ülke çapında bir konut programı içerirken bu planların amaçlarından biri de kapsamlı konut inşaatı yoluyla düşük gelirli ailelerin satın alabileceği nitelikte konut sunumunu artırmak olarak belirtilmişti. Bu dönemde, konut sunumu için belediyelere önemli yetkiler tanınmış olsa da TOKİ konut yapımı konusunda ön plana çıkarken konut ve arsa sağlanması konusunda tek yetkili kurum hâline geldi. TOKİ'nin stratejisi "alt ve orta gelir grubuna yönelik sosyal konutlar ile gerekli hizmet birimlerini altyapılarını da tamamlayarak sunmaktır" şeklinde belirtiliyor.[3] Dolayısıyla, TOKİ'nin sosyal konut programıyla var olan piyasa koşullarında konut sahibi olamayan alt ve orta gelir gruplarının konut sahibi olmaları hedefleniyor. TOKİ'nin sahibi olduğu arsalar üzerinde inşa edilen sosyal konut projelerinden yararlananlar başlangıçta belirli bir miktar peşin ödeme yapıp sonrasında da memur maaşına endeksli olarak belirlenen aylık ödemelerle uzun vadede konut sahibi olmakta. Yoksul gruplara yönelik projelerde ise peşinat alınmazken aylık ödemelerin artışı ise diğer gruplarınkine göre daha düşük düzeylerde oluyor. TOKİ tarafından 2019'da başlatılan 50 bin sosyal konut kampanyasıyla, 2023'e kadar 250 bin yeni nitelikli konut üretilmesi hedeflendi.[4] Son yıllarda ise toplumun farklı kesimleri için yeni konut sunum modelleri oluşturuldu. Cumhuriyet tarihinin en büyük sosyal konut hamlesi olarak nitelendirilen "İlk Evim, İlk İş Yerim" projesi 2022 yılının Eylül ayında kamuoyuyla paylaşıldı. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve TOKİ tarafından gerçekleştirilecek olan proje kapsamında 81 ilde 500 bin sosyal konut, 1 milyon konut amaçlı arsa, 50 bin iş yeri sunulması, 2023 yılının Mart ayına kadar da konut ve arsalar için tüm kuraların etaplar hâlinde çekilerek hak sahiplerinin belirlenmesi hedeflenmiştir.[5] 2023'ün başında başlatılan "Yeni Konut Finansman Programı"nda ise Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın ortak çalışması ile ilk kez ev sahibi olmak isteyen orta gelirli gruplar için konut sunumu hedefleniyor. Bunun için devlet desteği ile konut ve finans sektörü bir araya getirilerek kampanya kapsamında 81 ilde piyasa koşullarına göre çok daha uygun şartlarda konut satışının sağlanması öngörülüyor. Bu programda konut sahibi olmak isteyenlere, illere göre farklı oranlarda maddi destek sağlanırken ilk 3 yıl devlet katkısıyla ödeme kolaylığı ve kredi vadesi boyunca hanehalkı geliriyle uyumlu ödeme imkânları sağlanması hedefleniyor. Bu kapsamda bitmiş projelerden veya belirli bir oranda tamamlanmış ve devam eden projelerden veya bankalarla garantörlük sözleşmesi imzalanmış yeni başlayacak projelerden konut sahibi olunması ve ilk etapta 100 bin konutun satışı planlanıyor. 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremlerin ardından ise depremden etkilenen illerde "Yerinde Dönüşüm Projesi" başlatıldı. Bu proje kapsamında da, kendi konut veya iş yeri yapısını yerinde inşa edecek afetzedelere, belirli miktarlarda hibe verilmesi ve faizsiz kredi kullanma imkânı sağlanması öngörülüyor.[6]

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze dek temel bir hak ve ihtiyaç olan konut ihtiyacının karşılanması büyük ölçüde piyasa ekonomisinin sunum-istek ilişkisine bırakılırken konut sahipliğinin desteklendiği politikalar özellikle dar gelirli hane halklarının konut ihtiyacını karşılamada etkili olamadı, sosyal konut sunumunun da yetersizliğiyle birlikte dar gelirli kesimlerin konut sorunu hem nicelik hem de nitelik olarak çözülemedi. Ayrıca kiralık konut sunumuna yönelik etkin bir politika geliştirilmemiş olması da konut ihtiyacı olan ve konut satın alacak maddi imkânı olmayan yoksul kesimin konut sorununu ağırlaştırmakta. TOKİ tarafından inşa edilen sosyal konutlar ise, diğer ülkelerdeki uygulamalardan farklı olarak satılık konut olarak üretiliyor ve ödeme koşullarında destekler sağlansa da bu destekler yetersiz kalıyor.

Notlar

1 Avrupa ülkelerinde sosyal konut modellerinin kapsamlı açıklamaları için bkz: Scanlon, K., Whitehead, C. ve Arrigoitia, M.F. (der.) (2014). *Social Housing in Europe*, John Wiley & Sons.

2 https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/16985.pdf (Erişim tarihi: 22.08.2023)

3 https://www.toki.gov.tr/sosyal-konutlar (Erişim tarihi: 25.09.2023)

4 https://i.toki.gov.tr/content/entities/main-page-slider/20191011095737969524-pdf.pdf (Erişim tarihi: 25.09.2023)

5 https://csb.gov.tr/cumhuriyet-tarihinin-en-buyuk-sosyal-konut-projesine-basvuru-icin-son-gun-31-ekim-bakanlik-faaliyetleri-36277#:~:text=A%C3%A7%C4%B1klamada%20Cumhuriyet%20tarihinin%20en%20b%C3%BCy%C3%BCk,5%20milyona%20yakla%C5%9Ft%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20bilgisi%20payla%C5%9F%C4%B1ld%C4%B1 (Erişim tarihi: 22.08.2023)

6 https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/hak-sahipleri-yerinde-donusum-projesinden-nasil-yararlanacak-780038.html (Erişim tarihi: 08.07.2023)

Demokrasi Arayışı Olarak Konut Kooperatifleri ve Katılımcı Mimarlık
1970'li Yıllar Türkiye'sinden İki Örnek*

1950-80 yılları arasında artan kentsel nüfus oranı konut sorununun büyük tetikleyicilerinden biri oldu. Bu dönemde konut sorununu toplumsal bir sorun olarak ele alan ve bu doğrultuda kooperatif modeliyle üretim sağlayan sınırlı sayıda örnek bulunuyor. Dar gelirliler için adil ve demokratik bir konut üretim modeli olma potansiyeli taşıyan konut kooperatiflerinden Türkiye'deki ilk katılımcı tasarım deneyimleri olan İzmit Yeni Yerleşmeleri ile Edirne Cumhuriyet Mahallesi projelerinin katılımcı planlama ve tasarım deneyimleri kısaca aktarılıyor.

Öncül Kırlangıç[·]

[·] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Topkapı Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Yaşadığımız son deprem felaketiyle birlikte tartışmaya açılan konulardan biri de Türkiye'nin konut üretim politikaları oldu. Aslında bu konu, mimarlık ve şehircilik alanlarında neredeyse hiç gündemden düşmeyen, üzerine önemli bir literatür biriktirilmiş bir konu. Literatürün yanı sıra geçmiş deneyimlerin de eleştirel bir gözle ele alınması, gerek yıkılan kentlerin yeniden inşasına gerekse İstanbul gibi depremi bekleyen kentlerin dirençli hâle getirilmesine katkı sağlayabilir. Bu anlamda önemli bir konut üretim modeli olarak kooperatifler, geçmiş deneyimlerden çıkarılan dersler aracılığıyla, özellikle dar gelirliler için adil ve demokratik bir konut üretim modeli olma potansiyeli taşır.

Önemli bir konut üretim modeli olarak kooperatifler, geçmiş deneyimlerden çıkarılan dersler aracılığıyla, özellikle dar gelirliler için adil ve demokratik bir konut üretim modeli olma potansiyeli taşır.

Türkiye'nin hızlı sanayileşme ve kentleşme dönemi olarak nitelendirilen 1950-80 yılları arasında kentsel nüfus oranı %50'ye yaklaşırken, giderek büyüyen konut sorunu karşısında çeşitli teşvik ve düzenlemelerle kooperatif konutları ve toplu konutlar geliştirildi. Kent merkezinin dışındaki boş arazilerde inşa edilen, modern planlama ve mimarlık ilkelerinin izlendiği, çağdaş yapım tekniklerinin kullanıldığı bu tür konutlar ne yazık ki yeterli çözümü üretemedi[1] ve gecekondu olgusuyla karşı karşıya kalındı. Ancak yine bu yıllarda konut sorununu toplumsal bir sorun olarak ele alan ve bu doğrultuda kooperatif modeliyle üretim sağlayan sınırlı sayıda örnek bulunuyor. Bu yazıda, 70'li yılların siyasal atmosferinin etkileriyle şekillenen konut üretim sürecinde demokrasi arayışını güçlü bir biçimde görebileceğimiz konut kooperatifi örnekleri olan İzmit Yeni Yerleşmeleri ile Edirne Cumhuriyet Mahallesi projelerinin katılımcı planlama ve tasarım deneyimleri kısaca aktarılıyor.

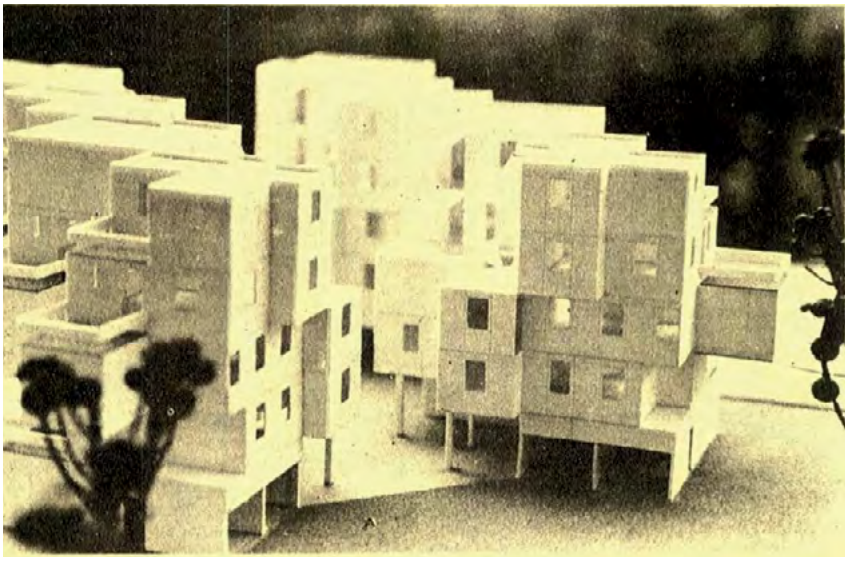
* Bu yazı, "Başka Türlü: 2000 Sonrası Türkiye Mekân Siyasetinde Mimarlık ve Planlamanın Eleştirel Pratikleri" başlıklı yayınlanmamış doktora tezinden özetlenmiştir.

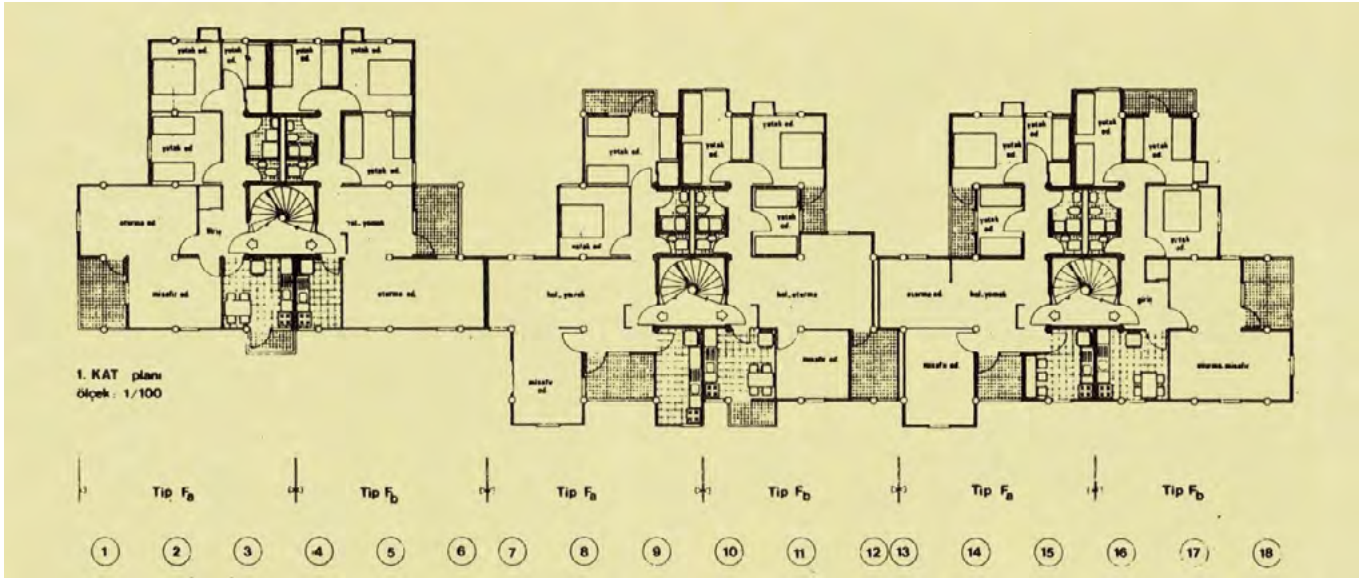
Görsel 1 30'luk hane halkı gruplarıyla toplu söyleşi **Kaynak** Çavdar, T. (1978). Toplum bilinçlenmesinde araç olarak katılımsal tasarım: "İzmit Yenilikçi Yerleşmeler Projesi". *Mimarlık* 78/1 (154): 56

1974 yılı başlarında İzmit Belediyesi'nin hızla sanayileşen kentteki konut sorununu çözme girişimiyle ortaya çıkan İzmit Yeni Yerleşmeleri adlı proje, tam olarak hayata geçirilememiş olsa da Türkiye'de ilk katılımcı tasarım deneyimlerinden biri olarak bilinir. Sürece dair detaylar, *Mimarlık* dergisinde Birleşmiş Mimarlar ve Tuncay Çavdar imzalarıyla yayınlanan iki ayrı makale aracılığıyla tarihe not düşülmüştür. Birleşmiş Mimarlar imzalı makale, dönemin kentleşme, konut ve toplum ilişkisi bağlamında planlama sürecini özetlemeye ağırlık vermektedir.[2] "Türkiye'nin en büyük yerleşme projesi" olarak nitelendirilen 30 bin konutluk projenin uygulama eşiğinde yazılan makalede "gittikçe artan sayıda uydu kentlerin 'tezgâhlandığı' Türkiye'de" dönemin kentleşme ve konut sorunu yaklaşımları şöyle eleştirilir:

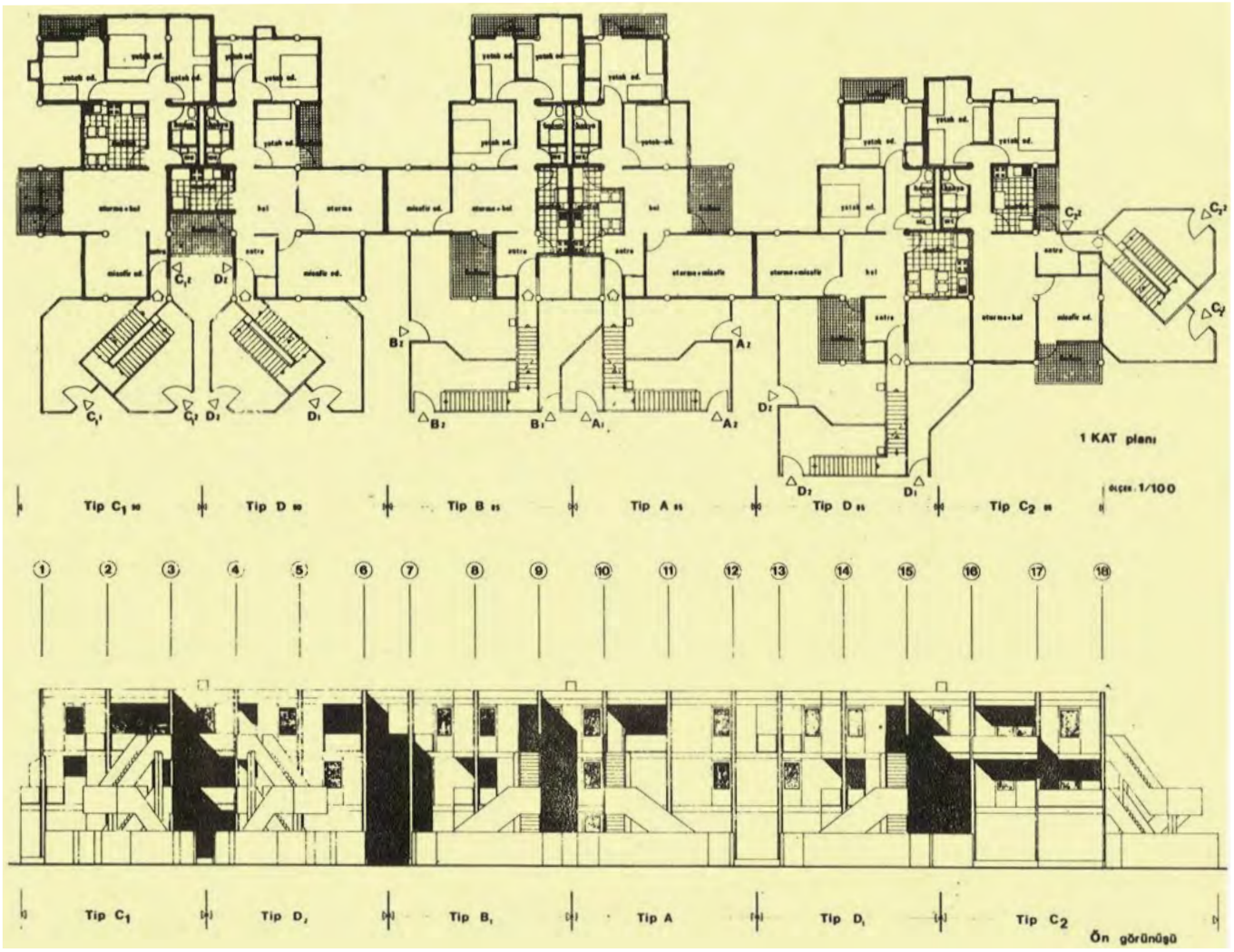
Türkiye'de uzun yıllar boyu yokluğundan, hiç değilse yavaşlığından yakınılan kentleşme, 70'li yıllardan beri, enflasyon, gençlik olayları, Kıbrıs buhranı vb. bir "bela!" olarak yer alıyor hayatımızda. Kentleşmenin çevre kirlenmesi, trafik vb. görüntüleri ilk bakışta politik seçmeden bağımsız kabul ediliyorlar. Bu konulardaki çözüm önerileri "sınıfsal" olmaktan çok "insani" karakterli. "Sınıfsal seçim" öncelikle kent arazisinin aşırı değer artışı, bunun dolaysız ürünü arsa spekülasyonu ve konut sorunu konularında ortaya çıkıyor. Burjuvazinin, merkezî planlama aracılığıyla kent arazisi rantını kontrol ettiğini, ancak konut sorununda bir bekleme içinde olduğu söylenebilir. Bu arada anarşik üretimin hızlandırdığı "konutun metalaşması"na ileri sanayi yöntemleriyle yaklaşmanın ilk ürünlerini verdiği de gözlenmektedir.[3]

Görsel 2 Çok katlı, altı dükkânlı bir konut grubu maketi **Kaynak** Çavdar, T. (1978). Toplum bilinçlenmesinde araç olarak katılımsal tasarım: "İzmit Yenilikçi Yerleşmeler Projesi". *Mimarlık* 78/1 (154): 56

Görsel 3 1. Kat Planı **Kaynak** Çavdar, T. (1978). Toplum bilinçlenmesinde araç olarak katılımsal tasarım: "İzmit Yenilikçi Yerleşmeler Projesi". *Mimarlık* 78/1 (154): 59

Görsel 4 1. Kat Planı ve Görünüşler **Kaynak** Çavdar, T. (1978). Toplum bilinçlenmesinde araç olarak katılımsal tasarım: "İzmit Yenilikçi Yerleşmeler Projesi". *Mimarlık* 78/1 (154): 58

Makalede oldukça büyük ölçekli İzmit Yeni Yerleşmeleri projesinin "yerli deneylerin" ve "kültürel birikimin" yokluğunda doğan bir ilk deney olduğu için çeşitli "zaaflar" içerdiği belirtilirken bu zaaflara rağmen İzmit'in sanayileşmiş ve örgütlü nüfusu, planlama mevzuatının esnek yapısı nedeniyle katılımcılık lehine kullanılabilir olması ve önerilen modelin doğrudan katılımı önceleyen demokratik karakteri sayesinde başarıya ulaşılacağına dair inanç vurgulanır. Projenin önemli bir özelliği de planlama ilkelerinde öne çıkarılan eşitlik ilkesiyle sürecin tümünün kooperatiflerin farklı düzeylerde örgütlenmesi aracılığıyla yürütülmesi kurgusudur. Böylesi bir kurgunun dayanağı "toplumun gelişen politik güçlerini harekete geçirmenin güvencesi" ve "sakinlerinin -özellikle projenin amaçları doğrultusunda- örgütlenmesi"nde bulunmaktadır. Kooperatifler ve kooperatif birlikleri olarak tanımlanan yapısal kurgu, makalede detaylı olarak açıklanırken kooperatiflerin "kentin, kendini yönetme şuurunun organları" olduğu ifade edilir.[4]

1974 yılında çalışmalarına başlanan İzmit Yeni Yerleşimleri projesine dair 1978 yılında Tuncer Çavdar imzalı olarak yazılan makaledeyse bir yandan katılımcı tasarım sürecinin detayları aktarılırken bir yandan da sürecin eleştirel bir değerlendirilmesi yapılır.[5] Keza aradan geçen 3 yılın sonunda "amaçlanan yatay iletişimi oluşturmaya başladığı bir sırada" duran proje, "düşey denetim mekanizmasının doğurduğu tıkanıklıkla bürokrasinin durağan çıkmazında unutulmaya terkedilmiştir".[6] Öte yandan makale, planlama ve mimarlıkta katılım konusuna verilen önemi sık sık vurgularken, bu süreçlerde plancının ve mimarın "toplumun hayal gücünü canlı tutan aydın görevini" yüklendiğini belirtir. Katılımcı sürecin anket, toplu söyleşiler ve birebir söyleşiler şeklinde gerçekleşen aşamalarının yanı sıra ortaya çıkan projenin tüm detaylarıyla aktaran Çavdar, projenin durma nedenlerine ilişkin şu tespitlere varır:

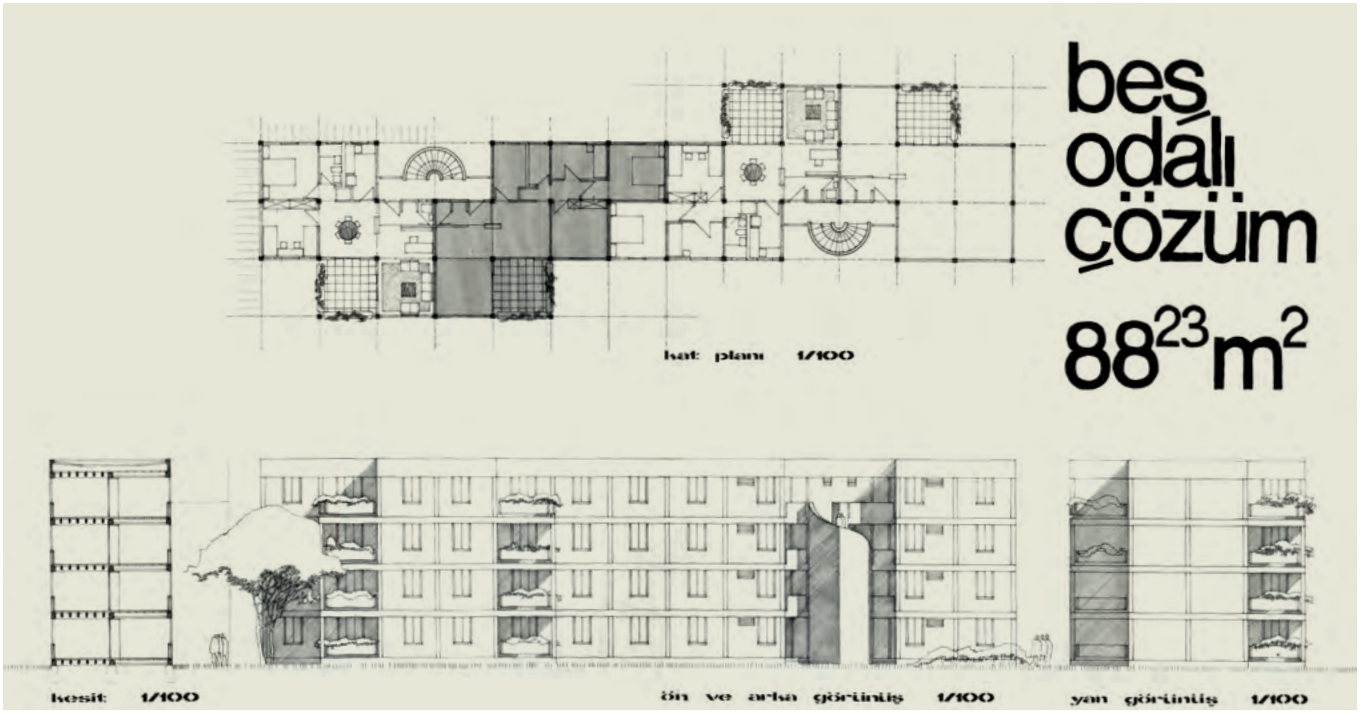
> *İzmit'te gerçekleşen yüksek katılım oranı ve katılımcıların projeye gösterdiği yakın ilgi, yaygın görüşün tersine, katılımsal planlamada en büyük engelin katılımcıların isteksizliğinden gelmediğini ortaya koymuştur. Projenin gerçekleşmesindeki gecikme, mevcut toplum ilişkilerini sürdürmeyi ve yeniden üretmeyi üstlenen düşey örgütlerin baskıları sonucu olmuştur. Gerçekte de bugün süreci yeniden canlandırabilmek, kullanıcıların süreç boyunca oluşturdukları birikimin yeniden güç olarak kullanılması ile olanak kazanabilir. Projede mimar sorumsuz bir teknik uzman olmaktan ziyade, süreci ortak eyleme dönüştürmek yolunda kıvılcımlayan aydın görevini yüklenmiştir. Katılımsal tasarı sürecinin aşırı teknik hâle getirilmesinin, yeni ve yoğun bir yabancılaşmayı beraberinde getireceği görüşündeyiz. Toplu üretimde katılımsal yöntem kullanıldığında, ortaya çıkan niceliksel sorunlar ise ancak iletişimin yatay olarak örgütlenmesi ile çözümlenebilir.*[7]

1970'li yılların konut üretim politikalarında demokrasi arayışlarının izlenebileceği ikinci örnekse Edirne Sınırlı Sorumlu Cumhuriyet Mahallesi Sakinleri Yapı Kooperatifi'nin girişimiyle başlayan projedir. Proje sürecinin detaylarına yine *Mimarlık* dergisinde yayınlanan bir makale aracılığıyla erişilebilmektedir. Projenin yürütücüsü de olduğu anlaşılan Cengiz Bektaş tarafından kaleme alınan makalede, ülkenin başka kentleri gibi Edirne'de de hızlı kentleşme sonucu yaşanan "konut sıkıntısına" çözüm olarak dönemin valisinin ön ayak olmasıyla 507 ortakla kurulan kooperatifin, ortakların kendi ihtiyaçlarını belirledikleri ve bu doğrultuda uygun mimarlık bürosu arayışına girdikleri belirtilir.[8]

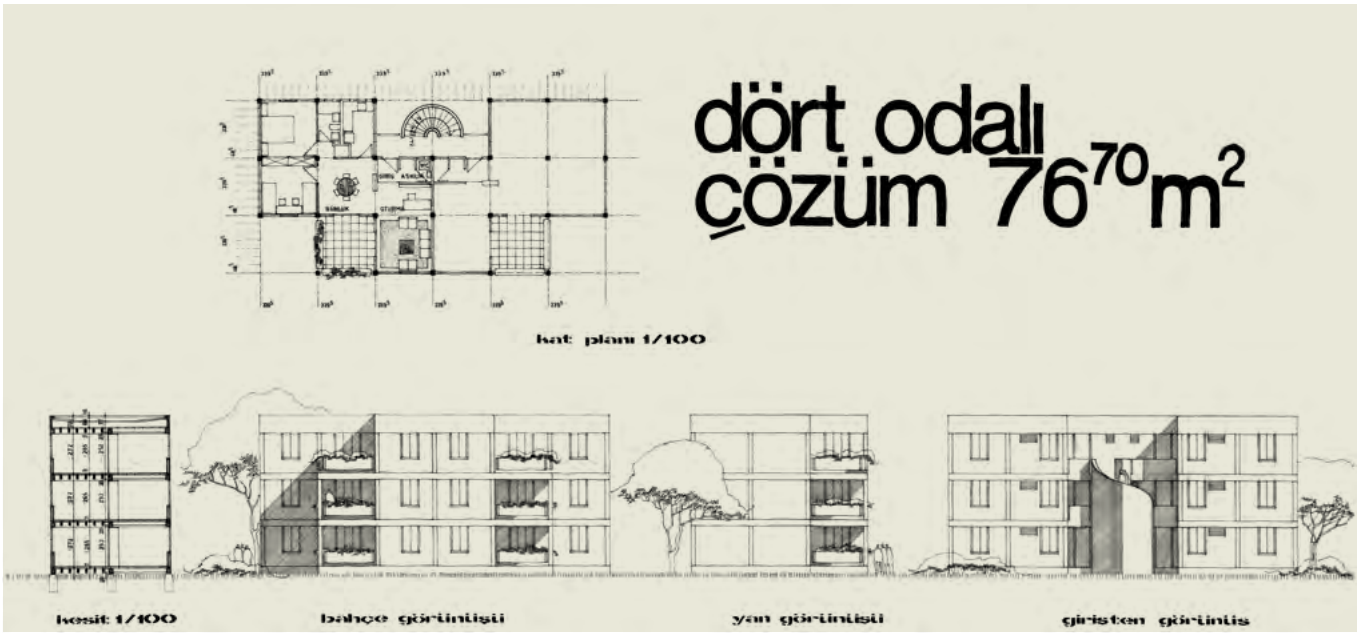
Bektaş, kendi mimarlık bürosuyla bu projeye dahil olmasını iki nedenle açıklar: ortakların tümünün Edirne'de konutu olmayan kişiler olması ve kooperatifin farklı gelir gruplarını içermesi nedeniyle benzer nitelikteki yerleşimlere örnek teşkil etme potansiyeli taşıması.[9] 1977 yılında tamamlanan projenin çalışma yönteminin saptanmasında ve araştırma aşamalarında Bektaş'ın mimarlık bürosunun dışında şehircilik uzmanlarından, istatistikçilerden, sosyologlardan, inşaat ve makine mühendislerinden oluşan bir ekip yer alır.[10] Belirlenen çalışma yöntemine göre önce Edirne'ye gezi gerçekleştirilir ve bir anket hazırlanır. Anketleri yapmak üzere özel olarak belirlenmiş gençler yetiştirilir ve bu gençler aileleri tek tek gezerek anketleri doldururlar. Farklı disiplinlerden uzmanlar anket sonuçlarını yorumlarlar ve bu yorumlara göre "program, konutların nitelik ve nicelikleri, kent planlamasında tutulacak yol" saptanır.[11]

Bektaş'a göre, "Konut yapımı insandan, toplumdan soyutlanırsa, kişiyi dünyaya bağlayan bir köprü olmaktan çıkar. Konut, kişiyle kendi iç dünyası, kişiyle ailesi, kişiyle dış dünyası arasında uyumlu ilişkilerin kurulduğu, en azından bu ilişkilerin temelinin atıldığı ortamdır".[12] Dolayısıyla mimarın konutunu yapacağı bireylerle karşılıklı ilişki ve iletişim hâlinde olması son derece önemlidir. Fakat toplu konut gibi çok sayıda kullanıcı içeren bir yapı tipi söz konusu olduğunda mimarın bilinmeyen kişilere konut yapması beklenmektedir. Bu durum Bektaş'a göre "terziden, ölçülerini bilmediği kişiler için giysi yapmasını istemektir" ve "hazır elbise yapım yerinde bile, araştırmalarla saptanmış ortalama ölçüler kullanılır".[13] Proje için gerçekleştirilen anketler sayesinde konutlar için ortalama ölçülerin saptanabileceği varsayılır.

Toplu konut gibi çok sayıda kullanıcı içeren bir yapı tipi söz konusu olduğunda mimarın bilinmeyen kişilere konut yapması beklenmektedir. Bektaş'a göre bu durum "terziden, ölçülerini bilmediği kişiler için giysi yapmasını istemektir" ve "hazır elbise yapım yerinde bile, araştırmalarla saptanmış ortalama ölçüler kullanılır".

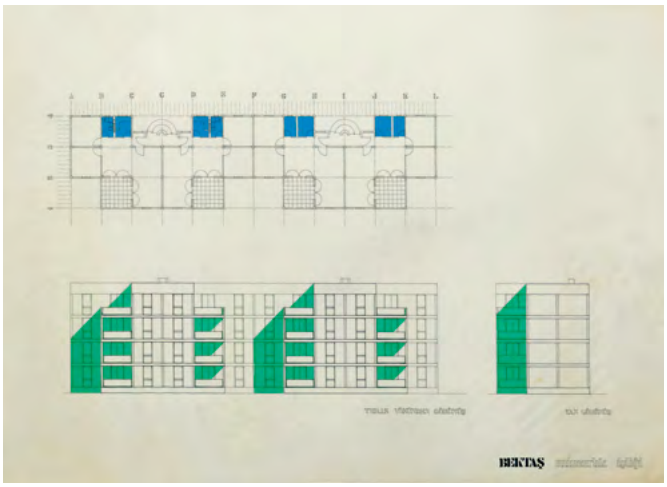

Görsel 5 Beş odalı çözüm (kat planı, kesit, ön ve arka görünüş, yan görünüş) (Ölçek: 1/100)
Kaynak Edirne Sosyal Sigortalılar Konut Yapı Kooperatifi: Sunum çizimleri - Salt Araştırma, Cengiz Bektaş arşivi

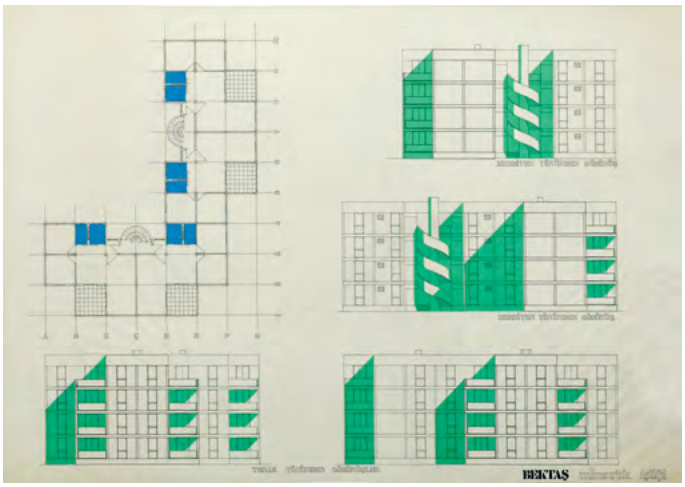

Görsel 6 Dört odalı çözüm (kat planı, kesit, bahçe görünüşü, yan görünüşü, girişten görünüş) (Ölçek: 1/100)
Kaynak Edirne Sosyal Sigortalılar Konut Yapı Kooperatifi: Sunum çizimleri - Salt Araştırma, Cengiz Bektaş arşivi

Edirne Cumhuriyet Mahallesi tasarım sürecinin en özgün yanı, her aşaması detaylıca tanımlanmış olan "demokratik katılım" modeli önerisiyle birlikte geliştirilmesidir. Makalede toplu yerleşimlerde yaşanan ve yaşanması olası sorunlar sıralanarak, bu tür yerleşimlerin bireyi yaşadığı toplumsal ve fiziksel çevreye yabancılaştırdığı, aynı çatı altında oturan kat maliklerinin dayanışmanın en küçük örneğini sergilemekten yoksun hâle geldiği tespit edilir. Bu sorunların çözümü için önerilen demokratik katılım modelinde ise katılım dört aşamada tarif edilir: kararlara katılım, yönetimin denetlenmesine katılım, mali katılım ve bedeni katılım. "Demokratik katılımın en üst düzeyde sağlanması" ve "yerleşimin tüm sorunlarına etkin çözümler bulunması" için ise örgütlenme kademeleri tanımlanır: konut temsilciliği, komşuluk yönetimi, sokak konseyi, mahalle konseyi. Tüm bu kademelerin kooperatifle nasıl bir iş birliği sağlayacağı konusunda da çözüm önerisi, kooperatifin konut yapımı sonrasında da tüketim, ulaşım, bakım hizmetleri gibi konularda kendi iç örgütlenmesini düzenlemesiyle mümkün olacağı şeklinde sunulur.

Görsel 7 Görünüşler (Ölçek 1/100) **Kaynak** Edirne Sosyal Sigortalılar Konut Yapı Kooperatifi: Sunum çizimleri - Salt Araştırma, Cengiz Bektaş arşivi

Görsel 8 Görünüşler (Ölçek 1/100) **Kaynak** Edirne Sosyal Sigortalılar Konut Yapı Kooperatifi: Sunum çizimleri - Salt Araştırma, Cengiz Bektaş arşivi

Bu öneri somut olarak, konutlar bittikten sonra kooperatifin tüketim kooperatifi, sürekli bakım grubu gibi yapılar kurması ve ulaşım için ortak kullanılacak bir minibüs satın alması gibi maddelerle ifade edilir.[14]

Toplumcu, katılımcı mimarlık yaklaşımları ne yazık ki uygulamada sınırlı kaldı ve tekil örnekler olmaktan öteye gidemedi. Bunun önemli bir nedeni, dönemin eleştirel ve toplumcu mimarlık yaklaşımlarının, 1980 askerî darbesinin tüm toplumsal muhalefet üzerindeki yıkıcı etkilerinden nasibini almasıydı.

İzmit Yeni Yerleşmeler projesinden farklı olarak, katılım kavramı planlama ve tasarım aşamalarında öne çıkarılmasa da Edirne Cumhuriyet Mahallesi projesi için kullanıcılarla yapılan anket çalışmalarının yanı sıra projenin nihai hâli, "imar planından ayrıntı projelerine kadar, çevreyi ve konutları tanıtan" bir sergi aracılığıyla kooperatif ortaklarına sunularak tartışma toplantıları düzenlenir ve kullanıcı görüşleri alınmaya çalışılır. Fakat bu toplantılara katılım düşük kalır, nedeni sorulduğunda ise kooperatif ortakları, "Eleştirecek bir şey bulamadığımız için bir şey yazıp atmadık" yanıtını verir.[15] Bektaş, her ne kadar projenin "katılımcı" olduğunu öne sürmese de makalenin sonunda "Özeleştiri" başlığı altında "Her aşamasında eleştirilecek pek çok yan olduğunu gerçekleştirdikçe anladığım bu çalışma yönteminin bir deneme olduğunu, hiç olmazsa bugüne dek tutulan yollardan, doğruya daha yakınlaştığını biliyorum" der ve ortakların sürece etkin katılımı, sürecin daha fazla disiplinin katkısıyla ilerletilebileceği gibi özeleştirilerini sıralar.[16]

Yukarıda aktarılan örneklerde etkili olan toplumcu, katılımcı mimarlık yaklaşımları ne yazık ki uygulamada sınırlı kaldı ve tekil örnekler olmaktan öteye gidemedi. Bunun önemli bir nedeni, dönemin eleştirel ve toplumcu mimarlık yaklaşımlarının, 1980 askerî darbesinin tüm toplumsal muhalefet üzerindeki yıkıcı etkilerinden nasibini almasıydı. Öte yandan dönemin tartışmaları ve sınırlı sayıda da olsa deneyimleri, günümüz konut üretim politikaları ve bir model olarak konut kooperatiflerinin yeniden ele alınmasına ışık tutacak zenginliğe sahip.

Notlar

1 Işık, O., Pınarcıoğlu, M.M. (2009). *Nöbetleşe Yoksulluk*, İletişim Yayınları. Işık ve Pınarcıoğlu'na (2009) göre dar gelirlilere konut üretmek için kurulan Emlak ve Kredi Bankası üst gelir gruplarına ve kendi mensuplarına kredi vermiş, SSK kredileri benzer biçimde orta ve üst gelir gruplarına kullandırılmış, kalkınma planlarında devlet tarafından teşvik edileceği belirtilen kooperatifler eliyle üretilen konutların konut üretimindeki payı %10'u geçememiştir.

2 Birleşmiş Mimarlar (1976). "Bir Yenilikçi Yerleşme Deneyi: İzmit Yeni Yerleşmeleri". *Mimarlık*, 4(149): 100–103.

3 A.g.e. (1976), s. 100.

4 A.g.e. (1976), s. 101.

5 Çavdar, T. (1978). "Toplum Bilinçlenmesinde Araç Olarak Katılımsal Tasarım: İzmit Yenilikçi Yerleşmeler Projesi". *Mimarlık*, 1(154): 55-60.

6 A.g.e. (1978), s. 55.

7 A.g.e. (1978), s. 60.

8 Bektaş, C. (2021). "Cengiz Bektaş ile Mimari Üretimleri Üzerine Söyleşi". Salt Araştırma; https://saltonline.org/tr/2252/cengiz- bektas-ile-mimari-uretimleri-uzerine-soylesi. Kaynak alınan makalede geçen isimden farklı olarak kooperatifin adı Cengiz Bektaş arşivinde "Edirne Sosyal Sigortalılar Konut Yapı Kooperatifi" olarak geçer (Salt Araştırma, 2021). İnternet taramasında ise projenin Binevler Toplu Konut Alanı ya da Binevler Konut Alanı olarak bilindiği görülmektedir.

9 A.g.e. (1978), s. 45.

10 Salt tarafından 2019-2020 yılları arasında kendisiyle gerçekleştirilen söyleşi dizisinde Bektaş, günümüzde dördüncü kuşağın çok mutlu bir şekilde yaşadığı bu projenin "insanların mutlulukları için çalışmanın tipik bir örneği" olduğunu belirtir (C. Bektaş, 2021).

11 A.g.e. (1978), s. 45.

12 A.g.e. (1978), s. 45.

13 A.g.e. (1978), s. 47.

14 A.g.e. (1978), s. 50.

15 A.g.e. (1978), s. 52.

16 A.g.e. (1978), s. 52.

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

Tanımlardan Uygulamaya Türkiye'de Sosyal Konuta Bakış

Kamunun sosyal konut üretimine dair mevcut politikası birçok bakımdan kamuoyu ve uzmanlar tarafından eleştiriliyor. Buna karşılık belirli dönemlerde farklı denemeler de mevcut. Sosyal konuta kamunun bakışındaki çerçevenin eksikliği ve yol haritası, üzerinde durulması gereken meselelerin başında geliyor. Bu bağlamda Doç. Dr. Özgür Bingöl* ile sosyal konutun tarifi, konutun kent formuyla ilişkisi, birim konutun planlama anlayışı ve üretim teknolojisinin alternatifleri üzerine konuştuk.

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Bingöl Barka Mimarlık ve Danışmanlık

Söyleşi: Elif Sidar Ökdemir

Türkiye'de planlama ve mimarlık pratikleri konut politikası ve konut üretim süreçlerinin neresinde duruyor?

Özgür Bingöl · Son 10 yılda hemen hemen her platformda bu konuyla ilgili konuşmaya başladıktan sonra, konuşmayı hep şöyle bitirdiğimi fark ettim: "Planlama ve mimarlık bilgisinin ve tasarım becerisinin içinde yer almadığı üretim süreci". Aslında özeti bu ve çok acı. Kamunun söz sahibi olduğu yapı üretiminde güncel egemen anlayış, planlama, mimarlık ve tasarımı kapıdan içeri almıyor. Üretim süreci ve politikalarda mimarlık bilgisi, planlama bilgisi ve tasarım becerisinin talep edildiğine dair benim artık bir kanaatim kalmadı. İhsan Bilgin ve Murat Balamir'in üretim süreçlerinin bu alanlardan kopukluğuna değindiği yıllardaki bu işin mimarlık ya da planlama bilgisine ihtiyaç duymadan yapılıyor olmasıyla şu an aktüel olarak bulunduğumuz bu zamandaki hâl arasında daha da olumsuz yöne doğru bir gidişat var.[1] Kitlesel anlamda üretim yapıp, kentleşmeyle ve mimarlıkla ilgili pek çok sorunu çözme şansı varken, bunların hepsini ıskalayıp daha büyük kentsel sorunlar yaratarak ilerliyoruz.

Yakın dönemde kentsel tasarım veya mimarlık ofislerinin isimlerini kamu projelerinde daha sık görüyoruz. Bu gelişmeyi nasıl yorumlayabiliriz? Kamunun teknik personelinin yetersizliğinin (sadece düne dair değil geleceğe dair de) kabulü, inşaat sektöründe olduğu gibi tasarım ayağının da taşere edilmek istenmesi mi yoksa yeni ihtimallere alan açma çabası mı?

Birini iyi, diğerini kötü olarak görmüyorum. Bu politikanın nasıl kurulduğu ve her ne şekilde kurulursa, sağlıklı işletilip işletilmediği önemlidir. Murat Balamir'in, İngiltere'yle Fransa'nın konut politikasını ve sosyal konut üretimini aktardığı metnine referansla konuyu açayım.[2] İngiltere modelinde kamuda nitelikli ve birikmiş bilgiye sahip çok sayıda personel söz konusu. Onlar söz sahibi, ana kuralları koyuyorlar. Ofisler proje ürettiği zaman, o kurallar çerçevesinde tasarımlar çok sıkı bir şekilde denetleniyor. Dolayısıyla ilgili kamu personelinin birikmiş bilgisi üzerinden süreç örgütleniyor. Bu yöntem az hata yaptırır ama beraberinde tekrarı da getirir, deneye izin vermez. Yeni olana yaklaşmak, erişmek zorlaşır. Bir diğer örnek ise Fransa. Fransa'da bu işi tamamıyla yarışmalara bırakıyorlar. Dolayısıyla deneyimi az ekipler de bu süreçte uygulama imkânı elde edebiliyorlar. Bu yaklaşım şunu kabul etmekte; iyiye ve yeniye ulaşabilmek için denemek ve olası hataların faturasına razı olmak gerekmekte. İki ayrı sistem, komşu iki ülke. Her ikisinin de bence istikrarlı ve nitelikli bir şekilde işletilmesi sonucunda ikisi de olumlu modeller olarak kabul edilebilir. En kötüsüyse ne yaptığına dair fikrinin, stratejinin, politikanın olmaması. Kamu otoritesi ana kuralları koyup, ertesinde kendisi bir proje üretmeden, ofislerin tasarım önerilerini ve proje dokümantasyonunu, belirlediği kurallara göre düzgün

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

bir şekilde denetlerse bir sorun olmaz. Tabii ki proje ve tasarımları talep ederken niteliği ön plana alıyorsa ve bu niteliği olabildiğince de nesnel seçim yöntemleriyle elde ediyorsa. Ardından birtakım kriterlere göre seçilen tasarımcıların çalışmalarını nitel ölçütlere ve kurallara bağlı olarak denetlerse neden olmasın. Ya da İller Bankası dönemindeki mekânsal çalışmalar gibi sosyal konut alanında da donanımlı geniş bir personel grubu ile ülke için konut stratejileri üretilebilir.

Türkiye'de sosyal konut üretiminin baş aktörlerinden olan TOKİ aracılığıyla kamu, geçmişte inşaat piyasasını teşvik eden, yerelden kopuk, seri ve tip proje odaklı bir konut üretim yaklaşımı nedeniyle uzmanlar ve kamuoyu tarafından eleştiriliyordu. Fakat bazı yıllarda TOKİ'nin bu yaklaşımının dönüştüğü, kendini tekrar eden kapalı, parçacıl yerleşimler yerine çevresiyle ve kent bütünüyle daha ilişkili konut yerleşimleri üretmeye çabalayan bir yaklaşım geliştirdiği bir süredir üzerine konuşulan meselelerden biri. Sizce belirli kırılma noktaları var mı? Konut üretimine dair bu süreci nasıl değerlendiriyorsunuz? Bunlar kamu için geçici denemeler mi yoksa deprem sonrası gibi akut barınma ihtiyacını karşılama ihtiyacı olduğunda da yaklaşımın izleri okunuyor mu?

TOKİ geçmişte arsa tahsisleri ve kooperatifler üzerinden önemli miktarda konut üretimini sübvanse etti. Kurumda Yiğit Gülöksüz'ün başkanlığı döneminde Eryaman 3 ve 4. etaplar gibi ülke için deneysel nitelikte tabir edilebilecek yerleşmeler de yapıldı. Aynı dönemde kurum tarafından toplu konutlar üzerine çok sayıda bilimsel çalışmaya dayalı yayın yapıldı. Daha sonra ise tip projelere dayalı konut üretimi benimsendi.

Kurum tarafından ilk yarışma 2009 yılında açıldı. O dönemde başkan olan Erdoğan Bayraktar yarışma kolokyumunda nicel olarak konulan hedeflere ulaştıklarını ama nitelik açısından sınıfta kaldıklarını açık şekilde dile getirdi. Niteliğin artırılmasına yönelik bu çabanın, kurumun tüm yıllık üretim kapasitesini bir anda tasarımla buluşturamayacağı açıktı. Bu nedenle değişimin kademeli şekilde, adım adım gerçekleşeceği de bilinmekteydi.

Bu arada sosyal konut meselesi ve TOKİ gerçeği ötesinde bu konuya ilişkin değinmek istediğim birkaç nokta var. Sosyal konut meselesiyle ilgilenen bütün aktörlere yönelik bu noktaları dile getirmek istiyorum.

İlk olarak sosyal konutun genellikle tanım olarak dar bir alana doğru sıkıştırma eğilimi söz konusu. Sosyal konut sadece budur, buna sosyal konut diyemeyiz türünden ifadelerle sıklıkla karşılaşmaktayım. Oysaki tanımı daraltıp hareket alanını kısıtlamak yerine; olabildiğince yelpazeyi genişleterek pek çok üretimi, pek çok aktörü kapsayacak şekilde tanımlamayı daha iyi bir strateji olarak görüyorum.

Sosyal konutla ilgili olarak farklı ülkelerin politikalarına baktığınızda, her bir ülkenin sosyal konutu tanımlama biçimi ve üretme biçimi de birbirinden çok farklı zaten. Dolayısıyla kapsayıcı bir tanım daha lehimize. Bu anlamda sosyal konut konusunda en geniş tanım olarak kamu otoritesi tarafından farklı yöntemlerle üretimi desteklenen konut ifadesini tercih ediyorum. Şunun altını çizmek gerekiyor: Kamu otoritesinin sübvanse etmediği bir üretimi sosyal konut olarak niteleyemeyiz. Örneğin özel sektör tarafından piyasa mekanizması içerisinde, kârını maksimize etme stratejisi olarak ucuz konut veya düşük maliyetli konut üretilmesi, söz konusu üretimi sosyal konut kılmaz. Sosyal konut, kamu otoritesinin piyasa koşullarından bağımsız şekilde, konuta erişimi desteklemesiyle ortaya çıkar. Bunu doğrudan üreterek, uygun kredi vererek, arsa sağlayarak, kiralık ya da mülk konut üreterek veya bunların hepsini bir arada harmanlayarak yapabilir.

Merkezi yönetim, yerel yönetimler veya kamu otoritesi tarafından desteklenen kâr amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından söz konusu modeller hayata geçirilebilir. Strateji olarak sadece mülk konutun doğrudan üretilmesi şeklinde değil, diğer bütün yöntemlerin de devrede olması önemli. Kişinin kendi koşullarına bağlı olarak sübvansiyonlardan hangilerinden yararlanmak istiyorsa, seçeneklerinin olmasını sağlayacak çözümler üretilmesi gerekir. Özetle bakış açım tanımın genişletilmesi, modellerin ve aktörlerin sayı olarak artması yönünde. Tanımı daraltarak yelpazenin içerisinde yer alabilme ihtimali olan modelleri ve aktörleri dışlamak rasyonel olmayacaktır.

İkinci nokta ise konut üretiminin kentsel mekânla ilişkisi üzerine. Kenti nasıl tanımladığımız ve şehir mefhumumuz üzerine etraflıca düşünmemiz gerekiyor. Yol ağlarının, üst ve altyapısal donatıların yapılarla buluştuğu yekûn olarak şehri algılamak oldukça fakir bir betimleme. Kentsel mekân, kentlilik, kamusallık, kent kültürü gibi kavramlara fizik mekânsal açıdan ustalıkla ev sahipliği yapabilecek yekûn nedir? Bu konu üzerine etraflıca düşünmek gerekir. Bu anlamda sosyal konut ya da daha doğrusu toplu konut üretimini bir yerleşme kompozisyonu üretmek olarak değil, bir kent parçası oluşturmak şeklinde değerlendiriyorum.[3] Ülkemizdeki gerek toplu konut gerekse sosyal konut yerleşmelerini kentsel biçim açısından oldukça sorunlu bulduğumu ifade etmek isterim.

Üçüncü noktaya gelirsek, birim konutun iç mekân düzenini algılama biçimimizi tartışmaya açmak iyi olacaktır. Ülkede hepimiz aşağı yukarı aynı evlerde yaşıyoruz. Binaların kat adedi, kentin içindeki konumu, cephe ve iç mekân malzemeleri değişiyor ama bütün ülke neredeyse aynı planda yaşıyoruz.[4] Bu konuda aslında büyük bir uzlaşı var. Çok katı bir şekilde yatma-yaşama eksenine dayalı kör bir koridorla çalışan bir şemanın egemenliği söz konusu. Farklı barınma alışkanlıkları, konutun ait olduğu yere özgü koşullar, çeşitlenen ihtiyaçlar değerlendirildiğinde ne kadar garip bir uzlaşı olduğu daha da ortaya çıkıyor. 20. yüzyıl başında, özellikle de iki savaş sonrası Avrupa'da barınma sorununu çözmek için ekonominin yararlılık yasalarına ve bilimsel çalışmalara göre planların katı işlevselci bir bakış açısıyla ele alınmasını anlayabiliyorum. Ancak günümüz için farklı koşullar geçerli. Sınırlarımızın dışında üretilen konut stokunu incelediğimizde pek çok farklı plan yorumu olduğunu fark ediyoruz. Bu noktada üzerinde büyük bir uzlaşı olan egemen plan şemasına teslim olmamak ve farklı yaşamlar ve bağlamlar dikkate alınarak çeşitlenen birim konut iç mekân düzenleri üretmek gerekiyor.

Değinmek istediğim dördüncü ve son nokta ise üretim teknolojisi. Betonarme konvansiyonel ve tünel kalıp üretimin ötesine geçemiyor olmak düşündürücü. Üretim teknolojisine odaklanmamızı zorunlu kılan nokta ise yaşadığımız depremler ertesinde ortaya çıkan vahim tablo. Açık konuşmam gerekirse ben de özellikle sosyal konut üretiminde yerel koşulları dikkate aldığımda tünel kalıbın alternatifinin zor olduğunu düşünmekteydim. Ancak yaşadığımız son depremler bu durumu sorgulamamı sağladı. Hâkim üretim biçimlerini etraflıca masaya yatırıp tartışmamız gerekiyor. Bu tartışmanın yararı nedir? Konut, ömrümüz boyunca bir araya getirebildiğimiz en büyük birikimi yönlendirdiğimiz ya da aylık kazancımızın önemli bir bölümünü ayırdığımız bir ürün. Peki, bu ürünün niteliği hakkında bilgimiz ne kadar? Muhiti, büyüklüğü, yönlenimi ve gözle görünür malzeme-detay durumu dışında strüktürel ve altyapısal unsurları ve bu unsurların niteliğine ilişkin bir bilgimiz olmadan kullandığımız bir ürün. Oysaki cep telefonumuzu, tabletimizi, bilgisayarlarımızı, otomobillerimizi alırken ne kadar araştırma yapıyor, özelliklerini inceliyor, kalitesini ve garantisini irdeliyoruz. Konut gibi pahada en ağır olan üründeyse körlemesine karar veriyoruz. Dolayısıyla konut üretimimizin de teknolojiyle buluşması, yani endüstrileşmesi gerekiyor. Üretim yöntemlerini geliştirerek çeşitlendirmek önemli. Konvansiyonel betonarme üretim ve tünel kalıp uygulamalarına alternatif olarak ön üretimli sistemlerin devreye sokulmasına ihtiyacımız var. Hafif çeliğin ve yapısal çeliğin kullanım alanının genişlemesi, iskelet sistem veya düzlemsel sistemde beton prefabrikasyona dayalı çözümlerin geliştirilmesi, yani sahada değil atmosferik koşullardan bağımsız şekilde fabrika ortamında üretilerek sahada montaja dayalı kaliteli üretimin yapılması için çaba gösterilmesi kaçınılmaz. Konutun hızlı, maliyet etkin, kaliteli, strüktürel ve altyapısal anlamda güvenilir üretimi bu yolla mümkün. Dahası sorumluluğu alınabilir ve hesap sorulabilir bir üretimi hedeflemek gerekiyor. Aynı zamanda yapısal ahşapla ilgili düzenlemelerin de bu süreçte oluşturulması yerinde olacaktır.

Tasarım alanına odaklanan bir mimar ve akademisyen olarak sosyal konut mimarisinde ön plana çıkarmayı tercih ettiğim noktalar bunlar. Ancak konunun görüş belirtmekte çekimser davrandığım katmanları da var. Hukuki, ekonomik, toplumbilimsel boyutları en az fizik mekânsal boyut kadar önem taşımakta. Bilgi alanım ve pratiğim üzerinden fizik mekânsal boyutuyla konuyu değerlendirmeyi tercih ediyorum. Mekân sadece fiziki özellikleriyle sorunların tamamını çözemez. Ancak sosyal sorunların çözüme kavuştuğu bir bağlamda kentsel, toplumsal, bireysel ilişkilerin sağlıklı bir şekilde cereyan edebileceği fizik mekânın niteliği ve nasıl tanımlanacağı sorusu bir o kadar can alıcı.

Ofis olarak Kayabaşı 17. Bölge, 24. Bölge, 25. Bölge Sosyal Konutları, Ataşehir Şerifali Konutları ve Ataşehir KGM Lojmanları olmak üzere TOKİ ile birçok proje sürecini yürüttünüz. Plan ve projelendirme süreçlerinden uygulamaya kadar süren aşamaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kitlesel bir üretimden bahsediyoruz. Büyük alanlar üzerinde yapılaşmayla ilgili çok az mekânsal tanımı içeren imar planı yaklaşımıyla doğrudan konutların, blokların ve kompozisyonlarının projelendirilmesine geçilmesini sorunlu buluyoruz. Bu kitlesel üretimde idarelerce kentsel tasarım ya da master plan çalışmalarına alan açılması önemli. Bu çalışmalara bağlı olarak da aslında imar planının nihai şeklini alması gerekiyor. Ardından farklı tasarımcıların alt ölçeklerde master plandaki ana felsefeye bağlı olarak ölçekleri sınırlandırılmış kendi üretimlerini gerçekleştirmeleri gerekir. Fakat içinde bulunduğumuz durumu değerlendirecek olursak süreç bu şekilde ilerleyememekte. Günümüzde imar planı olarak adlandırdığımız araç sadece büyük bir toprak parçaları üzerinde çekme mesafeleri ve yapılaşma miktarını, yani nicel sınırları tanımlayan, kentsel mekân strüktürü veya mekânsal nitelik konusunda herhangi bir kural telaffuz etmeyen bir karaktere sahip. Bir anlamda bilinçli bir gevşetilmeden bahsedilebilir. Bizler de böyle bir ortamda üretim yapar bulduk kendimizi. Bu sadece bizim ülkemiz için geçerli bir durum değil. Literatüre bakarsanız eğer Uzakdoğu-Asya şehirciliği olarak tanımlanan, Singapur ve Çin gibi coğrafyalarda da bu imar planı modeline bağlı çok miktarda üretim görmekteyiz. Kural koyucu, karar verici ve denetleyici olan otorite gevşetiyor kuralları. Oysaki imar kurallarının kapsamı sadece bir toprak parçası üzerinde yapıların arazi sınırından ne kadar çekileceği ve üzerinde ne kadar yapı yapılacağı ile sınırlı değil. Caddeleri, sokaklarıyla, meydanlarıyla, arka bahçeleriyle, güneş ışığı yapı ilişkileriyle, cep parklarıyla, mahalle parklarıyla birlikte kentin yapılı-açık alan strüktürünü tanımlayan bir kurallar bütünü. Dolayısıyla kentsel kamusal yaşamı ve senaryosunu ifade etmekte. Günümüzde ise kamu otoritesi, gevşetilmiş imar planı yaklaşımıyla pek çok konuyu kendi üretimiyse projecinin, özel sektöre ait bir projeyse geliştiricinin inisiyatifine terk ediyor. Kime bırakırsanız, kendi pragmatik eğilimleriyle bunu şekillendiriyorlar. Kamu yararını onların korumasını beklemekse bana oldukça absürt geliyor. Keza bu kamu otoritesinin görevi. Devasa boyutlarda tanımlanmış arsalar ve gevşetilmiş imar planı mantığı, günümüz kentleşmesindeki krizin kaynağı. Böylesi bir ortamda sizin birim konut ölçeğinde, blok ölçeğinde, malzeme kullanımı ve detay çözümleri ölçeklerinde bir takım kazanımlarda bulunabilsenizde, kentsel ölçekte maalesef çoğunlukla iyiye ulaşamıyorsunuz. Öncesinde yeterince tanımlanmamış ve sizden sonra devam etmeyen, herkesin kendi senaryosuna göre parçalar ürettiği bir fiziki çevre içerisindesiniz sonuçta. Bir kentsel strüktür, kentsel mekâna dair bir senaryo ve onun tariflenmesi gibi bir durum söz konusu değil.

İlk uygulamalarınızın ardından dile getirdiğim rahatsızlıklarımızı ve eleştirilerimizi rapor olarak idareye sunduk. Ertesinde 24. Bölge Yerleşmesi kapsamında bize alan açarak mevcut imar planının alternatifini oluşturma imkânı tanıdılar. Bir kentsel tasarım çalışmasıyla oldukça eğimli ve hareketli bir doğal topoğrafyaya sahip yaklaşık 40 hektarlık alan için yönlenim, topoğrafya-yol ilişkileri ve genel kentsel strüktür kurgusu üzerinden yeni bir imar planı taslağı oluşturduk. Alansal

Fotoğraf Ataşehir KGM Lojmanları, BBMD

olarak asfalt yüzeylerin azaltıldığı, bitkisel yüzeylerin artırıldığı, daha az dolgu ve kazıyla imalatların yapılabileceği, fiziksel erişilebilirlik açısından kolaylık sağlayan, görsel geçirgenliği önemseyen, açık alanları tanımlamayı önceleyen bir anlayışı master planın ana eksenine yerleştirdik. Bu çalışmamıza göre idare imar planı revizyonunu gerçekleştirdi. Ertesinde mimari ölçekte proje çalışmalarına başladık. Dolayısıyla bu iyi yönde atılmış bir adımdı. Bu aşamada problemse 2500 konutluk bir yerleşmenin tamamının tek bir mimari ekip tarafından tasarlanmasıydı. Kentsel tasarım aşamasında önerimiz, yerleşmenin 5 farklı mimari ekip tarafından master plan ilkeleri gözetilerek projelendirilmesi yönündeydi. Ne kadar özenle yapılsa da bir ekip tarafından bu büyüklükte bir yerleşmenin tasarlanmasını sağlıklı bulmuyoruz. Bu nedenle 5 ekip, ortalama 500'er konutluk yerleşme parçaları hâlinde, master plandaki felsefeyi hayata geçirsinler önerisini dile getirdik. Fakat yapım bütçesine kıyasla sözü bile edilmeyecek projecilik bütçesi endişeleri nedeniyle önerimiz benimsenmedi. O kapasitede, istediğiniz kadar bir sistem dâhilinde farklılaşmaya ve çeşitlendirmeye yönelik çaba sarf edin, tekrarlanma oranı nedeniyle bir noktada kentsel tasarım aşamasındaki hedeflerin bir miktar uzağında buluyorsunuz kendinizi.

Özetle, sorunuzda belirttiğiniz projelerde yol haritamızı belirlerken, her bir projenin özelliğine bağlı olarak farklı kademelerde üretimin niteliği bağlamında ne tür kazanımlar elde edilebilir şeklinde düşündük. Kentsel mekân, yerleşme formu, blok tipolojileri, birim konut çözümleri, malzeme ve detay ilkeleri, mimari dil, yapım sistemleri vb. başlıklarda olumlu yönde ne kadar yol alınabilirse değerlidir şeklinde konuya yaklaştık. Üretimin sayıca fazla olması nedeniyle etkisi de fazla. O yüzden her hangi bir kademede iyiye doğru atılmış küçük bir adımın daha büyük iyiyi yaratması söz konusu. Bizim dışımızda idarenin çalışacağı tasarımcıların, bizim yaptıklarımızın üzerine ekleyerek bu alandaki üretimi daha nitelikli kılacağına inandık. Gelecek çalışmalara alan açacağı varsayımıyla ufak adımlar atmayı önemsedik.

Çoğunlukla merkezi yönetimin konut politikaları üzerinden konuştuk ama yerel yönetimlerin de çalışmaları var. TOKİ de ülkede sosyal konut üretimlerinde her ne kadar baş aktörlerden biri olsa da tek aktör değil. Çeşitli kentlerde yerel yönetimler de sosyal konut üretimini üstlenen çeşitli yapılara ve kurumlara sahip. Bu alandaki diğer aktörleri ve politikalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yerel yönetimler sosyal konut üretiminde nasıl bir rol üstleniyor ve nasıl bir rol üstlenmeli?

Kamu otoritesi derken hem merkezi yerel hem yerel yönetimi kapsar şekilde konuşmak gerek. Bu sadece merkezi otoritenin üretimiyle çözülebilecek bir sorun değil. Yereldeyse ilçe belediyeleri ölçeğinde çözümü kolay bir durum olamayacağı ifade edilebilir. Büyükşehir belediyelerinin imkânlarıyla çözüm üretilmesi ise mümkün. Bu noktadaysa arsa önemli hâle geliyor. Merkezi otoritenin kamu yararını gözeterek sosyal konut politikası kapsamında üretim yapmaya niyetlenen yerel yönetimlere arsa tahsisinde kolaylık sağlaması gerekiyor. O nedenle bu meseleyi politik çekişmenin dışında değerlendiriyor olmak önemli.

Bakanlık ve belediyeler dışında, kâr amacı gütmeyen kuruluşlara da yer açılması düşünülebilir. Kooperatif meselesi başka türlü yeniden ele alınabilir mi? Buna bakılabilir. Sadece bir mülk elde etmek için bir araya gelmiş, birbiriyle ilişkisiz insanlar grubu olarak değil de, Avrupa'da veya Güney Amerika'da görülen bazı uygulamalara benzer, barınma tercihleri paydasında bir araya gelmiş sakinlerin oluşturduğu bir kooperatif yapısı teşvik edilebilir. Ayrıca farklı girişimler finansman kolaylığı, piyasa koşullarının altında faizle kredi imkânı ve uzun zamana yayılan geri ödemeler planıyla desteklenebilir. Kitlesel olmasa da, daha otonom girişimlerin hareket alanı genişletilebilir. Esasında aktarmak istediğim olabildiğince sunum modellerinin çeşitlendirilmesi.

Deprem gerçeğine bağlı olarak yenilenmesi gereken konut stoku ise başka bir çözüm bekleyen konu olarak karşımıza çıkıyor. Toplu olarak üretimin yapılıyor olmasının getirdiği; uygun maliyet, yapım sürecinin ve aktörlerinin kolay denetlenebilir olması gibi bir takım avantajlar söz konusu. Ancak toplu olma hâlinin indirgemeci ve pragmatik yaklaşımlara bağlı olarak ciddi mekânsal sorunlara da yol açtığını görmekteyiz. Bu aşamada önerim tek defada büyük yerleşmeler inşa ederek değil, daha parçacıl yaygın ve çok aktörlü bir modelle bu üretimin yapılması yönünde bir model üretilmesidir. Kendi yapısını yenilemek üzere aralarında uzlaşmış sakinlerin, bir kamu otoritesinin hakemliğinde ve garantörlüğünde en azından sürece başlamaları önemli. Bu alanı piyasa mekanizmasının dengelerine ve aktörlerine terk etmek oldukça sorunlu.

Fotoğraf Kayabaşı 24. Bölge Konutları, BBMD

Fotoğraf Ataşehir Şerifali Konutları, BBMD

Pek çok olumsuz duruma da yol açacağı açık. Dolayısıyla merkezi ve yerel kamu otoritesinin sakinleri ve yüklenicileri kurduğu masada buluşturması, uzlaştırması, süreci denetlemesi ve uygun koşullarda kredi imkânlarıyla desteklemesi yerinde olacaktır.

Metropollerde artan konut ve kira fiyatlarıyla birlikte konuta erişimin kentliler için gün geçtikçe azalması ve barınma krizinin yakıcı hâle gelmesiyle farklı konut sunum biçimleri ve olası ihtimaller yaygınca tartışılmaya başladı. Siz güncel konut stoku üzerinden sosyal konutu ve geleceğini bu tartışmaların içinde nerede görüyorsunuz? Sizce İstanbul özelinde hâlâ barınma krizi için akut sorun çözücü olabilir mi yoksa alternatifleri yaratılabilir mi?

Konutla ilgili bazı uluslararası istatistiklere bakıldığında Rusya, Kolombiya, Güney Afrika gibi ülkelerle en alt sıralarda olduğumuzu görmekteyiz. Aklıma gelen ilk örnek kişi başına düşen oda sayısı istatistiği mesela. Dolayısıyla "kullanmadığımız bir sürü konutumuz var" ya da "konut fazlamız var" şeklinde yorumları bu istatistikler doğrulamıyor maalesef. Bazen sağlıklı değerlendirme yapabilmek için bu türden "soğuk" rakamsal istatistiki verilere bakmak gerekli oluyor. İşin dikkat çeken tarafı ise aşağı yukarı 2007 yılından bugüne kadar yıllık bazda dünyada en çok konut üretilen ülkelerden birisi olmamız. Buna rağmen veriler daha konut üretileceğine işaret etmekte.

Şimdi gelelim konunun diğer boyutuna: İstatistiki verilerin dışında konutun nasıl üretileceğine dair farklı katmanlarda neden düşünmemiz gerekiyor? Açıkçası mevcut yapı stokumuzun kondisyonunun iyi olduğunu söylemek zor. Sadece strüktürel anlamda değil yapı fiziği sorunları açısından da konuyu değerlendirmek lazım. Örneğin Almanya'nın 1950'li, 60'lı yıllarda ürettiği konutla, bizim aynı yıllarda ve ertesinde ürettiğimiz konut arasında niteliksel anlamda büyük fark var. Dolayısıyla mevcut yapı stokunun bir şekilde yenilenmek zorunda olduğu açık. Formel yapı stokunun büyük bir kısmından bahsediyoruz. Bu arada çok ciddi anlamda da enformel yapı stokumuz olduğunu unutmayalım. Yapısal anlamda daha da sorunlu bir stoktan bahsetmekteyim. Şimdi bütün bunlar önümüzde durmaktayken konut üretimine devam etmeden ve konut sunum modellerini çeşitlendirmeden barınma sorunumuzun çözülebileceğine dair bir önermeyi anlamakta güçlük çekiyorum. Muhakkak ki sorunu kriz anlarında hafifletmek üzere farklı stratejiler devrede olabilir. Konutu atıl durumda olan mülk sahiplerinin yüksek oranda vergilendirilmesi, boş ofis yapılarının konuta dönüştürülmesi, kentleşme politikalarında belirli merkezlerde yoğunlaşmanın önlenerek desantralizasyona odaklanılması vb. uygulamalar rasyonel. Ama bu uygulamalarla yetinip özellikle sosyal konut üretimini azaltmak önemli kesimlerin konut sorununun daha uzun bir süre devam etmesi anlamına gelecektir. Ayrıca yapılan sosyal konut üretimi aracılığıyla piyasanın da regüle edileceğini göz ardı etmemek lazım. Bu anlamda sadece üretilen konuta erişen kişi değil daha büyük bir kesimin bu regülasyon üzerinden fayda sağlayacağı açık. Tabii ki benim de kişisel samimi temennim, çevresel sorunları bağlamında artık daha fazla yapı üretmeden sorunlarımızı çözebilmeyi becermek. Sadece bu temennim yüz yüze kaldığımız gerçeklerle uyuşmuyor. Tek ve büyük açmazım bu noktada.

Notlar

1 Bilgin, İ. (2004). "Toplu Konut Üretiminde Politika-Tasarım İlişkisi", *İTÜ A|Z*, Sayı 1/1, s. 54-59.

2 Balamir, M. (2004). "Tasarımın Kurumlaştırılması: Konut Politikasında Tasarım Hizmetlerinin Düzenlenmesi", *İTÜ A|Z*, Sayı 1/1, s. 89-94.

3 Bingöl, Ö. (2019). "Sosyal Konut Yerleşmelerinde Kentsel Mekân Üretimi: İstanbul Kayabaşı 24. Bölge Sosyal Konut Yerleşmesi", *Megaron*, 14(1), 83-99.

4 Aksoy, B.C. ve Bingöl, Ö. (2018). "Konut İç Mekânlarında Tektipleşme". XXI: https://xxi.com.tr/i/konut-ic-mekanlarinda-tektiplesme

İstanbul'un Modern Konut Yerleşimlerine İki Örnek

Levent IV. Kısım (1954-1957)
Ataköy I-II. Kısımlar (1957-1964)

Levent ve Ataköy II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye mimarlığında bütüncül planlama, iç ve dış mekân kalitesi, malzeme ve uygulama bakımından öne çıkar. Hızla göç alan İstanbul'un konut sorununa, Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın dâhil olduğu farklı finansman modelleri ve Kemal Ahmet Arû'nun "yeni şehir" tipinde mimari tasarım arayışlarıyla çözümler aranır. Günümüzde hâlen mimari ve toplumsal seçkinliğini koruyan Levent ve Ataköy'de yükselen rant eskiyen konutların hızla renove edilmesine ve özgün mimari tasarım ve elemanların geriye dönüştürülmesi olanaksız yöntemlerle yenilenmesine yol açmakta. Deprem riski ise İstanbul'un diğer bölgelerinde olduğu gibi kentsel dönüşümü gündeme getirmektedir.

Nilüfer Baturayoğlu Yöney˚ - Ebru Omay Polat¨

˚ Prof. Dr., University of Central Florida, Antropoloji Bölümü
¨ Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
Docomomo Türkiye Ulusal Çalışma Grubu

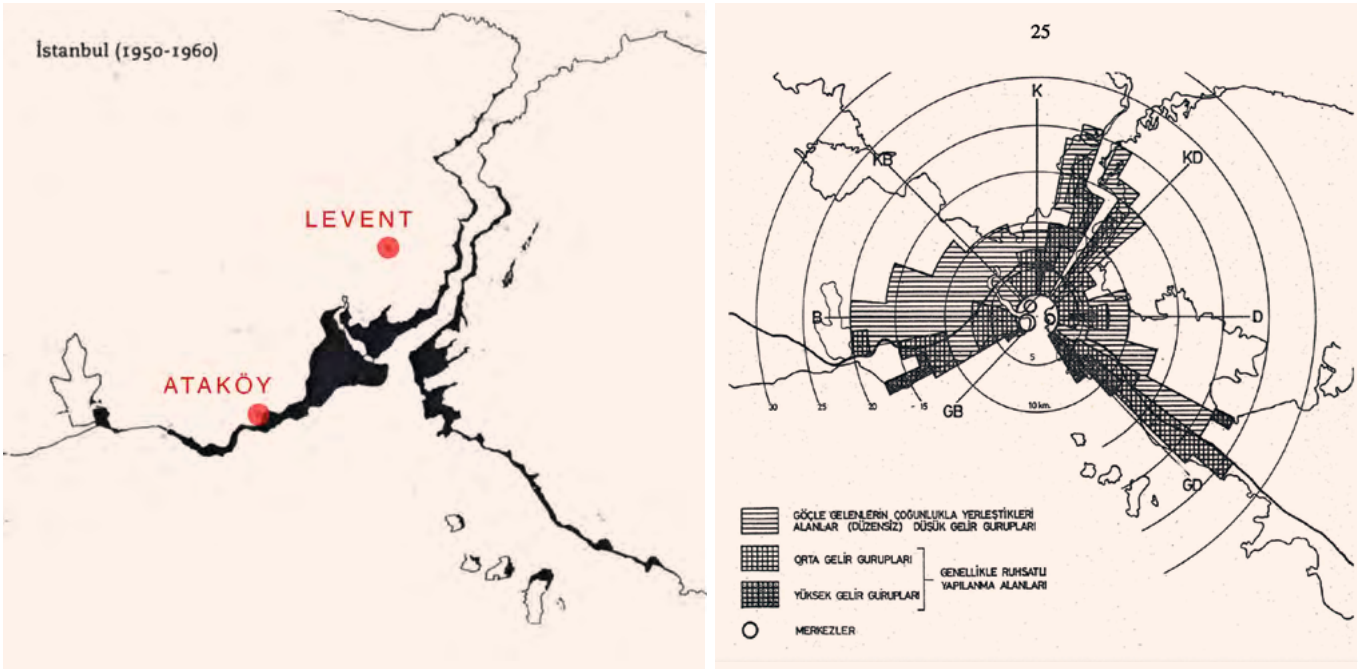
Giriş: II. Dünya Savaşı'nın Ardından İstanbul'da Konut Sorunu

II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye savaş dışında kalmakla birlikte, ekonomik koşullardan etkilenmiştir. Ernst Reuter'in 1943'te Türkiye'deyken hazırladığı rapor bu konuya değinir ve konut kiralarının denetlenmesi, konut gereksiniminin karşılanması ve kentlerin planlı gelişiminde belediyelerin önemini vurgular: Başarılı bir konut politikasının üç temel koşulu "tasarruf sandıklarından" yararlanılarak arsa, mali yardım (kredi) ve teknik yardım sağlanmasıdır; sürdürülebilirlik ise konut topluluklarının yönetimiyle gerçekleşir.[1]

Kemal Ahmet Arû ise II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'sında konut sorununu irdelediği çalışmasında arazi, temel, çatı alanı, merdiven, yol gibi tesislerden azami faydalanma, küçük ve ekonomik planlı konutlar, basit yapım sistemleri ve prefabrikasyon, standart mimari elemanlar gibi arayışlarla, "konforsuz ancak rahat" ve "içinde bulunduğumuz şartlara uygun sadelikte" çözümlere nasıl ulaşıldığını aktarır ve ülkemizdeki yasal durumu tartışır. Eleştirisinde, özellikle İstanbul için, düşük faizli ve devlet destekli kredilerin, kiralara yakın düzeyde geri ödeme koşullarının ve geliri yetersiz aileler için ucuz kira konutlarının gerekli olduğuna değinir. Devlet kuruluşlarının sağladığı düşük faizli kredilerle lüks konut yapımının denetlenmesi, kredi iltimasının engellenmesi ve yeni inşaat alanlarının yapı kooperatiflerine tahsis edilmesi gerektiğini belirtir.[2]

Türkiye'deki konut ve yapı malzemesi sorunlarına, kısmen devlet eliyle ve bir kamu iştirakinden yararlanılarak çözüm sağlamak amacıyla, Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın görevleri 1946'da yeni bir yasayla düzenlenir. İlk olarak Henri Prost'un İstanbul Master Planı'nda önerilen kent dışı "bahçe şehirler", 1950'lerde gelişen liberal ekonomi politikalarıyla birlikte orta sınıfların tercih ettiği bir alternatif hâline gelir.

Türkiye'deki konut ve yapı malzemesi sorunlarına, kısmen devlet eliyle ve bir kamu iştirakinden yararlanarak çözüm sağlamak amacıyla, Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın görevleri 1946'da yeni bir yasayla düzenlenir.[3] Bu kanunla Türkiye Emlak Kredi Bankası, yurtta yapı ve onarma işleri ve

Görsel 1, 2 1950-1960 İstanbul'unda Levent ve Ataköy'ün konumları (sol) ve 1950-1960 yılları arasında kentsel gelişme aksları (sağ) **Kaynak** Notlar 1, 5

bilhassa meskeni olmayan yurttaşlara ucuz mesken yaptırmakla görevlendirilir. İlk olarak Henri Prost'un İstanbul Master Planı'nda önerilen kent dışı "bahçe şehirler", 1950'lerde gelişen liberal ekonomi politikalarıyla birlikte orta sınıfların tercih ettiği bir alternatif hâline gelir.[4] Kendi mevzi imar planları ve altyapısına sahip bu alanlar, belediyeden planlama, finansman veya inşaat desteği almamıştır. Bankanın bu kapsamda ürettiği konut projeleri arasında İstanbul'da Levent (K.A. Arû ve R. Gorbon, 1947-1956, 1007 birim) ve Koşuyolu (K.A. Arû, 1952-1954, 419 birim) sayılabilir.

1950'lerde iç göç ve hızlı kentleşme etkisindeki Tarihi Yarımada konut, sanayi, yönetim ve ticaret işlevlerini üstlenen bir merkezdir. Nüfusun %70'i Tarihi Yarımada, Kadıköy ve Üsküdar'da yaşamaktadır. Kentin yeni gelişme yönü, batıda Marmara kıyısı, kuzeydeyse Boğaziçi doğrultusundadır.[5] Levent yerleşimi kentin kuzey gelişme bölgesinde, Ataköy ise kentin batı gelişme koridorunda konumlanmıştır (Görsel 1 ve 2).

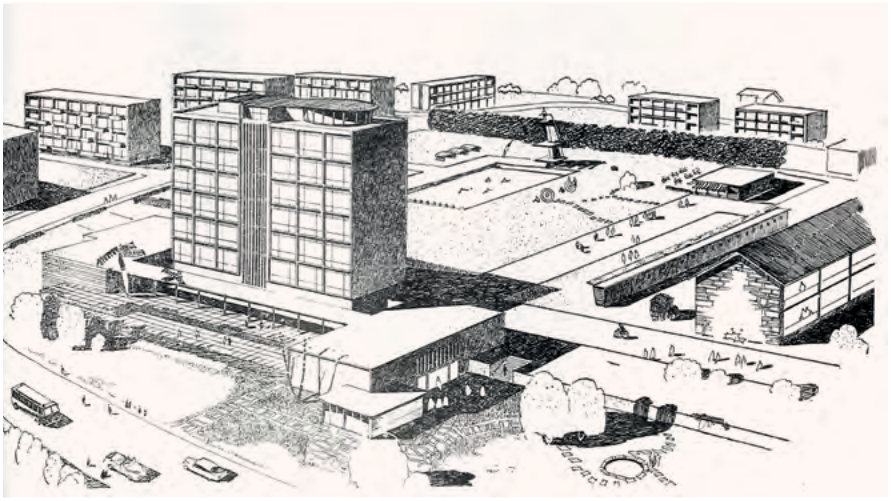
1953'te belediye tarafından yapılan bir incelemeye göre 30-40 bin konuta ihtiyaç duyulmaktadır.[6] 1954 Kat Mülkiyeti Kanunu ve 1958'de İmar ve İskân Bakanlığı'nın kuruluşunun ardından Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın ilk çok birimli ve yüksek katlı apartman bloklarından oluşan projeleri Levent IV. Kısım (1954-1956, 373 birim), Atatürk Bulvarı Blok Apartmanı (1954-1956, 94 birim) ve Ataköy I-II. Kısımlar (1957-1964, 1514 birim) başlar. Böylece "bahçe şehirler" yerini, farklı yükseklik ve yoğunlukta ancak birlikte planlanmış çok birimli ve çok katlı bloklardan oluşan "yeni şehirler" ile tüm işlevlerin tek bir blokta çözüldüğü "megabloklara" bırakır. Arû'nun Levent IV. Kısım tasarımı "yeni şehir" modelinin Türkiye mimarlığındaki ilk örneğidir ve 11 katlı A Blok yapıldığı dönemde Türkiye'nin en yüksek konut bloğudur.[7] 1964'de tamamlandığında Ataköy'deki 13 katlı K ve R blokları ülkenin en yüksek konutları olur.

Levent IV. Kısım (1954-1957)

Levent II. Kısm'ın inşaatı devam ederken 1954'te tasarımına başladığı IV. Kısım'da Arû "yeni şehir" arayışına yönelir, geniş ve serbest yeşil alanlar içinde blokların birbirinin manzara, güneş ve rüzgarını kapatmamasını temel alan bir plan hazırlar. Yeşil alanların mülkiyeti konusunda da yeni bir çözüm üretilir (Görsel 3 ve 4).[8] Günümüzün kapalı konut siteleri modeline dönüşmeden, tüm açık alanların kamusal yeşil alan olarak belediyeye bırakıldığı bu sistem Türkiye'de bir ilktir ve Ataköy I-II. Kısımlarda yinelenir. Kentsel planlama ilkeleri arasında öne çıkan bir başka konu, yaya ve taşıt yollarının birbirinden ayrılmasıdır. Büyük yapı adalarının çevresindeki taşıt yolları, ada içerisine sadece yayaların girmesine ve otopark alanlarının taşıt yolları etrafında kümelenmesine olanak verir. İzleyen yıllarda, konutlardan ilkokula taşıt yollarından tamamen bağımsız yaya ulaşımına olanak veren Ataköy II. Kısım, bu düzenlemenin ideal bir örneğidir.[9]

Levent IV. Kısımda, 1800 nüfusu barındıracak (5,2 kişi/birim) 373 konut birimi ile bütünleşmiş sosyokültürel ve hizmet amaçlı donatılar yer alır.[10] Proje yaklaşık 24 ha arazide toplam 56.581 m^2 inşaat alanına sahip 1-11 katlı 18 farklı tipte 82 yapıdan oluşur. Brüt yoğunluk 76 kişi/ha ve 16 birim/ha düzeyindedir; kişi başına brüt 31,5 m^2 yapılı ve 132 m^2 açık alan düşmektedir. Tüm altyapı, tesis ve donatılar bedeli banka tarafından karşılanarak inşa edilir, mülkiyetleri ilgili yerel ve merkezi idarelere bırakılır.[11] Ancak, Avrupa örnekleri ile karşılaştırıldığında,[12] bu yoğunluklar toplu konut alanı niteliği taşımaktan uzaktır.

Görsel 3, 4 Levent IV. Kısım: Avan proje yerleşim planı (üst) ve farklı yapı tipleri ve açık alanların yerleşimi (alt) Perspektif Bedri Kökten, 1956. **Kaynak** K.A. Arû Arşivi.

Tasarımlarda Arû'nun yurt dışında incelediği konut tiplerinin yansıması görülür: 10 farklı tipte blok apartman ile 8 farklı tipte müstakil ve sıra ev tasarlanmıştır (Görsel 5 ve 6).[13] Müstakil konutların kendilerine ait bahçeleri vardır; sokaktan müstakil girişleri olan sıra evlere bahçe verilmemiş, teraslarla yetinilmiştir. Sıra evler 3+1 ve müstakil evler 3+1 ve 4+1 düzeninde ve büyüklükleri 245 ile 270 m^2 arasındadır (Görsel 7 ve 8). Blok apartmanlar ise dıştan koridorlu, katta tek, 2 ve 4 daireli ve tek, 2 ve 3 girişli tipler içerir. 2+1 ve 3+1 birimler çoğunlukta olmak üzere, 1+1 ve 4+1 daireler de bulunur, birim büyüklükleri 68 ile 167 m^2 arasında değişir (Görsel 9, 10, 11 ve 12).[14]

Levent IV. Kısım'da Arû "yeni şehir" arayışına yönelir. Levent IV. Kısım'da yeşil alanların mülkiyeti konusunda da yeni bir çözüm üretilir. Günümüzün kapalı konut siteleri modeline dönüşmeden, tüm açık alanların kamusal yeşil alan olarak belediyeye bırakıldığı bu sistem Türkiye'de bir ilktir.

Konutların mimari tasarımı 1950'lerde baskın olan uluslararası üslup özelliklerini yansıtır. Farklı ailelere hizmet edebilecek çok sayıda konut tipi tasarlanmıştır. Koşuyolu ve Levent I-III. Kısımların aksine vernaküler mimari elemanlar kullanılmaz. 40 yapının dış cephelerinde Ferruh Başağa, Nurullah Berk, Sadi Berker, Eren ve Bedri Rahmi Eyüboğlu, Ercüment Kalmuk gibi sanatçıların eserleri yer alır (Görsel 12). İnşaat işi emaneten bankayla belediyenin ortak iştiraki Türkiye İmar Limited Ortaklığı'na (TİMLO) verilmiştir. İnşaat malzemesi temini güçleşince, bir bölümü ithalatla sağlanır. Banka Levent Projesinin farklı etaplarında farklı finansman modelleri uygulamak zorunda kalır.[15]

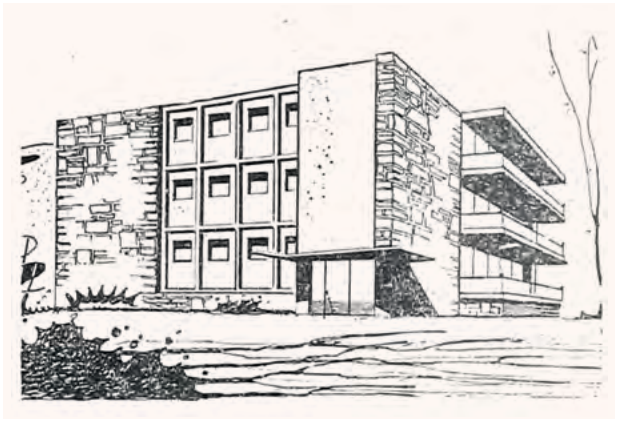
Görsel 5, 6 Levent IV. Kısım'daki farklı blok apartman tipleri: Büyükdere Caddesi'nden genel görünüş, önde A, arkasında B ve C bloklar (sol) ve Büyükdere Caddesi ve Akçam Caddesi köşesinden içeri bakış, solda C ve sağda B bloklar (sağ), 1957.

Görsel 7, 8 Levent IV. Kısım'daki farklı müstakil ev tipleri: K tipi müstakil ev (sol, perspektif) ve Zeki Müren IV. Kısım'daki evinin önünde (Sağ)
Kaynak Bedri Kökten, 1956; https://tinyurl.com/zekimurenlevent

Görsel 9, 10, 11, 12 Levent IV. Kısım'daki farklı blok apartman tipleri: O Tipi (sol üst), D tipi (sağ üst) ve C tipi (sol alt ve sağ alt); D blokların yol cephesinde sanat eserleri yer almaktadır. **Kaynak** Perspektifler Bedri Kökten, 1956; fotoğraf Nilüfer Baturayoğlu Yöney, 2012

Ataköy I-II. Kısımlar (1957-1964)

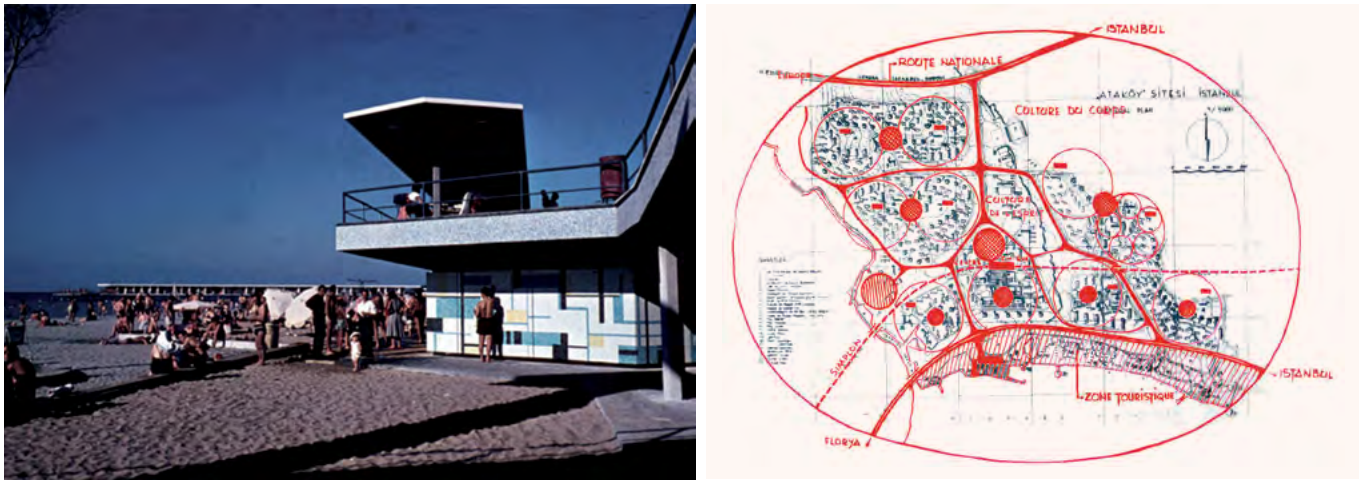
Ataköy Projesi, Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın İstanbul'un batı gelişim koridoru üzerinde, Bakırköy ile Yeşilyurt arasında, Marmara kıyısında ve havalimanına yakın mesafede yer alan yaklaşık 375 ha büyüklüğünde bir arsayı 1955'te satın almasıyla başlar.[16] Alanı kente bağlayan Sirkeci-Florya Sahilyolu, E5 Otoyolu ve Sirkeci-Florya demiryolunun tamamlanması projeyi destekler.[17] Düzenlenen uluslararası kentsel ve mimari proje yarışması sonuçsuz kalır; jüri beğenilen projelerin bir sentezini oluşturmayı önerir. Kentsel planlama ve mimari tasarım projeleri, Ertuğrul Menteşe yönetiminde ve Luigi Piccinato danışmanlığında 1956'da alanda kurulan Baruthane Proje Bürosu tarafından gerçekleştirilir. Büro mimar ve mühendisleri arasında Tuğrul Akçura, Ümit Asutay, Firuzan Baytop, Nejat Erem, Ergün Ersöz, Muhteşem Giray, Şevket Koç, Eyüp Kömürcüoğlu, Bedri Kökten, Hamdi Şensoy ve Yümnü Tayfun sayılabilir.[18]

Projenin 1957 yılında tamamlanan ilk tesisi Ataköy Plajı'dır (Görsel 13).[19] Bunu moteller[20] ile campingler[21] izler; bölgede Baruthane'den kalmış olan yapılar yeniden işlevlendirilerek kullanılır.[22] 1970'lerde artan deniz kirliliği sonucu işlevini yitiren plaj, 1986-1988'de Hayati Tabanlıoğlu tarafından tasarlanarak banka tarafından inşa edilen ve alışveriş merkezi, yat limanı, oteller vb. ticaret birimlerinden oluşan Ataköy Turizm Kompleksi için yıkılır. Sirkeci-Florya sahil yolu üzerinde inşa edilen Galleria Alışveriş Merkezi, bu yapı tipinin Türkiye'deki ilk örneğidir. [23]

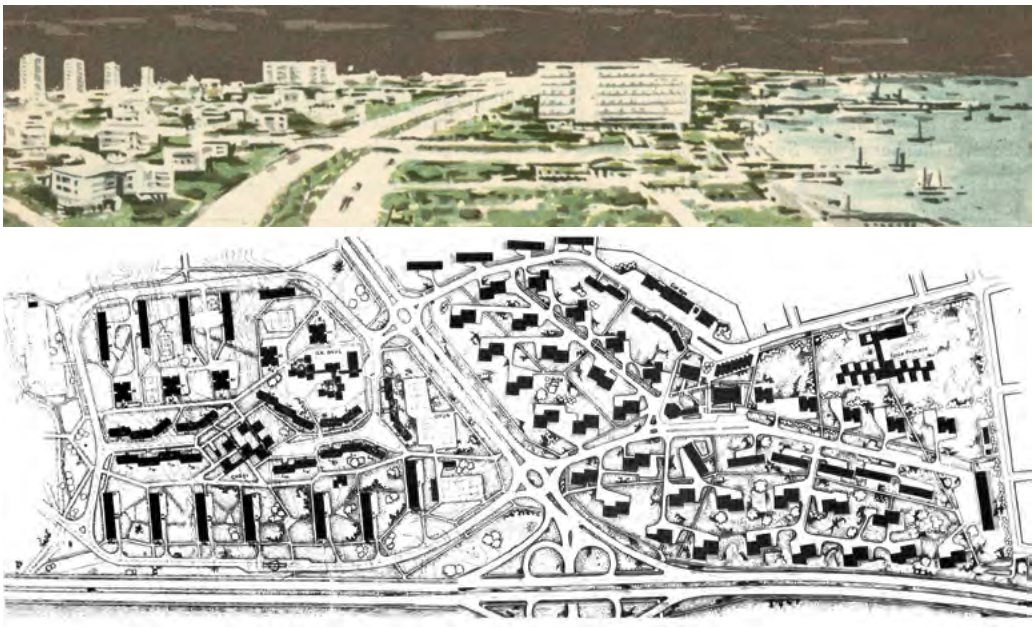
Turistik tesislere verilen öncelik Ataköy'de yeni ve planlı bir uydu kent/sayfiye yerleşimi kurulduğunu göstermektedir. Planlama bakımından, artık bankanın alametifarikası hâline gelen, "yeni şehir" ilkesine uygun, tüm altyapı ve donatıları yatırımcı tarafından inşa edilerek ilgili idarelere devredilen ve yapıların ayak bastığı arsalar dışında kalan ortak alanların belediye denetimine bırakıldığı bir yaklaşım izlenir.

Turistik tesislere verilen öncelik Ataköy'de yeni ve planlı bir uydu kent/sayfiye yerleşimi kurulduğunu gösterir (Görsel 15). Planlama bakımından, artık bankanın alametifarikası hâline gelen, "yeni şehir" ilkesine uygun, tüm altyapı ve donatıları yatırımcı tarafından inşa edilerek ilgili idarelere devredilen ve yapıların ayak bastığı arsalar dışında kalan ortak alanların belediye denetimine bırakıldığı bir yaklaşım izlenir. Başta 53 bin nüfus için 10 mahalle olarak hazırlanan plan (Görsel 14), izleyen proje süreçlerinde değişikliklere uğrar, sadece projesi tamamlanmış olan plaj, moteller ve I-II. Kısımlar bu plana uygun olarak inşa edilir.[24]

I. Kısım (1957-1962) 3-13 katlı 52 blokta 662 konut biriminden, II. Kısım (1959-1964) ise 2-12 katlı 38 blokta 852 konut biriminden oluşur. Toplam 16 farklı daire tipinin düzenleri 2+1 – 7+1, büyüklükleri ise 93-248 m^2 arasında değişir (Görsel 16).[25] Tüm altyapı ve donatıları dâhil her detayında modernist planlama ve tasarım ilkelerini yansıtan farklı büyüklükte fakat benzer mimari dile sahip yapılar geniş yeşil alanlar içine yerleştirilir. Serbest planlar, aydınlık mekânlar, büyük pencereler, ayaklar üzerinde yükseltilmiş yapılar, ortak kullanıma açık düz teras çatılar ve pastel tonlar arasında canlı renkler kullanan cephe düzenleri modernizmin mimari kalıplarını izlemektedir (Görsel 17, 18, 19 ve 20). 1964-1965 yıllarında inşa edilen M. Giray'ın Ataköy II. Kısım İlkokulu da çocuklar için özel olarak tasarlanmış mekânsal ve modernist eğilimleri yansıtır.[26]

Görsel 13, 14 Ataköy Sahil Yerleşimi: Ataköy Plaj Tesisleri, 1957 (sol) ve uluslararası plan ve proje yarışması ardından hazırlanan kavramsal yerleşim haritasının (1956) ilk yerleşim planı (1957) üzerine uygulanmış hâli (sağ). **Kaynak** Aga Khan Arşivi.

Görsel 15, 16 Ataköy Sahil Yerleşimi: satış broşürünün kapağında yer alan illüstrasyon, 1957 (üst) [17] ve Ataköy I-II. Kısımlar yerleşim planı (alt)
Kaynak Ataköy 1, Ataköy 2 Satış Broşürleri, Türkiye Emlak Kredi Bankası, Ankara,1958.

Görsel 17, 18 Ataköy I. ve II. Kısımları (1957-64) oluşturan yapı tiplerine örnekler (sol) ve modernist tasarım özellikleri, mimari elemanlar ve detaylar
Kaynak Ataköy 1, Ataköy 2 Satış Broşürleri, Türkiye Emlak Kredi Bankası, Ankara,1958. Fotoğraflar, Nilüfer Baturayoğlu Yöney, 2005.

Görsel 19, 20 Ataköy I. Kısım, genel görünüş, 1965 (sağ) ve Ataköy II. Kısım, ilkokul ile birlikte genel görünüş, 1967 (sağ).
Kaynak Notlar 18, 26

1960 sonrası oluşan sosyalist eğilimli siyasi ortamda, Levent ve Ataköy projeleri, sosyal konut niteliği taşımadığı ve orta-üst sınıflara konut edindirdiği için eleştirilmiştir. Bir kamu iktisadi teşekkülü (KİT) olan bankanın, kendi sermayesiyle çalıştığını, maliyetleri indirgemek için malzeme ithal ettiği ve inşaatları kendisi yaparken kaliteden ödün vermediği için kâr sınırlarının düşük olduğunu ve projelerden kazanç sağlamadığı takdirde iflas edebileceğini unutmamak gerekir. Kaldı ki bu projelerden elde edilen kâr, bankanın başka sosyal konut üretimlerini desteklemiştir.

Sonuç

1960 sonrası oluşan sosyalist eğilimli siyasi ortamda, Levent ve Ataköy projeleri, sosyal konut niteliği taşımadığı ve orta-üst sınıflara konut edindirdiği için eleştirilmiştir. Levent ve Ataköy ağırlıklı olarak bugün de aynı kullanıcı profilini korumaktadır. Bir kamu iktisadi teşekkülü (KİT) olan bankanın, kendi sermayesiyle çalıştığını, maliyetleri indirgemek için malzeme ithal ettiği ve inşaatları kendisi yaparken kaliteden ödün vermediği için kâr sınırlarının düşük olduğunu ve projelerden kazanç sağlamadığı takdirde iflas edebileceğini unutmamak gerekir. Kaldı ki bu projelerden elde edilen kâr, bankanın başka sosyal konut üretimlerini destekler. Levent ve Ataköy II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye mimarlığında bütüncül planlama, iç ve dış mekân kalitesi, malzeme ve uygulama bakımından öne çıkmakta, baskın modern mimarlık dili, batılı modellere uyumlu ulusal politikalar ve sosyal hayat tarzlarıyla çakışmaktadır. Ataköy III. Kısım (1963-1966, 738 birim) ve IV. Kısım (1965-1972, 1881 birim)[27] ile Ankara Telsizler (1963-1972, 3.000 birim)[28] gibi bankanın başka projeleri, sosyal konut standartlarına uygun olmakla birlikte, modern mimari dilleri ve mekân kaliteleri dışında dönem mimarlığı içinde dikkat çekmez. Günümüzde hâlen mimari ve toplumsal seçkinliğini koruyan Levent ve Ataköy'de, yükselen rantlar eskiyen konutların hızla renove edilmesine ve özgün mimari tasarım ve elemanların geriye dönüştürülmesi olanaksız yöntemlerle yenilenmesine yol açmakta, deprem riski ise İstanbul'un diğer bölgelerinde olduğu gibi kentsel dönüşümü gündeme getirmekte.

Ataköy II. Kısım İlkokulu 2006'da tescillenir.[29] Koruma bilincini geliştirmek amacıyla I. Uluslararası Docomomo Çalıştayı 2006'da İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin desteğiyle ve 100'ün üzerinde uzman katılımcıyla Ataköy I-II. Kısımlarda gerçekleştirildi.[30] Levent I-II-III-IV Kısımlar 2008'de "kentsel sit alanı" ilan edildi.[31] Ataköy I-II. Kısımlar ve Turistik Tesisler için 2009'da ve 2022'de yapılan benzer başvurular ise reddedildi. Bölge 05.07.2005 tarih ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kapsamında İstanbul VII Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na devredilmiştir. İstanbul VII Numaralı KVTVK Bölge Kurulu, 23.06.2009 tarih ve 70 sayılı kararında, "koruma altına alınmalarını gerektirecek bir niteliğe sahip olmadıkları" gerekçesiyle talebi reddetmiştir. Güncellenen başvuruda, İstanbul I Numaralı KVK Bölge Kurulu tarafından 05.12.2022 tarihinde, talebin 2009 yılında reddedilmiş olduğu gerekçesiyle, değerlendirilmeyeceği biçiminde yanıtlanmıştır. Bugüne dek bu değişiklikler, alanda bütünlüğe zarar veren yeni yapılara izin verilmesi ve I. Kısım Çarşısı'nın yıkılmasıyla sonuçlanmıştır. Yine bu kapsamda 2022'de askıya çıkan parsel bazında yeni bir imar düzenlemesine ilişkin itiraz girişimleri ve yasal süreçler hâlen devam etmektedir. Diğer yandan, Galleria Alışveriş Merkezi'nin üretildiği dönemin geç modern/postmodern etkilerini ve renklerini yansıtan yalın fakat hareketli mimari dili, geçtiğimiz yıllarda anayol cephesi, girişler ve iç mekâna yapılan müdahaleyle daha çağdaş fakat niteliksiz hâle getirilmiştir. Son yıllarda yıkılan Regatta Tesisleri'nin ardından bu yapının da yıkılması gündeme gelmiştir. Alan, mimari bütünlüğünü çeşitli gerekçelerle tehdit eden karar ve uygulamalar altında varlığını sürdürüyor.

Notlar

1 Reuter E. (1943). "Mesken Meselesinin Halli Çareleri". *Arkitekt*, 11-12(143-144): 263-271; Keleş R. (1985). "Ernst Reuter ve Türk Kentbilimi". *Amme İdaresi Dergisi*, 19(3): 81-98; Ayataç, H., Baturayoğlu Yöney, N. ve Türer Başkaya, F.A. (2016). "Türkiye'de Konut Alanlarının Planlaması, Prof. Kemal Ahmet Arû'nun Levent 4. Mahalle Tasarım Yaklaşımı". İçinde Gülersoy N.Z. ve Koramaz T.K. (Der.) Kemal Ahmet Arûu / *Kentsel Planlama ve Tasarım*. İTÜ Vakfı, s. 237-274.

2 Ayataç, H., Baturayoğlu Yöney, N. ve Türer Başkaya, F. A. (2016). A.g.e; Arû K.A. (1950). *İkinci Dünya Harbinden Sonra Garp Avrupa'sında Mesken Problemi*, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

3 Ayataç, H., Baturayoğlu Yöney, N. ve Türer Başkaya, F. A. (2016). A.g.e; Baturayoğlu Yöney, N. ve Salman, Y. (2010). "Mass Housing Development by a Government Agency and the Politics of Urbanization in Turkey" içinde Gülersoy, N.Z. vd. (der.) *International Planning History Society Conference Proceedings: Urban Transformation: Controversies, Contrasts and Challanges*, C 1, İTÜ: İstanbul, s. 441-456.

4 Ayataç, H.(2007). "The International Diffusion of Planning Ideas: The Case of Istanbul, Turkey", *Journal of Planning History* 6(2): 114-137; Yada Akpınar, İ. (2010). "The Making of a Modern Payitaht in Istanbul: Menderes' Executions After Prost's Plan" içinde Bilsel, F.C. ve Pinon, P. (der.) *From the Imperial Capital to the Republican Modern City: Henri Prost's Planning of İstanbul (1936-1951)*. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s. 167-199.

5 Özkan, İ. (2006). *İstanbul Metropoliten Alanında Uygulanan Konut Politikaları ve Levent Bölgesine Etkilerinin İrdelenmesi*. YTÜ FBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul.

6 Tekeli, İ. (1984). "The Social Context of the Development of Architecture in Turkey" içinde Holod, R. ve Evin, A. (der.) *A Modern Turkish Architecture*, University of Pennsylvania Press, s. 9-33.

7 Ayataç, H., Baturayoğlu Yöney, N. ve Türer Başkaya, F.A. (2016). A.g.e.

8 "En sonunda IV. Levent'te dahiyane bir fikir geldi aklımıza; binaların bastığı alan o binanın mülküdür. Yani bastığı yerin dışına ilave yapı hakkı yoktur. Bu suretle tabanın dışına çıkamadılar. IV. Levent'te, bütün boş alanlar Belediye'nin, Belediye de bir şey yapamadığına göre oraları öyle kaldı." Arû, K.A. (1995). "Anılarda Mimarlık Özel Sayısı", *Yapı*, YEM, s. 9-47.

9 Ayataç, H., Baturayoğlu Yöney, N. ve Türer Başkaya, F.A. (2016). A.g.e.; Baturayoğlu Yöney N. ve Manioğlu, G.A. (2006). "Late Modern Housing Utopia of the 1950s and 1960s: Ataköy Phases I and II" içinde Mazlum, D., Ahunbay, Z. ve Kahya, Y. (der.) *Conservation of the 20th Century Architectural and Industrial Heritage, International Symposium*, YEM, s. 125-128.

10 "80 dükkan, 90 garaj, benzin ve servis istasyonu, çamaşır fabrikası, 580 kişilik sinema, spor kulübü, tenis kortları, yüzme havuzu, gazino, kahve ve çay pavyonları, gece kulübü, kreş ve çocuk bahçesi, idari üniteler gibi mekânlar, blokların zemin ve teras katlarına ya da açık alanlarda, yerleşim içine dağılmış ve konut alanlarıyla bütünleşmiş biçimde yerleştirilmiştir. Bunların bir bölümü gerçekleştirilememiş, bir bölümü ise aradan geçen sürede işlevini yitirmiş ya da değiştirmiştir. "Gelir getirecek umumi tesisleri ihtiva eden apartman bloklarında, bu kısımların maliyet bedelleri apartman ünitelerine bindirilmiş, böylece apartman ünitesi sahiplerinin aynı zamanda bu umumi tesislerin gelirlerinden intifa hakkına sahip olması sağlanmış ve bu sistemi düzenlemek için bir mahalle yönetim modeli de önerilmiştir. Ancak bu sistemler bugün işler durumda değildir." Aru K.A., Levend 4. Mahallesi, *Arkitekt* 1956/3: 140-153.

11 Ayataç, H., Baturayoğlu Yöney, N. ve Türer Başkaya, F.A. (2016). A.g.e; Emlak Kredi Bankası (1973). *Türkiye Cumhuriyetinin Ellinci Yılında Emlak Kredi Bankası*, Ankara.

12 Aru, K.A. (1950). A.g.e.

13 A.g.e.

14 Ayataç, H., Baturayoğlu Yöney, N. ve Türer Başkaya, F.A. (2016). A.g.e.

15 A.g.e.

16 Türkiye Emlak Kredi Bankası (1973). A.g.e.

17 Baturayoğlu Yöney N. ve Manioğlu, G.A. (2006). A.g.e.

18 Baturayoğlu Yöney, N. (2018). "Modern Bir Planlama Deneyimi: Ataköy, İstanbul". *Mimar.ist*, (61): 58-68; Güvenç, M ve Işık, O. (1999). Emlak Bankası: 1926-1998, Emlak Bankası: İstanbul.

19 *Arkitekt* (1958). "Ataköy Plaj Tesisleri". *Arkitekt*, 3(292): 99-106.

20 Giray, M. ve Tayfun, Y. (1963). "Ataköy Plaj Motelleri ve Mantar Kabinleri". *Arkitekt*, 4(313): 149-154.

21 Giray, M. ve Baytop, F. (1964). "Ataköy Campingleri". *Arkitekt*, 1(314): 8-10.

22 Kökten, B. (1967). "Ataköy 2. Kısım Motelleri". *Arkitekt*, 3(327): 104-107, 127.

23 Baturayoğlu Yöney, N. (2018). "Modern Bir Planlama Deneyimi: Ataköy, İstanbul". *Mimar.ist*, 61: 58-68.

24 Menteşe, E. (1958). "Ataköy Sitesi Hakkında Rapor". *Arkitekt* 2(291): 79-81.

25 Tanyeli, U, Baturayoğlu Yöney, N., Salman, Y. ve Omay Polat, E.E. (2015). *İstanbul Mimarlık Rehberi: Modern ve Çağdaş*, Batur, A. (Editör), TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul.

26 Giray, M. (1963). "Ataköy'de İki İlkokul Projesi". *Arkitekt*, 1(310): 7-11; Giray, M. (1967). "Ataköy İkinci Mahalle İlkokulu". *Arkitekt*, 2(326): 58-61.

27 *Arkitekt* (1975). "Türkiye Emlak Kredi Bankası Ataköy Sosyal Konut Uygulaması". *Arkitekt* 2(358): 53-57.

28 Türkiye Emlak Kredi Bankası (1973). A.g.e.

29 Ataköy II. Kısım İlkokulu, Docomomo_Türkiye Ulusal Çalışma Grubu'nun başvurusu üzerine, İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 11 Mayıs 2006 tarih ve 14 sayılı kararı ile kültür varlığı olarak tescillenmiştir. 2010 yılında yine Docomomo_Türkiye danışmanlığında İSMEP tarafından hazırlatılan rölöve, restorasyon ve güçlendirme projeleriyle onarılmıştır.

30 Omay Polat E, Baturayoğlu Yöney N. (2006) "Workshops as a Tool for Education in Modern Heritage Conservation: 1st International Docomomo Workshop in Ataköy, Istanbul, 2006". TÜBA-KED2022/25: 117-132.

31 İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 13.05.2008 tarih ve 3047 sayılı kararı.

İstanbul'un Meçhul Mirası
Yüzyıl Ortası Sosyal Konut Üretimi

Sosyal konut üretimi, Avrupa'da 2. Dünya Savaşı sonrasında baş gösteren konut sorununa çare oldu. Türkiye'de ise özellikle göç ve kentleşmeyle beraber ortaya büyük bir konut ve barınma ihtiyacı çıksa da sosyal konut uygulamaları oldukça sınırlı kaldı. 1945-1960 arasında yaklaşık 2500 birimlik sosyal konutun inşa edildiği İstanbul'da sosyal devlet anlayışının ürünü bu örnekler oldukça değerli. Üretimi gerçekleşmiş ve kent tarihinde yer etmiş sosyal konutlara ait arsa temin, planlama ve finansman destek modellerinin incelenmesi, bugünkü barınma ve konut krizine çözüm arayışları için kritik öneme sahip.

Yıldız Salman˙ - Burak Öztürk¨

˙ Dr. Öğr. Üyesi , İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
¨ Doktora Öğrencisi, İstanbul Teknik Üniversitesi

İnsanın temel barınma ihtiyacı ve hakkının mekânı olan konut, Endüstri Devrimi sonrasında büyük Avrupa kentlerinde nüfus artışına bağlı olarak sorun hâline gelmeye başladı. Öte yandan, savaşların sebep olduğu yıkımlar bu kentlerdeki mevcut konut stokunu azalttı. Henüz 20. yüzyıl başında konut sorunuyla karşılaşan Batı ülkeleri bu sorunla mücadele etmeye oldukça erken tarihte başladı. Bu mücadele kapsamında yalnızca konfor koşullarını sağlamayı hedefleyen, yalın bir tasarım diline sahip, düşük bütçeli inşaata imkân tanıyan ve günümüzde sosyal konut olarak ifade edilen yeni bir tipoloji geliştirildi. Bu tipolojinin gelişim sürecinde arsa seçimi, altyapı çalışmaları, finansman ve işletme gibi sosyal konutun üretimine dair ortaya çıkan kritik sorunlar da farklı denemeler aracılığıyla birer birer çözülüyor.

1939'da başlayan İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'daki pek çok kent merkezinde yıkımlar meydana geldi, dolayısıyla konut stokunda azalma söz konusu oldu. Batı ülkelerinin sosyal konut üretimine dair yeterince tecrübe sahibi olması, bu sorunla kolayca başa çıkmalarını sağladı: Kâr amacı gütmeyen topluluklar olan yapı kooperatifleri, kendilerine tahsis edilen arsalarda düşük bütçeli sosyal konutlar inşa ederek kent sakinlerinin acil konut ihtiyacına cevap verebildi. Her ne kadar doğrudan dahil olmasa da Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki ekonomik buhranlardan olumsuz etkilendi.

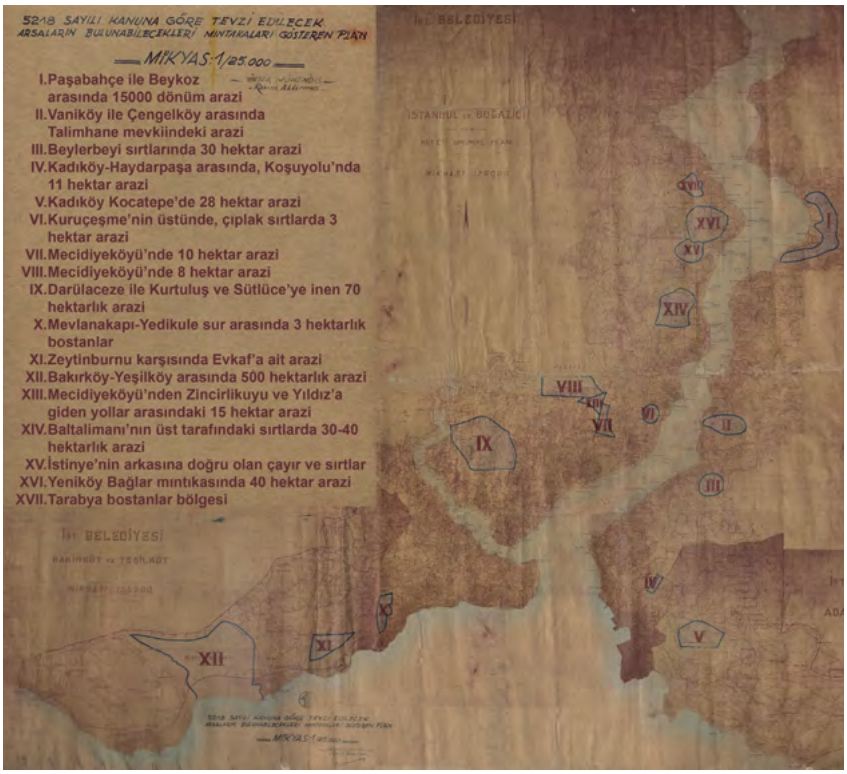
İstanbul, Ankara'nın başkent olmasının ardından ciddi bir nüfus kaybı yaşamış ve boşalmışken, 1930'ların sonları itibarıyla iç göç hareketleri başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerde nüfus artışını tetikledi. Önceki yüzyılda meydana gelen yangınlar eski başkentin konut stokunu önemli oranda azaltırken savaş sonrasındaki ekonomik sorunlar elde kalanların onarılmasına, yenilenmesine engel olmaktaydı. Böyle bir ortamda, söz konusu nüfus artışı, konut sorununu da beraberinde getirdi. Kentin yeni sakinleri barınma ihtiyaçlarını kendi yöntemleriyle karşılamaya çalıştı ve İstanbul yeni bir kentsel sorunla karşı karşıya kaldı: Gecekondu. Çarpık kentleşme riskiyle İstanbul'daki yerleşimin geleceğini tehdit eden gecekondular aynı zamanda gayrisıhhi yaşam şartlarıyla sakinleri için de tehlike arz etmekteydi. Konut sorununun artık göz ardı edilemediği 1940'lı yılların ortalarında sosyal konut üretimine dair ilk adımlar atıldı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ülke genelinde sosyal konut üretimine dair ilk gelişmenin 18.07.1944 tarih, 4626 numaralı Memur Meskenleri İnşası Hakkında Kanun olduğu biliniyor. Kanun kapsamında üretimi gerçekleşen ilk konut grubu Ankara'daki Saraçoğlu Mahallesi oldu. Mahallenin projeleri savaş sebebiyle ülkesi Almanya'dan ayrılıp Türkiye'ye yerleşen mimar Paul Bonatz tarafından hazırlandı. Kanun maddeleri sosyal konut üretiminin bilhassa Ankara'daki işleyişi hakkında detaylar içermekteydi. Memur nüfusunun sayıca fazla olduğu başkent için bu durum kabul edilebilirdi ancak konut sorununun daha gözle görülür olduğu İstanbul, yeni yasal düzenlemeleri beklemeliydi.

14.06.1946 tarih, 4947 sayılı kanun ile Türkiye Emlak Kredi Bankası kuruldu. Kanun kapsamında banka, ülke genelinde sosyal konut inşaatı, satışı ve kredi finansmanı konularında yetkilendirildi. Kuruluşundan birkaç ay sonra Banka ile İstanbul Belediyesi, ortak bir girişime imza atarak İstanbul İmar Limited Şirketi'ni kurdu. Şirket vakit kaybetmeden çalışmalara başladı, 1947 ilkbaharında mimari projeleri Rebii Gorbon ve Tarık Emiroğlu tarafından hazırlanan Mecidiyeköy Meskenleri'nin inşaatına başlandı. Rum Ortodoks Mezarlığı ile Ali Sami Yen Stadyumu arasında 28 birimlik konut grubunun inşa edilmesiyle İstanbul'da ilk sosyal konutun üretimi gerçekleşmiş oldu (Şekil 1). Şirket hemen sonrasında benzer tipolojide, 26 birimden oluşan bir konut grubunun inşaatını da Haseki'de gerçekleştirdi. Ertesi yıl yapılan yeni bir yasal düzenlemeyle 28.06.1948 tarih ve 5228 sayılı Bina Yapımını Teşvik Kanunu yürürlüğe girdi. Bu kanunla imar sınırları içinde olup idare mülkiyetinde bulunan arsaların belediyelere tahsisi söz konusu oldu. Belediye, bu arsaları ev yapmak isteyen kimselere veya kooperatiflere kurayla dağıttı. Arsa tahsis edilenlerin ise bir yıl içinde imar planına uygun olarak inşaata başlayıp, iki yıl içinde bitirmeleri gerekiyordu. İstanbul Belediyesi ilgili kanun kapsamında kent genelinde çok sayıda arsa belirledi (Şekil 2), imar planlarını hazırladı. Ancak taliplerin arsaları teslim aldıktan sonra kısa süre içinde inşaatı nasıl tamamlayacağı, inşaat finansmanının nasıl sağlanacağı gibi soruların yanıtsız kalması bu düzenlemenin konut sorununa çözüm getiremediğini göstermekteydi. Bu tarihlerde İstanbul'da inşaatı gerçekleşmiş yegâne sosyal konut örneği olarak Merbank Mahallesi'nden söz edilebilir (Şekil 3). Merkez Bankası Memurları Yapı Kooperatifi tarafından inşa edilen mahalle Zincirlikuyu Mezarlığı'nın bitişiğinde yer almaktaydı. 38 birimden ibaret olan mahallenin parselasyon planı Turgut Cansever, bina projeleri ise Zeki Sayar tarafından tasarlandı.[1]

Şekil 1 İstanbul İmar Limited Ortaklığı tarafından inşa edilen Mecidiyeköy Meskenleri
Kaynak Cumhuriyet Devrinde İstanbul, 1949

Şekil 2 5228 sayılı kanuna göre dağıtılacak arsaların konumlarını gösteren plan
Kaynak İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi, Hrt_009534

Şekil 3 Zincirlikuyu'da inşa edilen Merbank Evleri
Kaynak Arkitekt, 253-254, 1952

Zaman ilerledikçe İstanbul'da konut sorunu daha çok hissedilir oldu ve bu ihtiyacı karşılayan gecekondu alanları farklı noktalardan kente giderek yayıldı. Mevcut yasal düzenlemelerdeki yetersizlikler üzerine 24.03.1950 tarih ve 5656 sayılı kanun ile Belediye Kanunu'na yeni maddeler eklendi: Artık belediyeler arsa dağıtmak yerine doğrudan sosyal konut inşaatını gerçekleştirecek, bunları satış veya kiralama seçenekleriyle ihtiyaç duyan kent sakinleriyle paylaşabilecekti. İstanbul Belediyesi, bu yeni kanunun kendisine tanıdığı yetkiyle hızla çalışmalarını tamamladı; 1951 başında sosyal konut üretimine dair ilk adımları attı.

Üsküdar-Selamsız, Kadıköy-Koşuyolu ve Fatih-Arpaemini'nde seçilen arsalar üzerinde planları ve projeleri belediye bünyesinde çalışan mimarlar tarafından tasarlanan sosyal konutların inşaatı için girişimler başladı. 1952'de Selamsız'da 50, Koşuyolu'nda 100 birimlik konut gruplarının inşaatı tamamlandı (Şekil 4). Arpaemini'nde ise çözülemeyen mülkiyet sorunu sebebiyle sosyal konut üretimi bu tarihte gerçekleşemedi ve yapı kooperatiflerinin aktif rol aldığı dönem beklenmeye geçildi.

Şekil 4 Selamsız (solda) ve Koşuyolu'nda (sağda) İstanbul Belediyesi tarafından inşa edilen sosyal konutlar
Kaynak Rakım Ziyaoğlu, İstanbul Albümü, 1952

1950'li yılların başına dek İstanbul'da sosyal konut inşaatına dair pek çok girişim söz konusu oldu. İstanbul Belediyesi'nin gerek Türkiye Emlak Kredi Bankası ile ortak olarak gerekse kendi imkânlarıyla inşa ettiği sosyal konutların sayısı ihtiyaç duyulan miktarın çok altında kaldı. Türkiye'de yapı, imar ve mesken konuları hakkında yabancı uzmanlar tarafından hazırlanan bir raporda, sosyal konut üretiminde önemli rolü olan yapı kooperatiflerinin imkânlarının kısıtlandığı, üretimlerine daha fazla yardım sağlanması gerektiği belirtilir.[2] Bu uyarıyı dikkate alan merkezi yönetim, yapı kooperatiflerini sosyal konut üretiminin aktörlerinden biri hâline getiren yasal düzenlemeyi gerçekleştirdi. 24.07.1953 tarih ve 6188 sayılı kanun ile belediyeler konutu inşa eden değil, inşa etmek isteyen yapı kooperatiflerine planları yapılmış ve onaylanmış arsaları temin eden kurum olarak süreçte yer almaya başladı. Yapı kooperatifleri ise inşaat bedelinin yarısını sermaye olarak temin ettikleri takdirde talip oldukları arsaları alıp, inşaat faaliyetine başlayabilecekti. Nitekim ilgili kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte İstanbul'un pek çok yerinde sosyal konut üretiminde artış olduğu görüldü. İstanbul Belediyesi öncelikle Emlak Kamulaştırma Müdürlüğü'nde Teknik Büro Amiri olarak Anadolu şehirlerinde pek çok işçi mahallesi tasarladı ve Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde şehircilik dersleri vermekte olan Seyfi Arkan'ı görevlendirdi. Yapı kooperatiflerine temin edilecek arsaların planları Arkan'ın kontrolünde, Belediye bünyesindeki mimarlar tarafından hazırlanmaktaydı. İstanbul Belediyesi, 1954'te daha önce inşaatı yapılmış Koşuyolu ile Selamsız çevresinde ve kentin diğer noktalarında toplam yedi sosyal konut arsasının planlarını tamamladı.[3] Bu tarihlerde işçi topluluklarına ait yapı kooperatifleri, Bakanlar Kurulu izniyle kurulur ve Belediye'den talepte bulunmaya başlardı. İstanbul Belediyesi tarafından planları hazırlanan toplam 1145 birimlik sosyal konut alanı işçi yapı kooperatiflerine dağıtıldı (Tablo 1). Öte yandan kimi işçi yapı kooperatifleriyse kendi temin ettikleri arsalar için planlar hazırlatarak sosyal konut inşa etmek üzere belediyeden onay aldı. Bu örneklerde de altı sosyal konut alanında 943 birimlik inşaat yapıldı (Tablo 2).

Sosyal Konut Alanı	Arsa Temin Edilen Yapı Kooperatifleri	Konut Sayısı
Koşuyolu	İETT Kadıköy Havagazı İşçileri Yapı Kooperatifi	236
	İst. İşçi Sendikaları Birliği Yapı Kooperatifi	
	İst. Liman ve Dokları Gemi Sanayi İşçileri Sendikası Yapı Kooperatifi	
Selamsız	İst. İşçi Sendikaları Birliği Yapı Kooperatifi	81
	İst. Elektrik, Gaz ve Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası Yapı Kooperatifi	
Darülaceze	İst. Elektrik, Gaz ve Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası Yapı Kooperatifi	323
	İETT Otobüs İşçileri Yapı Kooperatifi	
	Taşkızak Deniz Fabrikaları İşçileri Yapı Kooperatifi	
	İst. İşçi Sendikaları Birliği Yapı Kooperatifi	
	İst. Liman ve Dokları Gemi Sanayi İşçileri Sendikası Yapı Kooperatifi	
Esentepe	İst. Gazeteciler Sendikası Yapı Kooperatifi	220
Mecidiyeköy	İst. Bira İşçileri Yapı Kooperatifi	120
Bakırköy	Sümerbank Bakırköy Pamuklu Sanayi Müessesesi Yapı Kooperatifi	111
Paşabahçe	İst. İşçi Sendikaları Birliği Yapı Kooperatifi	54

Tablo 1 İstanbul Belediyesi tarafından planları hazırlanıp yapı kooperatiflerine temin edilen sosyal konut alanları.

Sosyal Konut Alanı	Sorumlu Yapı Kooperatifi	Konut Sayısı
Arpaemini	İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Yapı Kooperatifi	132
Eyüp	Feshane Sümer Yapı Kooperatifi	200
Beykoz	Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası İşçileri Yapı Kooperatifi	89
Koşuyolu	İst. Liman ve Dokları Gemi Sanayi İşçileri Sendikası Yapı Kooperatifi	381
Burhaniye	İstanbul Emniyet Mensupları Kooperatifi	41
Etiler	Şişli Otobüs Garajı Hareket İşçileri Yapı Kooperatifi	100

Tablo 2 Yapı kooperatifleri tarafından planlanan sosyal konut alanları.

1945-1960 DÖNEMİ İSTANBUL SOSYAL KONUTLARI

İstanbul İmar Limited Şirketi tarafından inşa edilenler
- 1 Mecidiyeköy Evleri
- 2 Haseki Evleri

5218 sayılı kanun kapsamında inşa edilenler
- 3 Merbank Evleri

5656 ve 6188 sayılı kanunlar kapsamında inşa edilenler
- 4 Selamsız Evleri
- 5 Koşuyolu Evleri

6188 sayılı kanun kapsamında inşa edilenler
- 6 Darülaceze Evleri
- 7 Gazeteciler Sitesi
- 8 Bira İşçileri Evleri
- 9 Bakırköy İşçi Evleri
- 10 Paşabahçe İşçi Evleri
- 11 Arpaemini İşçi Evleri
- 12 Eyüp İşçi Evleri
- 13 Beykoz İşçi Evleri
- 14 Koşuyolu İşçi Evleri
- 15 Emniyet Evleri
- 16 Etiler İşçi Evleri

1945 öncesi yerleşim alanları haritada koyu renklerle işaretlenmiştir.

Şekil 5 1945-1960 dönemi İstanbul sosyal konutlarını gösteren harita (Salman ve Öztürk, 2023)

Şekil 6 1945-1960 dönemi İstanbul sosyal konutlarını gösteren hava fotoğrafları (Salman ve Öztürk, 2023)

İstanbul'un 20. yüzyıl kent tarihinin en önemli bileşenlerinden olan ve çoğunlukla yüzyıl ortasında inşa edilen bu konut alanları; çoğunlukla iki katlı, birbirini tekrar eden dizilerden oluşan, her birinin kendine ait bahçesi olan birimlerle ortak bir mimari karakter sergilemenin ötesinde, arsa temin, planlama ve finansman destek modelleri ile geçmişte yurttaşların barınma sorunuyla mücadelede varlığını farklı şekillerde gösteren sosyal devlet anlayışının günümüze ulaşmış örnekleri olarak birçok miras değerini bir arada taşıyor.

Tespit edilen örnekler değerlendirildiğinde 1945-1960 aralığında İstanbul'da yaklaşık 2500 birimlik sosyal konutun inşa edildiği anlaşılıyor (Şekil 5 ve Şekil 6). Öte yandan Türkiye Emlak Kredi Bankası ve diğer yapı kooperatiflerinin girişimleriyle aynı tarihlerde üretilmiş konut gruplarıyla birlikte İstanbul "planlı mahalle" ve "toplu konut" kavramlarıyla tanışırken yerleşim belleğinde yeni tipolojilere sahip oldu.

Fotoğraf Koşuyolu Belediye Evleri. M. Cevahir Akbaş

Şekil 7 Selamsız ve Koşuyolu'ndaki Belediye Evleri'ne yerleştirilen kitabe

Şekil 8 Mecidiyeköy Evleri'nin konumunu gösteren geçmiş ve güncel tarihli hava fotoğrafları

Atılan ilk adımdan üretimin hızla arttığı sürece kadar merkezi yönetimin hazırladığı yasal düzenlemelerin yanı sıra İstanbul Belediyesi'nin sıkı çalışmaları da konut sorunuyla mücadelede kritik öneme sahip oldu. Üretimi gerçekleşmiş ve kent tarihinde yer etmiş sosyal konut örnekleri aynı zamanda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin kurum kimliği tarihi açısından oldukça önemli (Şekil 7). Yapılan incelemelerde ne yazık ki bazı örneklerin tüm birimleriyle birlikte kaybolduğu görülüyor (Şekil 8).

İstanbul'un 20. yüzyıl kent tarihinin en önemli bileşenlerinden olan ve çoğunlukla yüzyıl ortasında inşa edilen bu konut alanları; çoğunlukla iki katlı, birbirini tekrar eden dizilerden oluşan, her birinin kendine ait bahçesi olan birimlerle ortak bir mimari karakter sergilemenin ötesinde, arsa temin, planlama ve finansman destek modelleriyle geçmişte yurttaşların barınma sorunuyla mücadelede varlığını farklı şekillerde gösteren sosyal devlet anlayışının günümüze ulaşmış örnekleri olarak birçok miras değerini

bir arada taşıyor. 20. yüzyılın kültürel mirası, bu mirasın sahip olduğu değerler ve nasıl korunacağı konusunda son yıllarda çok sayıda uluslararası metin üretildi. Bunların en bilinenleri ICOMOS 20. Yüzyıl Mirası Komitesi'nin 2017 yılında gözden geçirip yayınladığı "Madrid-New Delhi Belgesi" ile Getty Koruma Enstitüsü tarafından hazırlanan "Miras Alanlarının Değerlendirilmesi için Bir Araç: 20. Yüzyıl Tarihi Tematik Çerçeve" rehberidir. Her iki doküman da kentlerin artık tarihsel katmanları içinde yer alan 20. yüzyıl yapı ve alanlarının miras değerlerinin nasıl belirleneceği ve bu alanların korunması ve sürdürülebilirliği için kabul edilebilen değişim sınırlarının tespiti konusunda önemli bilgiler içerir. Taşıdıkları, tarihsel, bilimsel, estetik, politik, ekonomik, sosyal değerlerin belirlenmesi ve katılımcı modellerle gerçekleştirilecek koruma çalışmaları hem döneminin karakteristik özelliklerini taşıyan bu alanların güncel konfor ihtiyaçlarına kavuşmasını hem de geleceğe aktarılmasını sağlayacaktır. Sosyal konutun varlığını sürdürmesine yönelik başarılı bir girişim olarak Hollanda-Reeuwijk'teki çalışmalar örnek gösterilebilir. Mimari projeleri Gerrit Rietveld tarafından hazırlanan 52 birimlik konut grubunun yapımı 1959'da tamamlandı. Aradan geçen zaman içinde muhtelif müdahaleler söz konusu olsa da son dönemde fiziki durumu kötüleşen konut grubunun koruma uygulamaları WDJ Architecten firmasının çalışmalarıyla gerçekleştirildi. Söz konusu uygulamalar, konut grubunun sürdürülebilirliğini sağlaması ve 30 yıllık geleceğini hedefleyen gerçekçi önerileriyle dikkat çekici.[4]

Şekil 9 Eyüp'te Feshane Sümer Yapı Kooperatifi Evleri'ni gösteren fotoğraflar
Kaynak İlke Zeyfeoğlu Arşivi, 2021

Şekil 10 Fatih'te Arpaemini İşçi Evleri'ni gösteren fotoğraflar
Kaynak Mustafa Sayan ve Esra Şahin, Arşivi, 2020

İstanbul'daki yüzyıl ortası sosyal konutların varlığını sürdürmesi ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için çalışma kapsamında incelenen sosyal konut örneklerinin vakit kaybetmeden koruma çalışmalarına başlanması gerekiyor.

İstanbul'daki yüzyıl ortası sosyal konutların varlığını sürdürmesi ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için çalışma kapsamında incelenen sosyal konut örneklerinin vakit kaybetmeden koruma çalışmalarına başlanması gerekiyor. İvedilikle yapılacak belgelemelerle mevcut durumları tespit edilirken varlıklarını sürdürmelerine yönelik risk ve tehditler ortaya çıkarılmalı ve gerekli önlemler alınmalı. Üretimlerinin üzerinden geçen süreç içinde konut kullanımına yönelik değişen alışkanlıklara göre bir takım yeni ihtiyaçların, güncel teknolojiye uygun sistemlerin dahil edilmesi gerektiği göz ardı edilmeden öneriler geliştirilmeli. Bu bağlamda tıpkı sosyal konutların üretiminde olduğu gibi, varlığını sürdürmeleri konusunda da İstanbul Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde öncelikle bu alanların belirlenmesi ve bir koruma statüsü tanımlanması gereklidir. Bu doğrultuda yapılacak çalışmaların olumlu sonuçlanması muhtemel. Feshane ve Hasanpaşa Gazhanesi gibi uzun yıllar niteliksiz kullanılmış veya atıl kalmış endüstri mirası alanlar yakın tarihte İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin çalışmalarıyla kente kazandırıldı, önemli odak noktalarına dönüştü. Eyüp'teki Feshane Sümer Yapı Kooperatifi (Şekil 9) ve Koşuyolu'ndaki İETT Kadıköy Havagazı İşçileri Yapı Kooperatifi'ne ait sosyal konut alanları da bu endüstri mirası alanların birer uzantısı olarak varlığını sürdürüyor. Öte yandan Arpaemini İşçi Evleri (Şekil 10) tarihi yarımadada özgün hâliyle günümüze ulaşmış yegane örnek olarak ön plana çıkıyor. Kent tarihinde ve kurum kimliğinde önemli yeri olan sosyal konutların koruma çalışmalarına bu üç örnekle başlamak şüphesiz atılacak en doğru adım olacak.

Notlar

1 Sayar, Z. (1952). "Merbank Mahallesi, Zincirlikuyu". *Arkitekt*, 253-254: 215-224.

2 Skidmore, L., Owings, N. ve Merrill, J. (1951). *Construction, Town Planning, and Housing in Turkey.* Skidmore, Owings and Merrill.

3 Öymen Gür, Ş. ve Gür, M.M. (2001). "Cumhuriyet'in Mimarı Seyfi Arkan'ı Son Müridi Anlatıyor". *Yapı*, 238: 47-56.

4 https://www.wdjarchitecten.nl/projecten/om-en-omwoningen-reeuwijk/

Barınma Hakkına Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Bakmak

Barınma hakkı ve toplumsal cinsiyet arasında nasıl bir bağ var? Kadınlar ve dezavantajlı kılınmış grupların barınmaya dair ihtiyaçlarını karşılamak için nasıl bir sosyal konut politikası üretilebilir? Toplumsal cinsiyete duyarlı olarak gerçekleştirilmiş sosyal konut politikaları ve uygulamaları açısından dünyada iyi örnekler nelerdir? Türkiye'de sosyal konut üretirken toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım nasıl geliştirilebilir? Barınma hakkına toplumsal cinsiyet perspektifinden baktığımızda önümüze çıkan bu önemli ve acil sorulara yanıtlar üretmek gerekiyor.

Bahar Sakızlıoğlu [·]

[·] Y. Doçent, Konut ve Kentsel Gelişim Araştırmaları Enstitüsü, Erasmus Üniversitesi Rotterdam

Toplumsal cinsiyet ayrışmasının ve eşitsizliklerinin yansıdığı ve üretildiği bir alan olan *konut* oldukça politik ve cinsiyetli bir mekân. Konut kadınların ev içi emeğinin mekânı. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin ilk öğrenildiği yer ve ne yazık ki ev içi şiddetin mekânı. Özellikle etnik azınlıklar ve dezavantajlı gruplar için, konut, toplumda baskın olan ırkçı ve cinsiyetçi söylem ve şiddetten kaçışı mümkün kılan bir sığınak rolü oynayabilir.[1] Aynı şekilde, yalnız yaşayan ve boşanmış kadınlar için ev kurmanın güçlendirici bir rolü var.[2]

Türkiye ve birçok diğer ülkede konut politikaları hâlâ kadınlar ve diğer dezavantajlı kılınmış grupların katılımına kapalı ve genellikle erkekler tarafından şekillendirilmekte. Bu durum, kadınlar başta olmak üzere toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalan bireyler, engelli kişiler, etnik ve dini azınlıklar için güvenli, uygun fiyatlı konutlara erişimi kısıtlar. Kadın yoksulluğu, iş güvencesizliği, eğitime sınırlı erişim, bakım yükü ve ayrımcılık gibi nedenlerle kadınların ve diğer dezavantajlı grupların konuta erişimi daha da kısıtlanır. Aynı zamanda, ev içi şiddete maruz kalan kadınlar ve cinsel ayrımcılığa uğrayan bireyler, yaşlılar ve çocuklar için sığınak olanakları çoğu yerde sınırlıdır, bu da onları evsizliğe veya şiddetin içinde yaşamaya mecbur bırakabilir. Bu bağlamda, dezavantajlı grupların konut güvencesizliğini hedefleyen sosyal konut politikaları, sadece barınma hakkı meselesi olmanın ötesinde, hayatta kalma meselesi hâline gelir.

Konutun bu cinsiyetli hâli nedeniyle toplumsal cinsiyet perspektifinden yoksun konut politikalarının toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk, etnisite, yaş ve cinsel yönelim gibi farklı faktörler dikkate alınarak gözden geçirilmesi, daha adil ve kapsayıcı bir şekilde tasarlanması gerekli. Kesişimsel feminist bir perspektif benimseyerek farklı grupların barınma haklarındaki sorunları anlayabilir ve daha etkili çözümler üretebiliriz.

Dezavantajlı grupların konut güvencesizliğini hedefleyen sosyal konut politikaları, sadece barınma hakkı meselesi olmanın ötesinde, hayatta kalma meselesi hâline gelir. Toplumsal cinsiyet perspektifinden yoksun konut politikalarının toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk, etnisite, yaş ve cinsel yönelim gibi farklı faktörler dikkate alınarak gözden geçirilmesi, daha adil ve kapsayıcı bir şekilde tasarlanması gerekli.

Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Konut Uygulamaları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri

Sosyal konut uygulamaları, Avrupa'nın farklı kentlerinde 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren işçi sınıfına ucuz konut sunmak ve konut güvencesizliğini, pahalılığını azaltmak amacıyla hayata geçirilir. Farklı ülkelerde farklı sunum modelleri olsa da sosyal konutlar, genellikle merkezi veya yerel yönetimler veya kâr amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından üretilir ve yönetilir. Çoğunlukla kira modeline dayanır. Farklı grupların konut erişimini kolaylaştırmak için kira yardımları ve konuta erişimde öncelik verme gibi uygulamalar da mevcuttur.[3]

Sosyal konut politikalarının kökeni olan Avrupa ve Kuzey Amerika'da, 1980'lerden sonra özelleştirme ve konut sahipliğini teşvik eden neoliberal politikaların yaygınlaşması ve kamunun sosyal konut üretiminden elini çekmesiyle sosyal konut sektörü zamanla küçülür ve marjinalleşir.[4] Buna rağmen, dezavantajlı grupların konuta erişimine öncelik veren sosyal konut sektörünün varlığı, bu gruplar için hâlâ çok önemli bir sosyal güvence oluşturur. Kadınlar açısından baktığımızda ev içi şiddet mağdurlarına yönelik politikalar dahilinde kısa vadede sığınma evleri sunumu, finansal ve psikolojik destek sağlama, uzun vadede sosyal konuta geçişte şiddete maruz kalmış kadınlara konuta erişimde öncelik sağlanması gibi uygulamalar söz konusu. Örneğin Hollanda'da şiddete maruz kalmış kadınlar için sosyal konutlara erişim önceliği tanıyan yasal düzenlemeler vardır. Diğer dezavantajlı gruplara sunulan sosyal konut imkânları arasında, yine Hollanda'dan örnek verecek olursak, yaşlılar ve engelliler için erişimi kolay sosyal konut sunumu, mülteciler için sosyal konut sektöründe öncelik sağlanması gibi uygulamalar sayılabilir. Bu uygulamalar bu grupların konut sorununa çözüm bulmayı hedeflese de pratikte sosyal konut stoğunun yetersizliğinden dolayı barınma hakkı ihlalleri devam etmekte.

Küresel kuzeyde sosyal konut politikalarının ciddi bir düşüş yaşadığı son dönemde, küresel güneyde toplu konut uygulamaları yaygınlaşmaya başladı. Hindistan, Çin, Endonezya, Güney Afrika, Meksika gibi birçok ülke, 2000'li yıllarda, alt gelir gruplarının konut sorunlarını çözmek için yaptığı enformel konutları resmileştirmek için adımlar atar ve kamu eliyle ya da desteğiyle gerçekleştirilen büyük ölçekli toplu konut programları uygular.[5] Kentsel dönüşüm odaklı toplu konut projelerine iklim krizi ve afet önleme odaklı toplu konut programları da eklenir ve bu programlar çoğunlukla konut sahipliği modeline dayalıdır. Kent yoksullarına, afetzedelere uzun vadeli konut kredileri ya da mikro kredi imkânları sunularak, konut edinmeleri desteklenir. Toplu konut uygulamaları ve yeniden yerleştirme programlarına yönelik yapılan araştırmalar, bu konut programlarının kent yoksulluğunu, mekânsal ve sosyal ayrışmayı derinleştirdiğini vurgular.[6] Bu toplu konut programlarının toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini de pekiştirdiği, yerinden edilme, mülksüzleştirme süreçlerinden kentli yoksul kadınların ve diğer dezavantajlı kılınmış grupların daha fazla etkilendikleri ortaya çıkar.[7] Örneğin, bu politikaların alt gelir grubundan cinsel ayrımcılığa uğrayan bireylerin konut güvensizliğini arttırdığı, kurdukları dayanışma ağlarından ve kuir mekânlardan mahrum kaldıkları yapılan araştırmalarca bulgulanmıştır.[8]

2000'li yıllardan bu yana TOKİ, belediyeler ve özel sektör iş birliğiyle gerçekleştirilen birçok kentsel dönüşüm projesiyle alt gelir gruplarına ucuz konut edindirmeyi hedefler, ancak bu projeler yerinden edilme gibi ciddi barınma hakkı ihlallerine yol açar, kentsel yoksulluğun derinleşmesine ve kent yoksullarının kentin çeperlerine itilmesine neden olur.

Türkiye'ye bakıldığında, benzer eleştirilere tabi tutulmuş benzer bir toplu konut politikasının olduğu görülür. 2000'li yıllardan bu yana TOKİ, belediyeler ve özel sektör iş birliğiyle gerçekleştirilen birçok kentsel dönüşüm projesiyle alt gelir gruplarına ucuz konut edindirmeyi hedefler, ancak bu projeler yerinden edilme gibi ciddi barınma hakkı ihlallerine yol açar, kentsel yoksulluğun derinleşmesine ve kent yoksullarının kentin çeperlerine itilmesine neden olur. Yaşanan yerinden edilme ve mülksüzleştirme süreçlerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirdiği de yapılan araştırmalarca ortaya konmakta.[9]

Peki ya iyi örnekler?

Toplumsal cinsiyet perspektifine sahip konut planlaması ve uygulamalarının öncüsü olan Viyana kentinden başlayalım. 1990'lı yıllardan itibaren, Viyana, konut ve kent planlamasında toplumsal cinsiyet meselesini merkeze alır. Viyana'da, aile içi şiddet mağduru kadınlar ve cinsel ayrımcılığa uğrayan bireyler, yaşlılar, engelliler ve mülteciler gibi dezavantajlı grupların konut ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla belediye bünyesinde özel bir birim oluşturulur.[10] Bu birim, örneğin, şiddete maruz kalmış kadınların konut sorunlarını hem kısa hem de uzun vadede çözmekle yükümlü kılınmıştır. 1990'lı yıllarda, Kent Kadın Ofisi liderliğinde, toplumsal cinsiyete duyarlı ve kapsayıcı sosyal konut projeleri de hayata geçirilir. Bu dönemde, kadınlara özel Frauen-Werk-Stadt (Kadınların Çalıştığı Şehir) adlı bir sosyal konut projesi de başlatılır. Proje, kadınların bakım yükünü azaltmayı, ulaşım ve kentsel hizmetlere kolay erişimi, yaşam alanlarında sosyal ilişkileri desteklemeyi amaçlar. Ayrıca, projede hane halklarının değişen gereksinimlerine uygun esnek daire planları sunulur ve kamusal alanlar toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek tasarlanır.[11]

Viyana'daki toplumsal cinsiyet perspektifine sahip planlama ve sosyal konut uygulamaları, cinsiyet eşitsizliğini hafifletmiş olsa da toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünü ve rolleri sorgulamadan kabul ettiği ve dönüştürmeye yönelik eksiklikleri olduğu araştırmacılar tarafından tartışılır.[12] Kentin konut politikası temelde kadınlara odaklanmasına ve diğer dezavantajlı grupların sorunlarını politika dilinde içermesine rağmen, bu eşitsizliklere yönelik hedef kitle ve somut eylem planlarının olmayışı ile eleştirilir.[13]

Toplumsal cinsiyet ve barınma hakkı ilişkisinin sosyal konut politikasıyla kurumsallaştığı Viyana kenti örneğine, barınma sorununa tabandan üretilen çözümlerden biri olan konut kooperatiflerini de ekleyebiliriz. Bazı konut kooperatifleri, konut piyasasında ayrımcılık yaşayan ve dezavantajlı olan düşük gelirli kadınlara barınma olanağı sağlamak için yine kadınlarca kurulur.[14] Montreal kentinde yer alan, Co-operative d'Habitation Tournesoleil isimli konut kooperatifi örneğini verecek olursak, bu kooperatif kadınların bakım yükünün kolektif çözümlerle hafifletilmesi, kullanıcı odaklı konut tasarımları, ortak kullanım alanlarının dayanışmayı pekiştirmesi, kararlara aktif katılım gibi özellikleriyle barınma hakkı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini beraber ele alarak çözüm üretir.[15] Konut kooperatiflerinin temel sıkıntısı küçük ölçekli oluşları ve yoğun emek gerektiren bir konut yönetim ve uygulama modeli oluşlarıdır.

Sonuç Yerine

Konuta adil erişimi sağlamak yerel ve ulusal yönetimlerin en temel görevlerinden biridir. Uluslararası sözleşmeler barınma hakkı bağlamında toplumsal cinsiyet ve farklılıkların altını çizmekte ancak ulusal düzeyde konut politikalarının toplumsal cinsiyet ve diğer farklılıklara yönelik duyarlılıkları konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır.[16] Duruma Türkiye'den baktığımızda, bir yandan sosyal ve ekonomik krizle birlikte konut fiyatları ve kiraları artarken bir yandan da kentsel dönüşüm ve deprem gibi afetlerin yarattığı barınma kriziyle konut güvencesizliği, evsizlik sorunu derinleşmiş ve bu durumdan dezavantajlı kılınmış gruplar daha fazla etkilenmişlerdir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyete ve farklılıklara duyarlı bir kent ve sosyal konut politikası uygulamak, yaşanan barınma hakkı ihlallerine çözüm olabilir. Böylesi bir politika üretirken dikkate alınması gereken unsurları ve öncelik verilmesi gereken konuları -dünyadaki iyi uygulamalardan dersler çıkararak- tartışıp yazıyı bitirelim.

Toplumsal cinsiyete ve diğer toplumsal farklılıklara dayalı kentsel veri toplamak, adil kent ve sosyal konut politikası geliştirmek için çok önemli.

Görsel 1 Viyana, Mariahilf pilot bölgesinde geniş ve engelsiz kaldırımlar.[17]

Görsel 2 Viyana'da toplumsal cinsiyet eşitliğini gündelik hayata dâhil eden yönlendirme tabelaları.[18]

Toplumsal cinsiyete ve diğer toplumsal farklılıklara dayalı kentsel veri toplamak, adil kent ve sosyal konut politikası geliştirmek için çok önemli. Barınma hakkı ihlallerinin farklı gruplarca nasıl ve ne ölçüde deneyimlendiğine dair istatistikler sorunu görünür kılıp, geliştirilecek politikaları besleyecektir.

Barınma hakkı ihlallerinin farklı gruplarca nasıl ve ne ölçüde deneyimlendiğine dair istatistikler sorunu görünür kılıp, geliştirilecek politikaları besleyecektir. Barınma hakkı ihlallerini toplumsal cinsiyet ve diğer farklılıklar temelli analiz etmek ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kent ve barınma hakkı konusunda karar alma mekanizmalarını ve katılım pratiklerini nasıl etkilediğini dikkate almak gerekir. Toplumsal cinsiyete ve diğer farklılıklara duyarlı katılım süreçleri planlamak için katılım süreçlerindeki güç dengelerini gözetmek gerekir. Örneğin, yapılacak toplantıların saatlerini ve mekânlarını dezavantajlı gruplar için erişilebilir kılmak, farklı gruplar arasındaki dinamiklere göre katılımı şekillendirmek ve temsil edilmeyenler gruplar için alınan kararlara adil katılım imkânları sunmak önemlidir.

Sosyal konut, toplumsal cinsiyet ve farklılıklar açısından duyarlı bir yaklaşımla ele alındığında, yaşanan barınma hakkı ihlallerine çözüm sunabilecek bir araç hâline gelir. Yerel ve merkezi yönetimlerin toplumsal cinsiyet ve farklılıklara duyarlı kent ve sosyal konut politikası geliştirmek konusunda siyasi kararlılık göstermesi daha adil, eşitlikçi ve kapsayıcı bir toplum oluşturma yönünde atılacak ciddi bir adım olacaktır.

Sosyal konut alanında adil sonuçların sağlanması için kaynakların adil dağıtımını esas alan, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması şarttır. Benzer şekilde, uygulanacak sosyal konut projelerinin değerlendirilmesinde kesişen eşitsizliklerin giderilmesine yönelik somut, ekonomik, sosyal kriterler kullanmak çok önemlidir. Bir başka önemli unsur ise, uygulanacak sosyal konut projelerinin var olan eşitsizlikleri tekrar üretmemek için toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünü ve rolleri dezavantajlı grupların lehine dönüştürmeyi hedeflemesidir. Son olarak, kamu kadrolarına toplumsal cinsiyet ve farklılıklar konusunda eğitimler verilmesi bu konuda farkındalığı arttıracak ve yapılacak düzenlemeleri uygulayıcılar gözünde meşru kılacaktır.

Bu uygulamalara ek olarak derinleşen barınma ihlalleri konusunda kısa vadede acil olarak alınması gereken önlemler de şöyle sıralanabilir. Öncelikle, TOKİ ve belediyeler eliyle gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri, afetzedelere yönelik geliştirilen konut projeleri, bölge sakinlerinin aktif katılımını sağlamalı. Yerinde dönüşüm modelleri uygulamak, sağlık, eğitim gibi kentsel hizmetlere, istihdama erişimi kolaylaştırmak çok önemlidir. Ayrıca, sosyal konut projelerini kolektif mülkiyet ve kira modelleri üzerinden değerlendirmek alternatif bir yaklaşım olabilir. Örneğin, ülkemizde de başarılı örnekleri olan kooperatif modeli hem sosyal hem ekonomik anlamda başarı potansiyeli yüksek olan bir modeldir.

İkinci olarak, ev içi şiddet mağdurları ve cinsel ayrımcılığa uğrayan bireylere sunulan sığınak mekânları konusundaki yetersizlikler acil olarak giderilmeli. Sığınak sayısını artırmak ve uzun vadede sığınaklardan uygun fiyatlı konutlara geçiş imkânı sağlamak ve sosyal konut politikasını istihdam, sağlık ve psikolojik destek programlarıyla birleştirerek bütüncül çözümler üretmek çok önemlidir.

Sosyal konut, toplumsal cinsiyet ve farklılıklar açısından duyarlı bir yaklaşımla ele alındığında, yaşanan barınma hakkı ihlallerine çözüm sunabilecek bir araç hâline gelir. Yerel ve merkezi yönetimlerin toplumsal cinsiyet ve farklılıklara duyarlı kent ve sosyal konut politikası geliştirmek konusunda siyasi kararlılık göstermesi daha adil, eşitlikçi ve kapsayıcı bir toplum oluşturma yönünde atılacak ciddi bir adım olacaktır.

Notlar

1 Hooks, B. (2015). Yearning: Race, Gender, and Cultural Politics. New York: Routledge.

2 Lordoglu, C. (2021). "Ev Kurarak Güçlenmenin İmkânları". folklor/edediyat, 27(2) 106 Ek.

3 Harloe, M. (2008). People's Home. Willey Blackwell.

4 Priemus, H., & Dieleman, F. (2002). "Social Housing Policy in the European Union: Past, Present and Perspectives". Urban Studies, 39(2): 191-200.

5 Czischke, D. ve Ayala, A. (2021). "Housing in the Global North and the Global South". İçinde A.M. Orum, J. Ruiz-Tagle and S.V. Haddock, Companion to Urban and Regional Studies.

6 Williams, G., Charlton, S. Coelho, K., Mahadevia D. ve Meth, P. (2022) "(Im)mobility at the margins: low-income households' experiences of peripheral resettlement in India and South Africa". Housing Studies, 37:6.

7 Doshi, S. (2013)." The Politics of the Evicted: Redevelopment, Subjectivity, and Difference in Mumbai's Slum Frontier". Antipode, 45: 844-865.

8 Sakızlıoğlu, B. (2020). "Soylulaştırma, Cinsiyet and Yeniden Üretim: Tarlabaşı ornek Olayi [Gentrification, Gender and Social Reproduction: The Case of Tarlabasi]". Praksis, 53: 102-130.

9 Bu konuda iki kaynak yararlı olabilir: Sakızlıoğlu, B. (2020). "Soylulaştırma, Cinsiyet and Yeniden Üretim: Tarlabaşı Örnek Olayı [Gentrification, Gender and Social Reproduction: The Case of Tarlabasi]., Praksis. 53: 102-130; Erman, T. ve Hatiboglu, B. (2017). "Rendering responsible, provoking desire: women and home in squatter/slum renewal projects in the Turkish context". Gender Place and Culture, 24(9): 1283-1302.

10 Charafi, S. (2023). "Gender mainstreaiming and intersectionality in urban policies". Tijdschrift for Gender Studies, 26(1): 37-55.

11 A.g.e.

12 A.g.e.

13 Tummers, L., & Wankiewicz, H. (2020). "Gender mainstreaming planning cultures: Why 'engendering planning' needs critical feminist theory". GENDER - Zeitschrift für Geschlecht, Kultur und Gesellschaft, 12(1), 11-29.

14 Yasmeen, G. (1990). "Mutual Aid and Social Networks: A Feminist-Inspired Housing Co-op in Montreal". Canadian Woman Studies Les Cahiers De La Femme, 11(2).

15 Türeli, I. (2022). "Empowerment through design? Housing cooperatives for women in Montreal". Global Discourse, 12(2): 374-403.

16 Hatipoglu-Kisat B. (2022). Güvenli ve Eşit Kent Politikaları- Uluslararası Standartlar ve İyi Uygulama Örnekleri, CEID.

17 https://www.clc.gov.sg/docs/default-source/urban-solutions/urb-sol-iss-10-pdfs/case-study-vienna-gender-mainstreaming.pdf

18 https://www.clc.gov.sg/docs/default-source/urban-solutions/urb-sol-iss-10-pdfs/case-study-vienna-gender-mainstreaming.pdf

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

Barınamıyoruz Hareketi

"İnsanca Yaşama Hakkımız Ertelenebilir Değildir."

Barınamıyoruz Hareketi, 2021'den bu yana barınma hakkının savunusu ve insani yaşam koşullarının sağlanması talebiyle eylemliliğine devam ediyor. Gün geçtikçe daha yakıcı hâle gelen barınma sorunu ve hareketin öne çıkardığı talepler üzerine hareketten Furkan Polatkan ile konuştuk.

Nasıl bir ihtiyaca karşılık, nasıl bir yöntemle bir araya geldiniz? Sizin açınızdan "barınabilmek" neleri kapsıyor? Barınamıyoruz Hareketi kimlerden oluşuyor, hangi toplumsal grupları kapsıyor? Hangi şehirlerde eylemliliği var?

Furkan Polatkan · Barınamıyoruz Hareketi, kurucularının somut, gündelik ihtiyaçlarından doğmuş bir hareket. Bizler 2021 yılının Ağustos-Eylül aylarında kiralarımızı ödemekte zorlanırken aynı zamanda çevremizdeki insanlar ve dışarıdan İstanbul'a gelen öğrenciler ev bulmakta zorlanıyordu. Temel hareket noktası buydu. Daha sonra bir arkadaşımız "Sokaklarda yatalım" diye bir öneri sundu. "Olur, yapalım" dedik. Bu öneri aynı zamanda bir yönteme karşılık geliyor, çünkü biz bu eylem tarzıyla bu sorunun Türkiye'nin dört bir yanındaki gençlere ulaşmanın yolu olacağını seziyorduk. Nitekim öyle de oldu. Sokakta yatma eylem tarzı birçok ilden arkadaşımız tarafından benimsendi. 10 gün süren ilk sokak nöbetleri boyunca 2000'in üzerinde kayıt aldık. Bunların içinde öğretmenler, hemşireler, öğrenciler, özel sektör çalışanları vardı. Hatta kayıtların %30'u üniversiteyi bitirmiş insanlardan oluşuyordu. Bu veriler sonrasında hareketi öğrenci temelinden daha geniş toplumsal kesimlere ulaştırmaya çalıştık ama KYK sorunlarıyla birlikte bu ikisini aynı anda yürütmemiz olanaksızlaştı. Tahmin edileceği üzere bu karmaşık birlikte asgari bir ideolojik ortaklıktan bahsedemeyiz ama bir duygudaşlık söz konusuydu. En başta bizim sahip olduğumuz tohum hâlindeki sezginin bir hareket vasıtasıyla somutlaşması ve ortak duyguları işaret etmesinden söz ediyorum. Hareketin en baştaki çağrılarından biri, "Barınmak başımızın üstünde bir çatı olmasından ibaret değildir" olmuştu. Bu çağrı yüz binlerce gencin barınma koşullarına karşılık geliyordu. İlk depremde ölecek olmak, 8-10 kişilik odalarda yaşamak, ev kirası ödeyebilmek için çalışırken okuldan uzaklaşmak, kısacası asgari insani koşullardan uzaklaşmak. Bununla birlikte hareketin talepleri ve hedefleri bize ulaşan arkadaşlarımızla görüştükten, hikayelerini dinledikten, birlikte yapılan toplantılardan sonra oluşmuştur. Barınamıyoruz Hareketi bu gerçeklikte yaşayan ve buna itiraz etmek isteyen tüm gençlerden oluşmaktadır ve onların ortak çabalarının bir ürünüdür.

Konut krizi ve barınamama özellikle İstanbul gibi büyük kentlerde toplumun birçok kesiminin yaşamakta olduğu bir sorun. Öğrencilerin barınma sorununun farklı toplumsal kesimlerin yaşamakta olduğu genel barınma sorunuyla nasıl bir ilişkisi var? Bu sorunun nedenlerini/kökenlerini nasıl tanımlıyorsunuz?

Barınma sorunu temel olarak kapitalizm sorunu elbette. Bu üretim ilişkilerinin, bu toplumsal formasyonun sonuçlarından biri. Bunu daha da detaylandırabiliriz ama teorik açıklamalara girmeden pratik bir örnek vermek istiyorum: İstanbul'daki barınma koşulları Berlin'de, Londra'da, Dublin'de, Zürih'te, veya Paris'te ev sahibi olmanın ya da kiracıyken bir ölçüde rahat edebilmenin zorlaştığı periyodun bir parçası. (Bu konudaki verileri incelemiştik. Bununla birlikte Berlin'de emlak tekellerine karşı kurulan ve referandum kazanan hareketle de iletişim hâlindeydik.) Kısaca, tarihi çok gerilerde, nedenleri uluslararası düzeyde bir toplumsal sorun ama öğrencilerle farklı toplumsal sınıfları bu sorunda birleştiren güncel olarak piyasanın toplumsal ihtiyaçları

karşılama kapasitesindeki gerilemeyle ilgili diyebiliriz. 1970'li yıllardan itibaren, işçi ücretleri istikrarlı bir şekilde düşüyor, (küresel ortalama kâr oranları da düşüyor) sosyal haklar budanıyor, emeklilik yaşı yükseltiliyor. Yani ortalama bir ücretlinin, öğrencinin yaşamı yeniden kuruluyor. Ailelerimiz ve bizler ev sahibi olma imkânından gün geçtikçe uzaklaşıyoruz. Üstelik aile birikimleri üniversite eğitimi boyunca ciddi ölçüde yağmalanıyor. Dikkat edelim, bunların hepsi, temel ihtiyaçlarımız için yağmalanıyor. Barınmak, beslenmek, okumak vs. Yani son kertede bizi bu ekonomik modelin döngüsünde tutacak şeyler için çırpınıyoruz. Öğrencileri ve ailelerini ya da geride kalan tüm toplumsal kesimleri birleştiren şey bu çırpınma hâli ama elbette esas sorun barınmanın, beslenmenin, eğitim almanın, kısacası yaşamanın ve üretmenin piyasa kontrolünde olduğunda, adaletli ya da insani olamayacağıdır.

Barınamıyoruz Hareketi olarak sizin bu alandaki acil çözüm önerileriniz, talepleriniz neler?

İstanbul barınma sorununun en yoğun yaşandığı şehir ama aynı zamanda İstanbul en fazla boş konutun bulunduğu şehir. Ortalama 600-700 bin boş konut söz konusu. Kaldı ki bunların birçoğu 2000 sonrasında ülkenin inşaatla büyüme motivasyonuyla çeşitli müteahhitler tarafından yapılmış konutlar. Barınmanın piyasaya bırakılamayacağını söylerken bu gerçekliği işaret ediyoruz aslında. Toplumsal ihtiyaçlar, kâr arayışları ve plansız, kör güçlerle karşılanabilir bir şey değildir. Yani öncelikle sermayenin gereksinimleriyle toplumun gereksinimleri arasında net ve kesin bir ayrıma gidilmeli, politikalar ve tercihler buna uygun icra edilmelidir. Bu konutların uygun bir planlamayla, yeni evlenen çiftlere, öğrencilere, emeklilere, asgari ücretlilere kısacası fırsat ve olanaklar bakımından yetersiz durumda olanlara dağıtılması gerekiyor. Bu hem çok acil hem de önemli bir çözümdür.

Tekrarlamakta fayda var, her şeyin başında sermayenin gereksinimleriyle toplumun gereksinimleri arasında net ve kesin bir ayrıma gidilmeli, politikalar ve tercihler buna uygun icra edilmelidir. Bunu kentsel dönüşümdeki rant politikaları ve güvencesizliğe de uygulayabiliriz ya da çeşitli vakıf ve derneklere ait yurtlar üzerinden dönen ilişkilere ya da bakanlıklıkların faaliyetlerine. Uzayıp gider bu liste. İlk ve temel ayrım budur.

Ancak biz toplamda ve sahip olduğu her şeyiyle bu hükmetme mantığının söz konusu ayrımı yapacağını öngörmüyoruz. Bu yüzden her sorunun çözümü için talepler ötesi bir çalışma gerçekleştiriyoruz. Buna bir nevi "ittirme faaliyeti" diyebiliriz. Zeren Ertaş'ın ölümünden bir süre önce Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın önüne gittik, yurtlar ve burslar konusunda detaylı bir rapor sunduk, yaşananları çözün dedik, "Çözemiyorsanız biz buradayız, biz sorunların çözümü için aktif rol almaya ve uğraşmaya hazırız" dedik. "Talepler ötesi" derken bunu kast ediyoruz; bizim bir tane daha gencin ölmesine tahammülümüz yok. Bu yüzden bu ülkede üniversite eğitimini, bursları, barınma koşullarını içeren geniş kapsamlı bir öğrenci protokolüne ihtiyacımız var. Bununla birlikte kesinlikle mecliste bir barınma komisyonu kurulması gerekiyor. Tüm bu yollar açıldığında biz bunu birlikte yapmaya hazırız. Bir diğer en acil ve en önemli çözüm bu zeminin sağlanmasıdır.

Kamunun konut politikalarının hem tabandan sivil inisiyatiflerin ürettiği çözümlerle, hem uluslararası çabalarla birlikte tartışıldığı bir dönemdeyiz. Barınamıyoruz Hareketi öğrencilere yönelik dile getirdiği insanca yaşama dair barınma taleplerini bu tartışmaların neresine koyuyor? Sosyal konut başta olmak üzere alternatif konut sunum biçimleri bu sorunu çözmeye dair nasıl yollar üretebilir?

Az önce de belirttiğimiz gibi, biz yurt dışındaki örnekleri ve durumları da takip ediyoruz. Toplamda çıkardığımız sonuçlardan biri, bu tartışmaların dünyanın dört bir yanındaki hükümetlere baskı yaptığı ve işlerin içinden çıkılmaz bir hâl almaya başladığı. Kesinlikle somut bir eğilim bu. ABD dâhil birçok devletin sosyal politikaya eskisine oranla daha çok vurgu yapmasının nedenleri var. Hem bu mülkiyet tarzı sürsün, hem devasa şirket kârları olsun, hem de insani bir yaşamın olanakları sağlanabilisin. Bunun imkânı yok!

Güvenli, dayanıklı ve ücretsiz sosyal konut kesinlikle birincil çözümdür. Neoliberalizm yaşamaya ve üretmeye dair toplumsal ufkumuzu o kadar daralttı ki ücretsiz konut talebini fazlalık gibi görüyoruz içten içe. Oysa başka şansımız mı var? Depremde ölmek istemiyoruz Çarpık, plansız kentleşme içinde yaşamak istemiyoruz. Öyleyse başka şansımız yok. İnsanca yaşamanın ve barınmanın yolu böylesi bir toplu dönüşümden ve planlamadan geçiyor. Kapitalizm koşullarında bunun imkânı yok, ittirebildiğimiz kadar ittirmeliyiz. Çünkü insanca yaşama hakkımız ertelenebilir değildir.

Fotoğraf Barınamıyoruz Hareketi Basın Grubu arşivi

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

Berlin Kiracılar Derneği

“Sosyal donatı alanlarını içeren, ekolojik standartları dikkate alan, herkes için yaşanılabilir konutlar talep ediyoruz”

Berlin Kiracılar Derneği, Berlin’de 1952 yılından itibaren hem artan kiralara karşı mücadele ediyor, hem de herkes için ekonomik olarak karşılanabilir ve yaşanabilir konut üretimi için çalışmalar yürütüyor. Berlin’deki mevcut barınma krizini ve geliştirilebilecek politikaları Berlin Kiracılar Derneği (Berliner MieterGemeinschaft) ve Yeni Belediye Konut İnşaatı Girişimi’nden (INKW) medya ve barınma hakkı aktivistleri Matthias Coers ve Grischa Dallmer ile görüştük.

Fotoğraflar Matthias Coers | zweischritte.berlin

Berlin Kiracılar Derneği hakkında bilgi verebilir misiniz? Ne zaman kuruldu? Ne tür çalışmalar yürütüyor? Nasıl bir örgütlenme modeli var?

Grischa Dallmer · Berlin Kiracılar Derneği (Berliner MieterGemeinschaft) 1952'de kuruldu. Bu tarihten itibaren geçirdiği çeşitli yapısal değişikliklerle hâlâ aktif. İçinde bulunduğumuz dönemde derneğin işlerini yönetecek delegeler demokratik bir şekilde kendi bölgelerinden seçilerek görev alıyor. Bu yöntem daha önceki süreçlerde ekonomik olarak imtiyazlı kiracılar ve sessiz çoğunluk arasında olabilecek çatışmalar ve tartışmalı pozisyonlar dikkate alınarak kiracı örgütlenmesinin oldukça güçlü olduğu mahallelerde ortaya çıktı.

Berlin Kiracılar Derneği, kiracı hakları konusunda Berlin'deki en aktif örgüt olarak kabul ediliyor. Dernek aynı zamanda onlarca yıldır yılda yaklaşık sekiz kez çıkan *MieterEcho* dergisini de yayımlıyor. Üyeler genellikle derneğe hukuki sorunları nedeniyle üye oluyor. Üyelik, yasal koruma sigortasının yanı sıra yetkili avukatlarla danışma süreçlerini de içeriyor. Hem Kiracılar Derneği hem de mahalle grupları mahallelerde düzenli etkinlik ve toplantılar düzenliyor.

Kiracı örgütlenmesi ve mücadelesinde Avrupa'da öne çıkan kentlerden birisi Berlin. Mevcut konut krizinde Berlin'de kiracıların talepleri neler? Sosyal konut sistemi kiracıların ihtiyaçlarını neden karşılayamıyor?

Matthias Coers · Berlin'de ciddi bir konut sıkıntısı var. Artan kiralar da çok can alıcı bir sorun. Bu iki konu kiracı hareketi tarafından yıllardır sürekli gündemde tutuluyor. Derneğin çalışmaları hem serbest konut piyasasında, hem de Berlin'de sosyal konut olarak adlandırılan konutlarda sürekli artan kiralara karşı mücadeleyi içeriyor. Şu anda Berlin'de sosyal konut olarak adlandırılan ancak talep ettiğimiz sistemden oldukça uzak olan bir sistem mevcut. Bu, sübvansiyon süresi boyunca kiraları nispeten düşük tutan ancak süresi dolduktan sonra kiraları önemli ölçüde artırabilen özel şahıslara çıkar sağlayan bir sistem.

Son yıllarda büyük şirketlerin sahip olduğu yaşam alanlarının kamulaştırılmasına yönelik mücadeleler başladı. Bu durum kamulaştırma kavramını nüfusun geniş kesimlerine taşıdı. Ancak Kiracılar Derneği'nin bazı kesimleri, tazminatsız kamulaştırma veya herhangi bir ek konut yaratmadan bir çözüm bulma yerine bu konuya odaklanılmasına eleştirel yaklaşıyor.

Berlin'de uygun fiyatlı konut sıkıntısı var. Derneğimizin görüşü, konutların mevcut belediye konut şirketleri (Berlin'de şu anda 6 adet belediyeye ait konut şirketi var) tarafından ya da yeni kurulacak bir konut şirketi tarafından farklı bir anlayışla inşa edilmesi gerektiği yönünde. Biz sosyal donatı alanlarını içeren, ekolojik standartları dikkate alan, herkes için yaşanılabilir konutlar talep ediyoruz. Sosyal konutların sadece ekonomik olarak dezavantajlılara yönelik değil tüm kesimler için olması taraftarıyız. Sosyal konutlar sadece ekonomik olarak dezavantajlı gruba inşa edildiği durumlarda kentsel ayrışmaya araç oluyor. Biz dernek olarak bunu değil birlikte yaşama pratiğini içeren sosyal konutların üretilmesini talep ediyoruz. Mevcut belediye konut şirketleri işletme ekonomisi mantığına odaklanmış durumda ve halka uygun fiyatlı konut sağlama konusunda herhangi bir çalışmaları yok.

Barınma krizine çözüm olarak Berlin'de nasıl sosyal konut politikaları geliştirilmeli? Dernek ve girişim olarak bu konuda nasıl çalışmalar yürütüyorsunuz?

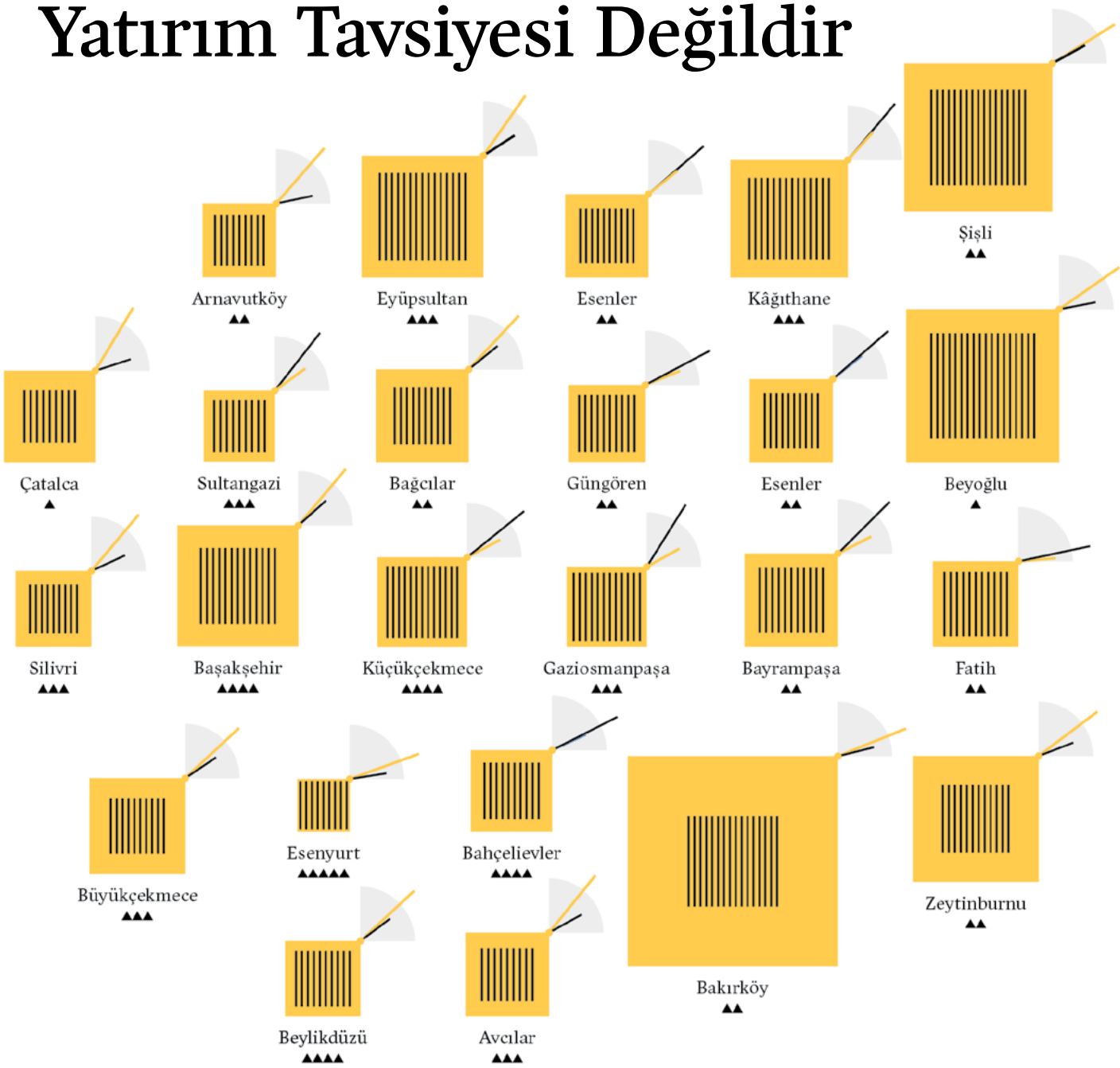
Grischa Dallmer · Bu konuda yeni bir politika arayışının parçası olarak Yeni Belediye Konut İnşaatı Girişimi ve Berlin Kiracılar Derneği şu anda yaşamın unutulmuş ütopyalarını ele alan, tarihsel olarak işleyen sosyal konut inşaatı örneklerinin ve deneyimlerinin bulunduğu ülkelerden misafirleri davet ettiğimiz bir dizi etkinlik düzenliyoruz. Etkinlik serimizde şu anda kadar İsveç, Büyük Britanya, Yugoslavya, Hollanda, Viyana ve Romanya örneklerini inceledik.[1]

Bu çalışmaları sosyal konut sistemini yeniden gündeme getirerek, ulusal ve uluslararası deneyimleri eleştirel bir şekilde geleceğe aktarmak için yürütüyoruz. Kentsel bir arada yaşama ütopyalarını (urban coexistence) da bu süreçte inceliyoruz. Hedefimiz, yeni bir kentsel konut politikası oluşturmak için hareketimizi güçlendirmek. Bunu geçmişteki hataları tekrarlamadan, mevcut barınma krizinde kiracıların taleplerinin nasıl karşılanabileceği, nasıl sistemlerin mümkün olabileceği üzerinde çalışarak yapmayı hedefliyoruz.

Notlar

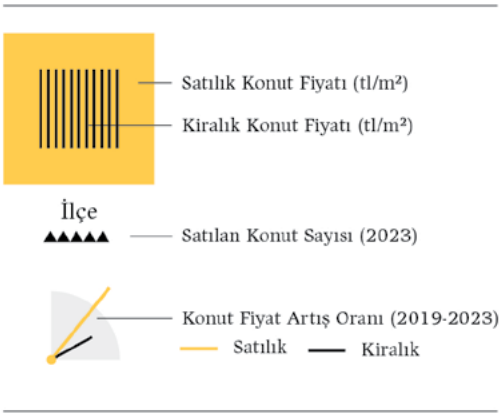
1 zweischritte.berlin, inkw-berlin.de ve bmgev.de web sitelerinde çalışmalarımız belgeleniyor.

Monitör39· Konut Piyasası: Yatırım Tavsiyesi Değildir

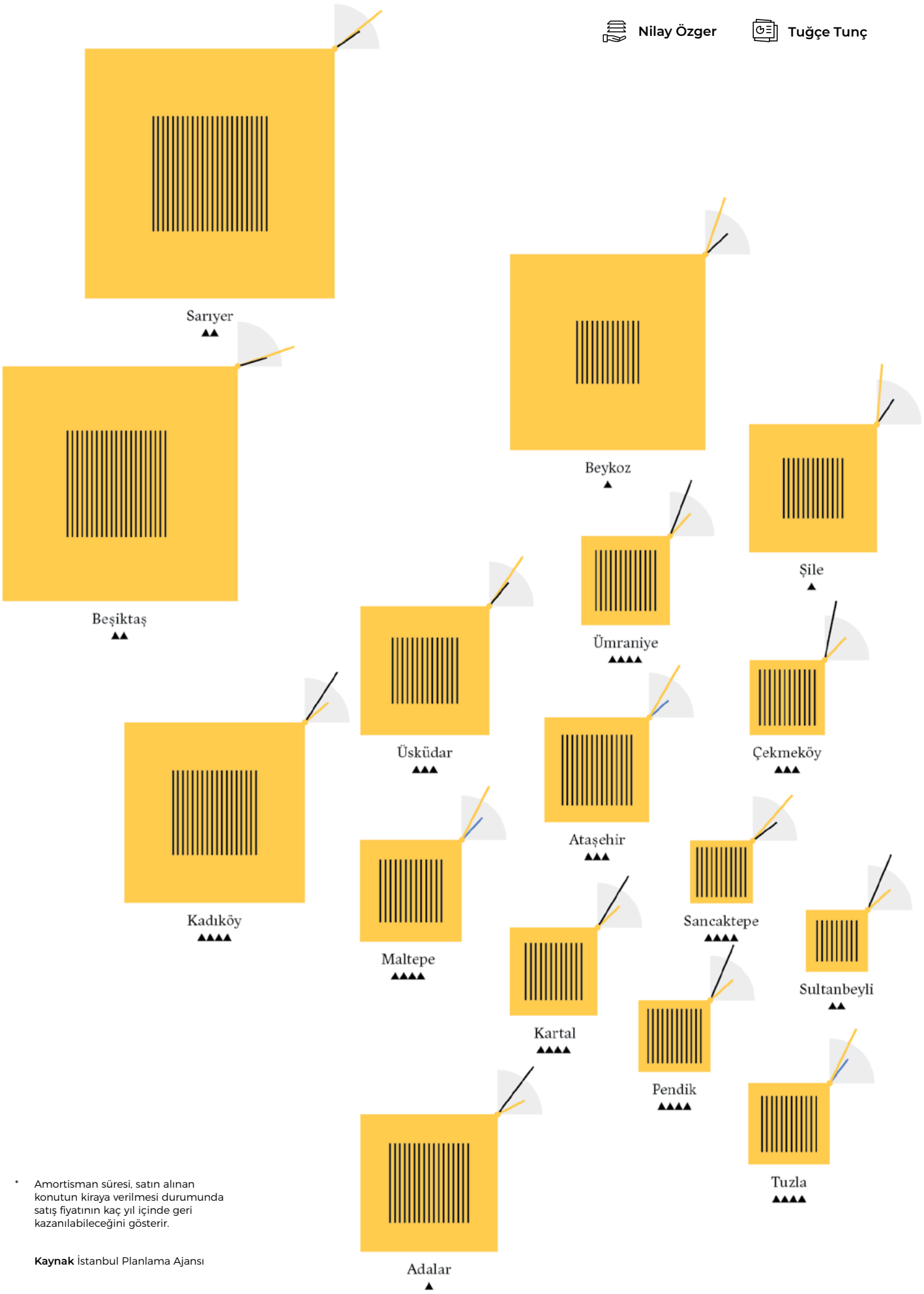

Konut fiyatları ve buna bağlı olarak barınma sorunu İstanbulluların ve İstanbul'da tutunmaya çalışanların son yıllarda önemli problemlerinden biri hâline geldi. Yüksek enflasyon, fiyat artışları, kira artışına getirilen sınırlamalar mağdur sayısını her geçen gün artırıyor. Monitör 39 bu sayıda konut fiyatlarına dair ilçeler arası tabloyu gözler önüne seriyor.

Sarı karelerin büyüklükleri satılık konutların metrekare başına fiyatlarını, siyah çizgilerin taradığı alan ise kiralık konutların birim fiyatlarını gösteriyor. Bu iki alanın örtüşme oranları ilçedeki amortisman süresi* hakkında bilgi veriyor. 90 derecelik radyan içinde yer alan çizgiler ise 4 yıllık sürede değişen satış ve kiralama fiyatlarındaki değişimin göstergesidir. İlçe isimlerinin altında yer alan çatılar, 2023 yılında satılan konut sayısına göre artıyor.

Nilay Özger Tuğçe Tunç

* Amortisman süresi, satın alınan konutun kiraya verilmesi durumunda satış fiyatının kaç yıl içinde geri kazanılabileceğini gösterir.

Kaynak İstanbul Planlama Ajansı

Toplu Konut Tasarlanabilir!
ODTÜ'de Çok-Disiplinli Bir Ders "Kolektif Konut Planlama ve Tasarımı"

Hem mekânsal ve programatik çeşitliliği hem de toplumsallaşma pratiğini sağlayacak alternatif bir pratik, "kolektif konut" nosyonunun geliştirilmesi ile mümkün. Söz konusu tematik odak, *tip* ve *tipoloji* kavramlarını operasyonel bir zeminde yeniden ele almayı gerekli kılıyor.

Olgu Çalışkan˙ - Neris Parlak Temizel¨

˙ Doç. Dr., ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
¨ Araş. Gör., ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

100. yaşını kutladığımız Cumhuriyet planlama ve tasarım alanında elde ettiği büyük birikime karşın, yaşanabilir kentsel alan üretiminde hâlâ nitelik sorununu aşamamakta. Yalıtılmış konut sitelerindeki yaşam modelinin çağdaş yurttaş modeline aykırı bir sosyal prototipi hızla yaygınlaştırdığını ve toplumsal yarılmalara gebe mekânsallıklar ürettiğini gözlemek olanaklı. Görece bütünleşik yapıda gelişen konut bölgelerinde ise kültürel altyapıdan yoksun, estetik açıdan tekdüze ve çevresel açıdan yetersiz ve sağlıksız yaşam çevreleri ürettik.

Buna karşın gerek mimarlık gerek kent planlama bölümlerinin stüdyolarında belki de üzerinde en fazla düşünce üretilen kentsel program olmasına karşın, konut ülkemizde üzerine yeterince tasarım araştırması yapılmayan bir sorunsal olarak karşımıza çıkıyor. Konuyu mekânsal tasarım ve planlama adına "sorunsal" hâline getiren unsur ise, konut olgusunun toplumsallaşmayı, mahremiyeti, erişimi ve/veya mülkiyeti içeren çok boyutlu ve karmaşık yapısı. Kentsel dokuyu büyük oranda karakterize eden, kent planlarının baskın unsuru olan söz konusu kullanıma yönelik geliştirilen her mekânsal perspektifin, potansiyel kentlinin yaşam kalitesini doğrudan etkileyen bir potansiyele sahip olduğu unutulmamalı.

Bu çerçevede konut alanlarının tasarımı yaşam çevresinin kalıcı üretimi anlamına gelmekte. Bu bakış açısıyla 2019 yılında mimarlık ve şehir ve bölge planlama öğrencilerinin ortak katılımına açılan *CRP355 Collective Housing Planning and Design* lisans dersi, konuyu hem planlama hem de mimarlık disiplinleri çerçevesinde ele almayı amaçlıyor.[1]

Bu bağlamda dersin temel amacı:

- Konut planlaması ve tasarımının temel sorun alanlarını formüle etme ve tasarım araştırması yürütme becerisini;
- Belirli bir kentsel bağlamda farklı ölçek düzeylerini ilişkilendirme yeteneğini;
- Şehirciliğin farklı tasarım unsurlarını (yapı, açık alan, ulaşım vb.) belirli bir plan çerçevesinde temsil etme ve tartışma becerisini;
- Kentsel formun karmaşıklığının tasarlanmasında öncül konut örneklerine dayalı tipolojik düşünme yetisini;
- Ve son olarak farklı mekân disiplinleri arasındaki etkileşimli ortak dili birlikte yaratma becerisini öğrenciye kazandırmak olarak belirlendi.

Resim 1 "Öncül örneklerden (precedents) öğrenme" temalı tasarım araştırmasının çıktılarını içeren Aralık 2019 tarihli sergiden.

Yapılı çevrenin üretimini, çok sayıda yaşam biriminin farklı kamusallıkları içeren ortak mekânda örgütlenmesi anlamında kapsayan "kolektif konut", ders kapsamında hem belirli bir mekânsal morfolojinin hem de toplumsal yaşam örüntüsünün tasarlanması olarak ele alınmakta. Bu anlamda "kolektif", bireysel olanı kategorik olarak dışlamamakla birlikte, onu çoklu ve bütünleşik bir mekân kompozisyonunun bileşeni olarak ele alan bir tasarım yaklaşımını ifade eder. Bu yönüyle mutlak standartlaşmaya ve tekdüzeliğe yol açan yerleşik "toplu konut" imgesine alternatif oluşturma, onu çoğulcu bir bakış açısıyla yeniden yorumlama potansiyeline sahip.

Bu bağlamda ders, birim konut temin etme kaygısıyla ortak yaşam pratiğinin yeniden üretilmesinde gereksinim duyduğumuz mekân ve program unsurlarını göz ardı eden mevcut toplu konut pratiğine karşı, konut çevrelerinin kaçınılmaz bileşeni olan toplumsal donatı ve etkinlik modellerine yönelik düşünce geliştirilmesinin gereğinin altını çizer.

Mekânsal planlama açısından bir diğer sorun, toplu konut alanlarında tercih edilen standart yapı tiplerinden kaynaklı bağlamsız ve kimliksiz bir mimari dilin üretilmesiyken bireysel konut üretimine dayalı imarlı alanlarda benzer bir sorun, ülkemizde baskın tip niteliğindeki apartman blokunun seçeneksizliği olagelmiştir. İlki kendi içinde görece yeterli bir açık alan altyapısını yaşayanlara sunarken, sonraki ilkinde olmayan karma kullanım ve sokak yaşamı yaratma potansiyelini bünyesinde barındırıyor. Hem mekânsal ve programatik çeşitliliği hem de toplumsallaşma pratiğini sağlayacak alternatif bir pratik, "kolektif konut" nosyonunun geliştirilmesi ile mümkün. Söz konusu tematik odak, *tip ve tipoloji* kavramlarını operasyonel bir zeminde yeniden ele almayı gerekli kılıyor.

Bu anlayışla ders, "tip" kavramını, modelin tekrar üretimi olarak yorumlayan "prototip" kavramından farklı olarak, kendi içinde çok sayıda tematik çeşitlemeye olanak veren bir üretken diyagram ya da kural (kod) bütünü olarak ele alır. Söz konusu okuma ve yorumlama biçimi ancak tasarımcının öncül örneklere dayalı bilgisinin ve görgüsünün geliştirilmesi ile olanaklıdır. Bu bakış açısıyla dersin ilk egzersizi, uluslararası yazında yer edinmiş nitelikli uygulamaların mimarlık ve planlama öğrencilerinden oluşan gruplar tarafından farklı ölçeklere ait tasarım unsurları bağlamında "tipolojik" olarak incelenmesidir. Konut tasarımı ve planlaması tarihine yönelik kavramsal ve kuramsal çerçeve sunumlarına paralel olarak, yirmiye

Resim 2 "Kolektif Konut Planlama ve Tasarımı" dersi kapsamında yapılan alan gezilerinden dört örnek:
Yenimahalle İşçi Blokları (sol üst), Batıkent Yargıçlar Kooperatifi (sağ üst), Batıkent A-16 Kooperatif (sol alt), Eryaman TOKİ 3. Etap (sağ alt).

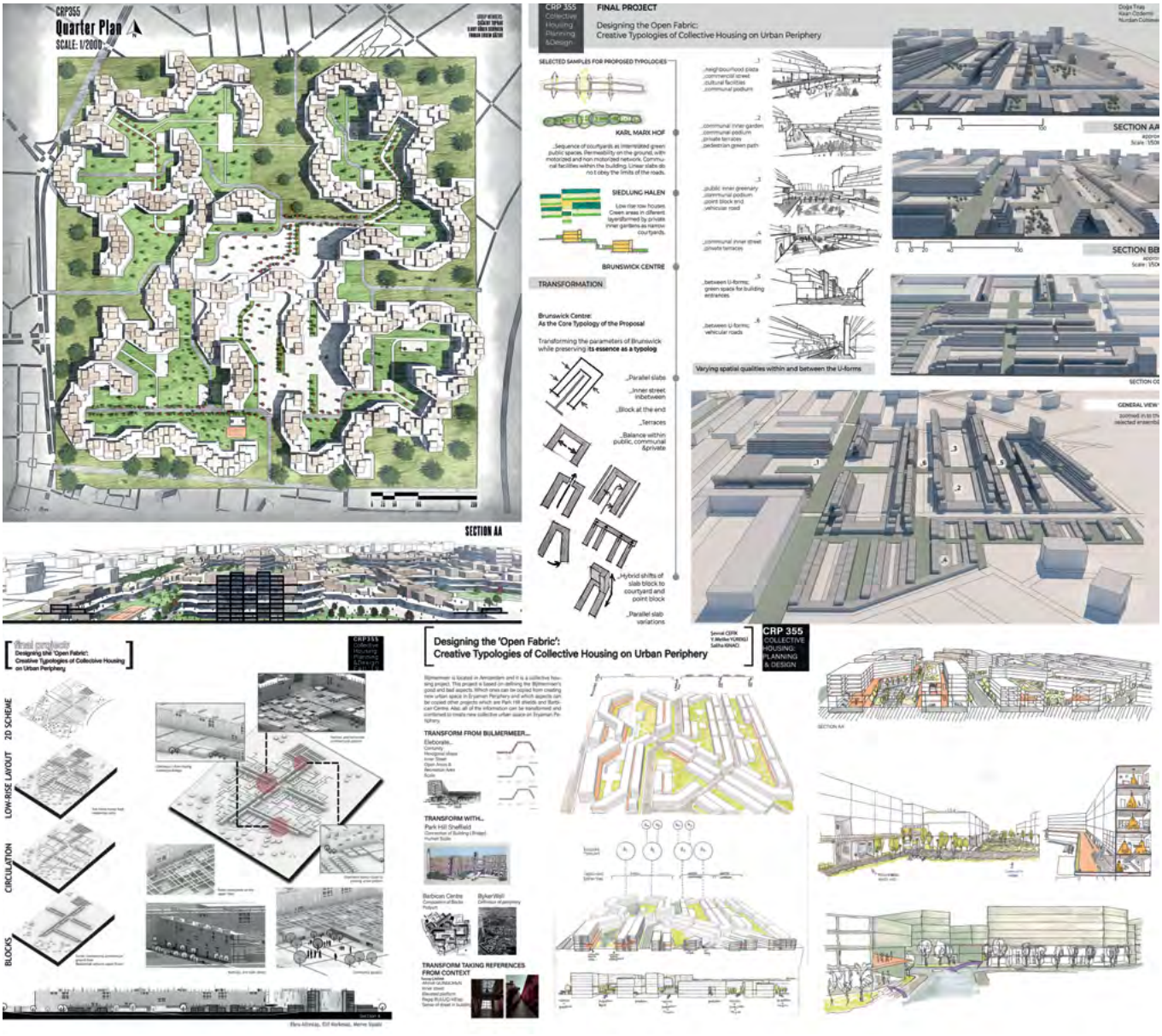
yakın dünya örneğini konu alan bu tasarım araştırması, öğrencinin tipolojik envanterini geliştirmeyi amaçlar.

Bu amaçla pandemi dönemi öncesi yapılan ve bir sergiyle sonuçlanan ilk araştırmada seçilen her bir uluslararası proje örneği, Ankara'nın tipik (apartman) kent dokusu içinde konumlandırılarak sunulmuş; bu sayede öncü kolektif konut örneklerinin ölçek ve çözünürlüğü (grain) tanıdık ölçek ilişkileri bağlamında içselleştirilmiştir (Resim 1). Bu yolla kentsel dokuda alternatif morfolojilerin olanaklılığı test edilmektedir.

Genç plancı ve mimar adaylarının kolektif konut yaklaşımına yönelik emsal bilgisiyle donatılması, tasarım araştırmasına ek olarak sahada iyi uygulama örneklerinin incelenmesiyle de sağlanmaktadır. Cumhuriyet'in ilk döneminden itibaren alternatif konut üretim biçimlerinin deneyim alanı olagelmiş Ankara, bu bakımdan eşsiz bir laboratuvar niteliğinde. Bu bağlamda, ders kapsamında yapılan alan gezilerinde, dönemlerinin çağdaş tasarım yaklaşımlarını barındıran toplu konut örneklerinin yerinde incelenmesi ile farklı tipolojilerin yarattığı farklı çevresel nitelikler yerinde gözlemlenerek irdelenmekte (Resim 2).

Ders bünyesinde verilmeye çalışılan emsal ve envanter bilgisinin konut alanlarının tasarımı ve planlanması sürecinde işlerliğinin test edilmesi ise verili kentsel bağlamda bir deneysel konut projesi ödevi ile tartışmaya açılmakta. Bu noktada, yukarıda belirtilen üretken tipolojik bakış, tasarım araştırmasıyla ortaya konan alternatif yapı(laşma) tiplerinin çoklu sentezi üzerinden deneyimleniyor. Daha somut bir ifadeyle, tasarım gruplarından, farklı karakterdeki en az iki mimari tipin birbiriyle ilişkilendirilerek melez yapı ve mekân kompozisyonları üretmeleri istenmekte ve alternatif konut çevrelerinin olanaklılığını birebir deneyimlemeleri sağlanmakta (Resim 3).

Metnin başında ülkemizdeki konut çevrelerine yönelik vurguladığımız olumsuz tabloya karşın Cumhuriyet'in 100. yılında Türkiye, kolektif konut pratiğini çeşitli toplu konut denemeleriyle zenginleştirmiş ve buna yönelik ciddi bir edim bilgisi (know-how) ve uygulama becerisi geliştirmiştir. Bu anlamda TOKİ, son yirmi yılda ürettiği yüz binlerce konuta karşın seçeneksiz değildir. Bu bilgi birikimini açığa çıkarmak ve Cumhuriyet'in (kolektif) konut alanları planlama ve tasarımındaki deneyimini eleştirel bir bakışla açığa çıkarmak amacıyla, ders kapsamında "Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'nin Toplu Konut Deneyimi: ARAYIŞLAR | DENEMELER" başlığı altında yürütülen ve 2023 sonunda bir sergiyle kamuoyuyla paylaşılması planlanan tasarım araştırması, ülkemizin bu yöndeki deneysel arayışını dönemler itibarıyla belgelemeyi hedefler.[2] Modern konut çevrelerinin tasarımında birtakım yenilikler getiren toplu konut uygulamalarının yanı sıra özellikle son yirmi yılın baskın konut tiplerinin sergileneceği çalışma, dönem profilini derlerken Türkiye'deki kentlere dair eleştirel bakışı tasarımcı bir umutla sentezler. Ulusal planlama ve mimarlık pratiğimizin gereksinim duyduğu bakış açısı budur.

Resim 3 Dönem sonu tasarım projelerinde alternatif mekânsal örgütlenme arayışları.

Notlar

1 Dersin içerik tasarımını 2019 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Görevlisi Dr. Olgu Çalışkan ve ODTÜ Mimarlık Bölümü'nden Prof. Dr. Aydan Balamir, Kadri Atabaş ve Neris Parlak Temizel birlikte yapmıştır.

2 2023-24 akademik yılı sonbahar döneminde ders, Araş. Gör. H. Eren Efeoğlu katılımıyla yürütülmektedir.

TÜRKİYE VE İSTANBUL'DA KONUTUN SAYILAR ÜZERİNDEN DEĞİŞİMİ

Nilay Özger [·]

[·] Şehir Plancısı

Konut, insanların barınmak, yaşamsal faaliyetlerini sürdürmek, dışarıdaki tehlikelerden korunmak için kullandığı yapıdır. En temel haklardan biri olan barınma ihtiyacını karşılayan konut aynı zamanda en temel toplumsal enstrümanlardan birisi olarak kabul edilmektedir.

Konut, kişilerin barınma ihtiyacını gideren bir tüketim unsuru olmasının yanında aynı zamanda kiralanabilir olmasıyla önemli bir yatırım aracı hâline geldi. Bu kullanım biçimleriyle birlikte ortaya çıkan konut piyasası zaman içinde toplumsal ve ekonomik değişimlere ayak uydurarak şekillenegeldi.

Türkiye'de son on yılda yaklaşık 13,6 milyon, 2022'de ise 1 milyon 485 bin konut satışı gerçekleşti. Türkiye'de satılan her 100 konuttan 18'i İstanbul'da yer aldı. 2022'de İstanbul'da yaklaşık 130 bin konut satıldı. Esenyurt, Beylikdüzü ve Pendik ilçeleri en çok, Adalar, Beykoz ve Çatalca ise en az konut satışının gerçekleştiği ilçeler oldu.

Satılık ya da kiralık konutta metrekare birim fiyatları ve bu fiyatların alım gücü ile mukayesesi sağlıklı konuta erişim konusunda önemli ipuçları sunuyor. Örneğin İstanbul'da 100 metrekarelik ortalama bir konutun 2019'da 1.926 lira olan kira bedeli 2023'te 14.108 lira oldu. Diğer bir deyişle 2019'da 1 net asgari ücretle kiralanabilen konutun bugünkü bedeli 1,5 asgari ücrete ulaştı. Satılık konutlardaki fiyat değişimiyse daha çarpıcı bir tabloyu gözler önüne seriyor. 2019'da 370 bin lira olan ortalama bir konut 2023'e gelindiğinde 7,4 katına çıktı ve 2 milyon 766 bin liraya alıcı bularak popüler yatırım araçlarını geride bıraktı. 2019-2023 arasında konut 7,4 katına çıkarken ortalama gram altın 5,6 katına, dolar ise 3,9 katına çıktı.

Konut piyasasındaki bu değişim yabancılara yapılan konut satışlarını da gündem hâline getirdi. Türkiye'de son on yılda gerçekleşen 13,6 milyon konut satışının %2,6'sı yabancılara gerçekleşti. 2022'de Türkiye'de yabancılara konut satışı rekor kırdı ve 67 bin 490 konut satışı ile %4,5 orana ulaştı. İstanbul'da 2022'de yılında yabancılara yaklaşık 25 bin konut satıldı. 2022'de %9,6'ya ulaşan yabancılara yapılan konut satış oranı, son 10 yılda %5,5 oldu.

Konut Fiyat Değişimi

	SATILIK		KİRALIK	
Son 4 Yılda	%1248	Şile	%1200	Çekmeköy
	%1132	Beykoz	%1109	Ümraniye
	⋮		⋮	
	%881	Pendik	%861	K.Çekmece
	⋮		⋮	
	%686	Beşiktaş	%621	Beyoğlu
	%568	Fatih	%602	Esenyurt
Son 1 Yılda	%119	Beykoz	%191	Silivri
	%116	Şile	%155	Sancaktepe
	⋮		⋮	
	%79	B.Çekmece	%116	B.Çekmece
	⋮		⋮	
	%59	Sarıyer	%621	Beyoğlu
	%58	Şişli	%602	Esenyurt

Konut Metrekare Satış Fiyatı

	SATILIK		KİRALIK	
Eylül 2023	101.287	Sarıyer	344	Sarıyer
	95.171	Beşiktaş	319	Beşiktaş
	⋮		⋮	
	31.808	B.Çekmece	165	Tuzla
	⋮		⋮	
	23.543	Sultangazi	117	Silivri
	17.497	Esenyurt	115	Esenyurt

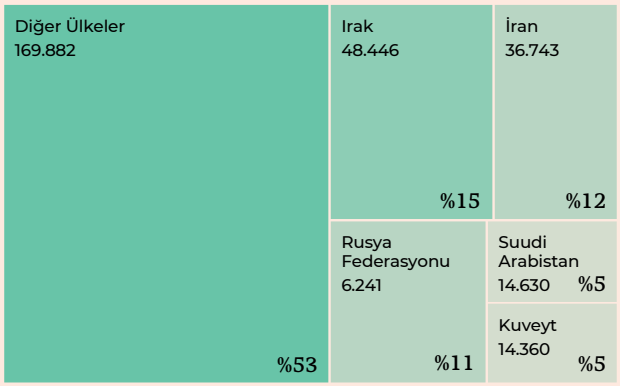
Şafak Sönmez Tuğçe Tunç

İlçelere Göre Satılan Konut Sayıları ve Konut Fiyatları

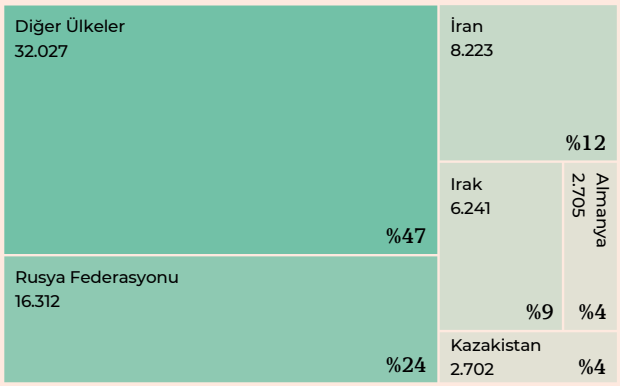
İlçe	Satılan Konut Sayısı 2022	Satılan Konut Sayısı 2015-2022	2022 Satış Fiyatı (TL/m²)	2022 Kiralama Fiyatı (TL/m²)	Amortisman Süresi (Yıl)
Esenyurt	36.315	300.062	10.325	59	14
Beylikdüzü	13.417	97.626	15.052	69	18
Pendik	10.641	92.737	16.228	64	21
Sancaktepe	8.358	86.375	13.654	58	20
Başakşehir	10.887	83.692	23.662	85	23
Kadıköy	9.275	76.778	44.941	130	29
Ümraniye	9.510	76.082	20.760	75	23
Kartal	9.302	73.905	20.153	75	23
Bahçelievler	8.926	62.729	15.255	70	18
Maltepe	7.728	59.807	24.363	85	24
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
Sarıyer	2.608	25.177	63.563	207	26
Bayrampaşa	3.106	24.400	17.114	70	20
Sultanbeyli	3.854	22.001	13.243	50	22
Güngören	3.020	21.359	13.821	65	18
Beşiktaş	2.910	19.980	57.672	173	28
Beyoğlu	3.143	18.650	28.186	157	15
Şile	1.030	7.288	23.950	73	27
Çatalca	910	6.782	14.703	51	24
Beykoz	798	3.906	36.239	82	37
Adalar	341	2.240	32.640	113	24

Yabancılara Yapılan Konut Satışları

2015-2022 Yılları Arası Yabancılara Yapılan Konut Satışları

2022 Yılında Yabancılara Yapılan Konut Satışları

İstanbul'da Kiralık, Satılık Konut Fiyatlarının ve Alım Gücünün Yıllara Göre Değişimi

Yıl	100 m² Konutun Ortalama Kiralık Fiyatı (TL)	Ortalama Kira Fiyatı / Asgari Ücret
2019	1.926	1,0
2020	2.153	0,9
2021	3.194	1,1
2022	7.302	1,5
2023	14.108	1,5

Yıl	100 m² Konutun Ortalama Satılık Fiyatı (TL)	Gerekli Gram Altın	Gerekli Dolar
2019	370.367	1.463	65.442
2020	423.117	1.061	60.480
2021	571.267	1.111	64.503
2022	1.537.533	1.566	91.364
2023	2.766.667	1.933	125.438

İstanbul'un Sofraları

Mutfakta yerellik, özellikle son yıllarda üzerine tartışılan, altı sıklıkla çizilen bir konu. Bununla birlikte, diğer tüm kültürel ögelerde olduğu gibi mutfak ve yemek ne mekânsal olarak kendi içinde kapalı ne de diğer toplumsal dinamiklerden kopuk bir olgu. Yerel mutfaklar, ele aldığımız eksen itibariyle kent mutfakları, mekânsal ve toplumsal dinamiklerden her daim doğrudan etkileniyor, bu dinamiklerin ve etkilerin ürünü olarak tabağımıza geliyor. İstanbul'un mutfak kültürü de yüz yıllardır yaşanan göçler, özneleri farklı politik gelişmeler ve sürekli değişen kozmopolit yapıdan, iklim krizinin bir sonucu olan tarımsal üretimdeki yapısal değişime, küresel trendler doğrultusunda tüketim alışkanlıklarının dönüşüme ve mutfakların metalaşmasına kadar birçok faktörün etkisiyle şekillendi, şekillenmeye devam ediyor.

İstanbul'un hem geçmişten bugüne farklı kültürlere ev sahipliği yapmış bir şehir olması, hem coğrafi olarak farklı kesişimlerin bir düğüm noktası olması İstanbul yemek kültürünün yolculuğunda ne ifade ediyor? Yemeğin kültür ve kimlik inşasındaki yeri düşünüldüğünde hem üretim hem tüketim aracı olmasının yanında önemli bir sosyalleşme aracı da olan mutfak, günümüz siyasal ve ekonomik koşullarında nasıl değişimlere gebe? Yemek yarışmaları, gastronomi programları, Michelin Yıldızları gibi mutfakların ve yemeğin sunumu, pazarlanması ve markalaştırılmasına dair küresel pratiklerin İstanbul'un mutfak kültürü üzerindeki etkileri neler?

Dosyada, bu ve benzeri sorularla sosyal, ekonomik, ekolojik ve kültürel faktörlerle şekillenen mekân ve mutfağın birbiriyle ilişkisini İstanbul üzerinden bütüncül bir şekilde ele almayı hedefliyoruz.

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

İllüstrasyon Vardal Canış

İstanbul
kentin tadı
kentin tadı
kentin tadı
lerin sofrası
ofrası
vardal
canış-2024
denizin tuzu
denizin tuzu

Gastrodiplomasi Gastromilliyetçi Olmayı Gerektirir mi?

Türkiye'deki Uygulamaların Eleştirel Bir Analizi

Gastrodiplomasi doğası gereği gastromilliyetçiliği içermeli mi? Türkiye'de gastrodiplomasinin milliyetçi öğelerle şekillenmesinin sebebi ne olabilir? Bu şekilde kurgulanan gastrodiplomasinin ne gibi sakıncaları olabilir? Yemeğin toplumsal birçok dinamiği aktarabilme, ayrıştırma kadar birleştirme gücünü gerek akademik gerek de toplumsal düzeyde sıkça vurguladığımız bir dönemde gastrodiplomasiyi alternatif olarak nasıl kurgulayabiliriz?

Anna Maria Beylunioğlu*

* Dr., Öğretim Görevlisi, Koç Üniversitesi

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

Gastrodiplomasi son zamanlarda Türkiye'de sıkça ön plana çıkan bir kavram oldu. Gerek milli düzeyde gerek de yerel düzeyde devlet yetkilileri ve yerel yönetimler yemeği merkeze alan gastrodiplomasi etkinliklerine hatırı sayılır bir zaman ve bütçe ayırmaya başladılar. Türkiye'nin bu konuya yoğun ilgisi nispeten yeni olmakla birlikte yemek üzerinden devletler ve toplumlar arasında kurulan ilişkiyi ve de ülke markalaşmasında yemeğin kullanımını ifade eden gastrodiplomasi kavramının geçmişi biraz daha eskiye dayanıyor.[1] Çoğunlukla orta güçteki Tayland, Malezya, Güney Kore gibi ülkeler 2000'lerde başlattıkları kapsamlı gastrodiplomasi politikalarıyla kendileri hakkında popüler kültürde yer etmiş imajlarını düzeltmeyi veya devletler arası ilişkilerde güçlü bir devlet imajı kazanmayı hedeflediler. Gastrodiplomasi çatısı altında gelişen bu "milli markalaşma" stratejisi ülkelerin imajına olumlu katkı sunmanın yanı sıra yemeğin metalaşmasını ve milli olarak damgalanan yemeklerin küresel ölçekte tüketim nesnesi hâline gelmesini de beraberinde getirdi.

Kavramın dünyada kullanımına uygun olarak, günümüzde Türkiye'de gastrodiplomasiye gittikçe daha çok başvuruluyor. Özellikle son yıllarda düzenlenmeye başlanan ve dünyanın birçok yerinde kutlanan Türk Mutfağı Haftası'yla beraber ön plana çıkan etkinlikler, "milli" olarak görülen ürünleri markalaştırılma eğiliminin en belirgin örneklerini oluşturuyor. Türkiye'nin gastrodiplomasi serüveninin izlerini -bugünkü kadar yoğun ve stratejik olarak ele alınmamış olsa da- yakın tarihte sürmek mümkün. Bu çerçevede, 2008'de ABD'de, bugün "Turkish Coffee Lady" olarak bilinen, internet üzerinde bir platform olarak başlatılan ve daha sonra Gezici Türk Kahvesi Kamyonu projesine evrilen projeye, bir süre sonra devlet kurumlarından da destek geldiğini ve bu başarıyla beraber Yunus Emre Enstitüleri tarafından dünyanın çeşitli yerlerinde Türk Kahvesi Festivalleri yapıldığını söyleyebiliriz. Ayrıca "Turkey: Home" adlı proje kapsamında kurulan hometurkey.com isimli internet sitesinin Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde yayınlanması ve burada yer alan Türk Mutfağı bölümünde keşkek, katmer, yufka gibi ürünlerin tanıtım videolarından ve yine bu projeyle bağlantılı GastroHunt projesinden bahsedilebilir. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı altında bir gastrodiplomasi bölümü açılmasıyla bu konuya daha fazla eğilen Türkiye, dünyanın çeşitli yerlerinde düzenlenen festivallerde Türk yemek kültürünü Türk şefler tarafından hazırlanan yemeklerle tanıtmaya devam ediyor.

Türkiye'nin ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirdiği kamu diplomasisinin en önemli ayağını oluşturan, "milli" mutfağın altının çizilme çabası yakından incelendiğinde, Türkiye'de gastrodiplomasinin yemeğin yerli ve milli kimlikle örtüştüğü inancıyla temellenen gastromilliyetçilikle de harmanlandığını gözlemlemek mümkün.

Gastrodiplomasinin devlet düzeyinde son yıllarda sistematik bir şekilde ele alınmaya başlanmasıyla yerel düzeyde düzenlenen ancak yerel ürünleri ülke çapında duyurmanın ötesinde, uluslararası bir etkiyi de gözeten,[2] bu sebeple yer yer isminin başına "uluslararası" ifadesi eklenen lezzet festivallerinin son yıllarda azımsanmayacak bir şekilde arttığını görüyoruz. Buna paralel olarak milli olarak kabul edilen ürünleri üreten bazı şirketlerin uluslararası alanda gösterdiği faaliyetler de göz önüne alındığında Türkiye'nin kapsamlı bir gastrodiplomasi çalışması yürüttüğünü söyleyebiliriz.

Türkiye'nin ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirdiği kamu diplomasisinin en önemli ayağını oluşturan, "milli" mutfağın altı çizilerek Türk mutfağının ve dolayısıyla Türkiye'nin önemini vurgulamayı hedefleyen bu kapsamlı çaba yakından incelendiğinde, Türkiye'de gastrodiplomasinin yemeğin yerli ve milli kimlikle örtüştüğü inancıyla temellenen gastromilliyetçilikle de harmanlandığını gözlemlemek mümkün. Öyle ki etkinliklerde Türk mutfağının ya da bahsi geçen yerel mutfağın zenginliğinin, farklılığının, köklülüğünün altının sıkça çizilmesinin yanı sıra ülkenin bölünmezliği ve Kurtuluş Savaşı'nda düşmana karşı verilen mücadeleye de vurgu yapılması,[3] ülkenin ya da şehrin sahip olmadığı ancak "hak ettiği"[4] yeri ülke ve dünya çapında bulmasının öneminin altının sıklıkla çizilmesi bize Türkiye'de gastrodiplomasi kavramının gastromilliyetçilikten yoğun bir şekilde beslendiğini gösteriyor.

Peki, gastrodiplomasi doğası gereği gastromilliyetçiliği içermeli mi? Türkiye'de gastrodiplomasinin milliyetçi öğelerle şekillenmesinin sebebi ne olabilir? Bu şekilde kurgulanan gastrodiplomasinin ne gibi sakıncaları olabilir? Yemeğin toplumsal birçok dinamiği aktarabilme, ayrıştırma kadar birleştirme gücünü gerek akademik gerekse toplumsal düzeyde sıkça vurguladığımız bir dönemde alternatif bir gastrodiplomasi yaklaşımını nasıl kurgulayabiliriz?

Yemek ve Kimlik İlişkisi: Gastromilliyetçiliğin Sürdürülebilirliği

Bu sorulara cevap aramaya başlamadan önce Türkiye'nin gastrodiplomaside sıklıkla başvurduğu gastomilliyetçiliği ve bunun temelinde yatan yemek ve kimlik ilişkisini irdelemek gerekiyor. Yemeğin bir beslenme unsuru olmanın ötesine giden özellikleri son zamanlarda akademide sıkça gündeme geliyor. Yemeğin kültürle olan ilişkisini, köşelerini çiğ, pişmiş ve doğanın oluşturduğu sembolik bir üçgenle açıklayan sosyolog Claude Levi Strauss, pişmiş yemeğin çiğ ürünün kültürel bir transformasyonu olduğunu söylerken, yemeği, insanı hayvanlardan ayıran ve onun "medeni" olduğunu gösteren önemli

bir unsur olarak tanımlıyor. Bu özelliğiyle yemek, zaman içerisinde kültürün ayrılmaz bir parçası hâline gelerek toplumlara ait bazı kültürel öğeleri şekillendirirken bir yandan da sosyal kimliklerin oluşum sürecinin merkezinde konumlanıyor. Sosyal sınıf, toplumsal cinsiyet ve dini kimliğin yanı sıra yemeğin, milli kimliği şekillendirmede çok baskın bir rolü olduğunu gözlemliyoruz. Öyle ki bazı durumlarda yemek "bir bayrak, harita ya da milli marş" kadar bir ülkeyi temsil etme özelliğine sahip hâle geliyor.[5] Fransız İhtilali ve milliyetçi ideolojilerin doğuşuna kadar geriye giderek izini sürebileceğimiz bu ilişki, milli devletin bulunduğu coğrafi sınırlar içinde kalan toprağı sahiplenmesi ve yemeğin, kimliği günlük yaşamda yansıtabilecek bir sembol olmasından ve kimliği ifade etmek için uygun bir zemin oluşturabilmesinden kaynaklanıyor.[6] Böylece yemeklerin bazı milli kimliklerle eşleştirilmesi ve bu eşleştirmenin milli kimliğin meşrulaştırılması sürecinde tutkal görevi görmesi mümkün hâle geliyor. Bu eşleştirmeyi günlük yaşamda pekiştiren unsurlar arasında, bir kitapçıdan aldığımız "Türk mutfağı", "Fransız mutfağı", "İtalyan mutfağı" gibi başlıkları olan yemek kitapları, UNESCO gibi farklı uluslararası yapıların oluşturduğu bazı listelerde yemeğin milli sınırlarla ifade edilmesi, hükümet politikaları ve siyasi elitlerin söylemleri geliyor. Bu etkenlerin bir araya gelmesiyle de yemeğe milli bir kimlik atfeden gastromilliyetçilik kavramının zemini oluşmuş oluyor. Böylece, toplumları çok güçlü bir şekilde anlayabilmemize yardımcı olan kültürel araçların başında gelen yemeğin, toplumlar arası etkileşimi artıran bir iletişim aracı olma özelliği ve birleştirici gücü geri plana atılarak "biz ve onlar" ikiliği üretilebiliyor.[7] Diğer bir ifadeyle yemek kutuplaştırıcı bir söylemin öznesi hâline gelme potansiyeli taşıyor.

"Biz ve onlar" ikiliğini göz önünde bulundurup büyük resmi okuduğumuzda, yiyeceklerin izlerini göçlerin etkisiyle farklı tarihlerde farklı coğrafyalarda -ve hatta küreselleşmenin getirdiği sınır ötesi etkileşimlerle eş zamanlı olarak farklı coğrafyalarda- sürebildiğimizi düşünürsek, yemekleri tekil kimliklerle eşleştiren argümanların yapay kaldığını günümüzde daha çok fark eder olduk. MÖ 1. yüzyıldan başlayarak Hindistan'dan yola çıkıp Mısır üzerinden Roma'ya uzanan baharatlarla şekillenen Avrupa ve Asya mutfaklarının,[8] Kolomb Takası'yla beraber Yeni Dünya'dan Eski Dünya'ya ulaşan birçok sebzenin bugün yerel ve milli olarak adlandırdığımız fakat aslında temelinde hibrit olan mutfaklarımızın temelini oluşturduğu düşünüldüğünde, mutfaklarımıza tekil kimlikler atfetmek ve bundan beslenen gastromilliyetçiliği sürdürmek zorlaşıyor.

Bazı listelerde yemeğin milli sınırlarla ifade edilmeye devam etmesi, hükümet politikaları ve siyasi elitlerin söylemleri gibi etkenlerin bir araya gelmesiyle gastromilliyetçilik kavramının zemini oluşuyor. Böylece, toplumları çok güçlü bir şekilde anlayabilmemize yardımcı olan kültürel araçların başında gelen yemeğin, toplumlar arası etkileşimi artıran bir iletişim aracı olma özelliği ve birleştirici gücü geri plana atılarak, "biz ve onlar" ikiliği üretilebiliyor. Diğer bir ifadeyle yemek kutuplaştırıcı bir söylemin öznesi hâline gelme potansiyeli taşıyor.

Gastrodiplomasiyi, Homojenleştirme Politikasının Uzantısı Olarak Ele Almak

Gastromilliyetçiliğin sürdürülmesinin gerçekçi olmadığı bir ortamda gastrodiplomasinin de "milli olduğu iddia edilen yemekler" üzerine kurgulanması yapaylaşıyor ve aynı zamanda yemek gibi soyut olmayan bir kültürel mirası temel alan kültürel diplomasinin de sağlam bir zemine oturmasını zorlaştırıyor.

Türkiye'de gastrodiplomasinin gastromilliyetçilikten beslenme motivasyonunu anlayabilmek için Türkiye Cumhuriyeti tarihinin başından itibaren yürütülen milli oluşum sürecine bakmak gerekiyor. Türkiye'de etnik ve dînî kimliklerin homojenleştirilmesi süreci zaman içinde gelişen karmaşık ve çok yönlü bir olgu. 1923'te Cumhuriyet'in kuruluşunu takiben etnik ve dini farklılıkları aşan bir ulusal kimlik oluşturma çabasına girişen Türkiye'nin bu yaklaşımı, çeşitli etnodinsel toplumları bünyesinde barındıran nüfus arasında birlik yaratmayı amaçlamakla beraber, modernizasyon çabalarıyla paralel yürütülen toplumu homojenleştirme süreci Türk ulusal kimliğinin din temelinde teşvik edilmesini ve din, mezhep, dil gibi kültürel farklılıkların bastırılmasını içerdi. Bu çabalar bir ölçüde ulusa aidiyet ve bağlılık sağlamış olsa da kültürel çeşitlilik, azınlık hakları ve ifade özgürlüğü konularında tartışmalara ve gerilimlere neden oldu. Son yıllardaysa, Türkiye'nin zengin etnik ve dini dokusunu tanıyan ve buna saygı gösteren daha kapsayıcı bir yaklaşımın gerekliliği hem kamusal hem de akademik alanda tartışılmaya devam ediyor.

Türkiye toplumunu etnodinsel homojenleştirme çabaları ülkenin mutfağını da önemli ölçüde etkileyerek tarihsel ve kültürel evrimini yansıtan belirgin bir mutfak kimliği yaratıyor. 20. yüzyılın başlarından itibaren devletin etnik ve dini farklılıklardan arındırılmış bir ulusal kimlik arayışı ortak bir Türk mutfak geleneğini şekillendirmede de rol oynuyor. Çeşitliliklerin sessizleştirildiği tek tip bir ulusal kimliğin teşvik edilmesi çeşitli bölgesel yemeklerin de standartlaşmasını ve asimilasyonunu beraberinde getirerek daha homojenleşmiş bir Türk mutfağına dahil olmalarını sağlıyor. Bu süreç, bölgesel mutfak çeşitliliğinin tek bir kimlikle anılmasına, çoğul kimliklere işaret eden etkinliklerin kabul görmemesine yol açıyor.[9]

Bugün, bu tekil kimliğin ayrıştırıcı söylemleri tetiklediği kabul görmeye başladı. Yemeğin milleti değil coğrafyası olduğunu kabul eden anlayış[10] yaygınlaşmaya başlarken mutfakta tekil bir kimlik anlayışını yansıttığı düşünülen Türk mutfağı kavramı ve

bu kavramın söylemsel ve bazen eylemsel olarak ortaya konan içeriği de tartışma konusu hâline geldi. Tarih boyunca farklı medeniyetlerden etkilenmiş zengin bir gastronomi geleneği olarak sunulan Türk mutfağı yerine coğrafi çeşitlilik ve bölgesel özellikleri vurgulayarak, bu zenginlik söyleminin içinde sessizleştirilen kimliklerin "milli" mutfağın içindeki varlığına işaret eden, "Türkiye mutfağı" hatta "Türkiye mutfakları" gibi kavramları öneren çoğulcu bir mutfak söylemi dillendirilmeye başlandı bile.

Yemeğin milleti değil coğrafyası olduğunu kabul eden anlayış yaygınlaşmaya başlarken, mutfakta tekil bir kimlik anlayışını yansıttığı düşünülen Türk mutfağı kavramı ve bu kavramın söylemsel ve bazen eylemsel olarak ortaya konan içeriği de tartışma konusu hâline geldi. Coğrafi çeşitlilik ve bölgesel özellikleri vurgulayarak, bu zenginlik söyleminin içinde sessizleştirilen kimliklerin "milli" mutfağın içindeki varlığına işaret eden, "Türkiye mutfağı" hatta "Türkiye mutfakları" gibi kavramları öneren çoğulcu bir mutfak söylemi dillendirilmeye başlandı bile.

Mutfağın adının Türk ya da Türkiye mutfağı olması tartışması bir yana dursun, Türkiye'nin gastrodiplomasi stratejisinin küresel ölçekte etkinliği ve sürdürülebilirliği kapsamlı bir irdelemeyi gerektiriyor. Türkiye coğrafyasında varolagelmiş çeşitli etno-dinsel toplulukların kültürlerini kucaklayıcı bir anlayışla hareket etmek yerine, mutfağın zenginliğini oluşturan kimlikleri sessizleştiren bir ulusal kimlik tanımına paralel inşa edilen mutfak tanımı sonuç olarak, çeşitlilikten yoksun, dar bir yaklaşım olarak ortaya çıkıyor.

Farklı Bir Gastrodiplomasi Stratejisi Mümkün mü?

Aslında Türkiye'nin gastrodiplomasi adımlarının ne ölçüde gastromilliyetçilikten beslendiği konusu bu kısa yazıdan daha derin bir analizin gerekliliğine işaret ediyor. Ancak gastromilliyetçilik argümanlarının yapay kaldığı bir çağda özellikle Türkiye gibi birçok etnik, dinsel kimlik ve kültürden beslenen mutfaklara sahip bir ülkenin gastrodiplomasi politikalarının milliyetçi, barındırdığı farklılıkları bir tehdit olarak gören bir anlayışla yürütülmesi sürdürülebilir gözükmüyor. Gastrodiplomasi etkinliklerinde çoğunlukla ön plana çıktığını düşündüğüm bu stratejiden sıyrılarak, kapsayıcı ve içinde barındırdığı farklı kimliklerin öneminin altını çizen, çoğulcu bir perspektifin uzantısı olan gastrodiplomasi yaklaşımı, uluslararası düzeyde daha etkin olabilir. Ülke coğrafyasında varolagelen kültürler arasındaki etkileşimi kabullenen ve gıda aracılığıyla paylaşılan insan deneyimini vurgulayan, daha ince ve evrensel bir gastrodiplomasi biçimi yaratılabilir. Mutfakta tekil kimliğin yerine çoğulcu bir "bir araya" gelişi tercih eden bir yaklaşım benimsemek, sadece küresel anlayışı artırmakla kalmaz aynı zamanda daha sürdürülebilir, uyumlu ve sağlam bir ülke tanıtımı geliştirebilir. Gastrodiplomasinin geleceği dışlamada değil, kültürel mirasımızı bir araya getiren çok sayıda lezzeti ve onun kaynağı olan kimlik zenginliklerimizi tekrar keşfetme ve kabul etme yolunda yatar.

Notlar

1 Chapplle-Sokoll, S. (2013). "Culinary Diplomacy: Breaking Bread to Win Hearts and Minds", *The Hague Journal of Diplomacy*, 161-183.

2 https://www.adana.bel.tr/tr/haber/adana-lezzet-festivali-6-7-8-ekim-de-halkla-bulusuyor

3 https://www.iha.com.tr/istanbul-haberleri/istanbulda-turkiye-yuzyilinda-kilis-mutfagi-programi-duzenlendi-43996935

4 http://www.adana.gov.tr/ms-876567

5 Power, B. (2017). "Falafel and Hummus as Symbols of National Identity for Palestinians and Israelis: How Are They Mobilized in the Nationalistic discourses of Palestine and Israel, in a Context of Conflict", Nationalism and Islam, 2017 Annual Meeting American Anthropological Association, Washington D.C

6 Colas, A., J. Edwards, J. Levi ve S. Zubaida (2018)."Identity" içinde Colas vd. (der.) *Food, Politics and Society: Social Theory and the Modern Food System*, University of California Press.

7 DeSoucey, M. (2010). "Gastronationalism: Food, Traditions, Authenticity Politics in the European Union", *American Sociological Review*, 75 (3): 432-455

8 Tannahill, R. (1988). *Food in History*, Three Rivers Press.

9 https://www.indyturk.com/node/85116/haber/istanbul-ve-kayserideki-konferansları-iptal-e-dilen-hrant-dink-vakfı-mantı-festivali; https://www.mantipostasi.com/tr/yazi/manti-festivalinin-dusundurdukleri

10 http://mutfaktakiakademisyen.com/yemegin-milliyeti-yok-cografyasi-var/

Değişen Mekân ve Zamanda Yemeğin Ritmi

Büyük kentlerin yeni cazibe merkezleri hâline gelmesi ve ekonomik fırsatların yeni bir alan olması mekân algısının değişimine neden olmuştur. Böylelikle özellikle İstanbul'da bir zaman-mekân sıkışması ve şehrin bir amaç doğrultusunda yeniden araçsallaştığı görülür. Metropol bir yaşamın hüküm sürdüğü, küresel gastronomi kültürünün birçok argümanıyla beslenen, ruhunda birçok zıtlığı barındıran ve bu karşıtlıklar üzerine kurgulanan İstanbul, evrensel bir tüketim kültürüne açıktır. Dolayısıyla İstanbul, kıta ve gastronomi mekânı oluşumları açısından farklı özelliklere sahiptir. Avrupa yakasının farklı mekân, bunlara bağlı farklı gastronomi kültürü ve biçimleri olmasına karşın; Anadolu yakasının çeşitliliği Avrupa yakasıyla benzer değildir.

Durmuş Durukan[*]

[*] Araştırmacı, Yazar

Gündelik hayatın mekân boyutu, fiziksel gerçekliğin ötesinde karmaşık bir dizi insan davranışını içerirken, diyalektik süreç de bu davranışlar tarafından şekillenir. Yaşamda meydana gelen sosyal olgular gibi mekân da aynı zamanda insanların davranışları neticesinde gerçeklik kazanır ve toplumsal bir üretime dönüşür. Henri Lefebvre'e göre, mekânın fiziksel üretimi basit bir üretim süreci olarak düşünülemez. Mekânın üretimi ve hatta tüketimi; toplumsal örgütlenme ve bu örgütlenmenin bir yansıması olarak sosyoekonomik oluşumlar çerçevesinde, politik gerekçelerle var olur.[1] Toplumsal yaşam, zamanın akışı içerisinde tarihsel bir çizgide ve geçmişten geleceğe doğrusal bir süreçte ilerler. Marx'ın "tarihsel materyalizm" kavramıyla ortaya koyduğu gibi ilkel-medeni, geleneksel-modern-postmodern, az gelişmiş-gelişmiş gibi tanımlamalar zamanın akışı içerisinde varlığını gösterir.[2] Toplumların daha iyi anlaşılması, sosyolojik manada bir karşılığının olduğunun açıklanması için tarihin içerisinde yön bulan yazılı külliyat ve bütün bu söylemler, insanların bir başlangıç noktasından başlayarak ileriye doğru yol almakta olduğunu, her şeyin ise bir neden-sonuç ilişkisinde şekillendiğini gösterir. Sosyal teoride yerel düzenden daha ziyade *küresel* yaşamla birlikte *mekân* üzerindeki hayat akışkanlığının insan davranışlarını yeniden örgütlediği vurgulanır.

Küresel düzen üzerine araştırmalar yapan çeşitli düşünürlerin genel olarak irdeledikleri temalar; dünya üzerindeki sermayenin, ticaretin, nüfusun, tüketim mallarının ve kültürel oluşumların akışkanlığının ve diğer toplumsal alanlarla arasındaki dolaşımlarının giderek arttığı yönündedir. Günümüzdeyse bu gerçeklik geçmişten bugüne çok daha açık ve belirgin bir hâl kazandı. Bu akışkanlığı ve hareketliliği tanımlamak için *"zaman-mekân sıkışması"* (Harvey, 1989), *"zaman-mekân ayrışması"* (Giddens, 1990), *"mekân kesişmeleri"* (Appadurai, 1990) gibi ifadeler kullanılır.[3] "Mekân"ın kilit bir sözcük olarak kullanılması manidardır. Çünkü mekânda yoğunlaşan, hızlanan, artan bütün insan ilişkileri, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin türevleriyle de yaygınlaşır ve bunlar insanın hayatına etki eder. David Harvey'in işaret ettiği *"zaman-mekân sıkışması"* nitelik olarak hızı nedeniyle

bazı nesnelerin ötekilerden daha hızlı hareket ediyor olması durumunu da açıklar. Neoliberal ekonomik sistem altındaki küresel düzeyde malların ve hizmetlerin hareketliliği öne çıkarken, para ekonomisine dayalı bir yaşam formu nesnel gerçeklik hâlini alır, yani serbest piyasa düzeninde ve kapitalist saikler temelinde düzen bulan her şey bir amaç doğrultusundadır.

Neoliberal ekonomik sistem altındaki küresel düzeyde malların ve hizmetlerin hareketliliği öne çıkarken, para ekonomisine dayalı bir yaşam formu nesnel gerçeklik hâlini alır, yani serbest piyasa düzeninde ve kapitalist saikler temelinde düzen bulan her şey bir amaç doğrultusundadır.

David Harvey, üretim süreçleri, pazarlama, kambiyo işlemlerindeki teknolojik yeniliklerin tarihini düşünerek, yerel "mekân" bariyerlerinin azaldığının, bunların ise ulaşım ve iletişim alanlarındaki devrimlerle ilgili olduğu fikrinin üzerinde durur.[4] Normalde yeryüzünden tecrit edilmiş ve birbirinden ayrılmış birçok yerel "şeylerin" küresel bir hâle dönüştüğü ve bütün bu yerelliklerin ise göklerden gelen düzenli televizyon yayınları aracılığıyla her yerde dolaşıma girdiği bilinen bir gerçekliktir.[5] Bu dolaşım neticesinde de yankılanan tüm yerel seslerin küresel bir söylem hâline geldiği görülür.[6] John Urry ise mekânı, zaman ve toplum üzerinden iki şekilde analiz eder: İlk olarak 1970'ler sonunda ve 1980'li yıllarda küresel ve ekonomik açıdan olağanüstü dönüşümler gerçekleşmesi; ikinci olaraksa toplumsal alan içerisindeki ekonomik, politik süreçlerde yerin hızlı biçimde değişen ekonomik temelini araştırma ve kavramsallaştırma gerekliliği. Yere, yani bir nevi mekâna ilişkin deneyimlerde ve yerin yapılanmasında politika ve kültürün merkezî konuma yerleştiği görülür.[7] Mekân algısı sürekli bir anlamlandırılma, gelişme durumundadır. Bu anlamsal bütünlük ise insanın ve zamanın ruhuna uygundur.

Dünyada olduğu gibi İstanbul'da da 1960 sonrası dönemlerde kentsel alanların neoliberal politikalarla yönlendirilmesiyle, görsel yanı ağır basan kentsel düzenlemelerin ön plana çıktığı imar politikalarına öncelik verildiği görülür. Kevin Robins gibi sosyal bilimciler postmodern kentsel alanı göz hâkimiyetiyle anlatır.[8] Küreselleşmeyle bütünleşen kentlerde tüketimin ön planda olduğu 1980 sonrası dönemdeyse kentlerin pazarlanabilen fiziksel bir mekâna dönüştükleri belirtilir. Ayşe Öncü'nün de vurguladığı gibi, günümüzde büyük kentlerin tarihsel geçmişi, uluslararası turizm piyasasında "seyirlik mekânlar" olarak sunulur. Tüm bu süreçte kentler pazarlanabilir ve tüketilebilinir nesnelere dönüşür. Sonraki süreçlerde ve 1990'ların başına gelindiğinde ise İstanbul'un dışa açılan Türk ekonomisinde, kentsel mekânların bir vitrine yaraşan şekilde dünya ekonomik pazarına sunulduğu görülür. Yani İstanbul'un, zamanın mekân örgütlenmesine uygun bir şekilde ve çoğu yerinin ise küresel pazar ekonomisinin beğeni ölçütleri üzerinden yapılandırıldığı görülür. Bu süreçte insanlar, İstanbul'un ihtişamlı, 2000 yıllık tarihinin küresel turizm endüstrisine sunulmak üzere yeniden dekore edilişine şahit oldu.[9] Büyük kentlerin yeni cazibe merkezleri hâline gelmesi ve ekonomik fırsatların yeni bir alan olması değişen mekân algısına neden olmuştur. Böylelikle özellikle İstanbul özelinde bir zaman ve mekân sıkışması ve şehrin bir amaç doğrultusunda yeniden araçsallaştığı görülür.

Baudrillard, *Tüketim Toplumu* analizlerine uzunca değinmiş bir sosyologtur. Baudrillard'a göre, yeni oluşan toplumsal yapılar tüketim üzerinden şöyle ifade edilir: "Tüketim" doğal ihtiyaçların mal ya da hizmet aracılığıyla tatmin edilmesi durumu değildir. Bireylerin tüketim davranışlarında belirli kodlar vardır, bunlar ise kurallar ile düzenlenmiş küresel, tutarlı bir göstergeler sistemi olarak yorumlanır. Oluşan bu sistemde ihtiyaçlarla hazların doğal ve biyolojik düzeninin yerini, yeni bir toplumsal değer ve sınıflandırma düzeni alır: "Gerçek ihtiyaçlar ile sahte ihtiyaçlar arasındaki ayrımın ortadan kalktığı tüketim toplumunda birey tüketim malları satın almanın ve bunları sergilemenin toplumsal bir ayrıcalık ve prestij getirdiğine inanmaktadır."[10] Toplumlar için ihtiyaç artık tikel bir nesneye duyulan ihtiyaçtan ziyade bir farklılaşma ve bir statü vasıtası olarak görülür. Tüketiciler yeryüzünde üretilmiş rasyonel ve hiyerarşik ihtiyaçlar sisteminde tek tek nesnelere değil, genel bir mal ve hizmetler sistemini almaya yönlendirici araçlar olarak görülür.

Bireylerin tüketim davranışlarında belirli kodlar vardır; söz konusu kodlar kurallarla düzenlenmiş küresel, tutarlı bir göstergeler sistemi olarak yorumlanır. Oluşan bu sistemde ihtiyaçlarla hazların doğal ve biyolojik düzeninin yerini yeni bir toplumsal değer ve sınıflandırma düzeni alır.

Tarihsel süreçlerde İstanbul birçok şekilde anlatılmıştır. Mekân bakımındansa İstanbul, ruhunda birçok zıtlığı barındıran ve bu karşıtlıklar üzerine kurgulanan bir şehir olarak yorumlanır. Dolayısıyla İstanbul, kıta ve gastronomi mekânı oluşumları açısından farklı özelliklere sahip. Avrupa yakasının farklı bir mekân olmasına, bunlara bağlı olarak farklı gastronomi kültür ve biçimlerini içermesine karşın, Anadolu yakasının çeşitliliği Avrupa yakasıyla benzer değil. Metropol bir yaşamın hüküm sürdüğü ve küresel gastronomi kültürünün birçok argümanıyla beslenen İstanbul, evrensel bir tüketim kültürüne açık. Avrupa yakasında Sultanahmet Meydanı'ndan başlayarak Eminönü, Ortaköy, Beşiktaş ve Sarıyer'e kadar uzanan sahil şeridi boyunca küresel yemek kültürüne eklemlenmiş gastronomi içeriği ve mekânları bulunuyor.

Avrupa yakasında Sultanahmet Meydanı'ndan başlayarak Eminönü, Ortaköy, Beşiktaş ve Sarıyer'e kadar uzanan sahil şeridi boyunca küresel yemek kültürüne eklemlenmiş gastronomi içeriği ve mekânları görülür.

Özellikle Dolmabahçe'den Ortaköy'e kadar, Türkiye'nin ve hatta Avrupa'nın en değerli otelleri, bu mekânların içerisinde de küresel yemek zevklerine uygun gastronomi menüleri oluşturulur. Hakeza dünya ölçeğinde bir değer otoritesi olan Michelin 2024 tavsiye rehberleri kategorisinde ödül alan mekânlar vardır. Ortaköy'deki Ruby gece kulübü ve restoranı bunun en iyi örneğidir. Yakın zamanda bu rehbere giren Ruby, yerel mutfak kültürünü müşterilerine sunmasının dışında, yine Fransız mutfağının önemli ürünlerinden biri olan "Şatobiryan", konukları tarafından en çok tercih edilen ürünler arasında bulunuyor. Yine Ortaköy'de kumpir gibi sokak lezzetleri birçok insan tarafından tüketiliyor. Boğaz'ın hemen karşı yakasında ise özellikle Üsküdar ilçesinin sınırları içerisinde, İstanbul kültürüne ait geleneksel gastronomi mekânları bulunur. Üsküdar meydandaki Kanaat ve Öz Bolu Lokantası bunların en iyi örneği. Hatta çoğu mekânlar geleneksel ilçe isimleriyle markalaşmış durumda. Örneğin Çengelköy'de Çengelköy Börekçisi, Beylerbeyi'nde Beylerbeyi Profiterol... Çengelköy Börekçisi'nin ürünleri el emeğine dayalı bir şekilde üretiliyor. Yani otomasyondan uzak, daha geleneksel bir üretime gidilmiş durumda. Bu ilçelerdeki mekân örnekleri konunun daha iyi anlaşılması açısından mühim.

İstanbul'un mekânsal pratikleri farklı çünkü Avrupa yakasında belli başlı yerlerde konumlanmış mekânlar özelinde yemeğin içeriği daha küresel olarak tasarlanmış hâlde. Avrupa yakasının çoğu yerinde, yerel bir mekân ve yemek kültüründen bahsetmek pek mümkün değil. İstanbul'un Anadolu yakası ise hem mekân hem de yemek kültürü açısından daha geleneksel ve İstanbul tüketicisine yöneliktir. Mekân isimleri ve hatta menü içerikleri bile gelenekselin sunumu şeklinde.

Avrupa yakasında belli başlı yerlerde konumlanmış mekânlar özelinde yemeğin içeriği daha küresel olarak tasarlanmış hâlde. Anadolu yakası ise hem mekân hem de yemek kültürü açısından daha gelenekseldir ve İstanbul tüketicisine yöneliktir.

Fotoğraflar M. Cevahir Akbaş

Beslenme ve yemeği tüketme davranışları sadece fizyolojik ihtiyaçların giderildiği, yaşamsal boyutun oluşturulduğu bir etkinlik değil. Ayrıca yemek, kültür ve de kimlik edinme konularında bir araçsallığı barındırıyor. Kültürün birçok ögelerinin sembolleşmesinde taşıdığı anlamlar gibi, beslenme ve yemek yeme davranışları da kendi içerisinde meşru bir alan oluşturma çabasındadır. Bu alanlar primitif (ilkel-ilkçağ) bir toplumda, gıdanın elde edilmesinden tüketilmesine kadar geçen sürede gündelik hayatın ritimsel ve mitsel boyutlarıyla ilgilidir. Eski toplum formlarında insanlar gıdanın gerekliliğine inandıkları ve yaşamsal yönleri için gıdaları tüketirmiş. Bugün ise gastronomi adı altında incelenen yeme içme kültürü, tüketim toplumunun ve neoliberal piyasa ekonomisinin içerisinde kendisine geniş bir alan açmış durumda. Gıdanın hazırlanması, otomasyon zamanları, üretilmesi ve tüketilmesi süreçlerinde yemeğin sembolik bir anlamı bulunuyor. Birey kimliği, tüketim toplumunda tıpkı yemek tarifinde olduğu gibi sosyal yaşamda da hayatın reçetelerine eklemlenmiştir. Artık yemeğin tüketilmesi amacına uygun değil, insanlar için bir araçtır. Gastronomi ise öz değerlerinden uzak piyasa ekonomisinin en güçlü ayağıdır. Gastronomi mekânları da bu ayağın en kullanışlı yerleridir.

Notlar

1 Lefebvre, H. (2019). *Mekânın Üretimi*, (çev. İ. Ergüden), Sel Yayınları, İstanbul.

2 Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev. O. Akınhay, ve D.Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

3 Öncü, A. ve Weyland, P. (2016). "Giriş: Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanları ve Kimlik Mücadeleleri" içinde A. Öncü ve P. Weyland (der.) *Mekân, Kültür, İktidar- Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*, (çev. L. Şimşek ve N. Uygun), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 13–14.

4 Harvey, D. (2011). *Sermayenin Mekânları Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru*, B. Kıcır, D. Koç, K. Tanrıyar ve S. Yüksel (çev.), Sel Yayıncılık, s. 157-158.

5 Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu Kültürel Değişimin Kökenleri*, S. Savran (çev.), Metis Yayınları.

6 Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

7 Urry, J. (2018). *Mekânları Tüketmek*, (çev. R.G. Öğdül), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s.13.

8 Tutar, C. (2015). *Reality Programların Etkileşimli Doğasında Postmodern Kentin Gündelik Yaşam Dinamikleri*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo-Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, İzmir, s. 105.

9 Öncü, A. (2016). "İdealinizdeki Ev" Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı". İçinde A. Öncü ve P. Weyland (der.), *Mekân, Kültür, İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*, (çev. L. Şimşek ve N.Uygun), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 86–87.

10 Baudrillard, J. (2018). *Tüketim Toplumu – Söylenceleri/Yapıları*, (çev. N. Tutal ve F. Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 102-200.

Sosyal Medya ve Gastronomi

Dijital Ritüellerde Yemeğin Sembolik Anlamı Üzerine Notlar

Beslenme ve yemek, fizyolojik ihtiyaçları gidermenin ötesinde kültürel alanın önemli unsurlarından. Dijital ritüellerin üretildiği ve paylaşıldığı sosyal medyadaki yemeğe ve mutfağa dair paylaşımlar bireysel temelli kimlik inşasının parçası durumunda.

Cem Tutar[*]

[*] Doç. Dr., Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi

Tarihsel gelişim sürecinde sosyo-kültürel yaşam diyalektik olarak yapılanmıştır. İlkel toplumlardan günümüze kadar yaşamın biyolojik olarak devamlılığını sağlayan beslenme alanı sadece fizyolojik gereksinimlerin bir parçası değil, aynı zamanda kültürel yaşam içerisinde sembolik bir anlama sahip oldu. Bu çalışmada içinde yaşadığımız dijital dünyanın gündelik etkinliklerinden biri olan sosyal medya kullanımıyla beslenme alanını içeren gastronomi kavramları antropolojik, sosyolojik ve iletişimsel perspektiflerin kesişiminde ele alınarak değerlendiriliyor.

İnternet teknolojilerindeki gelişime bağlı olarak ortaya çıkan Web 2.0 ve sosyal medya terimleri 2000'lerin başında bloglar, sosyal ağ siteleri, video-görüntü-dosya paylaşım platformları ve wikiler gibi Dünya Çapında Ağ (www) uygulaması türlerini açıklamak için kullanılmaya başlandı. Tim O'Reilly, Web 2.0'ın temel niteliklerini radikal merkezsizleşme, radikal güven, yayıncılık yerine katılımcılık, zengin kullanıcı deneyimi ve bir platform olarak web olarak sıralar. Çevrimiçi sosyalliğin çeşitli biçimlerini içeren bu temel nitelikler, enformasyon ve bilişsel süreçleri, iletişimsel formları, topluluk ve ortaklaşa üretim alanını öne çıkarır.[1] 21. yüzyılın gündelik yaşamını yeni sosyalleşme biçimleri ve etkileşim türleriyle derinden etkileyen sosyal medya platformları, fiziksel ve dijital mekânların kesişiminde varlık gösterir. Bu yapı içerisinde beslenme etkinliğini kapsayan gastronomi kavramı, özel bir yere sahip. Gastronomi sözcüğü Yunanca mide anlamına gelen "gaster" ve kanun olarak adlandırılan "nomos" kelimelerinin birleşiminden oluşarak "mide kanunu" anlamına gelir.[2] Günümüzde kullanılan "gastronomi" sözcüğü bu tanımlamadan türetilmiş. Gastronomi, mutfak sanatı terimi olarak ise ilk kez 1800 yılında Fransız Joseph Berchoux'un *Gastronomi ya da Tarladan Sofraya İnsan* (1801) adlı eserinde "güzel ve nitelikli yemek yeme sanatı" anlamında kullanıldı.[3] Günümüzde kültürel yaşamın yeni zaman ve mekân örgütlenmesi olarak tanımlanan sosyal medya platformları, gastronomi alanı özelinde bir yandan yeme-içme kültürüne ait bilgilerin ve imgelerin dolaşıma girdiği alanlar olarak öne çıkarken diğer yandan sosyal yaşamda yeni sosyalleşme biçimlerini destekler.

Sosyal medya platformları gündelik yaşamda bir anlamda günümüzün dijital ritüellerinin üretim ve dağıtım merkezi hâline gelmiş durumda. Bunu daha iyi anlayabilmek için ritüellerin insan yaşamındaki öneminden bahsetmek yerinde olacak. Antropologlar, sosyokültürel yaşam içerisindeki hissiyat, duygu ve deneyimleri anlamak için ritüelleri inceleme nesnesi olarak kabul eder. Ritüellerin kamusal yapısı kendilerinin mitsel anlatısıyla ilişkili olup, uzmanlar tarafından okunabilecek ele alınan kültüre has metinler olmalarını beraberinde getirir.[4] Toplumsal yaşamda ritüeller insani varoluşun tüm alanlarında merkezi konumda rol alır. Zaman boyutunda geçmiş, şimdi ve geleceği birbirine bağlayan ritüeller, farklılıklarla başa çıkmaya, bir cemaat hissinin ve toplumsal ilişkilerin yaratılmasına olanak sağlar. Toplumsallaşma sürecinde bir içerme ve dışlama sistemi olarak iş gören ritüeller, aynı zamanda toplumsal bir metin olarak kabul edilebilir. Ritüeli sembolik olarak kodlanmış eylemler, yorumlanması ve okunması gereken kültürel birimler olarak kabul eden bu bakış açısı antropolojide simgeci ya da yorumsamacı bakış açısının savunucusu olan Clifford Geertz tarafından temsil edilir. Bu bağlamda ritüeller, insan ilişkilerinin toplumsal unsurunu oluşturan anlamlı etkileşim ve iletişim biçimleri olarak kabul edilir.[5] Diyalektik süreçte bakıldığında günümüzün dijital kültürü içerisinde, ilkel toplumlara ait ritüellerin sunum ve paylaşım alanları farklılaşarak medya teknolojileriyle ilişki içerisine girmiş durumda. Nick Couldry, iletişim teknolojilerindeki gelişime paralel olarak gerçekliğin medya üzerinden alımlanma süreçlerini öne çıkarırken bu yeni gerçeklik alanının sembolik bir yaşam şekli olarak medya ritüeline işaret ettiğini belirtir.[6] Yazılı basından televizyon yayıncılığına ve bugün dijital iletişim ortamları içerisinde yaratılan yeni sanal ekosistemlere kadar medya alanı gelenek sonrası bir toplumda sistem eliyle yaratılan ritüellerin yeni dolaşım, paylaşım ve tüketim alanı olarak öne çıkıyor.

Modern öncesi toplumlarda zaman ve uzam bir yere bağlı iken küreselleşmiş modern dünyada iletişim araçları bu bağları koparıyor. Böylelikle bir yandan içinde yaşanılan toplumsal alanı düzenleme özelliği taşıyan gelenekler son bulurken diğer yandan yaratılan tekno-kültürel alanda kollektif töre biçimini alan, ritüellere dayalı yeni bir gelenek icat ediliyor.[7] Kültür teorisyeni John Thompson, modern dünya ve medya teknolojileri arasındaki yakın ilişkilere dikkat çekerken, kültürün sembolik üretim ve tüketim süreçlerini öne çıkartır. İçinde yaşadığımız dönemin bir özelliği olan zaman-mekân sıkışmasının sonucu olarak medya teknolojilerine dayalı dolayımlı etkileşim şekilleri günümüzde yüz yüze iletişim formlarının yerini aldı.[8] Bu bağlamda günümüzde kültür sadece maddi temelli ürünlerin toplamı değil aynı zamanda bir deneyim alanının parçası hâline gelmiştir. Kültürel pratikler dünya üzerinde farklı toplumların etkileşim süreci içerisinde bir yorum alanı olarak öne çıkarken yerel ve kozmopolit özellikler birbirine eklemlenir.[9] Bu süreç özellikle gastronomi alanında açık bir şekilde gözleniyor. Günümüzde sosyal medya platformlarında yemeğin imgesel paylaşımı bir yandan dolayımlı bir etkileşim formu olarak zaman ve mekândan kopuk bir şekilde maddi kültürün yeni üretim alanı hâline gelirken, diğer yandan yaratılan eklektik kültürel alan yeni gelenekleri ve gündelik yaşam ritüellerini içerir.

Günümüzde sosyal medya platformlarında yemeğin imgesel paylaşımı bir yandan dolayımlı bir etkileşim formu olarak zaman ve mekândan kopuk bir şekilde maddi kültürün yeni üretim alanı hâline gelirken, diğer yandan yaratılan eklektik kültürel alan yeni gelenekleri ve gündelik yaşam ritüellerini içerir.

Sosyal medya platformları ilkel toplumlardaki ritüellerin dijital ritüeller hâline geldiği yeni alanlar olmaları yanında, yaratılan yeni küresel kültürde sembolik bir işleve de sahip. Sosyal medyanın oluşturduğu paylaşım ekonomisi yeni bir değiş tokuş sisteminin ürünü olarak tanımlanabilir. Toplumsal alanda malların, değerlerin ve sembollerin değiş tokuşu antropolojik bir gerçeklik olup, kapitalizm öncesi ve kapitalist toplumlarda bu gerçeklik farklı şekillerde tezahür etmekte. Kapitalizm öncesi değiş tokuş sistemi ya karşılıklılık ilkesi ya da merkezi bir konumdan yeniden dağıtımı içermekteydi. Oysa sermayenin, malların, insanların, imge ve fikirlerin dünya üzerinde yoğunlaşan akışını işaret eden küreselleşme sürecinde bu sistem yapısal olarak farklılaştı.[10] Simgesel değiş tokuş sistemleri olarak adlandırılan bu arkaik mübadele şekillerini pek çok sosyolog ve antropolog inceleme nesnesi olarak ele aldı. Örneğin Marcel Mauss *Bağış Üzerine Deneme* eseriyle bu konuyu "potlaç" kavramı üzerinden incelerken, Georges Bataille ve Jean Baudrillard gibi çağdaş düşünürler konuyu günümüz toplumları ekseninde ele alarak yeni açılımlar sağladılar. Bataille'e göre potlaç yılın belirli dönemlerinde ilk bakıldığında israf ekonomisiyle ilişkili bir gerçeklik gibi gözüken aslında servetin yükümlülük ilişkisi altında sosyoekonomik dolaşımını içeren bir konumu ifade eder ve toplumsal alanda güç-mertebe kazanmakla ilişkilidir.[11] Baudrillard ise Batılı toplumlarda üretim çağının artık son bulduğunu bu çağın üzerine oturduğu ticari değer yasasının ortadan kalkarken göstergelerin ve imgelerin hâkim olduğu yeni bir yapısal değer yasasının toplumsal dolaşıma girdiğini dile getirir.[12] Bu bağlamda ilkel mübadele şekilleri kolektif bir harcama ve israf ekonomisi içerisinde kişiye sembolik değer kazandıran bir etkinlik iken çağdaş toplumlardaki mübadele şekilleri bireysel harcamanın kutsanarak bireyin sosyal medya platformları gibi yeni örgütlenmeler içerisinde gösterge düzeyinde anlam ve prestij kazandığı alanları ifade eder.

"Tüketim toplumu" olarak adlandırılan bu yeni toplumsal yapılanma şeklinde, tüketim edimi, içinde yaşadığımız dünyayla etkin bir ilişki biçimi

ve tüm kültürel sistemimizin kurulduğu sistemli bir etkinlik olarak tanımlanır. Diğer pek çok alanda olduğu gibi tüketim toplumunda mutfak alanında da deneyim kültürüne eşlik eden saplantı hâline gelmiş bir merak unsuru medya araçları tarafından kışkırtılıyor. Haz almanın ahlaki bir form hâlini aldığı bu yeni örgütlenme şeklinde tüketim yeni bir sosyalleşme şekli olarak öne çıkıyor.[13] Fizyolojik gereksinimin ötesinde, yemek yeme ediminin sosyal ve kültürel işlevleri göz önüne alındığında günümüzde gastronomi alanına ait imgesel kültür aynı zamanda imajiner bir deneyimi ve gösteriyi toplumsal dolaşıma sokarken sınıfsal konumlar üzerinden bir denetim sistemi olarak işlev görür.

Tarihsel süreç içerisinde gösteri her zaman bir toplumsal ilişki şekli oldu. Günümüzde gösterinin temelinde uzmanlaşma yatarken, görülür olanın bir meta formu kazandığı yaşam dünyamızda dijital medya alanında görselleştirme yeni bir varoluş biçimi hâline geldi.[14] Tüketim toplumunun ruhu bozulmuş bir potlaç olduğu göz önüne alındığında yemeğin gerçek ya da imgesel tüketimi toplumsal yaşamın kimlik boyutuyla yakından ilişkili. Bugün yaratıcı bir yıkım projesinin parçası hâline gelen akışkan hayatlarımızda bireyselleşme süreci diğerlerinden farklılaşmayı içeriyor. Burada tercihte bulunan insan, "homo eligens", meta piyasası içerisindeki yeni bir insan tipini nitelerken toplumsal yaşamın pratik yönünde kimlikler sabit ve tutarlı olmaktan çıkarak, sürece bağımlı ve akışkan bir form kazandı.[15] Bu bağlamda günümüzde gastronomi kültürü, yaşam tarzlarının dolaşıma girdiği sosyal medya araçlarında yeni dijital gündelik ritüellerin bir parçası hâlini almaktadır. Bireysel tercihler üzerinden kimliklerin inşa sürecinde sosyal medya platformları ve gastronomi alanı araçsallaşmış bir etkinliğin iki yüzü olarak öne çıkıyor.

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

Bireysel tercihler üzerinden kimliklerin inşa sürecinde sosyal medya platformları ve gastronomi alanı araçsallaşmış bir etkinliğin iki yüzü olarak öne çıkıyor.

Notlar

1 Fuchs, C. (2020). *Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş*, (çev. D. Saraçoğlu ve İ. Kalaycı), NotaBene Yayınları, İstanbul, s. 18-19, 57.

2 Gürsoy, D. (2019). *Tarihin Süzgecinden Mutfak Kültürümüz*, Oğlak Yayınları, İstanbu, s. 16-17.

3 Aktaran Tez, Z. (2021). *Lezzetin Tarihi*, Hayy Kitap, İstanbul, s. 101.

4 Marcus, E.G. ve Fischer M.J. (2018). *Kültürel Eleştiri Olarak Antropoloji*, (çev. B. Cezar), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 107.

5 Wulf, C. (2009). *Tarihsel Kültürel Antropoloji*, (çev. Ö.D. Sarısoy), Dipnot Yayınları, Ankara, s. 232, 235, 239.

6 Couldry, N. (2003). *Media Rituals*, Routledge, Londra, s. 3-8, 12.

7 Giddens, A. ve Pierson, C. (2001). *Modernliği Anlamlandırmak*, (çev. S. Uyurkulak ve M. Sağlam), Alfa Yayınları, İstanbul, s. 124-125.

8 Thompson, B.J. (2008). *Medya ve Modernite*, (çev. S. Öztürk), Kırmızı Yayınları, İstanbul, s. 28-29.

9 Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve Kültür*, (çev. A. Eker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 119.

10 Lavenda, H. R. ve Schultz, A. E. (2021). *Kültürel Antropoloji* (çev. D. İşler ve O. Hayırlı), Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 226-228, 257.

11 Bataille, G. (2016). *Lanetli Pay*, (çev. Işık Ergüden), Sel Yayınları, İstanbul, s. 84-89.

12 Baudrillard, J. (2002). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* (çev. O. Adanır), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 17-18.

13 Baudrillard, J. (2004). *Tüketim Toplumu*, (çev. H. Deliceçaylı ve F. Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 94-95.

14 Debord, G. (2006). *Gösteri Toplumu*, (çev. A. Ekmekçi ve O. Taşkent), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 144, 177-179.

15 Bauman, Z. (2020). *Akışkan Hayat*, (çev. A.E. Pilgir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 45-48.

HabitatAÇIK:
Üniversitenizde kulüp toplantılarınızı yapacak yer bulamıyor musunuz?

Habitat Yaşam Merkezi

Şişli Habitat Yaşam Merkezi'nde bulunan Girişimcilik Merkezi'nde teknoloji veya sosyal etki odaklı girişimciler, üniversite öğrenci kulüpleri ve gençler birbirinden öğreniyor ve İstanbul için üretiyor. Bütünlüklü girişimcilik ekosistemi için Girişimcilik Merkezi'nde buluşalım!

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
İBA İstanbul Planlama Ajansı
ipa.istanbul ipaistanbul
ipa.istanbulplanlamaajansi

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

Göçmen Mutfaklarının Kişisel Rotası

Yemek, kent, gündelik hayat ve göç üzerine çalışmalar yapan akademisyen, mimar Doç. Dr. Ezgi Tuncer ile İstanbul'da göçmen mutfaklarının güncel durumunu ve mutfakların göçmenler için kent hayatındaki önemini konuştuk. Beyoğlu'nda yer alan iki göçmen mutfağını, Nepal ve Endonezya restoranlarını, birlikte ziyaret ettik. Rotamıza Galatasaray Meydanı'nın yanında bir kafede Ezgi Tuncer'e sorularımızı yönelterek başladık.

Röportaj: Cansu Yapıcı

Göç ve mutfak üzerine konuştuğumuz şu anda Beyoğlu bölgesindeyiz. Göçmen mutfakları üzerinden burada bir rota oluşturduk. Özellikle Beyoğlu gibi bir bölgede restoran/yemek dükkânı açmak diasporanın yerleşmesi ve kente adapte olması sürecinde nasıl yardımcı oluyor?

Ezgi Tuncer • Kişinin göç hikayesi ve dükkânını neden, nasıl, nerede açtığı bizim için önemli. Göçmenlerin, nerede olursa olsun, gittikleri yerde kendi mutfaklarını kurmaları, diasporanın dayanışması ve tekrar bir araya gelmeleri için destekleyici ve iyileştirici bir vesile oluyor çoğu zaman. Ancak buradaki dükkânlar özelinde, göçmen topluluğunun mekânı hâline geliyorlar mı? Bunu anlamak, incelemek önemli. Gözlem ve ziyaretlerim dahilinde, Beyoğlu'ndaki mutfakların çoğunun bu bölgede yerleşik olan göçmen topluluklar için açılmadıklarını söyleyebilirim. Buradakiler daha ziyade, Beyoğlu'nun küresel topluluğuna hitap ediyorlar, hatta biraz turistik ve otantik görünenler de var. Ancak Aksaray'a, Zeytinburnu'na, Fatih'e gittiğimiz zaman hem buralardaki mahallelerde yaşayan hem de bu mahallelerde yemek dükkânları açmış göçmenlerin yoğun varlığını görmekteyiz. Sorduğun soru bağlamında, diasporanın yerleşmesine, bir araya gelmesine ve dayanışmasına mekân sağlayan mutfaklar daha çok buralarda. Beyoğlu'ndakilerse, az önce de belirttiğim gibi, Beyoğlu'ndaki kültürel ve ekonomik aktiviteler, insan ve para hareketliliği dolayısıyla bu bölgede açılmışlar. Burası turistik bir semt. Çok sayıda yabancı bu civarda yaşıyor. Beyoğlu'nda yaşayan insanlar da Beyoğlu gece hayatına ve eğlence kültürüne alışık insanlar. Burada yiyip içiyorlar, serbest zamanlarında burada takılıyorlar; İstanbul içerisinde merkezi bir konum olması dolayısıyla. Bu anlamda, mekânsal bağlantısallık gücünden, yani İstanbul'da önemli merkezlerden birisi olması durumundan hiçbir şey kaybetmedi Beyoğlu. Ekonomik kapital hâlâ burada hızlı bir şekilde akıyor. Bir ara dükkânlar kapanmıştı, bir durulma olmuştu ama o COVID-19 salgını ve buradaki yol çalışmasıyla da biraz ilişkiliydi.

İstanbul'daki göçmenlerin genel durumu nasıl?

Özellikle Suriye iç savaşının patlak vermesi sonrasındaki süreçte uluslararası göçlere baktığımızda İstanbul'da öncelikle yoğun bir Suriyeli göçmen nüfusunun olduğunu zaten hepimiz biliyoruz . Fakat bunun yanı sıra komşu ülkelerde yaşanmakta olan krizlerde, çatışma ve savaşlarda, Türkiye her zaman güvenli bir sığınak olarak algılandı. Rusya-Ukrayna savaşından sonra Rus, Ukraynalı genç-orta yaşlı, üst-orta sınıftan birçok insan Türkiye'ye yerleşti. Çünkü onlar için çalışma koşulları, barınma koşulları ve yaşam kalitesi ve servis imkânları iyi görünüyordu. Yürüttüğüm araştırma projelerinde gerçekleştirdiğim(iz) derinlemesine görüşmeler üzerinden bunları söylüyorum tabii. En son yürüttüğüm TÜBİTAK 1001 projesinde

yüksek eğitimli göçmenlere odaklandım. Çünkü eğitimli göçmenlerin hiçbir sorunu olmadığı ve imtiyazlı olduğu varsayımına karşı, onların da özellikle yasal haklar bağlamında dezavantajlı gruplardan çok da farklı durumda olmadıklarını gözlemledim. Toplumsal cinsiyet, ulus, etnisite bağlamında karşılaştıkları ayrımcılık vakaları, eğitim seviyesinden azade. Demek istediğim, "yabancı", orijini, kimliği, yaşı, mesleği, eğitim seviyesi ne olursa olsun burada "yabancı". Bu araştırmada, hem Küresel Kuzey'den, yani Avrupa ve Kuzey Amerika'nın çeşitli yerlerinden gelen insanlarla, hem de Küresel Güney'den, Orta Doğu'dan, Kuzey Afrika'dan, Güney Asya'dan İstanbul'a göç eden kişilerle görüştük. Literatürde, Küresel Kuzey-Güney ve Güney-Güney göçleri olarak anılıyor bu iki göç dalgası. Türkiye'ye Orta Asya ülkelerinden, eski Sovyet ülkelerinden, Irak, İran gibi Orta Doğu ülkelerinden her zaman göç akışı vardı ancak son yıllarda, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, İran'da rejim karşıtı protestolar -özellikle kadınların İran'dan kaçması ki hâlihazırda İran'dan çok sayıda göçmen geliyordu zaten ancak protestolar sonrası daha fazla kadın göçmenin geldiğini biliyorum-, Beyrut'ta uzun süredir devam eden politik kriz, üzerine eklemlenen ekonomik kriz, sonrasında gerçekleşen patlama, Afganistan'da yaşanan iktidar krizi nedeniyle de bir çok insan geldi son yıllarda. Pandemi sonrasında, özellikle Kasım 2021'de Türk lirasının düşüşüyle Türkiye, özellikle de döviz kazananlar için oldukça ucuz ancak yaşam kalitesi hâlâ yüksek bir ülke olarak popüler bir üs hâline geldi. Özellikle uluslararası gazeteciler, girişimciler, uluslararası şirketler, kuruluşlar için, uzaktan çalışanlar için İstanbul batı-dışı ancak görece hâlâ seküler ve demokratik, Orta Doğu ve Avrupa kültürlerinin ilginç biçimde alaşımını üreten gözde bir küresel kent hâline geldi.

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

Göçmen mutfakları, günümüz krizlerinde ortaya çıkan milliyetçi söylemlerin arasında nasıl yer alıyor? Birlikte yaşama pratiklerinin kurulması için nasıl etkileri var?

Göçmen mutfakları, bir yandan yerel toplulukların göçmenlerin varlığına alışmasını kolaylaştırıyor ancak tabii bu somut, görünür mekânlar dışlayıcı pratiklerin de kolayca hedefi olabiliyorlar. Fatih'te Suriye lokantaları açılmaya başladığında, bu durum Türkiyeli birçok insanın hoşuna giderken birçok insanın da tepki vermesine neden oldu. "Gettolaşma mı başladı?", "Suriyeliler buraya toplandı; dükkânlarımızı, işimizi elimizden aldılar" gibi söylemler de işittik ancak Beyoğlu'nda böyle bir tutum pek yok. Sanıyorum ki Beyoğlu'nda her türlü insan, her çeşit mekân olabildiği için. Burada bir soruna ya da dışlayıcı tepkilere denk gelmedim. Beyoğlu'ndaki yoğunluğun turizm ve küresel kapitalist ekonomiyle ilişkili olduğunu düşünüyorum.

Göçmen dayanışma mutfakları gibi yemeğin birleştirici gücünü açığa çıkaran mekânlarda bir azalma var. Bu mekânların azalması konusunda yorumun ne olur?

Suriye savaşının ilk yıllarında ortaya çıkan bir durumdu bu daha çok. İnsanların dayanışmaya ihtiyacı vardı. Gittikleri birçok yerde dayanışma mutfakları veya dayanışma girişimciliği adına gelişen birçok mekânsal üretim oldu. Mesela Kadın Kadına Mülteci Mutfağı, Komşu Kafe Kolektifi vardı. Suriye'deki savaşın ardıl etkisiyle oluşan mutfaklardı. Sürdürülmeleri çok zordu çünkü dayanışma ekonomisiyle ayakta durmaya çalışıyorlardı. Biraz da tabii ki kendi içlerinde örgütlenmenin zor olması, sorunların çıkmasıyla bu girişimler sonlandı. Dışarıdan alınan bir tepki ya da aşırı milliyetçi söylemlerden dolayı sonlandıklarını sanmıyorum ancak aldıkları tepkiler olduğunu da biliyorum. Mutfak açmak, yemek üretimi çoğu girişimci göçmenin görece kolayca yapabileceği bir iş. Dolayısıyla çok yaygın bir şekilde gözlemlenebilir bir olgu, göçmenlerin gittikleri yerlerde kendi yemeklerini yapmaları, dükkân açmaları. Bazı bölgelerde sadece lokanta, yemek dükkânı değil fabrikalar da açılıyor. Daha önce burada bulunamayan baharatları, malzemeleri artık buraya daha rahatlıkla getirebiliyor, kendi üretimlerini yapabiliyorlar.

▸ Ezgi Tuncer ile sohbetimizin ardından Beyoğlu çevresindeki farklı göçmen mutfaklarını deneyimlemek adına planladığımız kısa rotamıza başlıyoruz. Galatasaray Meydanı'ndan Nevizade üzerindeki restoranları da inceleyerek, Tarlabaşı'ndaki Nepal lokantasına doğru yola koyuluyoruz. Saatin erken olması nedeniyle henüz servise başlamamış bir Hint lokantası dikkatimizi çekiyor. Rotamızda üç adet farklı lokantayı ziyaret etmeyi planlıyoruz. Tarlabaşı'ndaki Nepal Lokantası, Asmalımescit'teki Gürcü Lokantası ve Tophane'de yer alan Endonezya Restoranı. Bu üç mutfak İstanbul göçmen mutfakları üzerine düşündüğümüzde ilk akla gelen mutfaklar değil ancak sohbetimizde Ezgi Tuncer'in vurguladığı Beyoğlu'nun bir merkez olma özelliği nedeniyle bu bölgede yoğunlaştıklarını tahmin ediyoruz. Tarlabaşı'nda yer alan Nepal restoranına girdiğimizde işletmeci Rajan Yonjon bizi güleryüzü ile karşılıyor. Nepal ve çevresinden büyük duvar resimleri ile dekore edilmiş restoranda samosa ve pakhora sipariş ettikten sonra, aklımızdaki soruları Rajan beye yöneltiyoruz.

The Himalayan Restaurant, Tarlabaşı (Nepal Mutfağı)

Rajan Yonjon

Ezgi Tuncer

Ezgi Tuncer · Türkiye'ye yolunuz nasıl düştü? Bu lokantayı nasıl açtınız?

Rajan Yonjon · Aslında ben buraya öğrenci olarak Nepal'den geldim ama okumadım. 5 ay filan okula gittim. Türkiye'ye okumaya gidiyorum dedim. 4-5 ay üniversiteye gittim. Ama çalışmak istiyordum, iş yapmak istiyordum. 2017'de lokanta işine girdim. Eskiden yerimiz Mis Sokak'taydı. Covid'den sonra buraya geldik, 3 sene oldu.

Beyoğlu'nu isteyerek mi tercih ettiniz?

Evet. Hem turistik olduğu için hem de buraları bildiğim için. Buradaki insanları tanıyorum. Geldiğimden beri burada yaşıyorum.

Nepalli bir topluluk var mı burada?

Eskiden vardı, Covid'den sonra döndüler. Şimdi de 100 kişi filan olabilir. Genelde Tarlabaşı'ndalar. Ankara'da 500 kişi olabilir, İzmir ve Antalya'da lokantalarda çalışıyorlar, ev hanımı olarak çalışıyorlar. Toplam Türkiye'de 1000 kişi olabilir. Tarlabaşı tarafında yaklaşık 100 kişilik bir topluluk var.

Sizin gibi Nepal yemeği yapan başka dükkân var mı çevrede?

Var, bir tane var. Katip Mustafa Sokak'ta. Beyoğlu'nda. Başka İstanbul'da yer yok.

Müşterileriniz genelde kimler?

%30 Türkiyeli. %70 karışık, turistler.

Burada turist olmayan ama burada yaşayan yabancılar bu mekânı çok tercih ediyor. Türkiyeliler nereden öğreniyor sizce?

Kendiliğinden, kulaktan kulağa reklam oluyor. Arkadaş vesilesiyle. Birkaç tane röportajım da çeşitli yayın organlarında yayımlandı. İnternetten de insanlar bizi buluyor. Facebook, Instagram ve Google üzerinden. Google yorumlarımız çok yüksek.

Malzeme bulmanız zor oluyor mu?

Zor oluyor. Biz yurt dışından Nepal'den, Dubai'den ya da Hindistan'dan getiriyoruz. Kargo ve uçak aracılığıyla temin edebiliyoruz. O nedenle pahalı oluyor. Özellikle bitkileri burada bulamıyoruz. Mesela kakule Türkiye'de bulunuyor ancak bizim kakulemiz farklı. Siyah kakule var, yeşil kakule var. Örneğin kişniş kullanıyoruz ancak kimyon kullanmıyoruz. Bizim kimyonumuzun tadıyla buradaki kimyonun

Fotoğraflar M. Cevahir Akbaş

tadı çok farklı. Sarımsak kullanıyoruz. Sarımsak da aslında benziyor ama tadı farklı. Zencefil de buradan kullanıyoruz ama diğer baharatlar ve bitkiler hep yurtdışından geliyor. Özellikle Dubai'den geliyor. Orada her şey bulunuyor. Nepal ve Hindistan'dan daha ucuz oluyor bizim için.

Beyoğlu'nda yaşayan Nepalliler dükkâna sık sık geliyor mu?
Geliyorlardı tabii ama artık çok fazla gelmiyorlar. Yemekler pahalı olduğu için ödeyemiyorlar. Her şey çok pahalı oldu. Buraya gelip bir momo yemek için iki üç defa düşünüyorlar. Evde kendilerine yapsalar daha ucuz oluyor.

Çalışanlarınız genelde hangi ülkelerden?
İki Türk, bir Pakistanlı, dört tane de Nepalli çalışanımız var.

▸ Rajan Bey ile sohbetimizin ardından rotamızı Asmalımescit'e çeviriyoruz. Asmalımescit'te yer alan Gürcü lokantasını ziyaret etme planımız, lokantanın öğlen yoğunluğu nedeniyle yer bulamamamız nedeniyle gerçekleşemiyor. Ancak yer bulamamamız bize lokantanın bölgede yoğun bir ilgiyle karşılandığını gösteriyor. Kumbaracı yokuşundan Tophane'ye doğru inerken, yol üzerindeki yeni açılan mekânlar dikkatimizi çekiyor. İstanbul'daki Endonezya topluluğu için bir dayanışma mekânı olduğunu tahmin ettiğimiz bir restorana giriyoruz. Nepal lokantasında tıka basa doyduğumuz için kahve ve tatlı eşliğinde bu restoranı incelemeyi ve çalışanlarla konuşmayı umut ediyoruz. Endonezya lokantasına girdiğimizde mekânın içinde konuşulan dilin İngilizce olması dikkatimizi çekiyor. Gözlemlediğimiz kadarıyla müşterilerin çoğu Endonezyalı veya diğer uluslardan. Çalışanların çoğunluğunun da genç Endonezyalı öğrenciler olduklarını görüyoruz. Servisle ilgilenen Ahmad'a bir kaç soru yöneltmek istediğimizi belirterek bekliyoruz. Kahvelerimizi içerken yoğunluğu azalan Ahmad yanımıza geliyor ve ona sorularımızı yöneltiyoruz.

Koali Restaurant (Endonezya Mutfağı)

Ahmad Shidqi Oushayyi

Ezgi Tuncer

Ezgi Tuncer · İstanbul'da Endonezya restoranlarının yoğunluğu nedir?
Ahmad Shidqi Oushayyi · Aslında İstanbul'da oldukça yaygın. Bizim restoranımız ilk açılanlardan ve belki de en bilineni. İlk restoran Çapa'da. İstanbul'daki ilk Endonezya restoranı. Bizimkisi ikincisi. 2017'de açıldık. Beyoğlu çevresinde 3 veya 4 Endonezya restoranı var.

Sizin kişisel hikâyeniz nedir?
Ben öğrenci olarak geldim. Deneyim edinmek istedim o nedenle bu restorana başvurdum. İki sene önce bulaşıkçı olarak başladım, şimdi garson olarak çalışıyorum. İstanbul Aydın Üniversitesi'nde ekonomi okuyorum. Kalıp kalmama konusunda hâlâ emin değilim. Restoranımızın sahibi Endonezyalı. Eğitimim bitince de burada kalmamı istiyor ancak hâlâ karar vermiş değilim.

Endonezyalı öğrencilerin çoğu bir yandan da çalışıyor, değil mi?
Endonezya'da bir çok öğrenci bağımsız olmak istiyor. Bu nedenle başka bir ülkeye gidiyorlar ve okurken bir yandan çalışıyorlar. Ailelerine yük olmamak için. Eğer Endonezya'da çalışıyorsan ve ailene yakınsan ekonomik olarak seni desteklemeye devam ediyorlar. Bu nedenle birçok öğrenci ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak için de okumaya başka ülkelere gidiyor. Endonezya'da kültürel perspektif olarak bu çok yaygın. Gençler başka bir ülkeye taşınmasa da farklı bir adaya taşınıyor genellikle. Kadınlar için de bu çok yaygın. Endonezya'da 12 yaşından itibaren eğitim için gençler farklı adalara taşınıyor. Bu anlamda epey bağımsızız.

İstanbul'da Endonezya topluluğu nerede yaşıyor?
Bazı yerlerde yoğunlaşma oluyor. Birçok Endonezyalı Fatih çevresinde yaşıyor. Levent, Üsküdar, Şirinevler, Halkalı gibi bölgelerde yaşayan topluluklar da var.

Lokantanın Beyoğlu'nda olmasının özel bir nedeni var mı?
Tüm bu farklı toplulukların yaşadıkları yerlerin ortasında olması. Taksim'de, Levent'te yaşayan gruplar var. Aslında burası farklı gruplar için bir ortak buluşma noktası.

Gördüğümüz kadarıyla burada yemeye gelen de birçok Endonezyalı var. Burayı bir dayanışma mekânı olarak görüyor musunuz?
Bizim müşterilerimizin aslında çoğu Endonezyalı değil. Müşterilerimizin %60'ı Türkiyeli ya da yabancı. Çalışanlarımız 10-20 kişi. Çoğu Endonezyalı. Dükkânımızın sahibi de buraya öğrenci olarak gelmiş ve daha sonra bu dükkânı açmış.

Malzemeler Türkiye'de bulunabiliyor mu?
Biz menüde bazı ayarlamalar yaptık. Malzemelerin bir kısmı Türkiye'den ama bazı malzemeleri Endonezya'dan getiriyoruz. Pahalı ancak hâlâ idare edilebilir noktada. Ekonomi ile ilgili olarak dükkâna gelen müşterilerde bir azalma görüyoruz. 2 yıldır buradayım, bir azalma var ancak çok fark edilebilir de değil, %5-10 diyebilirim.

▸ Ahmad ile sohbetimizin ardından Ezgi Tuncer ile söyleşimize devam ediyoruz.

Göçmen mutfakları ne kadar erişilebilir?

Ezgi Tuncer · Göçmen mutfaklarının göçmenlere bile erişilebilir olmadığını öğrendik az önce. Nepal restoranına gittik. Restoranın sahibi bize burada yaşayan Nepallilerin de ekonomik olarak restorana erişmekte zorlandıklarını anlattı. Bu parayı harcayalım mı diye düşünmek zorunda kaldıklarını söyledi. Malzemeleri getirmenin ne kadar masraflı olduğundan, bu masraflar nedeniyle de yemeklerin pahalı olduğundan bahsetti. Hindistan'dan ve Nepal'den bazı baharatları getirdiklerini, Dubai'den aldıklarını söyledi. Hem Türkiyeliler için hem de kendi toplulukları için yemekler normal fiyatların üstüne çıkmak zorunda kalıyor. Ancak bildiğim kadarıyla Aksaray ve Zeytinburnu'ndaki Uygur lokantaları daha uygun ve çoğunlukla kendi topluluğuna servis ediyor. Oradaki lokantalar aslında konuştuğumuz dayanışma mekânı hâline gelen göçmen mutfaklarına daha uygun örnekler.

Fotoğraflar M. Cevahir Akbaş

Bizler göçmen mutfaklarını daha çok Türkiye'de yaşayan yabancılar üzerinden keşfedebiliyoruz. Bunun sebebi nedir?

Türkiye'ye gelen yabancıların yaşam alışkanlıklarından dolayı böyle yerleri arayıp bulduklarını konuşmuştuk. Bir Amerikalı kendi ülkesinde Tay, Meksika, İtalyan, Vietnam yemekleri yiyor. Buraya geldiğinde de bu çeşitliliği arıyor. O yüzden bu tür yerleri bizden daha hızlı keşfediyorlar. Belki biz aramıyoruz bile ama onlar için bir doğal bir ihtiyaç. Belki kimilerinin, özellikle döviz kazananların kısmen daha rahat satın alma gücü olduğunu da söyleyebiliriz ama bu hepsi için geçerli değil, bizim gibi Türk lirası kazananlar da var. Orta sınıf olarak gelip burada da orta sınıfta kalanlar da var.

Bu coğrafyada birçok kültürün, etnik grubun bir arada yaşadığı topraklarda büyüdük. Ancak bu çok kültürlülüğü unutma eğilimimiz çok yüksek. Yemek konusunda varsa eğer tutuculuğumuz bununla mı bağlantılı sence?

Evet, unutma eğilimi, tutuculuk ya da tek uluslu ve kimlikli olma ilkesiyle ilişkili olabilir ancak aslında yemeğin tek bir ulusu, milliyeti olamaz. Ulus sınırları şeyler dolaşım hâlindeyken çiziliyor. Daha çok 20. yüzyılın başından bahsediyorum, daha da geriye Vestfalya anlaşmasına da gidebiliriz tabii. Ulus-devletlerden önce imparatorluklar vardı hepimizin bildiği üzere. Farklı etnik gruplar, dini gruplar birlikte yaşıyordu. İmparatorlukların sınırları olsa bile sınırların içinde birçok farklı sınır vardı. Yemekten bahsettiğimizde uluslardan ziyade coğrafyalara yayılan verimli topraklardan, tohumlardan, ürünlerden, iklimlerden, havadan, pişirme tekniklerinden bahsediyoruz aslında. Ulus-devlet sınırları henüz yokken bu coğrafyalarda ortak tatlar vardı, ortak malzemeler vardı, baharatlar vardı. Ortak yöntemler, pişirme teknikleri vardı. Sınırlar gelince bunlar neden tek bir ulusun ismiyle anılmaya başlıyor? Neden kimlikleniyor?

“İhtiyar” Deniz ve Balıkçı

Tarihin bir kokusu olsaydı eğer, İstanbul buram buram deniz ve ona ait olan ne varsa o kokacaktı. Koktu da! İstanbullu, şehre adım attığı andan itibaren Khalkedon ve iki koldan Haliçi çeviren Fener-Balat, Hasköy-Karaköy hattının dışında, belli aralıklarla Boğaz'ın ve Marmara'nın kıyılarından şehri kuşatıp durdu. Sadece balık değil, balıkçı da kokmuş şehir. “Zamansız” bir ziyaretçi olarak İstanbul'a gelip de şehre karadan veya denizden bir göz atmaya kalksaydınız yani, şehri çeviren insan faaliyetinin izlerini direkt “balıkçılık” zanaati, namdiğer deniz-balıkçı saadeti üzerinden takip etmeniz mümkündü.

Tan Morgül *

* Şehir kültürü ve keyfi yazarı, İstanbul Elsewhere Kurucu Ortağı

Ara Güler'in 1952'de Kumkapı'daki balıkçı köyünde geçirdiği günler sırasında *Jamanak* gazetesi için kaleme ve “göze” aldığı *Kumkapı Ermeni Balıkçıları, 1952* foto-röportaj kitabını kerteriz alarak başlayayım.[1] Aslında fırsat olsa da, bu yazının peşi sıra veya onunla birlikte, ustanın fotoğraflarında kaybolsak; hani az sonra açacağım muhabbete daha bir vakıf olmak ve şehrin asırlarca nasıl poz verdiğini, birincil kaynaktan anlamak için... 1952 senesinde bile şehrin hakiki ruhunu hissedeceğimiz birçok şey mevcuttu Kumkapı sahilinde. Yani öyle büyük bir zaman yolculuğuna da çıkmaya gerek yoktu. Sahilde uzanıp şöyle bir etrafa baktığınızda gördükleriniz, hemen yandaki taşı elinize aldığınızda hissettikleriniz, etrafınızdaki telaşe seslere veya sahile vuran dalgalara kulak kabarttığınızda duyduklarınız ve hemen yakındaki taşın altından söktüğünüz ve ateşin üstüne attığınız midyenin tadı binlerce yıldır, dört duyuya taklalar attırarak, neredeyse benzer şekilde devam edip durdu. Ama galiba en afilisi son duyunun keyfiydi ki, işte şehr-i İstanbul'un ol özeti de sanki oydu: Kokusu...

Hani, tarihin bir kokusu olsaydı eğer, İstanbul buram buram deniz ve ona ait olan ne varsa o kokacaktı. Koktu da! Türlü türlü havasının, rüzgârının, ama en çok da lodosunun sahillerine yığdığı, ve yığmak için topladığı kırmızı, mavi, yeşil rengarenk algler, boşa çıkmış kabuklular, her daim içi balık dolu kasalar, üst üste binmiş ağlar, kayıklar ve içi boş olsa da adeta denizi içinde tutan livarları ve asıl önemlisi, Boğaz'ında türlü türlü akıntılarla, esintilerle defalarca “distile” edilmiş kainatın en afili parfümünden bahsediyorum: “İstanbul kokusu”dan... Ve şimdi kendinden başka herşeye benzeyen, benzetilen şehrin kokusunu özgürce içimize çekelim desek, sebepli sebepsiz vapura binmekten başka çaremiz yok. Artık karası başka kara. Sahillerine yığılmış sürü sepet şehircilik tatavası, yengeç adımlarla üstüne üstüne yürüyor şehrin. Betondan, egzozdan, tozdan mütevellit kokusuyla racon kesip duruyor koca çınara...

O vakit biraz duralım. Zira, Byzantion'dan İstanbul'a, şehrin denizle olan ilişkisini anlamak için, yapılacak ilk iş “mevcut görüntüden” iyice bir uzaklaşmak olacak. Sonra da daha sahillerinin yalılar, yollar, “askeri, kamu, özel” yapılarla kapatılmadığı zamanlara yakınlaşmak gerekecek. Yani, sakin sakin kıyı nöbeti tutan balıkçı kayığı, sandalı, dalyan mavnası, alamanası, üst üste yığılı ağların, ığrıbların, denizin içine kurulmuş dalyanların ve tabii ki çarşısının, pazarının, meyhanesinin, cemi cümle varyetesinin kıyılarını parlattığı manzaraya kurulmuş “o asırlık çınarın” gölgesine... Ve uğultularıyla kulaklarımızı çınlatıp duran geçmiş kuşaklarla beraber gölgeye masayı çekip, derin derin şehrin kokusunu içimize çekerken efendi efendi ortalığı kesmek lazım az biraz; koku da koku değil ziyafet âdeta... Yani bir şehir, asırlardır bu kadar arzulanıyorsa, manzarası, bereketi, kıymetleriyle bu kadar güzel koktuğu için olsa gerek.

Fotoğraf Kumkapı, 1952. Ara Güler, Ara Güler Müzesi

Tarihin bir kokusu olsaydı eğer, İstanbul buram buram deniz ve ona ait olan ne varsa o kokacaktı. Koktu da! Türlü türlü havasının, rüzgârının, ama en çok da lodosunun sahillerine yığdığı, ve yığmak için topladığı kırmızı, mavi, yeşil rengarenk algler, boşa çıkmış kabuklular, her daim içi balık dolu kasalar, üst üste binmiş ağlar, kayıklar ve içi boş olsa da adeta denizi içinde tutan livarları ve asıl önemlisi, Boğaz'ında türlü türlü akıntılarla, esintilerle defalarca "distile" edilmiş kainatın en afili parfümünüden bahsediyorum.

Şimdi mazinin İstanbul'unu övmelere biraz ara verip, başladığım yere, Kumkapı balıkçılarının yanına döneyim. Sene 1952! Şehri binlerce yıllık kimliğinden ve *kokusundan* uzaklaştıracak (bir nevi de milat olacak) o fena Menderes yıkımları daha başlamamış. O zaman hazır vakit de hava da uygun, o zaman şöyle içime temiz bir İstanbul nefesi çekip, 17. yüzyıl İstanbul'una gideyim, Evliya Çelebi eşliğinde. Zira Kumkapı'dan kalkıp kıyın kıyın, tarihi yarımadayı, Haliç'i, Boğaz'ın iki yanını, Adalar ve Marmara kıyılarını, yani *şehri* gezeceğiz daha; malumat sahibi bir üstatla dolanmak şart. Öncelikle Çelebimizin rakamlarına olabilecek haklı itirazları da elde tutarak, "Balık Emini" himayesi altında olan toplanmış mazinin balıkçı esnafını tanıyalım:[2] "dalyancılar esnafı (300 adet, 700 nefer), avcı ığrıbcılar esnafı (nefer 2000, dükkânları yok), karityeciler esnafı (bir çeşit ağcılar), ağcılar esnafı (nefer 1000), saçmacılar esnafı (nefer 300), düzenciler esnafı (nefer 1000, oltacılar denebilir), zıpkıncılar esnafı, çömlekçi avcıları esnafı (nefer 300), sepetli balık avcıları esnafı (nefer 200), balık satıcıları esnafı (dükkân 2000, nefer 3000), istiridyeciler esnafı (dükkân 3000, nefer 800), balık pazarı aşçılar esnafı (dükkân 500, nefer 900)"

İtirazlar İstanbul'da balıkçılık işiyle meşgul esnafın 11.800 kişi olduğu, şehir nüfusunun o zamanlar 700 bin ila 1 milyon olmasından hareketle, bunun pek gerçekçi olamayacağı şeklinde. Ki Marianna Yerasimos da bir seyyah metodolojisi olarak böylesi edebi bir mübalağanın kullanılmasının normal olduğunu söylüyor. Doğrudur; lakin makul bir indirim yapıp, üstüne bir de bu insanların ailelerini, binlerce dükkânı (tezgâhlar da bunun içinde), balık halini, balıkçı barınaklarını, kayıkhane veya çekçekleri, ağ tamir yerlerini, yetmez vakti gelince şehrin vadilerini kuşatan çiroz sergilerini, sahilde deniz suyu ile temizlenen torik lakerdalarını, ahalinin kendi marifetleriyle toplayıp temizledikleri kabukluları, pavuryayla istakozdan geri kalanı, meyhanelerin bahçelerinde pişen bilimum balığı düşününce şehrin iliklerine kadar sızmış o sihirli koku sadece zamane İstanbulunun nostaljik sahnesinde değil tarihin burnunda da tütecektir.

Sadece balık değil, balıkçı kokmuş şehir yani. Üstü başı tuzlu, pullu, elleri nasırlı balıkçılar dolanmış sokaklarında her daim. Denizi dik kesen Boğaz köylerinde, rüzgâr hanelerin içine sadece algleri, taze balıkları değil balıkçıların kokularını da getirmiş. Ne zaman kötü kokular hasıl olmuş, deniz yetişmiş imdada, süpürüp durmuş her daim. Mevsiminde deniz bereket olup yağmış, o zaman da balıkçı yetişmiş imdada, sahillerinde ateşler yakıp, şehri kokutmuşlar kendi anladıkları dilde. Deniz ve balıkçı, başka hiç kimseyle paylaşamayacak kadar kıskandıkları saadetlerinin orta yerine şehir kurup, asırlarca da emekle kutsamışlar muhabbetlerini.

Sadece balık değil, balıkçı kokmuş şehir yani. Üstü başı tuzlu, pullu, elleri nasırlı balıkçılar dolanmış sokaklarında her daim. Denizi dik kesen boğaz köylerinde, rüzgâr hanelerin içine sadece algleri, taze balıkları değil balıkçıların kokularını da getirmiş.

Archestratus'tan İhtiyar Plinius'a, Gelibolulu Mustafa Ali'den Edmond de Amicis'e onlarca, yüzlerce gezgin, diplomat, yazarın bu saadet ve nefaset karşısındaki şaşkınlıklarını not ederek, İstanbul'u *koklamaya* devam edelim. İstanbullu, şehre adım attığı andan itibaren Khalkedon ve iki koldan Haliçi çeviren Fener-Balat, Hasköy-Karaköy hattının dışında, belli aralıklarla Boğaz'ın ve Marmara'nın kıyılarından şehri kuşatıp durdu. "Zamansız" bir ziyaretci olarak İstanbul'a gelip de şehre karadan veya denizden bir göz atmaya kalksaydınız yani, şehri çeviren insan faaliyetinin izlerini direkt "balıkçılık" zanaati, namıdiğer deniz-balıkçı saadeti üzerinden takip etmeniz mümkündü. Başta Boğaz'ın çeşitli yerlerine ve sonra Marmara kıyılarına, Adalar çevresine, Karadeniz girişi yakınlarına renk renk serpiştirilmiş, nesilden nesile akan bilgi birikimiyle, adeta balık noktalarının parsel parsel haritasını çıkartmış, balıkçı tekneleri... Sonra kuruldukları mevsimlere, avladıkları balıklara göre çeşitlenen sıra, kurtağzı, kırma-kepasti, çekme, çökertme isimlerini alan balıkçının mütevazı "konakları" veya şehrin kıyı "dekorasyonunun" önemli parçaları, taşınmazları *dalyanlar.* Ki Çelebi'nin vaktinde sayıları 300 dolaylarında imiş. Ve 1952 Kumkapısı'ndaki manzara gibi, hemen balıkçı barınakları yanında kurutulan, asılıp tamir edilen boy boy ağlar, ığrıblar...

Denizin dibi böyleyken, karası eksik mi kalacaktı! Öyle fazla da uzaklaşmamıza gerek yok hani. Arkamıza taze balık ve deniz kokusunu alıp, barınaklarının ve çekçeklerin yanından ahalinin seslerini takip ederek çarşısına, pazarına varıyoruz. Önce denizden az önce çıkmış balıkların sergilendiği dükkânlarının, istakoz, pavurya sepetlerinin, midye, istiridye, bilumum kabuklu tezgâhlarının yanından bolluğun alametifarikası, tuzlu-salamura-tütsülenmiş balık tazgâhlarına-dükkânlarına dalıyoruz: Çirozu, likorinozu, lakerdası, kılıç balığı turşusu, avgotarahosu (mumlu balık yumurtası), tütün balığı kendilerine ayrılmış özel bölümlerde ayrı ayrı poz verip, şehrin kokusunu demliyor. Ve tabii, Eminönü'ndeysek, şehrin her tuzlu köşesinden, yetmezmiş gibi ırmağından gölünden gelmiş deniz ürünlerinin toplandığı Hal'e geçiyoruz; bu sefer yanımıza İstanbul'un iyi, kötü tüm kokusunu içine çekmiş Reşad Ekrem Koçu'yu alıyoruz. İstanbul'un fethinden önce Eminönü'nde Büyük Gümrük ile Yemiş İskelesi arasında kurulan balık halinin sonrasında da aynı yerde olabileceği, lakin Bostancıbaşı defterlerinde bu "nokta"ya dair kesin bir kayda rastlamadığını söylüyor kendisi. Ehemmiyetle not ediyoruz. Ben de peşi sıra ekliyorum: Sonrasında 1902'de, yine Eminönü'deki Rali Han'da "tekrar" kurulan balıkhane 1957'deki (yani Menderes yıkımları) istimlakla beraber

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

yıkılırken, 1963'te Azapkapı'da yapılan hal, 1983'te Yenikapı'ya geçiyor. Lakin 1975'te bu dünyadan göçen Koçu, balık halinin Yenikapı zamanlarına yetişemiyor. Tabii söylemeye bile gerek yok, ama sürekli eski İstanbul'u özleyen, özleten Koçu acaba halin şimdiki yeri Beylikdüzü Gürpınar'a ne derdi? Şehrin kimliğinin kurucu öğesi balıkçılığın en önemli noktası, tabiri caizse sarayının yıkılıp, yeni yerinin "sürgünde" kurulmasına nasıl bakardı acaba (Beylikdüzlüler kusura bakmasın)? Ama muhtemelen daha öncesinde, kendisinin de içine doğduğu o şahane kokunun zamanla nasıl dağılıp yerini acayip acayip havaların aldığına içlenip, soluğu bir meyhanede alırdı, ki ona da bir sepet laf ederdi muhtemelen.

Neyse, zamane dertlerimizle artık daha da fazla canlarını sıkmadan, hem Çelebi'yi hem de Koçu'yu artık salayım. Zira kendileri şehrin şatafatına dair az buz kafa yormadılar, emek harcamadılar. Minnettarız. Sadece onlar da değil, şehrin tüm şamatasının yankılandığı o "zamansız" sahnede, farklı farklı dillerde, kültürlerde mitler, hikâyeler anlatarak, 2 bin yılı aşkın vakittir zamanı oyalayan cemi cümle münevver var, onlardan da razıyız. Büyük bir masa kuracak olsak, en iyi yerlere onları oturtacağız, deniz gören yere ve sonra bir güzel gönüllerini alacağız. Bırakacağım dedim, ama galiba biraz hızlı davrandım. İki dakika daha kapıp geleyim Çelebi'yi, fazla uzaklaşmamıştır zaten. Balık satıcıları esnafına dair yaptığı muhabbet aklımda kalmış, pek lezizdi: "Dükkânları Balat'ta, Fenerkapısı'nda, Samatya Narlıkapı'da, Piripaşa'da, Hasköy'de ve Kasımpaşa'da, nice yüzü Galata Tophane'de, Beşiktaş'ta Boğaz'a kadar denizin iki tarafında Üsküdar'da, kısacası meyhane olan yerlerde elbette balık pazarları vardır, zira neşe, şenlik yemeğidir."

İstanbul deniz koktu, balıkçı koktu, deniz-balıkçı aşkı koktu, çınarının gölgesinde saadet, tepesinde manzara koktu, sonra meyhanesinde çiroz, lakerda, palamut, lüfer koktu, kadehte dem koktu, çokça muhabbet koktu... Fırsat olsa, neşe ve şenlik de kokacaktı, olmadı! Bir garip kokuyor şimdilerde; böyle hani şeye benziyor, hani şey yahu...

Bilemedim!

Notlar

1 Güler, A. (2010). *Kumkapı Ermeni Balıkçıları 1952*, Aras Yayınları, İstanbul.

2 Yerasimos, M. (2019). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Yemek Kültürü*, YKY Yayınları, İstanbul.

Sofra Sohbetleri

Bu sayımızda, İstanbul mutfağını ele alırken tektipleşme ve endüstriyelleşme karşısında kültürel çeşitliliğin korunması, kentsel tarımın karşısındaki tehditler ve ekonomik krizlerin gölgesinde yemeğe erişim gibi farklı konular ön plana çıkıyor. Üç farklı inisiyatif ve grupla gerçekleştirdiğimiz röportajlar, bu başlıklar etrafında birleşiyor. Nehna Derneği, Hatay'da yaşanan depremlerin ardından kültürel çeşitliliğin yeniden inşası ve dayanışma üzerine önemli bir rol üstlenirken, Slow Food Şile Palamut Birliği ise yemeğin üretim-tüketim süreçlerinin dengesini korumak ve herkesin iyi, temiz ve adil gıdaya erişimini sağlamak için çalışıyor. Ayrıca, *Yemek ve Kültür* dergisinin kurucusu Musa Dağdeviren ile yapılan söyleşi, yerel yemek biçimlerinin belgelenmesi ve mutfak kültürünün korunması konularına odaklanıyor. Bu söyleşiler, mutfak kültürünün bir araya getirme ve dayanışma pratiği oluşturmadaki önemli rolüne dikkat çekiyor, yerel yeme-içme biçimleri, malzemeleri ve mutfak kültürlerini koruma ve çeşitliliği destekleme çabalarının birer örneğini sunuyor.

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

Nehna Derneği

“Kültür, gelenek ve görenekler o şehrin tatlarını belirlemede büyük bir rol alır”

2021 yılında Antakyalı Ortodokslar tarafından kurulan Nehna Derneği, şubat depremleri sırasında yürüttükleri koordinasyon ve kurdukları aşevleriyle önemli ihtiyaçlara çözümler üretti. Depremlerin ardından Nehna Derneği Hatay’da kültürel çeşitliliğin yeniden kurulması üzerine çalışmalarına devam ediyor. Afet sırasında ve sonrasında yemeğin, mutfak kültürünün çok kültürlü bir kentin yeniden yaşama döndürülmesi için ne ifade ettiğini dernekten Ketrin Köprü ile konuştuk.

Nehna’dan bahsedebilir misiniz? Nehna’nın kuruluş amacı nedir? Şu anda nasıl çalışmalar yürütülüyor?
Ketrin Köprü · Nehna’yı 2021 yılı Ekim ayında 6 Antakyalı Ortodoks biraraya gelerek kurduk. Nehna, Arapça “biz” demek. Amacımız Antakya ve çevresinde yaşayan Ortodoksların ve diğer azınlıkların varlığından, konuştukları dilden, gelenek ve göreneklerinden, kültüründen, tarihinden bahseden yazılı bir yayın ortaya çıkarmaktı. Kilise ve bu kiliselerin vakıfları üzerinden kurulan temsiliyetin artık topluma yetersiz geldiğini görmüştük. Çeşitli sebeplerle memleketinden uzaklaşmış ya da hâlâ oralarda yaşayan genç neslin temsilcileri kimlik ve etnik olarak kendilerini tamamen ifade edebilecekleri bir tanım bulmakta zorlanıyorlardı. Tüm bu sorulara kurduğumuz platformda yer vermek istedik. Yayına başladıktan hemen sonra çok büyük ilgi gördü platform ama depremden sonra hem sosyal medya hem web sitesindeki yayınlarımızı öncelikle insanların ihtiyaçlarına, sonrasında da unutturulmaya çalışılan deprem gündemini canlı tutmaya yoğunlaştırdık.

Nehna çalışmalarında deprem sırasında yaptığınız hızlı örgütlenme süreci nasıl yürütüldü? Kurulan aşevleri ve yemek dağıtımı organizasyonları nasıl gerçekleşti? Deprem sonrası İstanbul, Ankara gibi farklı şehirlerde de kermesler kuruldu. Bu kermesler aracılığıyla hem depremzedelerle farklı şehirlerde dayanışma pratikleri oluşturuldu hem de Antakya yerel ürünleri, yemekleri hem de birlikte yemek pişirme ve yeme kültürüyle dayanışma ruhu öne çıkarıldı. Farklı şehirlerde gerçekleşen bu etkinlikler nasıl organize edildi, gelenlerin tepkileri nasıldı?

Çoğunlukla sosyal medya üzerinden iletişim kurduk insanlarla. Nehna kurucu üyelerimizden Mişel Uyar İskenderun’da yaşıyor. 6 Şubat deprem sabahı kendisinin Nehna Whatsapp grubumuza attığı mesajla uyandık. Sonrasında her birimizin deprem bölgesinde yaşayan ailelerimiz ve tandıklarımızla iletişime girmemizle deprem felaketinin ne kadar büyük olduğunu anladık. Ben ve Can Terbiyeli hemen o günün sabahında Hatay’a doğru yola çıktık. Aklımızda açıkçası herhangi hiç bir şey yoktu ne yapabileceğimize dair. İskenderun’a vardığımızda 7 Şubat sabahı İskenderun Mar Circos Kilisesi’ne mutfak kurma hazırlığına başlanmıştı.

Ekibimizden Mişel Uyar, Mar Circos Kilisesi’nde bir mutfak kurulabileceğini ancak teçhizat ve insan gücü olmadığını ekibimizden Anna Maria Beylunioğlu’na iletmiş. Anna da aynı anda Dünya Gıda Programı’ndan bir arkadaşının çağrısıyla şeflerden oluşan gönüllü bir ekibin içine girmişti. Mişel’in çağrısı üzerine talebi şeflere iletmişti. Ekip Hatay’a yönelmişti.

Fotoğraflar Nehna Derneği arşivi

Gönüllü şeflerin hemen oraya gelmesi ve hızlı bir örgütlenmeyle ilk sıcak yemek İskenderun'da Mar Circus Kilisesi'nde 18 saat sonra dağıtılmaya başlanmıştı. Bizim ekipten İstanbul'daki diğer arkadaşlar sosyal medya üzerinden ve kendi networklerini kullanarak mutfağın ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyorlardı.

Ben 7 Şubat gecesinde Samandağ'a geçebilmiştim. Orada da hemen ertesi gün nereye koordinasyon merkezi kurabiliriz diye yola çıktık. Oralı olan gönüllü bir kaç kişiyle birlikte Samandağ Jan ve Suphi Beyluni Lisesi'ne de bir koordinasyon merkezi kurduk. Gelen yardımları yönlendirebileceğimiz noktalara ihtiyacımız vardı. Nehna ekibinden Emre Can Dağlıoğlu ve Anna Maria İstanbul'da bilgisayar başında bizlerden aldıkları bilgileri, haberleri, ihtiyaçları Twitter üzerinden duyuruyordu. Oradan gelen yardımların koordinasyonunu hep birlikte sağlamaya çalıştık. Birkaç gün sonra Anna gönüllü şeflerden bazılarının Samandağı'na geldiğini ve mutfak kurmak istediklerini söyledi. Zorlu geçen koordinasyonla St İlyas Kilisesi'ne de mutfak kurmayı başarmıştık.

O sıralar ekiple hep iletişim hâlindeydik, ihtiyaçları belirleyip hep ne yapabiliriz diye düşünüyorduk. Çünkü ne yapılsa yetersiz gibiydi. Hasar o kadar büyüktü ki! Ben bir süre sonra İstanbul'a döndüm. Bir gün toplantılarımızdan birinde kermes düzenleme fikri ortaya çıktı. Depremden sonra özellikle Antakya'dan çok fazla göç yaşandı. İstanbul'a, Ankara'ya kimin nerede bir yakını bir tanıdığı varsa sığınmak zorunda kaldı. Kermes düzenlemedeki ilk amacımız deprem bölgesindeki öğrencilere bir miktar burs desteği sağlayabilmek ve Antakya ve çevresinden

gelecek Antakya ürünleriyle de oradaki dükkânı, iş yeri zarar görmüş yerel üreticiye de destek olabilmekti. Antakya Kilisesi'nin Kadınlar Kolu'yla birlikte ilk önce İstanbul'da sonra da Ankara'da olmak üzere iki kermes düzenledik. Özellikle İstanbul'daki kermes hiç beklemediğimiz kadar kalabalık geçti. Antakya'dan Samandağı'ndan, İskenderun'dan gelen bir çok depremzede hem ürünlerini sattı, hem de hiç tanımadıkları insanlarla acılarını paylaştı. Bir nebze olsun herkes birbirine dert ortağı oldu. Gerçekten anlatamayacağım kadar duygulu anlar yaşandı. Bu kermesler sonucunda gelen bağışlarla da birlikte 20 öğrenciye burs sağlayabildik.

Yemeği, sofraları, geleneksel tarifleri hem Antakya Rum Ortodoks kültürünün hem de bütüncül olarak Antakya'nın korunması gereken kültürel değerleri olarak ele alıyorsunuz. Bu noktada size yemek ve kent ilişkisini de sormak isteriz. Özellikle Antakya gibi çok katmanlı yapıya sahip, birçok cemaate, birçok kültüre ev sahipliği yapmış ve deprem nedeniyle büyük yaralar almış bir kent için yemek ne ifade ediyor?

Antakya'nın çok kültürlü bir yapıya sahip olması tabii ki yemeklerinin de çok çeşitli olmasına sebep oluyor. Yani orada yaşayan bir Arap Ortodoks'un yaptığı içli köfteyle bir Alevi'nin ya da Sünni, Yahudi ve Ermenilerin yaptığı içli köfteler arasında bile fark vardır. Ben her zaman şunu söylerim: Antakya mutfağını gerçekten tanımak için restoranlardan ziyade evlerde pişen yemekleri bilmek oranın kültürünü anlamada önem taşır. Bazı yemeklerin isimleri sadece Arapça olarak bilinir mesela ve bu nesilden nesile o şekilde aktarılır, Türkçesi bilinse dahi. Tarifler yarı Türkçe yarı Arapça olarak anlatılır. Bütün bunlar kültürü yansıtan şeyler. Antakya insanı için yemek hayatın her aşamasında vardır. Kendilerini yemekle çok iyi ifade ederler ve bu yemekleri, bu kültürü her koşulda ararlar ve yaşatmaya çalışırlar. Mesela aşevlerini kurduğumuz zaman, özellikle Samandağı'ndaki için söylüyorum, oraya gelen şeflerimiz sonuçta başka şehirlerden, kültürlerden olan insanlardı. Tarhana çorbası çıkan ilk çorbaydı ve tabii ki bu tat orada yaşayanların yabancısı olduğu bir tattı. İnsanlar o zor şartlarda şikâyet etmedi tabii ama koşullar değiştikçe bunlar halk arasında tatlı bir anı olarak hatırlanıyor hâlâ. Aşevinde gönüllü gelen şeflerle halk arasında zaman içerisinde güçlü bir bağ kuruldu. Şefler bazen ne pişirelim diye soruyordu. Buralara kadar orada mağdur olmuş insanlara bir şey pişirmeye gelmişlerdi, onların damak tadına, alıştıkları lezzetlere en yakın yemekleri çıkarmaya başladılar.

Yani kültür, gelenek ve görenekler o şehrin tatlarını belirlemede büyük bir rol alır. Antakyalılar güzel yemek yemeyi sever ve güzel yemek için hiç üşenmez, en meşakkatli yemekleri bile sırf canı çektiği için pişirir ve yer. Ve ben inanıyorum ki yaralarımız sarılırken en çok bizi bu lezzetlerin var oluşu ve nesilden nesile aktarımı motive ediyor. Bu nedenle Antakya'dan şimdi uzakta olmak zorunda kalan insanlar o yemekleri yaparak, yiyerek kendilerini memleketlerine biraz olsun yakın hissediyorlar.

Hatay'ın yeniden kuruluş/iyileşme sürecinde yemek ve mutfak kültürü nasıl iyileştirici ve birleştirici roller üstlenebilir?

Bu aşamada öncelikli olan özellikle ürünüyle isim yapmış esnafı yerine döndürmek olmalı. Mesela yıllardır sadece bakla, humus satan Ibrahim usta başka bir şehre göç etmemeli ve bunun için de en azından Hatay yeniden kurulmaya çalışılırken bu tarz işletmelerin güvenli bir bölgede işleri sürdürebilecekleri imkânlar sunulmalı. Tabii bu mekânlar açılırken diğer insanların da dönebilmesi lazım ki bu işletmeler işleyebilsin. Bir yandan da şu an köylerde küçük üreticiler hâlen üretmeye devam ediyor. İmkânlar iyice kısıtlandı ama yaşamak için, orada olmak için üretmek zorundalar. Hatay halkı birçok ürününü kendi üretir ve tüketir. Bu nedenle küçük üreticiye destek olmak çok kıymetli. Yemeğe ve bu üreticileri korumaya dair kapsamlı projeler Hatay'ın ayağa kalkmasına tek başına yetmese bile önemli bir rol oynayacaktır.

Bu alanda yapılan/yapılacak çalışmalarda dikkat edilmesi gereken en önemli noktalar neler?

Burada şunu bilmek önemli: Özellikle dükkân sahiplerinin bir kısmı şehri terketmek zorunda kaldı. Bu insanların gittikleri şehirlerde iş güç sahibi olması çok önemli ancak onların geri dönüşünü kolaylaştıracak bir harita çizilmeli, memleketteki dükkânları, evlerini geri alabilmeleri için destek olunmalı. Şu anda şehirde nasıl bir planlama olacağını kimse de bilmediği için bu sözler havada kalabilir ancak Hatay'ın bir an önce toparlanması, ve insanının, esnafının güvenli ve mümkün olduğunca hafızasındaki Antakya'ya dönmesi sağlanmalı. Antakya insanı nereye giderse gitsin Antakya'yı özlüyor. Affan kahvesi olmazsa, Humusçu İbrahim yine eski dükkânında işinin başına geçmezse, küçük üretici üretmeye devam edip kenti beslemezse Antakya eski Antakya olamaz.

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

Slow Food Şile Palamut Birliği

"Herkes için iyi, temiz ve adil gıda"

1989 yılında ortaya çıkan Slow Food kavramı, yerel yemek kültürlerini korumak, yemeğin üretim-tüketim süreçlerinin dengesini gözetmek ve herkesin iyi, temiz ve adil gıdaya erişimini sağlamak için dünyanın farklı yerlerinde bir çok yerel örgüt tarafından benimsendi. Kurulduğu 2014'ten itibaren bu anlayışı İstanbul'da yaygınlaştırmak üzere bir çok çalışmaya imza atan Slow Food Şile Palamut Birliği'nden Fatma Denizci ile "slow food" kavramını, İstanbul'daki ve küreseldeki güncel durumu ve adil gıdanın geleceğini konuştuk.

"Slow food" kavramı ne anlama gelir? Nerede, ne zaman ortaya çıktı? Savunduğu ilkeler nelerdir? Yemeğin yaşamla ilişkisini nasıl kurar ve bu ilişkinin nasıl olması gerektiğini savunur? Slow Food Şile Palamut Birliği olarak sizin bu konuda çalışmalarınız nasıl şekillendi?

Fatma Denizci · Slow Food, 1989 yılında yerel yemek kültürlerinin ve geleneklerinin ortadan kalkmasını önlemek, hızlı yaşamın yükselişine karşı koymak ve insanların yedikleri yiyeceğe olan ilgisinin azalmasıyla mücadele etmek, nereden geldiğine bakmak ve yiyecek seçimlerimizin çevremizdeki dünyayı nasıl etkilediğini gözeler önüne sermek amacıyla kurulmuş küresel bir taban örgütüdür. Slow Food, gıdanın kültür, politika, tarım ve çevre dahil olmak üzere yaşamın diğer birçok yönüyle bağlantılı olduğuna inanmaktadır. Yiyecek seçimlerimiz sayesinde, yiyeceklerin nasıl yetiştirildiğini, üretildiğini ve dağıtıldığını toplu olarak etkileyebilir ve sonuç olarak dünyayı değiştirebiliriz. Gıdanın üretildiği alanda, yerel tohumların gerçek gıda üretiminin ve yaşamın temeli olduğu görüşüyle, ortak değerler yaratarak topluma sürdürülebilir katkılarda bulunmak amacıyla Şile Palamut Birliği 2014 yılında kuruldu. 2015 yılında ise gerçek gıda arayışındaki tüketicilere üreticilerin ürünlerinin aracısız ulaşmasına imkân veren Şile Yeryüzü Pazarı/Earth Market kuruldu. Slow Food'un geleneksel ve nesli tükenmekte olan ürünleri kayıt altına aldığı Ark of Taste/Lezzet Gemisi'ne Türkiye'den 108 ürün kaydedilmiş durumda. Listede İstanbul, Şile'den kestane balı ve bal sirkesi yer alıyor.

Dünya genelinde birçok yerde gördüğümüz slow food hareketinin Türkiye'deki durumu nedir?

Slow Food, başlangıcından bu yana 160'tan fazla ülkede milyonlarca insanı kapsayan ve herkesin iyi, temiz ve adil gıdaya erişimini sağlamak için çalışan küresel bir harekettir. Türkiye'de 35 adet Slow Food Topluluğu/Birliği var. 5 adet Yeryüzü Pazarı/Earth Market bulunmaktadır.

Slow food kavramının ekolojik, ekonomik ve sosyal/kültürel boyutları düşünüldüğünde, diğer hangi hareketlerle hangi biçimlerde dayanışma içerisinde olabilir?

Günümüzde en yaygın olan gıda üretim ve tüketim sistemleri dünyaya, ekosistemlere ve üzerinde yaşayan insanlara zarar vermektedir. Lezzet, biyoçeşitlilik, insan ve hayvan sağlığı, refah ve doğa sürekli saldırı altında. Bu durum yemek yeme ve üretme dürtümüzü ve başkalarının varlığına ya da üzerinde yaşadığımız gezegenin çevresel dengelerine zarar vermeden zevk alma hakkımızı tehlikeye atmaktadır. Tüketici, seçimleriyle pazarı ve üretimi yönlendirir ve bu süreçlerin farkına vararak yeni bir rol üstlenir. Tüketim, üretim eyleminin bir parçası hâline gelir ve tüketici böylece bir ortak üretici olur. Üretici bu süreçte kilit bir rol oynar; kaliteyi yakalamak için çalışır, deneyimini ortaya koyar ve başkalarının bilgi ve birikimine kucak açar. Bu çaba ortak bir çaba olmalı ve gastronomi bilimiyle aynı bilinçli, paylaşımcı ve disiplinlerarası ruhla gerçekleştirilmelidir.

İstanbul gibi yaşamın hızlı ve yoğun aktığı, sanayileşmiş yemek üretiminin hakim olduğu ve gelir dağılımının bozuk olduğu bir metropolde slow food yaklaşımını hayata geçirmek mümkün mü?

İstanbul gibi büyük ve karmaşık kültürlerin yer aldığı metropollerde slow food yaklaşımının hayata geçmesi zor gibi görünse de gezegenimizi bekleyen tehlikeleri düşününce bir an önce harekete geçmemiz lazım.

Fotoğraflar Slow Food Şile Palamut Birliği arşivi

Bugün slow food anlayışına uygun unsurları metropolde görüyor muyuz? Slow food'un yaygınlaşması için somut hangi adımlar atılmalı?
Son 50 yılda benimsenen modern sanayileşmiş tarımsal gıda modeli, küresel iklim ve çevre üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olmuş, kirliliğe, toprak erozyonuna, azalan enerji kaynaklarına ve hem biyolojik hem de kültürel çeşitliliğin genel olarak kaybına yol açtı. Bu modele göre, tarımsal üretim, tarımsal sanayiye veya tarım ticaretine dönüştü.

Bütüncül bir yaklaşım olarak agroekolojiye geçilmesi, fosil yakıtların aşamalı olarak kaldırılması, gıda sisteminin dönüştürülmesi ve gıda odaklı stratejiler şu anda ülkelerin iklim planlarında eksik. Bu tür planlar endüstriyel gıda üretim yöntemlerinden uzaklaşmak ve daha sürdürülebilir tarım yöntemlerine, yani agroekolojiye geçmek için çok önemli. Bu sadece gezegeni korumakla kalmayacak, aynı zamanda açlığın köklerini ele almaya, istihdam yaratmaya, sağlığı iyileştirmeye ve biyolojik çeşitliliği korumaya yardımcı olacak.

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

Yemek ve Kültür Dergisi

"İstanbul mutfağının olmazsa olmazı, kendi coğrafyasının özelliklerini taşıması"

Yemek ve Kültür dergisi 15 yılı aşkın bir süredir okuyucularıyla buluşuyor. Yemek kültürü, yöresel mutfaklar, tarihsel olarak mutfak, coğrafya ve kimlik ilişkisine ilişkin literatüre katkı sunan ilk yayınlardan bir tanesi. Çiya Yayınları günümüzde süregelen bu tartışmalara çeşitli yayınlarla katkı sunmaya da devam ediyor. *Yemek ve Kültür* dergisini, İstanbul mutfak kültürünü ve yeme-içme pratiklerinin geleceğini Musa Dağdeviren ile konuştuk.

Sizden derginin çıkış hikâyesini öğrenebilir miyiz? *Yemek ve Kültür* dergisi nasıl bir ihtiyaca cevap vermek için yayın hayatına atıldı? Yayın hayatı boyunca nasıl değişiklikler yaşadı?

Musa Dağdeviren · *Yemek ve Kültür* dergisini çıkarma düşüncemiz, yemek kültürü alanında çok kirli bilgi ve somut olmayan düşüncelerin yaygın olarak medyada yer almasından ve ülkemiz adına kirli bir yemek kültürü literatürü oluşmasına hizmet etmesinden duyduğumuz kaygı ve üzüntüydü. Bu kirliliğe birkaç örnek vermek gerekirse; Mevlana'ya kahve içirmek, Selçuklular'dan bamya tarifi vermek, Hz. Muhammed'e kabak yemeği yedirmek, Hititler'e mısır ve fasulye yedirmek ya da on bin yıllık tariflerden bahsetmek gibi. Bilime ve düşünceye çok fazla önem veren biri olarak, yakın dostlarımla ve bazı akademisyenlerle bu konularda çok fazla konuştuk, sinirlendik, rahatsız olduk ve bazı şeyleri izlerken sinirden ağlama krizleri geçirir gibi olduk. Ve böylece öncelikle kafamızda beliren fikir, bir karşı duruş olarak yemek kültürü alanında bazı akademik kitaplar ve belgeler yayımlamaktı. Örneğin, her gıda ürünüyle ilgili, ekmek, süt, balık, yağ, turşu vs. gibi. Fakat daha sonra dergi fikri sürdürülebilir bir tartışma ve irdeleme ortamı yaratacağından bir yemek ve kültür dergisi çıkarma fikri olgunlaşmaya başladı kafamızda. Bir grup akademisyen, araştırmacı ve ben birlikte iki sene boyunca bu konuları konuştuğumuz rutin toplantılar yaptık. Bu toplantılarda hem dergimizin adına hem de yayın içeriğinin manifestosuna karar verdik madde madde. *Yemek ve Kültür* dergisinin yemek imgesi etrafında tarih, edebiyat, halk bilimi, etimoloji, sosyal bilimler, çizimler, şiirler, söyleşiler, yemek tarifleri gibi konuları irdeleyip bu çerçevede yemek kültürünü anlamak ve tartışmak üzerine bir manifestosu oluşturuldu. Ama kendi coğrafyamızın yemek kültürü açısından, dergimizin yaptığı en önemli hizmet, hem Osmanlı dönemi hem de Cumhuriyet'in ilk altmış yılında çıkan kaynakları tekrar yayımlayarak hafıza tazeleme ve gerçeğe ulaşma konusunda yaptığı çalışmalardır. Yayına başladığı ilk yıllarda *Yemek ve Kültür* dergisi yayın sektörünün alışık olmadığı bir kulvar açmıştı. Çünkü içinde edebiyatçıların, tarihçilerin, sanatçıların ve birçok disiplinden akademisyenin yemek ekseni etrafında yazılar yazdığı bu yayında, kapsayıcı ve zorlayıcı düşünce tarzları oluşturmak ve tartışmalar yaratmak gibi bir misyon kendiliğinden oluşmuştu. Bu kavram üzerinde yeni yeni düşünceler üretirken özellikle akademisyen ve edebiyatçıların ilk sayılarda zorlandığı ve düşünsel olarak daha yüzeysel ve popüler bir bakış açısından yazılar ürettikleri bir durum söz konusuydu. Fakat şimdi geldiğimiz süreçte bu alanda bizi hayrete düşürecek kadar düşünsel tartışma ortamları ve fikirler oluşmaya başladı. Ayrıca dergi, dünyanın birçok üniversitesindeki akademisyenlerin ilgisini ve beğenisini toplamaya başladı. Bu da bizi doğal olarak zenginleştiren bir olgu.

***Yemek ve Kültür* dergisinde yer verdiğiniz yazılarda tarihsel süreçlere, yöresel ve geleneksel tariflere, yeme- içme adabına ve hikâyelere odaklanıyorsunuz. Bu konuda belgeleme çalışmalarının önemine dikkat çekiyorsunuz. *Yemek ve Kültür* dergisinin çıkışının ardından özellikle geçtiğimiz son on yılda benzer çalışmaların sayısında artış görüyoruz. Bu çalışmalarda dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlar sizce neler?**

Yemek ve Kültür dergisi yayın kurulunun akademik yazılarla ilgili en önemli kriteri kaynakça ve fikirlerindeki sağlamlıktır. Deneme yazılarında konuya hâkimiyet ve kullanılan dildeki edebi tada dikkat ediyoruz. Özellikle istiyoruz ki yazı yazan her alandan yazarımızın kendi çalışma alanlarındaki bilgi ve birikimleriyle yeterlilikleri dergiye yansısın. Popüler bir dergi çıkarmadığımızı düşünüyoruz. O nedenle havada uçuşan bilgilere pek ihtiyacımız yok. Bizim daha pozitif, daha nesnel, daha bilimsel, daha eğitici, yetkin ve meraklı yazarlara ihtiyacımız var. Bizim derken, söylemek istediğim şey ülkemiz adına yaptığımız her işte yaklaşımımızın zorunlu olarak böyle olması gerektiğini düşünüyorum.

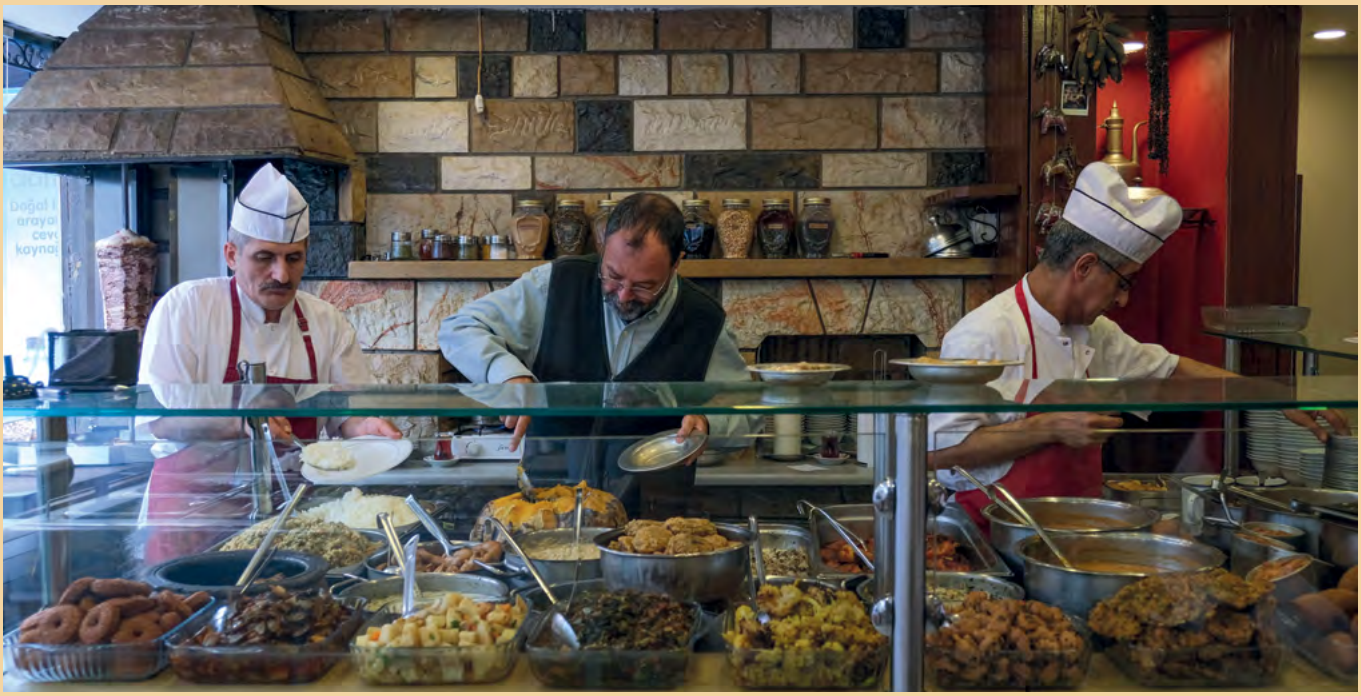
Coğrafya, mekân ve mutfak ilişkisi çerçevesinde İstanbul mutfak kültürü üzerine neler söylemek mümkün? Bir çok farklı tarihsel katman ve kültürün birleşimi olan İstanbul gibi bir kentte tek bir mutfak kültüründen bahsedilebilir mi? İstanbul gibi bir kentin mutfak kültürünün ana ögeleri neler?

İstanbul mutfağının olmazsa olmazı kendi coğrafyasının özelliklerini taşıması. İstanbul ülkemizin ekonomi, kültür, tarih ve sosyal açıdan en belirleyici şehridir. İstanbul'a Türkiye'nin her kentinden büyük göçler olmuştur. Ve "taşı toprağı altın olan" İstanbul'a farklı tarihsel süreçlerde yaşanan her göçün İstanbul mutfağına büyük katkıları olmuştur. Mütareke döneminden gelenler, Anadolu'dan gelenler, Balkanlar'dan gelenler kendi ihtiyaçları doğrultusunda mutfaklarını ve mutfağa ait malzemelerini taşımışlardır. Zaten demografik olarak zengin bir yapıya sahip olan İstanbul mutfağı bütün göçlerle gelen mutfaklarla birleşerek, etkileşerek hem zenginleşmiş, hem de değişmiştir. İstanbul mutfağının en belirleyici etkeni göçtür diyebiliriz. Dolayısıyla İstanbul'da tek bir İstanbul mutfak kültüründen bahsedilemez. İstanbul'un mutfak kültürünün ana öğelerinden biri de gayrimüslimlerin mutfaklarıdır. Ayrıca denizden dolayı ülkemizin hiçbir yerinde olmayan deniz ürünlerinden yapılan çok sayıda yemeğimiz olmasıdır. Çok katmanlı bir tarihsel süreci olan İstanbul'un mutfağını tanımlarken herhangi bir milliyete veya uygarlığa aidiyetinden bahsedilemez.

Saray mutfağı, esnaf lokantaları, göçmen mutfakları, sokak lezzetleri gibi farklı başlıkların günümüz İstanbul mutfak kültürüne etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Demin de bahsettiğimiz gibi İstanbul mutfağı göçlerle zenginleşmiş, etkileşim içine girmiş ve evrilmiştir. Bu süreç hâlen devam etmektedir. İnsanlar değişik nedenlerle sürekli yer değiştirmektedirler. Ve İstanbul payına düşeni her zaman yaşamıştır. Saray mutfağı ifadesinin kendi coğrafyamız özelinde hep bir pazarlama dili olarak kullanıldığını düşünmüşümdür. Kapitalist sistemde nasıl ki sınıflar varsa, bu tanımı yapanların da beslenme alanında (yani restoranlar özelinde) sınıflar yaratma gibi bir düşünceye hizmet ettiklerini sanıyorum. Aslında sarayın mutfağında çalışanlar da demografik ve sınıfsal olarak sarayın ya da konağın sahiplerinden farklıdırlar. Yani saray mutfağını yine göçlerle gelenler ve o coğrafyada yaşayanlar yaratmıştır.

Esnaf lokantaları her zaman biraz yerel, biraz da kendi coğrafyalarının mutfak kültürlerini harmanlayarak bir menü oluşturmuşlardır. Sokak yemekleri yapanlar için de aynı fikri savunuyorum.

Günümüzde iklim krizi, toplumsal ve ekonomik değişim ve küreselleşme süreçleri altında mutfak kültüründe hızlı bir dönüşüm yaşanıyor. İstanbul üzerine düşündüğümüzde, mutfak kültürü ve İstanbulluların bu kültüre ve yemeğe erişimi açısından nasıl bir değişim gözlemliyorsunuz?

İklim krizi maalesef gezegenimizin en büyük problemi. Bu yok oluşun altında yatan nedeni sorgulamamız lazım. Bence gezegeni yok eden şey insanların ürettiği ekonomik, siyasi ideolojilerin sonuçlarıdır. Şu anda kendi tarihsel aidiyetimizde yaşadığımız kapitalist ekonomik sistemin yarattığı açgözlülüktür. İlginçtir ki dünyada insan dışında bütün türler hızla yok olmaktadır. Mesela ağaçlar, balıklar, kanatlı hayvanlar, büyük ve küçükbaş hayvanlar, bitkiler, arılar, mantarlar, pek çok şey insanın açgözlülüğü sayesinde yok olmaktadır. Aynı şey İstanbul için de geçerlidir. İstanbul ve çevresi her türlü talan edilmekte, gereksiz yapılaşmadan kaynaklı hayvansal ve tarımsal alanlarını tamamen kaybetmek üzere. İncelendiğinde görülecektir ki, İstanbul'da ve çevresinde şehrin tüm beslenme ihtiyaçlarını karşılayacak tarımsal ve hayvansal üretim bütün çeşitliliğiyle yapılırdı. Kendi yağında kavrulmanın ötesinde bir zenginliğe sahipti. Mahallelerde bile mandıralar, mandıracılar olurdu. Şimdiki gençler belki de mandıra kelimesinin ne anlama geldiğini bile bilmiyorlardır. Büyük zincir marketler sayesinde insanlarımız daha çok hazır gıdayla beslenmeye başlamışlardır. Ve bunun ne kadar sağlıklı olup olmadığı zaten bilim adamları tarafından sürekli anlatılmaktadır. Keza pazar yerleri, bostanlar, zanaatçılar (bıçakçı, bakırcı, sepetçi, kaşıkçı, kaynakçı vs.) doğal olarak yok olmuştur. Bu yok oluşun farkındalığını yaratmak için dergimizde bazen bu konuyu dert edinen araştırmacı ve akademisyenlerin yazıları da yer almaktadır. Neyse ki İstanbul'da genç şefler de bu konularda düşünmeye, çözüm üretmeye ve harekete geçmeye hazırlar artık. Bunu görmek beni umutlandırıyor. Bu noktada yemeğin bilinçli üreticilerine de tüketicilerine de önerim kendi ülkelerinin var olan ve yok olan mutfak kültürleri için kendi ölçeklerinde biraz çaba sarf etmeleri.

Fotoğraflar M. Cevahir Akbaş

İPA Ders Şehir Okulu Tasarım Programlarını Gerçekleştirdik

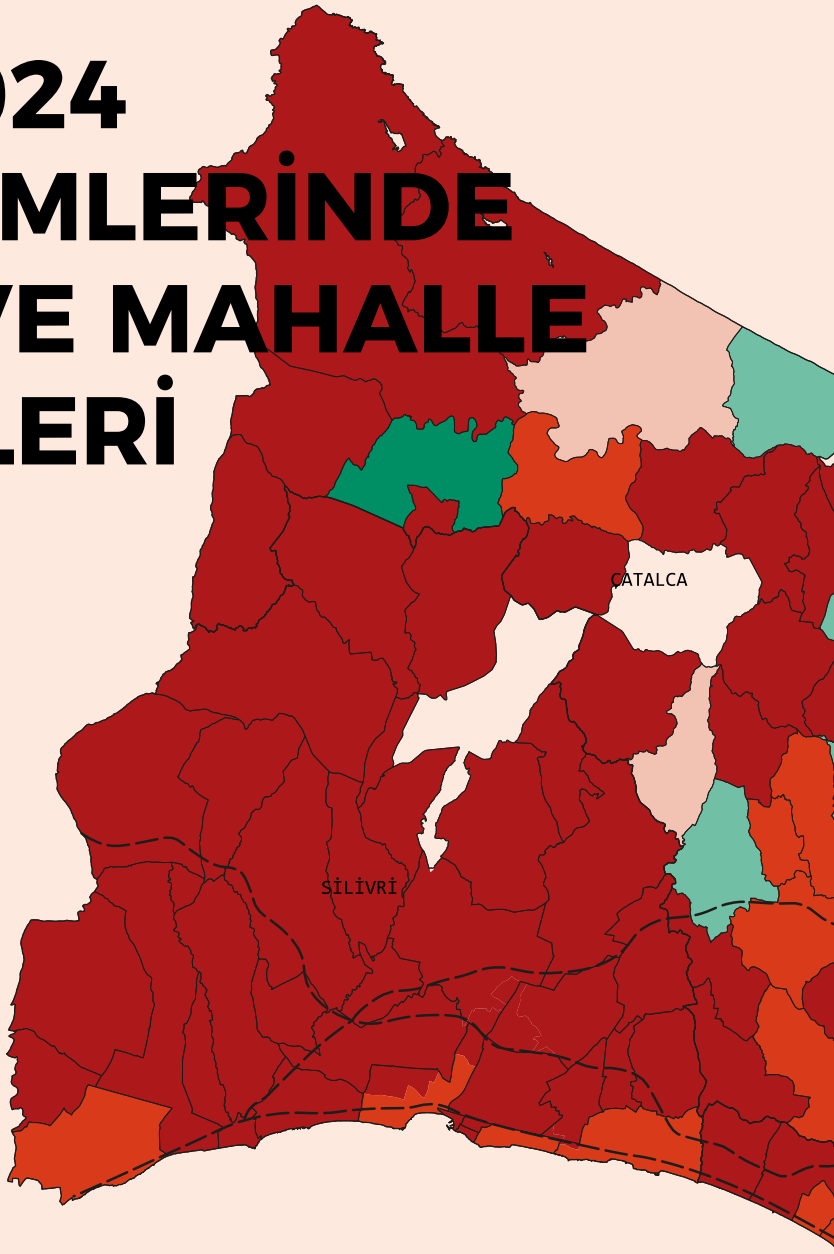

İPA Ders Şehir Okulu - Tasarım Programı 23 Mayıs 2024 tarihinde katılımcıların, yürütücülerin ve davetlilerin katıldığı sergi ile İPA Hangar'da tamamlandı. Programdaki seçmeli derslerden, uzmanlaşmak istenilen konuya göre seçim yapılabildiği gibi tüm derslere katılım da mümkün kılındı. Program sadece planlama/mimarlık öğrencilerine ve mezunlarına değil, ders konusu özelinde iletişim tasarımı, endüstriyel tasarım, görsel tasarım, grafik tasarım, medya ve dijital tasarım gibi diğer tüm tasarım ile ilgili disiplinlerden lisans ve lisansüstü öğrenciler ile son beş yıl içerisinde mezun olmuş katılımcılara da açık şekilde kurgulandı.

İPA Ders Şehir Okulu - Tasarım programına dair ayrıntılı bilgiye **ipa.istanbul** sitesi üzerinden ulaşabilirsiniz.

31 MART 2024 YEREL SEÇİMLERİNDE İSTANBUL VE MAHALLE OY TERCİHLERİ

31 Mart 2024 yerel seçimlerinde İstanbul'da Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hem büyükşehir hem de ilçelerin çoğunluğunda yarışı önde tamamladı. CHP adayı Ekrem İmamoğlu oyların yüzde 51'den fazlasını oluşturan 4,4 milyon dolayında oy alarak yeniden Büyükşehir Belediye Başkanı seçildi. Rakibi adalet ve Kalkınma Partisi'nden (AKP) Murat Kurum ise oyların yüzde 39,5'unu oluşturan 3,4 milyon oy aldı. Seçimlerde Yeniden Refah Partisi (YRP) adayı Mehmet Altınöz de yüzde 2,6 oranında oy aldı.

CHP, 2019'da yapılan seçimle kıyaslandığında, kazandığı ilçe sayısını 14'ten 26'ya çıkardı. Bayrampaşa, Beyoğlu, Çatalca, Çekmeköy, Eyüpsultan, Gaziosmanpaşa, Sancaktepe, Şile, Tuzla, Üsküdar, Beykoz ilçeleri AKP'den CHP'ye geçti. Silivri'deyse CHP belediye yönetimini Milliyetçi Hareket Partisi'nden (MHP) devraldı.

CHP'ye geçen ilçelerdeki seçmenin tercihlerine bakıldığında, 2002'den bu yana AKP'nin birçok ilçede üstünlüğü dikkat çekiyordu. Ancak bu seçimde, çoğunluk tercihini CHP'li adaylardan yana kullandı.

Üsküdar'da 1989'da yarışı önde tamamlayan SHP'nin ardından, seçimleri sırasıyla Refah ve Fazilet partileri ile AKP adayları kazanmıştı. CHP'den Sinem Dedetaş'ın kazanmasıyla belediye 35 yıl sonra tekrar sosyal demokrat bir yönetime geçti. Eyüpsultan'da da 4 dönem sonra AKP seçimi kaybetti; belediye başkanlığını Mithat Bülent Özmen kazandı.

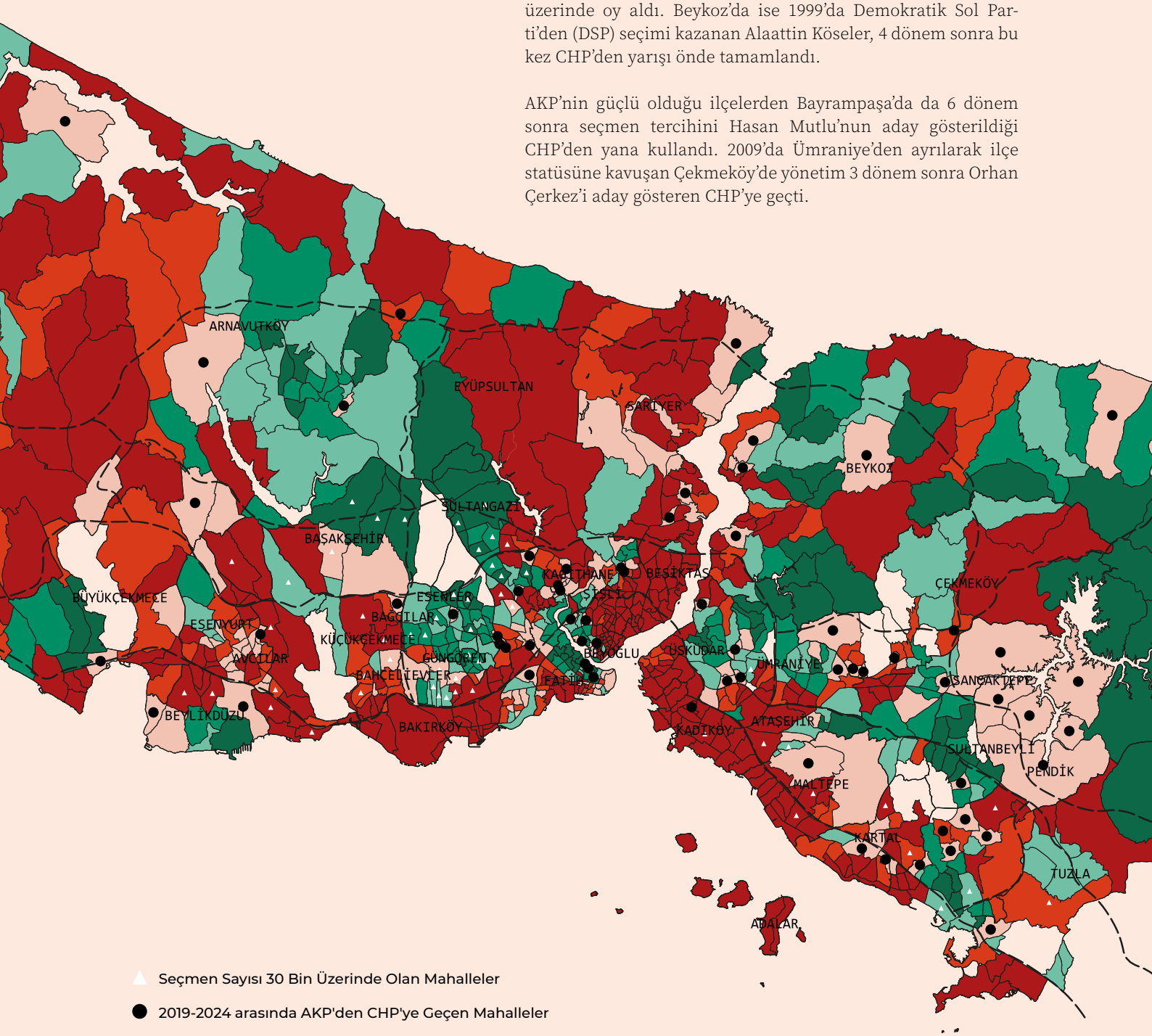
Beyoğlu'nda da 6 dönemdir sırasıyla, Refah ve Fazilet partileri ile AKP adayları seçimi kazanıyordu. 35 yıl sonra seçmen tercihini CHP'li İnan Güney'den yana kullandı.

Nilay Özger

Tuzla'da 7 dönem sonra 30 yaşındaki Eren Ali Bingöl'ü aday gösteren CHP ilk kez seçimi önde tamamladı. Şile, 1994'ten bu yana sosyal demokratların kazanamadığı ilçeler arasında yer almaktaydı. Ancak bu kez seçmenin tercihi CHP'li Özgür Kabadayı'dan yana oldu.

CHP'nin ilk kez seçim kazandığı yerler arasında 2008'de ilçe statüsüne kavuşan Sancaktepe de var. Alper Yeğin yüzde 50'nin üzerinde oy aldı. Beykoz'da ise 1999'da Demokratik Sol Parti'den (DSP) seçimi kazanan Alaattin Köseler, 4 dönem sonra bu kez CHP'den yarışı önde tamamlandı.

AKP'nin güçlü olduğu ilçelerden Bayrampaşa'da da 6 dönem sonra seçmen tercihini Hasan Mutlu'nun aday gösterildiği CHP'den yana kullandı. 2009'da Ümraniye'den ayrılarak ilçe statüsüne kavuşan Çekmeköy'de yönetim 3 dönem sonra Orhan Çerkez'i aday gösteren CHP'ye geçti.

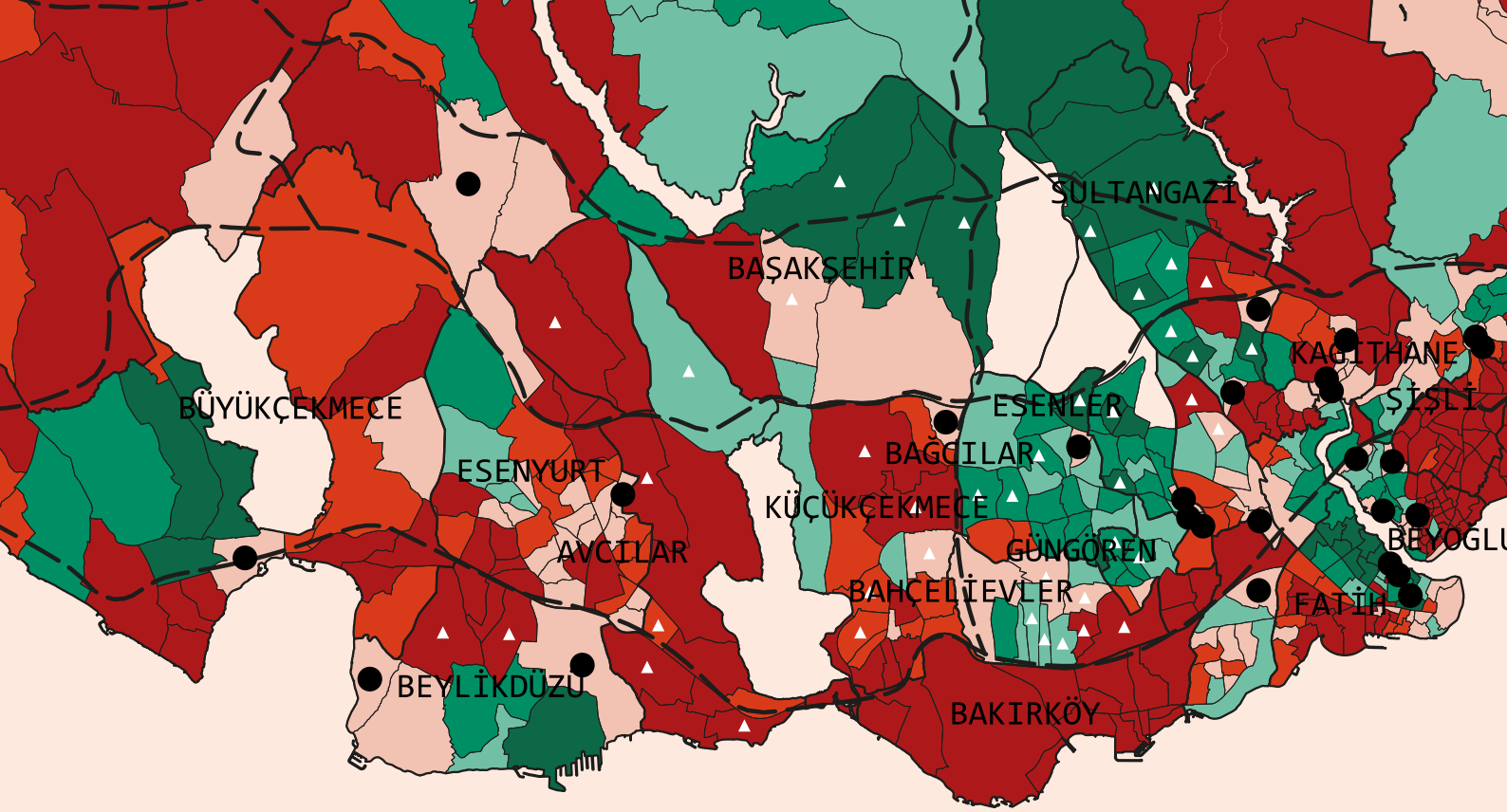

△ Seçmen Sayısı 30 Bin Üzerinde Olan Mahalleler

● 2019-2024 arasında AKP'den CHP'ye Geçen Mahalleler

AKP'nin Önde Olduğu Mahalleler
Oy Farkı Oranı %0-10 %10-20 %20+

CHP'nin Önde Olduğu Mahalleler
Oy Farkı Oranı %0-10 %10-20 %20+

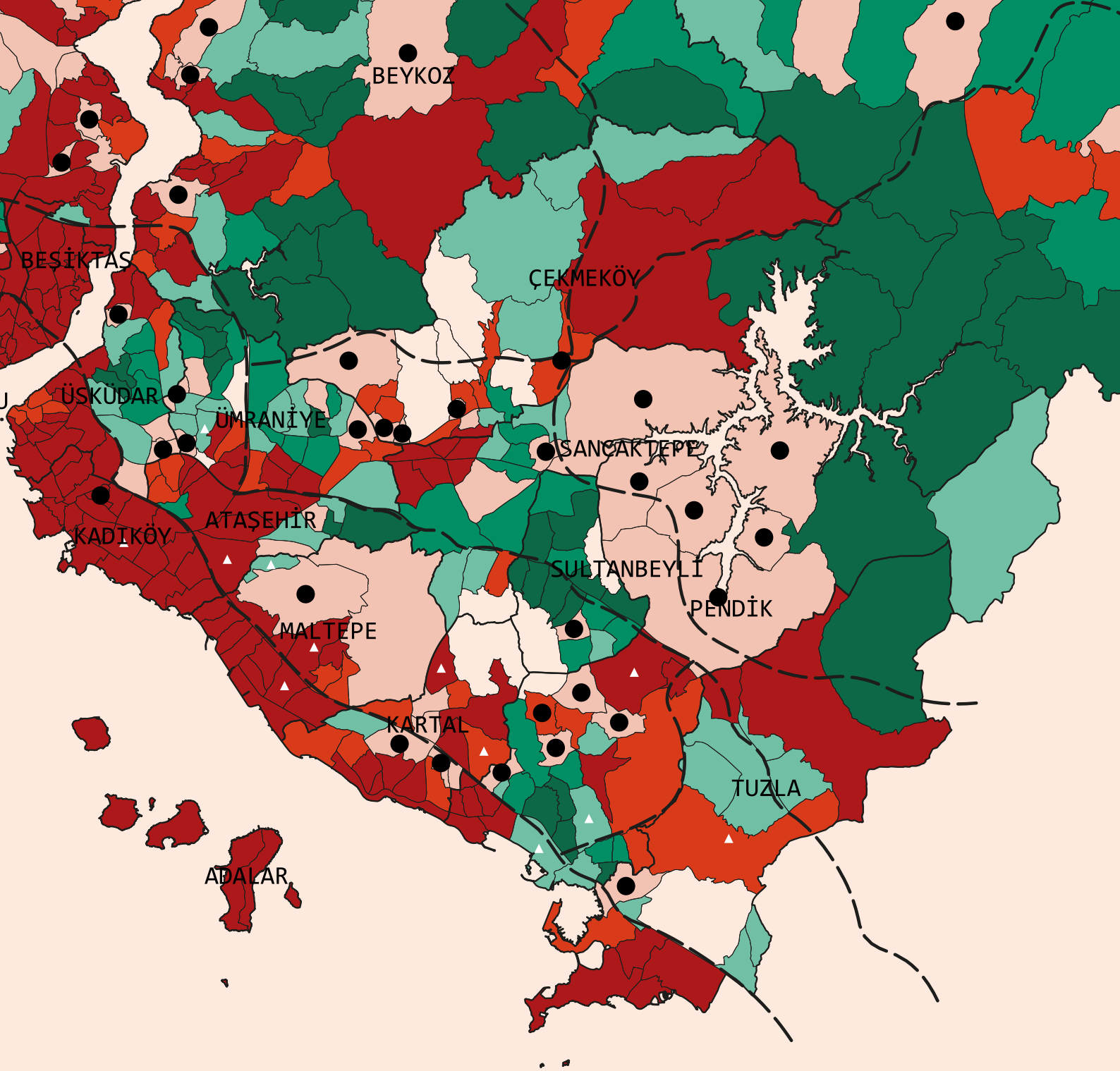
İstanbul'un 39 ilçesindeki 959 mahallede 8 milyon 657 bin 500 kişinin oyları geçerli sayıldı. 2024 yerel seçimlerinde İstanbul'daki 76 mahalle, 2019 seçimlerinde tercihini AKP'den yana kullanmışken bu seçimlerde CHP'ye geçti. 2024'te CHP yönetimine geçen belediyelerdeki geçerli oy sayısının 560 bin dolayında olduğu belirlendi.

CHP'ye geçen mahallerin büyüklüklerine göre ilk sırayı Küçükçekmece Mehmet Akif Mahallesi aldı. 28 bine yakın geçerli oyu olan mahallede CHP yüzde 43 oyla birinci parti oldu.

Beylikdüzü'ne bağlı Yakuplu, CHP'ye geçenler arasında ikinci büyük mahalle oldu. 26 binden fazla geçerli oyun olduğu bu mahallede CHP oyları yüzde 45'i aştı. Üsküdar-Cumhuriyet Mahallesi, CHP'ye geçenler arasında üçüncü büyük mahalle olarak dikkat çekti. Yaklaşık 23 bin geçerli oyun kullanıldığı bu mahallede CHP, oyların yüzde 45'ini aldı. Pendik-Kurtköy, Çekmeköy-Mehmet Akif ve Kartal-Esentepe CHP oylarının önde çıktığı ve 2019'a göre öne geçilen diğer büyük mahalleler oldular.

2024'te CHP'yi tercih edenlerin oy farkı bazı ilçelerde 30 puanı buldu. Örneğin Şile-Ovacık'ta CHP adayı oyların yüzde 63'ünü alırken 2019 sonuçlarına göre fark 32 puana ulaştı. 6.179 seçmenin oy kullandığı Kadıköy-Fikirtepe'de oyların yüzde 61'i CHP'ye çıkarken fark 30 puanı buldu. Şile'nin Korucu ve Yayla mahallelerinde oy farkı 20'leri buldu. Fatih-Taya Hatun'da CHP önde çıkarken farkını 16 puana çıkardı.

CHP'nin İstanbul'da yüzde 80'in üstünde oy aldığı mahalle sayısı 57 olarak belirlendi. Bunlar arasında, Kadıköy-Fenerbahçe'de 14 bine yakın geçerli oyun yüzde 89'u CHP'ye çıktı. Şişli-Teşvikiye'de 7 bine yakın oyun yüzde 69'u CHP için kullanıldı. Kadıköy-Caferağa'da 14 bin geçerli oyun yüzde 88'i CHP için kullanıldı. Beşiktaş-Akatlar, Kadıköy-Caddebostan, Beşiktaş-Nisbetiye, Çatalca-Yaylacık, Kadıköy-Suadiye ve Beşiktaş-Etiler CHP için oy kullananların yüzde 87-88 oranlarında seyrettiği mahalleler olarak dikkat çekti.

AKP'nin en yüksek oy aldığı büyük mahallerin başında Başakşehir-Kayabaşı geldi ve 49 bin geçerli oy kullanılan mahallede oyların yüzde 62'si AKP'ye çıktı. Bahçelievler-Zafer, kullanılan 44 bine yakın geçerli oyun yüzde 47'sinin AKP'ye çıktığı bir başka büyük mahalle oldu. Sultangazi-50. Yıl, Başakşehir-Başak, Gaziosmanpaşa-Karadeniz ve Pendik-Kavakpınar AKP'ye yüksek oyların çıktığı büyük mahaller olarak dikkat çekti.

AKP'ye en yüksek oranda oy oranı ise Tuzla-Akfırat'ta çıktı ve bin 617 seçmenin yüzde 87'si AKP için oy kullandı. Şile'nin Esenceli ve Darlık mahallerinde AKP'ye oylar yüzde 70'in üstünde çıkarken 8 bine yakın geçerli oy kullanılan Fatih-Atikali'de de AKP oyları yüzde 70'i buldu.

Fotoğraf Bekir Dindar

Halk Ekmek büfesi sadece bir satış noktası değil, aynı zamanda mahallenin sosyalleşme imkânlarını artıran bir buluşma mekânı

İBB'nin halk sağlığı ve sosyal adalet anlayışı doğrultusunda hayata geçirdiği Halk Ekmek, İstanbul'un dört bir yanına uygun fiyatlı ve kaliteli ekmek ulaştırmayı hedefliyor. 2022 yılından itibaren Bakırköy'de Halk Ekmek Güzel Sanatlar Büfesini büyük bir titizlikle ve özenle işleten İlker Kırıkkulak'ın hikâyesi, Halk Ekmek'in toplumsal etkisini ve bireysel yaşamlar üzerindeki olumlu değişimini gözler önüne seriyor. Halk Ekmek'in engelli, şehit yakını ve gazilere sağladığı destek doğrultusunda büfesini engelli kardeşi ile birlikte işleten İlker Bey, Halk Ekmek büfesinin sadece bir satış noktası değil, aynı zamanda mahallenin sosyalleşme imkânlarını artıran bir buluşma mekânı olduğunu vurguluyor.

Cansu Yapıcı

İlker Kırıkkulak · Mahallemiz Kartalkaya'da 44.500 kişi yaşıyor ve herkes çok duyarlı. Çok meraklı bir kardeşim var. Yüzde yetmiş mental geriliği var. Ağabeyimin de bipolar rahatsızlığı var. 2019 yılında annem vefat etmeden önceki dönemlerde müzisyenlik yapıyordum. Sultanahmet'te otururduk o zaman. 2019 yılında annem vefat edince Bakırköy'e taşındık. Pazarda satış yaptık. Annemin ölümünün ardından kızkardeşimin ve ağabeyimin vasiliğini üzerime aldım. Bir süre sosyal yardımlaşmayla hayatta kaldık. Ancak çok zordu. Sonra Halk Ekmek'in engelli, gazi yakınlarına yardımcı olduğunu gördüm. "Bir deneyeyim" dedim. Çünkü Halk Ekmek biliyorsunuz engelli, şehit yakınlarına ve gazilere büfe işletme imkânı tanıyor. Ben de büfe işletmek için formu doldurdum. Sonra Nisan 2022'de bu büfeyi açtık. Halk Ekmek'e başvurumun ardından "Size yer verelim" dediler. Ben de mahallede gezerken burayı seçtim, benden önce burada bir Halk Ekmek büfesi yoktu. Ben mahalle arasında olmasını tercih ettim. Ondan sonra başladık çalışmaya. Burası kardeşim için de çok önemli. Burada sosyalleşiyor, gününü geçiyor, Halk Ekmek'i sahipleniyor. Mahalledeki diğer engelli kardeşlerimiz de geliyor, birlikte zaman geçiriyorlar.

Mahallemizde yaş ortalaması yüksek. Genelde sabahları çok yoğun oluyor, sonra yoğunluk azalıyor ancak akşam beş gibi tekrar başlıyor. Bizim büfemiz sosyal olarak da önemli bir mekân oldu. Ben burayı bir hastane gibi düşünüyorum. İnsanlar tedavi olmak için size geliyor. Ekmek istiyorlar, ama diyorlar ki "Benim şekerim" var. Sizin bu hizmeti verirken bu konuda uzman olmanız gerekiyor. Şeker hastalığı olanlara çavdar veya kepek öneriyoruz mesela. Bana diyorlar ki "Sen doktor musun?" İçeriği bildiğim için "Bu konuda doktorum" diyebiliyorum. Ekmek doktoruyum. Kalp hastası olan birisine örneğin Ruşeyn ekmeği öneriyorum. Yeni glütensiz ürünlerimiz var. Kurabiyelerimiz var. Glutensiz unumuz, makarnamız var. Çünkü biliyorsunuz çölyak hastası çok fazla insan var. Ben vitrini temiz tutarak, tüm ürünlerin görünebileceği bir şekilde yerleştirmeye özen gösteriyorum. İstiyorum ki insanlar gelsin tüm ürünleri görsün. Özellikle tansiyon hastalarına tuz ilavesi olmayan çavdar ve tam buğday öneriyorum. Örneğin organik ekşi mayalı ekmek çok satılıyor büfemizde. 2022 yılından itibaren Halk Ekmek çeşitlerinde çok büyük artış oldu. Yöneticilerimiz çok iyi, sürece ve ürünlere çok hâkimler.

Edirnekapı'da bu dönem 515.000 ekmek üretiliyor günlük olarak. Dört fabrika toplam bir milyar bir milyon üç yüz bin ekmek üretiyor. 2022 yılında 420 milyon ekmek üretilmiş. Bu ekmekler hem hijyen olarak hem kalite olarak hem de ekonomik olarak erişilebilir. Ramazan'da müthiş bir askıda ekmek dayanışması oluyor. Günde 200-250 ekmek verebiliyorduk geçen Ramazan'da. Askıda Ekmek için burada yeni bir sistem de kurduk. Kartaltepe muhtarlığı ile bir iletişim ağı kurduk. Ben askıda ekmek sayısını muhtarlığa bildiriyorum, muhtarlığa başvuran ihtiyaç sahipleri buraya yönlendiriliyor. Askıda ekmek bize günlük olarak 500, 600 bazen de 1000 civarı geliyor. Biz askıda ekmek isteyenlere hiçbir şey sormadan veriyoruz. Kimseyi görünüşüne, kıyafetine göre yargılamıyoruz. Mahalle arasında olmamızdan da kaynaklı ama insanlar burayı çok seviyor. Müşterilerimiz beni, kardeşimi ve ürünlerimizi çok seviyor. Biz de onları çok seviyoruz. Herkese özenle yaklaşıyoruz. Görünüşümüzle, kıyafetimizle, insanlara davranış biçimimize bu açıdan dikkat ediyoruz, çünkü görevimizden birisi de İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ni temsil etmek.

Fotoğraflar Bekir Dindar

İstanbul'da Bisikletli Olmak ve Bisikletli Ulaşım Ne Kadar Mümkün?

Bisikletli ulaşım bir hak. Ancak son zamanlarda trafikte yaralanan ve hatta hayatını kaybeden bisikletlilerin sayısının giderek artması bu hakkın ihalla edildiğinin göstergelerinden. Bisiklet kullanımın yaygınlaşmasının insan sağlığının yanı sıra birçok ekonomik, sosyal ve ekolojik birçok faydası bulunuyor. Dünyadaki örneklerin gösterdiği, Bisiklet Ana Planı ve Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı'nda da ortaya konduğu üzere İstanbul'u bisiklet dostu bir kent hâline getirmek mümkün.

Arzu Erturan *

* Öğr. Gör. Dr., Mimar Sinan Üniversitesi

Fotoğraf İBB Ulaşım Planlama Müdürlüğü arşivi

"İstanbul bisiklet dostu bir şehir olabilir mi?" sorusuna bu yazıyı okuyan pek çoğunuzun yanıtının "Hayır" olacağını tahmin etmek zor değil. Bir metropol olarak İstanbul'un barındırdığı 16 milyondan fazla nüfusu ve her gün gittikçe genişleyen yerleşik alanı nedeniyle yolculuk mesafelerinin uzak ve sürelerinin uzun olduğunu düşününce, ilk akla gelen cevap elbette "Hayır" oluyor. Peki İstanbul'da bisikletli ulaşım ne kadar mümkün? Dünyadaki diğer metropollerde durum nasıl? Bisikletli ulaşım, yaşanabilir bir gelecek için önemli bir araç olmasının ötesinde temel bir hak mıdır? Yoksa bir hayal midir?

Bir Hak Olarak Bisiklet

Bisikletin kentlerde veya kırsal alanlarda ulaşım veya spor amaçlı kullanılması aslında temel bir hak olduğunu biliyor muydunuz? Ekim 2023'te Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan European Declaration on Cycling - Avrupa Bisiklet Bildirgesi bu konunun temel bir hak olduğunu ortaya koyan önemli bir politika belgesi.[1] Yeni yayınlanan bu bildirge, bisikletli ulaşım politikalarının güçlendirilmesi, kapsayıcı, sağlıklı ve ödenebilir bir kentsel hareketlilik biçimi olarak bisikletin yaygınlaşması, daha iyi koşullara sahip daha fazla bisiklet altyapısının oluşturulması, bunun için gerekli fonların sağlanması, yol güvenliği ve emniyetinin arttırılması, herkesin güvenli bir şekilde bisiklet sürebilmesini sağlayan düzenlemelerin hayata geçirilmesi, bisiklet turizmi ve bisiklet sektörünün gelişmesi, veri toplama ve takip süreçlerinin sağlanması gibi başlıklara dikkat çekiyor. Bu bildirgenin de vurguladığı üzere bisikletli ulaşımın yaygınlaşmasını sağlayacak fiziksel, sosyal ve idari koşulların sağlanması temel bir haktır ve dolayısıyla tüm karar vericilerin, konuyla ilgili aktörlerin ve paydaşların en önemli gündemi hâline gelmelidir.

Bisikletli ulaşım temel bir hak olmakla birlikte yaşanan bisikletli ölümleri, bu konuda daha çok adım atılması gerektiğine işaret ediyor. İstanbul'da ve Türkiye'de bisikletli olarak var olabilmek zor bir mücadele gerektiriyor. Bisikletli olmak, tıpkı yaya olmak gibi, trafikte otomobillerin aksine herhangi bir metal zırh veya yedek parçası olmadan var olmak demek. Dolayısıyla trafik çarpışmalarında daha fazla hayati risk taşıyan bu grupların güvende olması birincil öncelik olmalı. Ancak ülkemizde bu konuda gerekli adımların atılmadığını üzülerek görüyoruz. Sadece 2021-2022 yıllarında 300'ü aşkın bisikletli insanın trafik çarpışmalarında hayatını kaybettiğini biliyoruz.[2] EGM'nin karayolu trafik kaza istatistikleri raporuna göreyse 2023 yılının ilk 6 ayında 1029 bisikletli ölümlü veya yaralanmalı trafik çarpışmasına karıştı.[3]

Bisikletli ulaşım temel bir hak olmakla birlikte yaşanan bisikletli ölümleri, bu konuda daha çok adım atılması gerektiğine işaret ediyor.

İstanbul'da ise geçtiğimiz Temmuz ayında Bağdat Caddesi'nde araç sürücüsünün aşırı hız yaparken bisikletli Doğanay Güzelgün'e çarpıp kaçtığı ve Güzelgün'ün hayatını kaybetmesine neden olduğu çarpışma sonrası bisikletli topluluklar büyük bir tepki gösterdi. Temmuz 2020'de Ankara'da Umut Gündüz isimli genç bisikletlinin hayatını kaybetmesinin ardından açılan davadaysa ailenin adalet talebi hâlâ yerine gelmiş değil. Yeterince gündem oluşturmanın bile zor olduğu bisikletli ölümlerini durdurmaya yönelik çalışan STK'lar bisikletli ölümlerin durdurulmasını, bunun için trafikte hız sınırlamalarının ve denetimlerin artmasını, yaptırımların ve cezaların daha caydırıcı olmasını talep ediyor. Bu temel insan hakkını korumak için iyi bir denetim ve adalet sistemi oluşturmak, en az güvenli ve iyi bir yol ağı oluşturmak kadar önem arz ediyor.

Başarılı bisikletli ulaşım sistemiyle örnek gösterilen Hollanda'da, trafik çarpışmalarında ölümlü kazaların artmasının bisikletli ulaşımın yaygınlaşmasının tohumlarını attığını hatırlamakta fayda var. 1970'lerde trafikte özellikle çok sayıda çocuğun hayatını kaybetmesine tepki gösteren toplumsal gruplar, "Stop de Kindermoord - Çocuk Ölümlerini Durdurun" sloganıyla karar vericilerin yayalar ve bisikletliler için güvenli ulaşım sağlayacak politikalar ve uygulamalar hayata geçirmesini talep ettiler. Bu açıdan bakınca ülkemizdeki bisikletli ölümleri bu konuda adımlar atmak için neden bir başlangıç olmasın?

İstanbul'u Nasıl Bisiklet Dostu Hâle Getirebiliriz?

Kentlerde yaşanan trafik sorunlarını azaltmak ve kent içi hareketliliği rahatlatmak amacıyla sürdürülebilir ulaşım politikalarını ve uygulamalarını yaygınlaştırmak, tüm dünyada kabul gören temel bir yaklaşım. Ekonomik, ekolojik ve toplumsal açıdan denge gözeten bir ulaşım yaklaşımı olarak tarif edilen sürdürülebilir ulaşım kavramının önemli bileşenlerinden biri bisikletli ulaşım. Bisiklet dostu kentlerin gün geçtikçe arttığını, kentlerde bisikletli yolculukları arttırmak ve teşvik etmek, bisikleti bir ulaşım aracı olarak yaygınlaşmasını sağlamak için son dönemde oldukça fazla çalışma yapıldığını görüyoruz.

Paris bir metropol olarak, kenti bisiklet dostu yapmak için somut hedefler koyan ve adımlar atan kentlerin başında geliyor. 2026 yılı için %100 Bisiklet Dostu Kent vizyonu ile yola çıkan Paris, belediye başkanı Anne Hidalgo'nun kenti araçların baskısından arındırmaya yönelik kararlı politikalarının da etkisiyle kentteki bisiklet yol ağını genişletmişti.[4] Bir önceki planın devamı niteliğinde olan bu plandaysa bisiklet yol ağını daha da genişletmek ve böylece güvenli ve konforlu bisiklet sürüş imkânı sunan bütünleşik bir altyapı kurgulamak hedefleniyor. Paris gibi bir metropolün bisikletli ulaşımı geliştirmeye yönelik ürettiği planlar ve hayata geçireceği uygulamalar, İstanbul metropolünde de benzer adımların atılabileceğine dair ipuçları taşıyor.

Peki İstanbul'un bisiklet dostu bir kent olması için neler yapılabilir? Herkes için daha yaşanabilir kentler, çevre ve iklim dostu bir ulaşım sistemi yaratmanın en önemli anahtarlarından biri olan bisikletli ulaşımın İstanbul'da yaygınlaşması için güvenli bir altyapı sunan bisiklet yol ağına, diğer ulaşım türleri ile entegrasyona, bisiklet kültürünün yaygınlaşmasını sağlayacak eğitim ve kampanyalar gibi sosyal programlara ihtiyaç var. Bisikletli

Fotoğraf Bisiklet Yolu, Florya. İBB Ulaşım Planlama Müdürlüğü arşivi

ulaşımın kentteki ev-iş, ev-okul, ev-alışveriş vb. arasında gerçekleşen yolculuklara cevap verecek bir kurguda tasarlanması ise bisiklet kullanımının gündelik hayatta yaygınlaşması için temel ilkelerden biri olmalı. Bu yolculuklar sırasında bisikletin park edileceği güvenli park yerleri oluşturmak, ulaşım türlerine güvenli ve konforlu aktarmayı sağlayacak düzenlemeler yapmak ve tüm bunları kısa ve uzun vadeli stratejik-mekânsal planlar aracılıyla hayata geçirmek gerekiyor.

Bunlara ek olarak motorlu araçlar için hız sınırlamaları ve bisiklet kullanıcılarının haklarını koruyacak denetim mekanizmalarının gelişmesi gerekmekte. Trafikte hız sınırı arttıkça, ölümlü kazaların oranının arttığı gerçeğini göz önüne aldığımızda, trafikte özel taşıtların kullanımının azaltılması güvenli bisiklet ulaşımını sağlamaktaki en önemli adımlardan biri olarak karşımıza çıkıyor. Bunun için özel araçların girişinin yasak olduğu veya hız sınırının en fazla 30 km/saat olduğu bölgeler yaratmak, park et-devam et sistemleri geliştirmek, özel araç kullanımını caydıran ücretlendirme politikaları etkili olabilmekte. Bu uygulamaların iyi işleyen bir denetim mekanizması ile birlikte çalışması halinde özel araçların baskısından arınmış alanlarda bisikletlilere güvenli ve keyifli sürüş imkânı sunmak kolaylaşmakta. İstanbul'daki en önemli eksiklerimizden biri aslında bu. Hem bisikletlilerin hakkını koruyacak hem de trafikte güvenli sürüş ortamının oluşmasını sağlayacak denetim ve yaptırım mekanizmalarını etkinleştirmek gerekiyor.

Eğimin tek başına bir engel yaratmadığına, niyet olduğu takdirde bisikletli ulaşımı sağlayacak alternatif çözümlerin üretilebileceğine vurgu yapmak gerek.

İstanbul'un eğimli topoğrafyası bisikletli ulaşımın önündeki engellerden biri olarak gösterilir. Eğer bisikletli ulaşım konusunda topoğrafya bir engel olsaydı, dünyada düz eğime sahip tüm şehirlerde bisikletin yaygın olmasını beklemek gerekirdi. Fakat dünyada eğimi az olup otomobil odaklı ulaşım sistemine sahip pek çok şehir olduğunu düşününce aslında ulaşım sistemi kurgusunun ve vizyonun bisikletli ulaşımın gelişmesinde çok daha önemli olduğunu söylemek mümkün oluyor. Bu noktada eğimin tek başına bir engel yaratmadığına, niyet olduğu takdirde bisikletli ulaşımı sağlayacak alternatif çözümlerin üretilebileceğine vurgu yapmak gerek. Örneğin Lizbon gibi yüksek eğimlere sahip şehirler bisikleti toplu taşıma ile entegre ederek yaya ve bisikletli olarak aktarma yapmak veya elektrikli bisikletleri yaygınlaştırmak gibi çözümlerle bu sorunun üstesinden gelebiliyor. Sadece eğimli coğrafyalarda değil, Hollanda gibi düz bir topoğrafyaya sahip ülkelerde bile yaygın kullanılan elektrikli bisikletler her gruptan insan için konforlu bisiklet sürüşü imkânı sunuyor.

Mesafelerin uzun olması ise İstanbul'da bisikletli ulaşımın mümkün olamayacağı savını desteklemek için kullanılan bir başka argüman. Evet, İstanbul gibi bir metropolde gündelik yolculuklarımızda tek başına bisikletle gidemeyebileceğimiz uzunlukta mesafeleri kat etmek gerekebiliyor. Bu konudaysa raylı sistem ile iyi entegre edilmiş bir bisiklet yol ağı en etkili çözüm olarak kabul ediliyor. Hollanda'nın bisiklet ülkesi olmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri olarak bisikleti şehirlerarası demiryolu sistemine çok iyi entegre etmiş olmaları ve bu sayede kentte yaşayanların bisikletle 15 dakikalık mesafede tren istasyonlarına ulaşabilmesi gösteriliyor.

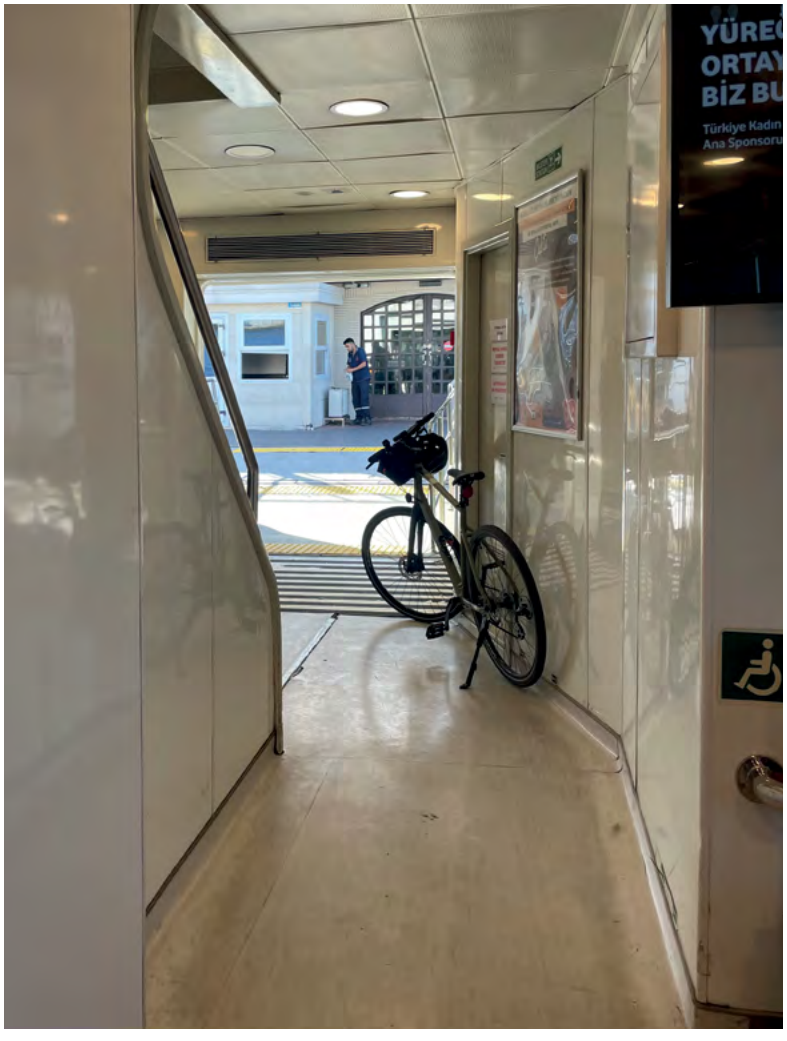
Dolayısıyla İstanbul'da bisiklet ilk ve son mesafe yolculuklarında aktif kullanılarak raylı sistem ve deniz yolu başta olmak üzere toplu taşıma ile bütünleşik bir şekilde kurgulanırsa, gündelik yolculuklardaki payı da artması mümkün olabilir.

İstanbul'da bisiklet ilk ve son mesafe yolculuklarında aktif kullanılarak raylı sistem ve deniz yolu başta olmak üzere toplu taşıma ile bütünleşik bir şekilde kurgulanırsa, gündelik yolculuklardaki payı da artması mümkün olabilir.

İşletme ve yönetim boyutunda yerel yönetimlerde bisikletli ulaşım konusunda çalışan İBB Bisiklet Şefliği gibi birimlerin ve müdürlüklerin oluşturulması, yereldeki bisikletli toplulukları ve dernekleri gibi paydaşlarla birlikte çalışması, temel ihtiyaçları iyi anlayarak çözümler üretilmesi açısından etkiyi arttıracaktır. Ancak bu sayede gündelik yolculuklara cevap veren güvenli, gelişmiş ve bütünleşmiş bir bisiklet yol ağı oluşturarak bisiklet kullanımını teşvik etmek mümkün olabilecek. Tüm bunları İstanbul'da sağlamak kısa vadede zor görünse de Paris'in 2026 için hazırladığı planlarda ortaya koyduğu gibi stratejilerle ilerlendiği takdirde neden mümkün olmasın?

İstanbul'un bu konuda attığı adımların başında ise 2019'da tamamlanan Bisiklet Ana Planı[5] ve 2022'de tamamlanan Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı[6] yer alıyor. Vizyonunun "bisiklet kullanım kültürünün geliştirildiği, ulaşımda bisiklet kullanımının yaygınlaştığı, sağlıklı bir toplum ve temiz bir çevre için pedal çeviren kent İstanbul" olarak özetlendiği planda toplumsal farkındalık oluşturulması, bisikletli yolculukları arttırılması, mevcut bisiklet yollarının iyileştirilmesi ve planlanan yollarla arttırılması hedeflenmiş durumda. Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı'nın yürüyüş ve bisiklet gibi "aktif türlere geçişi teşvik etmek" temel amacında belirttiği üzere bisikletli ulaşımı yaygınlaştırılması, 374 km olan ayrılmış bisiklet yol ağını 2024'te 3.680 km'ye çıkarılması ve besleyici bisiklet yollarıyla toplu taşımaya entegrasyonun sağlanması hedefleniyor. İstanbul 2050 Vizyon Planı'nda "Etkin ve Kapsayıcı Hareketlilik" başlığı altındaki "Yaya ve Bisikletli Ulaşımı Kent Genelinde Bir Ulaşım Türü Olarak Yaygınlaştırmak" amacı doğrultusunda İstanbulluların gündelik yolculuklarında bisikleti bir ulaşım aracı olarak kullanması hedefleniyor.[7] Tüm bu stratejik ve mekânsal planlar İstanbul'un uzun vadede sürdürülebilir bir ulaşım sistemine sahip olması ve bisikletin bir ulaşım biçimi ve kültürü olarak yaygınlaşmasını destekleyecek önemli dayanaklar.

Mevcut tüm bu planların amaç ve hedeflerini gerçekleştirecek adımları hep birlikte atabiliriz. Yerel yönetimler, STK'lar, üniversiteler, özel sektör ve en önemlisi biz İstanbulluların bu konuda birlikte yapabileceği çok şey var. Hayal edin; yaşadığımız kentte okula veya işe ya da alışverişe bisikletle kolayca, güvenle ve keyifle gidebilmek gerçekten çok güzel olmaz mıydı?

Fotoğraf Nilay Özger

Notlar

1 https://transport.ec.europa.eu/system/files/2023-10/European_Declaration_on_Cycling.pdf

2 https://www.cyclistmag.com.tr/2022/03/17/son-iki-yilda-300e-yakin-bisikletli-trafikte-hayatini-kaybetti/

3 https://www.evrensel.net/haber/495948/carpar-san-olurum-bisikletli-olumlerde-en-onemli-faktor-yuksek-hiz

4 https://www.paris.fr/pages/un-nouveau-plan-velo-pour-une-ville-100-cyclable-19554

5 https://surdurulebilirulasim.istanbul/wp-content/uploads/2023/05/Bisiklet-Ana-Plani.pdf

6 https://surdurulebilirulasim.istanbul/

7 https://vizyon2050.istanbul/temadetay-etkin_ve_kapsayici_hareketlilik-1-9

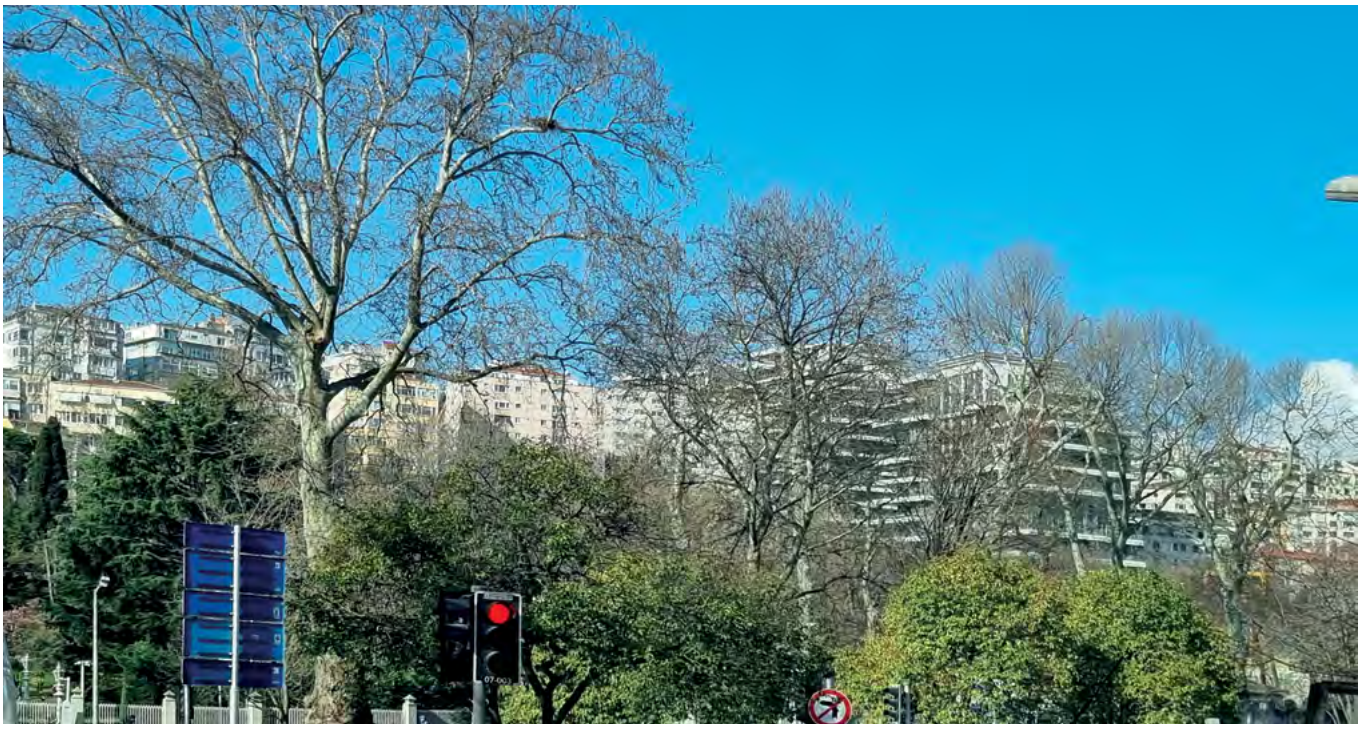
İstanbul Yol Ağaçları Üzerine

Ünal Akkemik[*]

[*] Prof. Dr., İÜC Orman Fakültesi

Ağaçların kent hayatında ekoloji, estetik ve sağlıkla ilgili bir dizi faydası bulunuyor. Bunun da ötesinde ağaçlar, kentte sağlıklı yaşama hakkına sahip canlı türlerinden biri. Ancak İstanbul'da yol ağaçlarının bakımıyla ve budanmasıyla ilgili iyi örnekler olsa da hatalı ve eksik uygulamalara sıklıkla rastlanıyor. Uzun yıllardır süren bu uygulamaların dikilen ağaç türlerinden ağaçların varlığına dair algılara ve yol, sokak ve kaldırımların planlanmasına kadar birçok alanda yapılacak iyileştirmelerle kapsamlı biçimde dönüştürülmesi gerekiyor.

Fotoğraf Arda Dönerkayalı

Fotoğraf 1 İstanbul'da en yaygın yol ağacı olan çınarlar. Bu çınar ağaçları İstanbul'un eski semt ve tarihi caddelerinin simgesel ağaçlarıdır.

Kadim bir kent olan İstanbul, 8500 yıl öncesinde bir köyken günümüzde nüfusu 20 milyona yaklaşan bir megakente dönmüş durumda. Tarih boyunca büyüyüp gelişirken kentte uygulamaya konulan planlama ilkeleri kapsamında önce yollar, kanallar, sokaklar ve yeşil alanlar planlandı, sonra buna uygun olarak yaşam alanları oluşturuldu. Özellikle Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yarısında İstanbul'un çok daha planlı, yeterli miktarda park ve yeşil alanları bulunan bir kent olduğunu tarihi kayıtlarda görmekteyiz. Ancak, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla artan kontrolsüz yapılaşmayla bilimsel yaklaşımın söylediğinin tam tersine önce yerleşim alanları yapıldı ve yerleşim alanlarına altyapı, yeşil alan, yol ve diğer hizmetler sonra geldi. Çarpık bir yapılaşmaya yol açan bu durum kentin yeşil dokuları içerisinde önemli bir yer tutan yolların ağaçlandırılmasında da kendini gösterdi.

Yol ağaçlarının yollarda estetik bir görüntü sağlama, gürültü kirliliğini önleme, toz ve karbondioksit emilimi, kuşlara yuva ve kent yollarında gölge etkisi yaratarak insanları güneş ışınlarından doğrudan koruma ve sıcaklığın daha az hissedilmesini sağlamak gibi birçok fonksiyonu bulunur. Bu nedenlerle, yol ağaçlarının ekolojik, estetik ve sağlık fonksiyonları öne çıkar.

Peki, İstanbul'daki durum nedir?
İstanbul'da estetik, ekolojik ve sağlık gibi fonksiyonları bulunan yol ağaçları olduğu gibi yaygın biçimde rastlanan tamamen hatalı uygulamalar da bulunuyor. Bu hatalı uygulamaların en yaygın örnekleri yanlış ağaçların yanlış yerlerde kullanımı ve yanlış budama olarak ortaya çıkıyor.

Yanlış Ağaç Kullanımı

İstanbul yollarında en yaygın kullanılan ağaçlar çınar türleri (doğu çınarı, batı çınarı ve Londra çınarı), ıhlamur türleri (gümüşi ıhlamur, yaz ıhlamuru), beyaz çiçekli atkestanesi, çitlembik, zakkum, Japon soforası, gülibrişim, hatmi, kokarağaç, akçaağaç türleri (dişbudak yapraklı akçaağaç, dağ akçaağacı), karaağaç, sivri meyveli dişbudak, kırmızı Amerikan meşesi, bataklık meşesi, katalpa, fıstıkçamı, kızılçam, Japon kurtbağrı, kiraz (genellikle sakura), herdem yeşil manolya, Akdeniz defnesi, pırnal meşesi, Anadolu sığla ağacı, Amerikan sığla ağacı, yalancı akasya, mimoza, palmiye gibi türlerdir. Görüldüğü gibi İstanbul yollarında oldukça farklı türden ağaçlar kullanılıyor. Bunlar içerisinde yaklaşık %40 oranıyla çınarlar başı çeker. Bu ağaçların kullanımında kent içerisinde oldukça güzel örneklere olduğu kadar zaman zaman yanlış uygulamalara da rastlanıyor. Yanlış uygulamalara verilebilecek bazı örnekler şöyle sıralanıyor:

- Dar sokaklara geniş tepeli ağaçların dikilmesi,
- Geniş caddelere tijli ve çalı formundan ağaç formuna dönüştürülmüş hatmi ve zakkum gibi ağaçların dikilmesi,
- Toprak alanların ya çok dar bırakılması ya da doğrudan asfalt ya da parke taşlarının ağaçların gövdesine kadar getirilmesi,
- Büyüme hızları farklı olan ağaçların aynı sokakta yan yana dikilmesi,
- Ekolojik istekleri farklı olan ağaçların birlikte kullanılması.

Yukarıda belirtilen yanlış kullanımlar beraberinde başta ağaçların budanması olmak üzere önemli sorunları da getiriyor. Özellikle dar sokaklara çınar, dişbudak, çitlembik, sofora, meşe türleri gibi geniş tepe yapan ağaçların dikilmesi 5-6 yıl gibi kısa bir süre sonra ağaçların tepelerinin budanması ihtiyacını ortaya çıkarıyor. Bunun so-

nucunda zincirleme bir etki olarak; ağaçların şekillerinin bozulması ve doğal estetik formlarından uzaklaşması, yaralanan ağaçların böcek ve mantar zararlarına maruz kalması ve kolay kapanmayan yaralardan dolayı da gövdenin çürümeye başlaması gibi sorunlar ortaya çıkıyor. İstanbul'da bu durum ne yazık ki oldukça yaygın. Yaklaşık olarak son 20 yıldan bu yana devam eden bu budama uygulamalarının sonuçlarını yaralı ve formu bozulmuş yaşlı ağaçların çokluğundan anlıyoruz.

İstanbul'un yaşlı çınar, dişbudak, sakız, çitlembik, atkestanesi gibi ağaçları, Fatih, Eyüpsultan, Bakırköy, Beyoğlu, Beşiktaş, Sarıyer, Kadıköy, Üsküdar ve Beykoz gibi ilçelerde yoğunlaşır. Bu yaşlı ağaçların da önemli bir kısmı kentleşme, yetersiz toprak alanı gibi etkiler nedeniyle zayıf düşmeye başlamış ve zaman zaman da kalın dallarının budanması sonucu doğal formundan uzaklaşmış durumda. Kontrolsüz bir şekilde budanan ve zayıf düşen bu ağaçlar ekolojik, estetik ve sağlık fonksiyonlarını yerine getiremez hâle gelmişlerdir.

Diğer yandan bazı geniş cadde ve yollarda, tijli olarak adlandırılan, gövdenin yaklaşık 2-3 metre yukarısından tepesi kesildikten sonra çok sayıda dal oluşumu sağlanarak küçük ağaç formuna getirilmiş ağaçların dikildiği görülüyor. Dar tepe yapan ve çoğunlukla da dalları insan boyu seviyesinde olan bu ağaçların geniş cadde ve sokaklara dikilmesinin ekolojik, estetik ve sağlık fonksiyonu bulunmuyor.

Yol ağaçlandırmalarında önemli fonksiyonlardan biri de ekolojik koridorlar oluşturulması. Benzer nitelikteki ağaçların yollar boyunca dikilmesi kent ve kırsal arasındaki ekolojik koridorları sağlama, kuşların göçlerinde dinlenme alanları ve sincap gibi hayvanların rotalarını oluşturma potansiyelini bulundurur. O nedenle, tepe oluşumları benzer ağaç türlerinin aynı sokaklarda ve caddelerde tercih edilmesi bu fonksiyonun da yerine gelmesini sağlamaktadır. Ancak İstanbul'da servi ağaçlarıyla ıhlamurların yan yana kullanılması, yapraklı ağaçların tepelerinden budanması bu fonksiyonu sekteye uğratmaktadır.

Fotoğraf 2 Dar kaldırım tam ortasına dikilmiş ve tabanında da yeterince toprak boşluğu bırakılmadığından ölmüş ağaçlar. Bu şekilde yapılan dikimler, bu kaldırımlarda engelli ve çocuk arabalarının geçmesini de engelliyor. Bu nedenle, böylesine dar kaldırımlarda olanak varsa ağaçlar kenarlara dikilmeli yoksa ağaç dikimi yapılmamalıdır.

Fotoğraf 3 Dallanması insan boyunda olan ve özellikle 1.7 metre ve daha boylu olan insanların yürürken başlarının dallarına temas ettiği tijli zakkum ağaçları. Bu tür durumlarda en alt dalların en az 2 m yukarıdan başlaması gerekli. Dar bir sokak olması nedeniyle tür seçiminde doğru bir tercih yapılmış olmasına karşın daha yukarıdan dallanması sağlanmalıdır.

Fotoğraf 2 Dar kaldırım tam ortasına dikilmiş ve tabanında da yeterince toprak boşluğu bırakılmadığından ölmüş ağaçlar. Bu şekilde yapılan dikimler, bu kaldırımlarda engelli ve çocuk arabalarının geçmesini de engelliyor. Bu nedenle, böylesine dar kaldırımlarda olanak varsa ağaçlar kenarlara dikilmeli yoksa ağaç dikimi yapılmamalıdır.

Budamayla İlgili Neler Yapılmalıdır?

Bu konuyla ilgili İBB Ağaç ve Peyzaj A.Ş. İstanbul Yeşil Alanlar Çalıştayı'ndaki "İstanbul Yol Ağaçlarında Budama Sorunları ve Öneriler" adlı makalede de özetlenen bazı öneriler şöyle sıralanıyor[1]:

- "Budama ağaçları gençleştirir" gibi toplumda yer etmiş olan yanlış algılar düzeltilmeli. Özellikle son 20 yıldan bu yana budamanın gerekli olduğu, ağaçların gençleştiği ve daha sağlıklı büyüdüğü şeklinde yerleşen yanlış bir algı oluşmuştur. Bu algıyla sadece yol ağaçları değil kentin hemen her alanındaki ağaçlar kontrolsüz bir şekilde budanıyor. Ağaç sağlığı, böcek ve mantarlara karşı direncinin artması, estetik, ekolojik ve sağlık fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için ağaçların kontrolsüz bir şekilde budanması önlenmelidir. Bu amaçla kamu spotları, medya, toplu taşıma sistemlerindeki modyo gibi sosyal medya platformları kullanılabilir.
- Öncelikli olarak cadde ve sokaklar yol ve kaldırım genişliklerine göre sınıflandırılmalıdır. Cadde ve cadde kenarlarındaki kaldırımların genişliklerine göre de ağaçlar belirlenmeli, buna göre hangi genişlikteki caddelerde hangi ağaçların dikileceğine ilişkin önceden planlama yapılmalıdır. Örneğin 10 metre ve üzerindeki caddelerde, eğer kaldırım genişlikleri de 2 metre ve üzerindeyse geniş tepeli ağaçların dikilmesi tercih edilmelidir. Bu ağaçlar da kaldırım ortasına değil, yol ve kaldırım arasına dikilmeli. Böylelikle bir yandan yol ile yürümekte olan insanlar arasında bir sınır oluşturulurken diğer yandan da ağaçların tepelerinin binaların kısmen de olsa uzağında gelişmesi sağlanmış olur. Bu biçim yol ağaçlandırmalarında da zaman zaman budama ihtiyacı ortaya çıkabilir. Ancak kontrollü ve düşük düzeyde, ağaçların formunu bozmadan, araç trafiğini ve insan hareketliliğini etkilemeyecek şekilde -en az 3 metre boşluk bırakacak şekilde- alt dalların alınması, binalara zarar verme potansiyeli olan herhangi bir dalın tepe formunu bozmadan alınması ve ağaç tepesindeki yükün hafifletilmesi şeklinde budama yapılabilir. Bu türden uygulamalar Avrupa'nın değişik kentlerinde sıklıkla görülür.
- Dar cadde ve sokaklara dar tepe yapan ağaçlar dikilmelidir. Ağaç dikimlerinde öncelik kaldırım genişliği olmalı. Kaldırım genişliği az olan, en azından çocuk arabası ve engelli araçlarının geçmesine engel olabilecek potansiyeldeki kaldırımlarda ağaç dikilmemeli. Ne yazık ki İstanbul sokaklarında bu türden uygun olmayan örnekleri sıklıkla görmek mümkün. Böyle sokaklarda bir yandan kaldırımın ortasına ağaç dikilirken diğer yandan da geniş tepe yapma potansiyeli olan ağaçlar tercih edilmektedir. Elbette bütün bunlara karşın çok iyi örnekler de bulunuyor. Örneğin Şişli-Bomonti sokaklarının bir kısmında kolaylıkla budama yapılabilecek ve kent ortamına dayanıklı olan Japon kurtbağrı ağaçları dikilmiş ve oldukça sağlıklı bir şekilde gelişmiş durumda. Bu türden iyi örnekler dikkate alınarak ağaçlar,

Fotoğraf 3 Dallanması insan boyunda olan ve özellikle 1,7 metre ve daha boylu olan insanların yürürken başlarının dallarına temas ettiği tijli zakkum ağaçları. Bu tür durumlarda en alt dalların en az 2 m yukarıdan başlaması gerekli. Dar bir sokak olması nedeniyle tür seçiminde doğru bir tercih yapılmış olmasına karşın daha yukarıdan dallanması sağlanmalıdır.

dar sokak ve kaldırımlarda ya hiç dikilmemeli ya da engelli ve çocuk arabalarını engellemeyecek şekilde kaldırım ile araç yolu arasına dikilmeli.

- Herşeyden önce "Her canlı saygıyı hak eder" düşüncesiyle hareket edilmeli ve ağaçlara da saygı duyulmalıdır. Nasıl ki her canlının yaşamı için yeterince beslenme ve büyüme alanına ihtiyacı varsa özellikle zor şartlarda yaşamını sürdürmeye çalışan ağaçların da yeterince besin, su ve yaşam alanına ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacın ağaçları dikenler tarafından sağlanması önkoşul olmalı. Yol ağaçlarının yeterince su ve toprağa ulaşabilmesi, yaşamını sürdürebilmesi için gövde çevresinde yeterli toprak alanı bırakılması mutlak koşullardan biri olmalı. İstanbul'da oldukça güzel örnekleri olması yanında asfalt, beton ve parke taşlarının gövdeye kadar geldiği çok sayıda olumsuz uygulama sıklıkla görülmektedir. Bu durumdan mutlak düzeyde vazgeçilmesi gereklidir.
- Çevresinde toprak alanı bırakılan/bulunan ağaçların taban çevresine asla çim ekilmemelidir ve kendiliğinden büyüyen otlar biçilmemelidir. Kontrolsüz bir şekilde yapılan ot ve çim biçme uygulamaları nedeniyle İstanbul'da yaralı olmayan ağaç neredeyse yok denecek kadar azdır.
- Kentlerde ısı adalarının oluşması, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin kentlerde daha şiddetli hissedilmesi, budama, araç çarpması ve çim biçme gibi nedenlerle yaralanma gibi etkiler ağaçların zayıf düşmesine neden olmaktadır. Zayıf düşen ağaçlar, böcek ve mantar zararlarına daha açık hâle gelir. Son yıllarda giderek artan çınar kanseri, teke böceği, kırmızı palmiye böceği ve şimşir zararlısı gibi hastalıklar bu türden ağaçlara daha fazla zarar vermekte ve ağaçların ölümüne yol açmaktadır. O nedenle, ağaçların gereksiz budama başta olmak üzere gövde ve tabanlarının yaralanmamasına özen gösterilmeli.
- Günümüzde yapılacak olan yol ağaçlandırmalarında ana kriterlerden birinin de iklim değişikliği olması zorunludur. Bugün dikilen ağaçların 10-20 yıl sonraki olası sıcaklık ve yağış değerlerine de uyumlu olması gerektiği dikkate alınmalıdır. Bu amaçla aşağıda önerilen ağaçların da tercih edilmesi uygun olacaktır.
- Marmara kıyılarına yakın bölgeler ve Boğaz hattı boyunca orta büyüklükte ve geniş caddelerde sofora, mazı meşesi, tüylü meşe, pırnal meşesi, çitlembik, atkestanesi, mimoza, gülibrişim, tesbih ağacı, fıstıkçamı ve kızılçam gibi ağaç türleri dikilebilir.
- Toprak ve su koşullarının daha iyi olduğu cadde ve geniş sokaklara ıhlamur türleri, akçaağaç türleri ve sığla türleri dikilebilir.
- Kaldırım genişliği uygun olan dar caddelere Japon soforası, defne, en az 2,5 metreden itibaren dallanmış olan tijli zakkum, hatmi gibi dar tepeli ağaçlar tercih edilebilir.
- Estetik değerin öne çıktığı, trafiğin nispeten daha az olduğu caddelerde kırmızı yapraklı erikler, sakuralar, atkestanesi ve katalpa gibi çiçek açan ağaçlar, herdem yeşillerden beyaz çiçekli manolya tercih edilebilir.
- Tuzlu suya maruz kalan alanlardaysa tuza dayanıklı olan ılgınlar, pırnal meşeleri, mimoza ve gülibrişim gibi ağaç türleri tercih edilebilir.

Fotoğraf 6A Mekanik şekillerle ve steril bir peyzaj yaklaşımıyla düzenlenmiş bir yol şevi. Bu uygulamadan kaçınılmalıdır. Keza uygulama hem yüksek oranda masraf, hem yüksek oranda su tüketimi ve hem de yapay bir görüntü sunmaktadır.

Fotoğraf 6B Doğal bir yapıda ve fertil bir peyzaj yaklaşımı. Kent içerisinde doğal (kırsal) ortam görüntüsü sunan sulama sistemi, yapay bakımlar ve yüksek maliyetler gerektirmeyen bu tip uygulamlar daha çok tercih edilmeli.

Bu öneriler yanı sıra, özellikle İstanbul'un koruları ile park ve bahçelerinde doğal türlerin tercih edilmesi kent-kırsal arasında bir bağ oluşmasına yardımcı olacaktır. Bu amaçla; Gümüşi ıhlamur (*Tilia tomentosa* Moench.), yaz ıhlamuru (*Tilia cordata* Mill.), çitlembik (*Celtis australis* L.), gürgen (*Carpinus betulus* L.), kapa pırnal (*Quercus ilex* L.), saplı meşe (*Quercus robur* L.), sapsız meşe (*Quercus petraea* (Mattuschka) Liebl.), mazı meşesi (*Quercus infectoria* Oliv.), Türk meşesi (*Quercus cerris* L.), tüylü meşe (*Quercus pubescens* Willd.), doğu çınarı (*Platanus orientalis* L.), dişbudak (*Fraxinus angustifolia* Vahl.), ova karaağacı (*Ulmus minor* Mill.), ova akçaağacı (*Acer campestre* L.), dağ akçaağacı (*Acer pseudoplatanaus* L.), çınar yapraklı akçaağaç (*Acer platanoides* L.) ve kuş üvezi (*Sorbus aucuparia* L.) gibi ağaçlar tümüyle İstanbul'da doğal türler olduğundan bunların hem adaptasyon güçleri daha yüksek hem de üretilmesi daha kolay olacaktır.

İstanbul'un Dikey Bahçeleri ve Otoyol Şevleri

2018'e kadar yoğun bir şekilde tercih edilen yapay dikey bahçelerle otoyol şevlerinde yaklaşık 15 yıldır uygulanan geometrik şekillerle mevsimlik çiçek ve çalı dikimleri mutlaka sonlandırılmalıdır. İklim değişikliği etkisiyle düzensizleşen yağış rejimi, kentin aşırı derecede büyümesi sonucu su kaynaklarının büyük oranda tahrip olması kentin susuzluk riskiyle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. O nedenle bu türden aşırı su tüketimine yol açan uygulamalar tümüyle sonlandırılmalıdır. Özellikle otoyol şevlerine İstanbul'un doğasında bulunan görsel değeri yüksek ve su ihtiyacı düşük olan ladenler, katırtırnakları, borcaklar, karabaş otları gibi çalıların dikilmesi gereklidir. Bu yolla bir yandan otoyol şevlerine doğal bir görünüm kazandırılırken, steril peyzaj yerine fertil biyolojik çeşitliliğin geliştiği bir peyzaj yaratılmış, diğer yandan da sulama sistemlerine gerek kalmadan su tüketimi en düşük seviyeye indirilmiş olacaktır.

Sonuç

Sonuç olarak, kentin yol ağaçları kentin insanlar ve sokak hayvanları birlikte yaşayan canlılarıdır. İnsan ilişkilerini düzenleme ve sokak hayvanlarının güvenliğini sağlamak için harcanan çabanın, yetkililer tarafından kentin yol ağaçları için de harcaması gerekli. Bu ağaçların dikiminden itibaren başlayan "yaşam hakkına saygı" yaşamları boyunca devam ettirilmeli.

Bilinmelidir ki bu dünyada karasal yaşam yaklaşık 540 milyon yıl önce başlamış, 350 milyon yıl önce ilk ormanlar oluşmuş, günümüz ağaçları 280 milyon yıl öncesinden itibaren oluşmaya başlamış ve ilk insansıların tarihi bunlardan çok daha sonra, yaklaşık 4-5 milyon öncesine gitmektedir. Biz insanlar, dünya üzerinde en son oluşan en büyük canlı grubu olarak bizden yüzlerce milyon yıl öncesine dayanan ve bizlere hiçbir şekilde ihtiyaç duymayan, aksine hayatımızı varlıklarına borçlu olduğumuz bu canlı grubuna da saygı duymalıyız!

Notlar

1 Akkemik, Ü. (2020). "İstanbul Yol Ağaçlarında Budama Sorunları ve Öneriler" içinde Yeşil Alanlar Çalıştayı 05-06 Şubat 2020 Bildiri Kitabı, İBB, s. 460-472.

İstanbul Beldesi İhsaiyat Mecmuası

İzzet Umut Çelik[·] - Serhat Bozkurt[·]

[·] İBB Atatürk Kitaplığı Yayın Birimi

20. yüzyıl, insanlık tarihi açısından büyük değişim ve dönüşümlere tanıklık edilen bir dönem oldu; özellikle de modernizmin tesiri hemen her coğrafyada karşılık buldu. İstanbul, bu dönüşümün gözlemlendiği en önemli kentlerden biri olarak karşımıza çıkar. Kentin çok katmanlı belleğinin izini sürebileceğimiz en sistematik çalışmalardan biri *İstanbul Beldesi İhsaiyat Mecmuası,* modernite serüveninin önemli pratiklerinden. Kenti sayısal verilerle tarif eden *İstanbul Beldesi İhsaiyat Mecmuası*'nı İstanbul Şehremaneti İstatistik Şubesi tarafından yayınlanan bir istatistik yıllığı olarak tarif etmek yanlış olmaz. İstanbul Şehremini Operatör Ferik Cemil Paşa (Topuzlu) döneminde yayın hayatına başlayan bu mecmua ilki 1328/1912 yılında ve diğerleri 1329/1913, 1330/1914 ve 1335/1919 yıllarında olmak üzere dört sayı yayımlandı.[1]

Şehrin meteoroloji, nüfus, eğitim, bayındırlık işleri, ticaret, emniyet, sağlık, idare gibi konularda ayrıntılı istatistikler sunulan mecmuada; mahalle, meydan, ticari mekânlar hâline gelmiş sokak ve caddeler, hanlar, kiliseler, sinagoglar, matbaalar, çeşmeler, medreseler, mezarlıklar, bostanlar, hayvanat bahçeleri, hamamlar, tekkeler, zaviyeler, camiler ve mescitler isim isim sıralanıyor. Nüfus milliyet, cinsiyet, yaş ve meslek kategorilerine göre ayrıntılandırılıyor. Şehirdeki yabancıların sayısı, doğum ve evlenme oranları veriliyor. Resmi ve özel okullar, okullarında okuyan öğrencilerin cinsiyetlerine göre oranları, kütüphaneler ve bu kütüphanelerde mevcut kitap sayıları, müzeler ve yayınlanan süreli yayınların istatistiği veriliyor. Yine resmî ve özel hastaneler, hastanelerde çalışan ve tedavi gören kişiler, çeşitli milletlere ait hastaneler ve hastalıklara ait veriler sunuluyor.

Şehrin ticaret hayatıyla ilgili sayılar da bu mecmualarda bulunabilir. Çarşı-pazar yerleri, Kapalıçarşı'da satılan mücevherin miktarı, satılan hayvan sayıları, depolardaki kömür ve odun miktarı, alkollü içecek imalathaneleri ve bayileri, ticaret odaları, esnaf örgütleri, eğlence mekânları, gazhaneler ve gaz kumpanyaları, merkezi İstanbul'da olan anonim şirketler, mevcut bankalar, tiyatro ve konser alanları ve balıkçılıkla ilgili istatistikler verilmekte. Aynı zamanda, buralardan toplanan vergilerin miktarı belirtiliyor.

Ulaşım araçları istatistikleri yine mecmuada ayrıntılandırılan konulardan. Köprülerin gelir-gideri, rıhtım ve şimendifer kumpanyaları, deniz ve kara ulaşımında kullanılan araçlar, bu araçlarla taşınan yolcu, araçlarda çalışan kişiler ve araçların gelir-gideri, yabancı postalar gibi kalemler bunlardan bazıları.

Özetle, şehrin her alanına dair istatistiklerin verilmeye çalışıldığı bu mecmua, şehrin özellikle iktisadi ve sosyal tarihi açısından önemli bir kaynak. Eski harflerin kullanıldığı bu mecmua, İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü tarafından çeviriyazı olarak yayımlanmaya başlanmıştır. 1912'ye ait ilk sayısı yayınlanan mecmuanın kalan sayılarının hazırlığına devam ediliyor. Bu proje tamamlandığında 1912-1919 arasındaki İstanbul şehrine dair istatistiki verileri bir arada görme ve değerlendirme imkânı elde edilecek.

Yine İstanbul şehriyle ilgili istatistiki verileri içeren 1924 Eylül ayında yayımlanmaya başlayan *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*[2] ve kendisi de bir istatistik yıllığı olan 1926'da yayınlanan *İstanbul Şehremaneti Salnamesi*[3] birlikte değerlendirildiğinde, bu yayınları, istatistiksel açıdan Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet'e devam eden bir veri zincirini oluşturabilmemize imkân tanıyan önemli kaynaklar olarak değerlendirmek doğru olacaktır.

Birbirini tamamlayan bu çalışmaların, kentin son yüzyıllık pratiğinin analiz edilmesi ve geleceğe dair sunulacak projeksiyonlara zemin oluşturması için önemli olduğunu düşünüyoruz. İBB Kültür Varlıkları Dairesi Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü bünyesinde hazırlanan projenin hem basılı olarak hem de PDF formatında erişilebilir olmasının da önemli bir hizmet olduğuna inanıyoruz.

Notlar

1 Ayrıntılı bilgi için bkz. *İstanbul Beldesi İhsaiyat Mecmuası* [1328/1912], Yayına Hazırlayanlar: Bülent Bilmez, İrfan Çağatay, İzzet Umut Çelik, Serhat Bozkurt (İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2023); Sayın, V. (2014). "İstanbul Şehremaneti'nin Şehir İstatistiği Çalışmaları: 1919 Yılı İhsaiyat Mecmuası". Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi.

2 Yayınlanmış çeviriyazılarına İBB Atatürk Kitaplığı sitesinden ulaşılabilir (https://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/tr/Kitaplik/Yayinlar/Sehremaneti-Mecmuasi-Sayilar).

3 Çeviriyazısı için bkz. İstanbul Şehremaneti Salnamesi 1926, Yayıma Hazırlayanlar: Bülent Bilmez, İrfan Çağatay, İzzet Umut Çelik, Serhat Bozkurt (İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2023).

[1328/1912]

Fotoğraf Derginin yeniden yayınlanmış sayıları, Serdar İşlek

[1328/1912] Senesi İstanbul Beldesi İhsaiyat Mecmuası'nın İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü tarafından yayınlanmış hâlinin kapağı. Mecmuanın PDF hâline İBB Atatürk Kitaplığı sitesinden ulaşılabilir.

***İstanbul Beldesi İhsaiyat Mecmuası* [1328/1912], Yayıma Hazırlayanlar: Bülent Bilmez, İrfan Çağatay, İzzet Umut Çelik, Serhat Bozkurt (İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2023).**

1329 [1913] *Senesi İstanbul Beldesi İhsaiyat Mecmuası* kapağı.

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

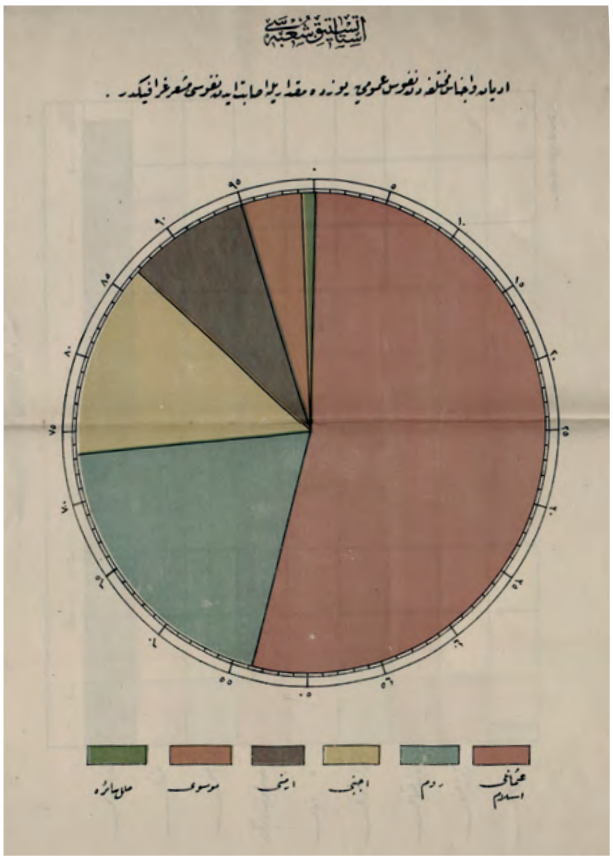
1330 [1914] *Senesi İstanbul Beldesi İhsaiyat Mecmuası* kapağı.

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

1904-1913 yılları arasında genel sebeplerden (üstte) ve veremden (altta) ölümlerin grafiği. *1330* [1914] *Senesi İstanbul Beldesi İhsaiyat Mecmuası*'ndan.

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

İstanbul'un Müslüman, Rum, Ecnebi, Ermeni, Musevi ve Diğer olmak üzere sınıflandırılmış nüfusunun genel nüfusa oranlarını gösteren grafik. *1330* [1914] *Senesi İstanbul Beldesi İhsaiyat Mecmuası*'ndan.

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

1335 [1919] *Senesi İstanbul Beldesi İhsaiyat Mecmuası* kapağı.

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

SAYAÇ

İPA, İstanbul İstatistik Ofisi

KONUT

İstanbul'da Mart 2024 döneminde 19 bin konut satıldı.
İstanbul'da Mart 2024 döneminde 19 bin konut satılmıştır. Mart 2024 döneminde konut satışlarının %68,4'ü ikinci el satışlardan, %31,6'sı ilk el satışlardan gerçekleşti. Türkiye genelindeyse Mart 2024 döneminde yaklaşık 105 bin konut satışı oldu.

İstanbul'da Konut Satış İstatistikleri

Dönem	Toplam Satışlar	İkinci El Satışlar	İlk El Satışlar
Mart 2024	15.040	13.018	6.022
Mart 2023	18.166	13.114	5.052

İstanbul'da ikinci el konut satışlarında 13 bin 18 konut el değiştirdi.
İstanbul'da mart ayında ikinci el konut satışları bir önceki yılın aynı dönemine göre %0,7 oranında azalarak 13 bin 18 oldu. Mart 2024 döneminde Türkiye'deki toplam konut satışlarının %67,4'ü ikinci el, %32,6'sı ise ilk el olarak gerçekleşti. Mart 2024 döneminde İstanbul'da gerçekleşen satışlar bir önceki yılın aynı dönemine göre %4,8 arttı; Türkiye genelindeyse %0,1 oranında azaldı.

İstanbul'da Mart 2024 döneminde konutların %12,8'i ipotekli olarak satıldı.
Mart 2023 döneminde İstanbul'da yapılan toplam konut satışlarının %22,6'sı ipotekli olarak gerçekleşti. 2024'ün aynı döneminde ipotekli konut satışının payı %12,8 oldu. Mart 2024 döneminde ipotekli konut satış sayısı geçen yılın aynı dönemine göre %40,8 azaldı.

İstanbul'da İpotekli Satış İstatistikleri

Dönem	Toplam Satışlar	İpotekli Satışlar
Mart 2024	19.040	2.428
Mart 2023	18.166	4.103

Mart 2024 döneminde konut satışlarının %62,6'sı Avrupa Yakası'nda gerçekleşti.
Mart 2024 döneminde konut satışlarının %62,6'sı Avrupa Yakası'nda, %37,4'ü ise Anadolu Yakası'nda gerçekleşmiştir. Avrupa Yakası'nda gerçekleşen konut satışları bir önceki yılın aynı dönemine göre %3,3 artarken Anadolu Yakası'nda %7,4 arttı. İstanbul'da ilçelere göre konut satışlarına bakıldığında Mart 2024 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre en yüksek azalış %60,2 ile Beykoz, en yüksek artış ise %60,5 ile Tuzla ilçesinde gerçekleşmiştir.

İlçelere Göre Konut Satışları

İlçe	Mart 2024	Mart 2023	Fark %
Adalar	25	20	25,0%
Arnavutköy	333	307	8,5%
Ataşehir	374	382	-2,1%
Avcılar	434	422	2,8%
Bağcılar	332	305	8,9%
Bahçelievler	552	606	-8,9%
Bakırköy	324	246	31,7%
Başakşehir	646	954	-32,3%
Bayrampaşa	199	227	-12,3%
Beşiktaş	194	195	-0,5%
Beykoz	41	103	-60,2%
Beylikdüzü	688	746	-7,8%
Beyoğlu	168	146	15,1%
Büyükçekmece	566	588	-3,7%
Çatalca	64	78	-17,9%
Çekmeköy	525	535	-1,9%
Esenler	233	286	-18,5%
Esenyurt	3.216	2.243	43,4%
Eyüpsultan	389	368	5,7%
Fatih	298	352	-15,3%
Gaziosmanpaşa	461	418	10,3%
Güngören	200	203	-1,5%
Kadıköy	826	666	24,0%
Kâğıthane	406	494	-17,8%
Kartal	752	762	-1,3%
Küçükçekmece	536	502	6,8%
Maltepe	776	728	6,6%
Pendik	790	783	0,9%
Sancaktepe	645	636	1,4%
Sarıyer	190	211	-10,0%
Şile	82	95	-13,7%
Silivri	407	457	-10,9%
Şişli	338	382	-11,5%
Sultanbeyli	407	351	16,0%
Sultangazi	505	462	9,3%
Tuzla	886	552	60,5%
Ümraniye	649	626	3,7%
Üsküdar	338	384	-12,0%
Zeytinburnu	245	345	-29,0%
Toplam	19040	18166	4,8%

Mart 2024 döneminde yabancılara yapılan konut satışlarının %36,7'si İstanbul'da gerçekleşti.

İstanbul'da yabancılara yapılan konut satışları Mart 2024 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %40,2, Türkiye genelinde ise %47,9 azaldı. Yabancılara yapılan konut satışları mart ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre %40,2 azalarak 652 oldu.

Yabancılara Yapılan Konut Satış İstatistikleri

Dönem	İstanbul	Türkiye
Mart 2024	652	1.778
Mart 2023	1.090	3.415

Şubat ayında yeni konut fiyatları bir önceki yılın aynı dönemine göre İstanbul'da %43,6, Türkiye genelinde %57 arttı.

İstanbul'da 2024 Şubat ayı itibariyle yeni konut fiyatları bir önceki yılın aynı dönemine göre %43,6 artarken Türkiye genelinde %57 artmıştır. Bu dönemde yeni olmayan konut fiyatları ise İstanbul'da %44,6 artarken Türkiye genelinde %58,8 artmıştır.

Yeni ve Yeni Olmayan Konut Fiyat Endeksleri

İstanbul

Dönem	Yeni Konut Fiyat Endeksi	Yeni Olmayan Konut Fiyat Endeksi
Şubat 2024	1.142,60	991,10
Şubat 2023	826,80	717,20

Türkiye

Dönem	Yeni Konut Fiyat Endeksi	Yeni Olmayan Konut Fiyat Endeksi
Şubat 2024	1.321,20	1.200,40
Şubat 2023	884,40	755,70

Metodoloji: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

TURİZM

Ocak 2024'te İstanbul'a 1 milyon 165 bin turist geldi.

Ocak 2023'te İstanbul'a gelen turist sayısı 1 milyon 189 binken aynı dönem için 2024 yılında İstanbul'a gelen turist sayısı 1 milyon 165 bine ulaştı. Bu süre-de İstanbul'un Türkiye içindeki payı %57 oldu. İstanbul'a gelen turistin %99,3'ü havayolu ile gelirken bu ziyaretçilerin %71,1'i İstanbul Havalimanı'nı tercih etti.

Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayıları (Kişi)

Dönem	İstanbul (Kişi)	Türkiye (Kişi)	İstanbul'un Payı (%)
Ocak 2024	1.165.996	2.047.027	%57
Ocak 2023	1.189.827	2.005.967	%59,3
Ocak 2022	791.578	1.281.666	%61,8

Ocak 2024'te İstanbul'a Rusya Federasyonu'ndan 151 bin, Almanya'dan 75 bin turist geldi.

Ocak ayında İstanbul'a en fazla turist Rusya Federasyonu'ndan geldi. Rusya Federasyonu'nu sırasıyla Almanya (75 bin kişi), İran (67 bin kişi), Birleşik Krallık (45 bin kişi) ve Amerika Birleşik Devletleri (44 bin kişi) takip etti.

Milliyetlerine Göre İstanbul'a Gelen Yabancı Ziyaretçiler (Kişi) - Ocak 2024

Rusya Federasyonu	151.435
Almanya	75.491
İran	67.631
Birleşik Krallık	45.101
Amerika Birleşik Devletleri	44.732

Ocak ayında İstanbul'da turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde 612 bin yabancı turist, 326 bin yerli turist konakladı.

Ocak 2023'te İstanbul'da turizm belgeli konaklama tesislerinde konaklayan toplam turist sayısı 1 milyonken 2024'ün aynı döneminde bu sayı 938 bine düştü. Bu dönemde turizm işletme belgeli konaklama tesislerine gelen yerli turist sayısı 326 bine, yabancı turist sayısı ise 612 bine ulaştı. Turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde toplam geceleme süresi bu dönemde 2 milyonu aştı.

İstanbul'da 2024 yılı Ocak ayında konaklama tesisleri doluluk oranı bir önceki yıla göre %10,4 azalarak 43,4'e geriledi.

İstanbul'da Ocak 2023'te konaklama tesisleri doluluk oranı %48,5 olurken 2024 yılının aynı döneminde doluluk oranı %43,4'e geriledi. Ocak ayında konaklama tesisi doluluğunun %30,5'ini yabancı, %12,9'unu ise yerli ziyaretçiler oluşturdu.

	Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri İstatistikleri, İstanbul		Konaklama Tesislerinin Doluluk Oranı (%), İstanbul		
Dönem	Tesise Geliş Sayısı	Tesislerde Geceleme Sayısı	Yabancı	Yerli	Toplam
Ocak 2024	938.873	2.093.884	30,5	12,9	43,4
Ocak 2023	1.005.485	2.246.585	34,6	13,8	48,5

Metodoloji: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı verileri derlenerek oluşturulmuştur.

İstanbul'da Mart 2024 döneminde tahsil edilen vergi gelirleri geçen yılın aynı dönemine göre %126,5 arttı.

İstanbul'da Mart 2024 döneminde 218 milyar lira Merkezi Yönetim Bütçe geliri tahsil edilirken, bu dönemde Merkezi Yönetim Bütçe gelirlerinin %92,8'i vergi gelirlerinden tahsil edildi. İstanbul'dan tahsil edilen vergi geliri bir önceki yılın aynı dönemine göre %126,5 artarak 202 milyar liraya ulaştı. Türkiye genelinde ise tahsil edilen vergi geliri bir önceki yılın aynı dönemine göre %111,7 artarak 420 milyar lira oldu.

Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri (Bin Lira) - İstanbul

Dönem	Merkezi Bütçe Gelirleri	Genel Bütçe Gelirleri	Vergi Gelirleri
Mart 2024	218.251.825	216.842.934	202.474.794
Mart 2023	95.304.732	94.513.208	89.375.180

Mart 2024 döneminde dâhilde alınan Katma Değer Vergisi (KDV) tahsilatı bir önceki yılın aynı dönemine göre %429 arttı.

Mart 2024 döneminde İstanbul'da gerçekleşen gelir vergisi tahsilatı bir önceki yılın aynı dönemine göre %116,2 artış gösterdi. Mart 2024 döneminde gelir vergisi tahsilatı 48 milyar lira, kurumlar vergisi tahsilatı 2,2 milyar lira olarak gerçekleşti. Türkiye genelinde gerçekleşen gelir vergisi tahsilatıysa bir önceki yılın aynı dönemine göre %111,9 arttı. Dahilde alınan Katma Değer Vergisi tahsilatı ise bir önceki yılın aynı dönemine göre İstanbul'da %429 artarken Türkiye genelinde %491,7 arttı.

Merkezi Yönetim ve Genel Bütçe Gelirlerinin Tahsilatı (Bin Lira) İstanbul - Türkiye

	Dönem (Mart)	İstanbul	Türkiye
Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	2024	26.800.832	49.011.277
	2023	5.066.126	8.283.020
Gelir Vergisi	2024	48.008.964	85.155.520
	2023	22.204.858	40.184.660
Kurumlar Vergisi	2024	2.252.806	5.075.762
	2023	637.087	1.440.463

Mart 2024 döneminde motorlu taşıtlardan alınan ÖTV gelirleri bir önceki yılın aynı dönemine göre %54 arttı.

Mart 2024 döneminde ÖTV gelirlerinin %44,4'ü motorlu taşıtlardan, %14,7'si dayanıklı tüketim ve diğer mallardan, %28,8'i petrol ve doğalgaz ürünlerinden, %3,5'i alkollü içkilerden, %7,4'ü tütün mamullerinden ve %1,3'ü kolalı gazozlardan gerçekleşti.

Özel Tüketim Vergileri (Bin Lira) - İstanbul	Mart 2024	Mart 2023
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	14.081.026	2.889.983
Motorlu Taşıtlar	21.718.536	14.104.555
Alkollü İçkiler	1.727.977	1.310.758
Tütün Mamulleri	3.613.126	1.054.985
Kolalı Gazozlar	623.314	633.710
Dayanıklı Tüketim ve Diğer Mallar	7.186.255	3.474.533

Mart 2024 döneminde Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) geliri bir önceki yılın aynı dönemine göre %227,4 arttı.

Mart 2024 döneminde İstanbul'da Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) geliri tahsilatı bir önceki yılın aynı dönemine göre %227,4 artarak 21 milyar liraya ulaştı. Aynı dönemde şans oyunlarından alınan vergi 762 milyon lira, özel iletişim vergi gelirleri ise 1,7 milyar lira oldu. Dijital hizmet vergi geliri ise bir önceki yılın aynı dönemine göre %248,5 artarak 1,4 milyar liraya ulaştı.

Vergi (Bin Lira) - İstanbul	Mart 2024	Mart 2023
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	21.332.276	6.516.557
Şans Oyunları Vergisi	762.787	313.281
Özel İletişim Vergisi	1.762.151	832.723
Dijital Hizmet Vergisi	1.453.374	416.993

İstanbul'da gelir vergisi faal mükellef sayısı Mart ayında 630 bin oldu.

2024 yılı Mart ayında gelir vergisi faal mükelleflerin %25,2'sinin bulunduğu İstanbul'da, mükellef sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %3,1 artarak 630 bin oldu. Aynı dönemde kurumlar vergisi faal mükellef sayısı 428 bine, Katma Değer Vergisi (KDV) faal mükellef sayısı 1 milyon 35 bine ulaştı. Aynı dönemde gelir stopaj vergisi faal mükellef sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %3,6 artarak 1,1 milyona çıkmıştı.

Dönem (Mart)	2024	2023
Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayısı	630.968	612.157
Kurumlar Vergisi Faal Mükellef Sayısı	428.700	409.653
Katma Değer Vergisi Faal Mükellef Sayısı	1.035.734	1.000.228
Gelir Stopaj Vergisi Faal Mükellef Sayısı	1.110.951	1.071.911

Metodoloji: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü ve Gelir İdaresi Başkanlığı verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

Türkiye genelindeki elektrik tüketimi Ocak 2024'te bir önceki aya göre arttı.

EPDK'nin 2016 yılından itibaren düzenli olarak paylaştığı elektrik tüketimi verilerine göre Ocak 2024'te Türkiye'de 22.755.071,77 MWh'lık tüketim yapıldı.

Türkiye'de Aylara Göre Elektrik Tüketimi (2023) (MWh)

Dönem	Ocak 2024
Ocak 2024	22.755.071,77
Aralık 2023	21.196.871,24
Kasım 2023	20.164.368,58
Ekim 2023	21.091.589,26
Eylül 2023	23.899.395,49
Ağustos 2023	25.752.067,39
Temmuz 2023	24.353.629,62
Haziran 2023	19.890.267,94
Mayıs 2023	19.954.321,44
Nisan 2023	18.376.244,74
Mart 2023	20.196.575,18
Şubat 2023	18.932.179,70
Ocak 2023	20.947.393,18

Ocak ayı sonu itibariyle 4.434.220,6 MWh tüketimiyle İstanbul, Türkiye geneli elektrik tüketiminin %19,49'una denk gelmektedir.

Türkiye'de Aylara Göre Elektrik Tüketimi (2023) (MWh)

Dönem	İstanbul Kullanım Miktarı (MWh)	Ülke İçindeki Kullanım Oranı (%)	Ülke Kullanım Miktarı (MWh)
Ocak 2024	4.434.220,62	19,49	22.755.071,77
Aralık 2023	3.425.174,78	16,16	21.196.871,24
Kasım 2023	3.311.382,37	16,42	20.164.368,58
Ekim 2023	3.375.034,29	16,00	21.091.589,26
Eylül 2023	3.702.889,15	15,49	23.899.395,49
Ağustos 2023	3.844.567,99	14,93	25.752.067,39
Temmuz 2023	3.792.568,36	15,57	24.353.629,62
Haziran 2023	3.140.364,77	15,79	19.890.267,94
Mayıs 2023	3.426.691,67	17,17	19.954.321,44
Nisan 2023	3.363.289,62	18,30	18.376.244,74
Mart 2023	3.737.896,31	18,51	20.196.575,18
Şubat 2023	3.653.184,55	19,30	18.932.179,70
Ocak 2023	3.742.315,81	17,87	20.947.393,18

İstanbul geneli doğalgaz tüketimi Türkiye geneli doğalgaz tüketiminin %19,6'sını meydana getirdi.

Ocak ayı sonu itibariyle İstanbul geneli doğalgaz tüketimi 1.224.682.048,43 Sm3 ile Türkiye geneli doğalgaz tüketiminin %19,6'sına denk gelmektedir. Geçen sene Ocak ayında bu tüketim miktarı 1.027.610.715,75 Sm3 idi ve geçen senenin aynı dönemine göre bu sene tüketim miktarı %19,2 oranında azalış gösterdi.

İstanbul'da Aylara Göre Doğalgaz Kullanım Miktarı (2023) (xMilyon Sm³)

Dönem	Doğalgaz Kullanım Miktarı (xMilyon Sm³)
Ocak 2024	1.224
Aralık 2023	934
Kasım 2023	453
Ekim 2023	307
Eylül 2023	309
Ağustos 2023	346
Temmuz 2023	360
Haziran 2023	390
Mayıs 2023	866
Nisan 2023	759
Mart 2023	1.105
Şubat 2023	1.234
Ocak 2023	1.027

Ocak ayı sonu itibariyle İstanbul geneli elektrik tüketici sayısı 8.596.274, doğalgaz abone sayısı 5.494.481 olarak belirlendi.

Son 3 aylık dönemde İstanbul geneli ortalama HKİ (Hava Kalitesi İndeksi) Mart ayında (43), Şubat ayında (40), Ocak ayında (31) olarak ölçüldü. Mart ayı ölçüm istasyonlarına göre en yüksek HKİ Göztepe (96) ve Üsküdar 2 (74) istasyonları olurken, en düşük HKİ Kumköy (20) ve Kandilli 1 (21) istasyonları oldu.

Metodoloji: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), İBB Çevre Koruma Şube Md. verileri derlenerek oluşturulmuştur.

ÇÖZÜM MERKEZİ

İBB Çözüm Merkezi'ne yapılan başvuru sayısı geçen yılın Aralık ayına göre %8,4 arttı.

İBB Çözüm Merkezi'ne yapılan başvuru sayısı geçen yılın aynı dönemine göre %8,4 artarak 964.622 oldu.

Aralık 2023 döneminde bilgi istemi başvuru sayıları geçen yılın aynı dönemine göre %11,6 arttı.

2023 Aralık ayında yapılan 964.622 başvurunun %12,8'i şikâyet, %11,7'si talep ve %75,5'i ise bilgi istemi şeklinde gerçekleşti. Geçen yılın Aralık ayına göre talep başvuruları %1,5 azalırken şikâyet başvuruları %0,9 arttı. Bilgi istemi başvuruları ise %11,6 oranında arttı.

Başvuru Tipine göre Çözüm Merkezi Başvuruları

Ay	Kurum	Bilgi İstemi	Şikâyet	Talep	Toplam
Aralık 2023	Çözüm Merkezi	728.414	123.561	112.647	964.622
Aralık 2022	Çözüm Merkezi	652.704	122.447	114.337	889.488

Aralık ayında Çözüm Merkezi kapsamında bilgi istemi başvurularının %99,6'sına, şikâyet başvurularının %1,1'ine, talep başvurularının ise %16,8'ine başvuru günü içerisinde karşılık verildi.

"Anlık Çözüm" (aynı günde çözülen başvurular) başlığında değerlendirilen başvurular dışarıda bırakıldığında, bilgi isteminde ortalama çözüm süresi 2,9 gün, şikâyet başvurularında 2,8 gün, talep başvurularında ise 2,6 gün olarak tespit edildi.

Anlık Çözüm Durumuna ve Çözüm Tipine göre Çözüm Merkezi Başvuru Oranları

Dönem	Bilgi İstemi	Şikayeti	Talep
Aralık 2023	%99,6	%1,1	%16,8
Aralık 2022	%98,5	%1,1	%19,0

Aralık ayında yapılan bilgi istemi başvurularının %41,4'ünü ulaşım oluşturdu.

Aralık ayında yapılan bilgi istemi başvurularının %41,4'ünü ulaşım, %36,1'ini kent ve toplum düzeni, %13'ünü sosyal destek hizmetleri oluşturdu. Şikâyet başvurularının %71'i ulaşım, %10,8'i kent ve toplum düzeni, %6,8'i sosyal destek hizmetlerinden kaynaklanırken talep başvurularının %37,3'ünü ulaşım, %28,1'ini kent ve toplum düzeni, %15,9'unu sağlık yönetimi oluşturdu.

Şikâyetlerde öne çıkan alt başlıklar "otobüs gelmemesi/geç gelmesi", "durak/güzergâh ihlali" ve "kaba davranış"; bilgi isteminde "sosyal yardım", "otobüs anlık bilgi" ve "kayıt/başvuru"; talep başvurularında ise "sosyal yardım"," sefer sayıları" ve "randevu" sıralamada oldu.

Başvuru Faaliyet Alanları ve Başvuru Tipine Göre Başvuru Sayıları (Adet)

Başvuru Merkezi	Bilgi İstemi	Talep	Şikâyet	Genel Toplam
Afet Yönetimi	294	508	219	1.021
Genel Yönetim	38.291	3.543	3.884	45.718
Kent ve Toplum Düzeni	262.945	31.627	13.383	307.955
Kültür Hizmetleri	984	696	75	1.755
Sağlık Yönetimi	22.301	17.936	264	40.501
Sosyal Destek Hizmetleri	94.341	9.539	8.384	112.264
Ulaşım Yönetimi	301.662	41.977	87.720	431.359
Çevre Yönetimi	5.843	6.049	8.427	20.319
İmar Yönetimi	1.753	772	1.205	3.730
Genel Toplam	728.414	112.647	123.561	964.622

Çözüm Merkezi'ne yapılan başvurularda Esenyurt ilçesi öne çıktı.

Çözüm Merkezi'ne yapılan başvurularda Esenyurt (%6,2), Küçükçekmece (%4,9) ve Bağcılar (%4,5) öne çıktı. En az başvuru yapılan ilçeler Adalar (%0,2), Şile (%0,3) ve Çatalca (%0,4) oldu.

Aralık ayında şikâyet başvurularında Kadıköy ilçesi öne çıktı.

Toplam şikâyetlerin %5,2'si Kadıköy, %4,8'i Ümraniye ve %4,7'si Küçükçekmece ilçeleriyle ilgiliyken bilgi isteminde Esenyurt (%6,9), Küçükçekmece (%5,1) ve Bağcılar (%4,5), talep başvurularındaysa Esenyurt (%5,0), Küçükçekmece (%4,9) ve Fatih (%4,9) ilk sıralarda yer aldı.

Başvuru Tipine ve İlçeye Göre Çözüm Merkezi'ne Yapılan Başvurular

Dönem	Başvuru Tipi	İlçe Adı	Oran
Aralık 2023	Şikâyet	Kadıköy	%5,2
Aralık 2023	Şikâyet	Ümraniye	%4,8
Aralık 2023	Şikâyet	Küçükçekmece	%4,7
Aralık 2023	Bilgi İstemi	Esenyurt	%6,9
Aralık 2023	Bilgi İstemi	Küçükçekmece	%5,1
Aralık 2023	Bilgi İstemi	Bağcılar	%4,5
Aralık 2023	Talep	Esenyurt	%5,0
Aralık 2023	Talep	Küçükçekmece	%4,9
Aralık 2023	Talep	Fatih	%4,9

Metodoloji: İBB Çözüm Merkezi'ne yapılan başvurular, başvuru dönemi, başvuru tipi, başvurulan ilçe ve cinsiyet kırılımlarında incelenmiş olup, 748 alt konu üzerinden analiz süreci tamamlanmıştır. Her ay yayınlanacak olan bu bültenin verileri ve harita görselleri ekte sunulmuştur. Başvuru sayısı ile ilçe nüfusları ilişkilendirilmemiştir.

İstanbul Barometresi her ay İstanbul'un nabzını tutuyor.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İPA İstanbul Planlama Ajansı

ipa.istanbul ipaistanbul

ipa.istanbulplanlamaajansi

HERKESİN BARINABİLECEĞİ KENTLER İÇİN SOSYAL KONUT KONUT HAKKI, KARŞILANABİLİR KONUT VE BM-HABITAT'IN YAKLAŞIMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME Ö. BURCU ÖZDEMİR SARI ● TÜRKİYE'DE SOSYAL KONUT NİL UZUN ● DEMOKRASİ ARAYIŞI OLARAK KONUT KOOPERATİFLERİ VE KATILIMCI MİMARLIK: 1970'Lİ YILLAR TÜRKİYE'SİNDEN İKİ ÖRNEK ÖNCÜL KIRLANGIÇ ● TANIMLARDAN UYGULAMAYA TÜRKİYE'DE SOSYAL KONUTA BAKIŞ ÖZGÜR BİNGÖL ● İSTANBUL'UN MODERN KONUT YERLEŞİMLERİNE İKİ ÖRNEK: LEVENT IV. KISIM (1954-1957) VE ATAKÖY I-II. KISIMLAR (1957-1964) NİLÜFER BATURAYOĞLU YÖNEY + EBRU OMAY POLAT ● İSTANBUL'UN MEÇHUL MİRASI: YÜZYIL ORTASI SOSYAL KONUT ÜRETİMİ YILDIZ SALMAN + BURAK ÖZTÜRK ● BARINMA HAKKINA TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİYLE BAKMAK BAHAR SAKIZLIOĞLU ● **SAHADAN** "İNSANCA YAŞAMA HAKKIMIZ ERTELENEBİLİR DEĞİLDİR." BARINAMIYORUZ HAREKETİ ● "SOSYAL DONATI ALANLARINI İÇEREN, EKOLOJİK STANDARTLARI DİKKATE ALAN, HERKES İÇİN YAŞANABİLİR KONUTLAR TALEP EDİYORUZ" BERLİN KİRACILAR DERNEĞİ ● **MONİTÖR39** KONUT PİYASASI: YATIRIM TAVSİYESİ DEĞİLDİR NİLAY ÖZGER + TUĞÇE TUNÇ ● **AKADEMİ** TOPLU KONUT TASARLANABİLİR! ODTÜ'DE ÇOK-DİSİPLİNLİ BİR DERS: "KOLEKTİF KONUT PLANLAMA VE TASARIMI" OLGU ÇALIŞKAN + NERİS PARLAK TEMİZEL ● **GÖSTERGE** TÜRKİYE VE İSTANBUL'DA KONUTUN SAYILAR ÜZERİNDEN DEĞİŞİMİ ● **DOSYA: İSTANBUL'UN SOFRALARI** GASTRODİPLOMASİ GASTROMİLLİYETÇİ OLMAYI GEREKTİRİR Mİ? TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARIN ELEŞTİREL BİR ANALİZİ ANNA MARIA BEYLUNİOĞLU ● DEĞİŞEN MEKÂN VE ZAMANDA YEMEĞİN RİTMİ DURMUŞ DURUKAN ● SOSYAL MEDYA VE GASTRONOMİ DİJİTAL RİTÜELLERDE YEMEĞİN SEMBOLİK ANLAMI ÜZERİNE NOTLAR CEM TUTAR ● GÖÇMEN MUTFAKLARININ KİŞİSEL ROTASI EZGİ TUNCER ● "İHTİYAR" DENİZ VE BALIKÇI TAN MORGÜL ● SOFRA SOHBETLERİ ● NEHNA DERNEĞİ "KÜLTÜR, GELENEK VE GÖRENEKLER O ŞEHRİN TATLARINI BELİRLEMEDE BÜYÜK BİR ROL ALIR" KETRİN KÖPRÜ ● SLOW FOOD ŞİLE PALAMUT BİRLİĞİ "HERKES İÇİN İYİ, TEMİZ VE ADİL GIDA" FATMA DENİZCİ ● YEMEK VE KÜLTÜR DERGİSİ "İSTANBUL MUTFAĞININ OLMAZSA OLMAZI, KENDİ COĞRAFYASININ ÖZELLİKLERİNİ TAŞIMASI" MUSA DAĞDEVİREN ● **KENT GÜNDEMİ** 31 MART 2024 YEREL SEÇİMLERİNDE İSTANBUL VE MAHALLE OY TERCİHLERİ ● **BÜYÜKŞEHİR HAFIZASI** MAHALLENİN SOSYALLEŞME MEKÂNI OLARAK HALK EKMEK BÜFESİ ● **METROPOL MESELELERİ** İSTANBUL'DA BİSİKLETLİ OLMAK VE BİSİKLETLİ ULAŞIM NE KADAR MÜMKÜN? ARZU ERTURAN ● **EKOSİSTEM** İSTANBUL YOL AĞAÇLARI ÜZERİNE ÜNAL AKKEMİK ● **KOLEKSİYON** İSTANBUL BELDESİ İHSAİYAT MECMUASI İZZET UMUT ÇELİK + SERHAT BOZKURT ● **SAYAÇ** ●

ISSN 2757-797X
11
9 772757 797007
60 TL

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İstanbul Planlama Ajansı